فهرست چهارده گلوله ...]

قریباً چهارده سال است می‌شود

دیباچه

هذا کتاب المسمی بروح الارواح

بسم الله الرحمن الرحیم

بهترین مقاله که سبب راحت ارواح و علت بهجت اشباح تواند بود
حمد و شکر خداوندیست جل عظمته که سبعه معلقه هفت آسمان از کمالات
قدرتش ورقیست زرافشان و طبقات بسط خاک از کلشن داد عنایتش
صفحه ایست کلستان کتاب شمس عالم افروز از شعشعه انوار جمال لایزالش
صحیفه ایست نور فزا از کتابخانه صنع جلالش تذکره فیاضی که بنور عنایتش
فردوسی را انوری نموده قهاری که بجهت انتقام نظامی از خاقانی خلقت
جحیم آذری فرموده حافظ نظام خمسه حواس انسانی و مدرک
نکات و دقایق منطق الطیر جوانی جریدة الابرار خمسه متحیره و هفت
اورنگ سبعه سیارا و جام جم خورشید و نگارستان کهف الجند
تذکره از داستان جلال او و کلیات قرون و دهور دفتریست
سنین و شهور و لوامع الاشراق شمس و مطالع الانوار قمر شعشعه ایست از آثار

جمال

دیباچه

جمال او و رشحات سحاب عطا و نفحات الانس صبا از کلشن داد
صنعش یک ورق و لوامع الاشراق خورشید از پرتو انوار جهان
آرایش یک طبق که لوامع اشراق خورشید از انوار جلال لایزال شوکتش
پرتویست بر عالم امکان تافته و لوایح بسیط غبرا بر کتاب نزم مکتوم
قدرتش شرحیست مبسوط که بخط غبار بحر بر تافته و در درج نعت
و ثنایش جواهر زواهر مدح و ستایش کردن بیضاء کوش ولدان
مخلدون و نثر لآلی خدود حور عین کامثال اللؤلؤ المکنون
نوالش بوده شایان روضه بهیه صاحب کتابیست که اسرار البلاغه
کتاب مجیدش ان هذا لشیء عجیب و دلائل قرآن حمیدش تبصرة
و ذکری لکل عبد منیب با آنکه قلم بر نکوتش قلم نسخ بر صحف ابراهیم و
تورات موسی و انجیل عیسی و زبور داود کشید و با آنکه ورق نوشتش
لوح محفوظ محشه انجیل خوان مکتب تعلیم او کردید عنوان تعلیقه
الکبری بنولتش انا آتیناه الحکمة و فصل الخطاب و دیباچه رساله
رسالتش الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب ضمیر منیرش جامع
حقایق حدوث و قدم و وجود معبودش علة غائی ذات [illegible]

خلق الانسان وحدوث العالم اعنی دُرّه یتیمه دریای ایجاد
ونتیجه صغری وکبری مبدء ومعاد محبوب حضرت رب العالمین
ثمره شجره حدیقه کنت نبیاً وادم بین الماء والطین زبده خلاصه
عالم عمده کزیده سلسله بنی ادم سید الرسل وابضاح السبل
علیه من الصلوات ازکیها ومن التحیات انماها مادام البحر محیط
والارض بسیط ونفایس فوز تسلیمات وتحیات هدیه بادکاه
والی ولایت من کنت مولاه فعلی مولاه قافله سالار رجال لا
تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله که حدیث سائل وخاتم
از جوامع الاخبار خلافتش روایتی است وکریمه الیوم اکملت لکم
دینکم واتممت علیکم نعمتی اد کمال الدین امامتش ایتی کندن
در خیبر مجله حیدری از غزواتش بابیست ومعجزات انبیا واولیا
از مناقب مرتضوی فضائل وفتوحاتش کتابی سیف مسلولش
در احقاق حق ملت هنکام احتجاج برهانیست قاطع وتکت
بدیعه کلامش در تنقیح احکام شرائع اسلام نوریست ساطع
کتاب تولایش نامه بیزاری از نار جحیم وانکار خلافتش موجب

حرمان

حرمان روح وریحان وجنة نعیم اعنی حضرت مرتضوی که
جناب مولوی در سلک مداحان عتبه جلالش شخصیست ابکم
وشیخ سعدی وعنصری ورودکی وسنائی وفغانی وکاتبی
وفردوسی وعرفی وخاقانی وانوری وقاآنی در انشاء نظم
مدایحش چون اعجم که اکر جمیع عقلاء بنی ادم وشعراء عرب وعجم ترک
ودیلم جمع اید بکفرد که لایق شان جلالش باشد نتوانند بر رود
لو کان بعضهم لبعض ظهیراً وهرکاه ثقلین کتّاب واشجار عالم
اقلام ودریاها مداد عشری از اعشار فضائلش را احصا نتوانند
فرمود وکان الله لکل شیئ قدیراً مناقبش چون معلومات حضرت
باری از حد وعد افزون که لا یحیطون بشیئ من علمه وخصایص
چون نعم خداوندی از احصا وشماره بیرون وان تعدوا
نعمة الله لا تحصوها روی نشد از سر علی کس اکاه زان روی که نشد
اکر از سر اله بکسیکن وابنهم صفا واجب لا حول ولا قوة الا
بالله وبحث وثنا براو لازم است اولاد امجاد او که دیباچه کتاب ایجاد و
علت غائی مبدء ومعاد ندبهم فتح الله وبهم یختم والله لتور متم ولو

همان شراب‌کش باده خانه جبروت — رموز لوح ازل مولوی که داد نجات
همان همای بلندآشیان عرش نشین — مقید آن همه از بند این سجین

دیباچه

الکافرون ولعنة الله علی اعدائهم ما دامت السموات والارضون
اما بعد چون کتاب مستطاب مثنوی که از افکار ابکار حضرت
مولوی برشته انتظام وسلک انضمام کشیده شده بود که در هر
سطرش سطریست ودر هر صحیفه‌اش بحری از علوم ویلیق شانه
ان یکتب بالنور علی صفحات خدود الحور وان یقول لهذا
کتاب مبین وتذکرة للغافلین وتبصرة للمؤمنین وهدایة للمتقین
اذ هو لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه ویحفظونه
من امر الله لانه درة مضیئة وجوهرة بهیة وذرة دینیة و
زیتونة منسوبة لا شرقیة ولا غربیة وحدیقة سندسیة ودوحة
نرجسیة ودوحة اشرفیة وبردة محمدیة ووردة احمدیة ونفحة
مکیة ونفحة ملکیة واسرار صمدانیة ولطایف عرفانیة و
معارف فرقانیة واشارات عرفانیة وتلویحات ملکوتیة
وتصریحات کشفیة وعبارات صوفیة ومزامیر داودیة وعلوم
دینیة وفتوحات مکیة ونفحات دهریة وعلوم احیائیة
ولطایف شمسیة ومعارف کشفیة وکنوز عرشیة وصفوة صحف

بنیة

ز جلدهای طلسمش که مرتب است — سخن رموز شعوا؟ حدیث
حباب بسته به پیرایه ابد زینت — که هیچ عرش ندیده ست در...

دیباچه

شیثیه وسفینة نوحیه وتصاریف موسویه وصور یوسفیه
وخواتم سلیمانیه ومواعظ لقمانیه ودعوه یونسیه وارشاد
محمدیه ونصایح علویه ولعمری یلیق ان یکتب بالتبر لا بالحبر علی
احداق الحور لا فی الدفاتر والزبور هر گاه کوئی مذهبش سنی و
مسلکش صوفی است کلماتش متشابه وعقاید غیر معلوم گویم اما
مذهب بلا کلام مخالف است واما مسلک بلا شبهه صوفی است
واما کلماتش بلا حرف متشابه است ولی بمضمون ما جعل الله
علیکم فی الدین من حرج وارد شد انظر الی ما قال ولا تنظر الی
من قال ودر استماع کلمات متشابه فرموده فبشر عبادی
الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه ودر اختلاف مذهب و
انحراف مسلک فرمود یا ایها الذین امنوا علیکم انفسکم لا
یضرکم من ضل اذا اهتدیتم چون اشعار ابیات و افراد گوهر
نثار چون لؤلؤ شاهوار در رشته دفتر مثنوی مولوی که چون
لؤلؤ منثور متفرق و پراکنده بود که اگر دانشمندی طالب می‌شد
که تمام معنا و افراد مثنوی که از مولوی معنوی در مقام تکبر با

تواضع با تقوی یا توبه برشته نظم امده بچنك آورده میسر
نبود الا پس از مطالعه شش دفتر من البدایة الی النهایة و
این احقر خواستم که ان اشعار را بدار داد در هر بابی از ابواب
کتاب منهج الواعظین که به ترتیب حروف تهجی در هشت مجلد مرتب
شده و در فن اخلاق و مواعظ است که هر جلدی از ان علاوه
از چهل هزار بیت میشود مرقوم و مسطور دارم لهذا تمام
اشعار هر شش دفتر بترتیب حروف در بیست و هشت کتاب
از الف تا یاء در رشته انتظام و سلك انضمام اورده و بخواطر
فاتر و عقل قاصر رسید که علاوه از انچه در ان کتاب مستطاب
در هر عنوانی نوشته ام جمیع ان اشعار را کتاب مستقلی ساختم
و مجموعه مختصری پردازم که طالبان اشعار مثنوی هر مضمون
شعری را که خواهند در کتاب و باب خود ملاحظه
نمایند ولقد وصلنا لهم القول لعلهم یتذکرون و
چون عموم شعر باعث ترویح ارواح و بهجت اشباح میشود مسمی
نمودم این کتاب را بروح الارواح وبهجة الاشباح و علیه

التوکل

التوکل فی کل غدو ورواح والبلوغ الی الامال والامانی
وانا حسن بن محمد الموسوی القاسانی کتاب الالف وفیه ستة
وعشرون بابا الباب الاول فی الاسلام الباب الثانی فی الایمان
الباب الثالث فی الاولیاء الباب الرابع فی الادب الخامس فی الاخوة
السادس فی الانسان السابع فی ادم الباب الثامن فی الاستاد
الباب التاسع فی الامة الباب العاشر فی الاخلاص الحادی عشر فی
الانفاق الباب الثانی عشر فی الاحسان الباب الثالث عشر فی الاسراف
الباب الرابع عشر فی الامل الباب الخامس عشر فی ابیطالب الباب السادس
عشر فی الامتحان الباب السابع عشر فی الانبیاء علیهم السلام
الباب الثامن عشر فی الاذان الباب التاسع عشر فی الامر بالمعروف
الباب العشرون فی الاستعاذة الباب الحادی والعشرون فی الامام الباب
الثانی والعشرون فی الاستغفار الباب الثالث والعشرون فی الامراء الباب
الرابع والعشرون فی ابی بکر الباب الخامس والعشرون فی ادریس علیه
الباب السادس والعشرون فی ایوب کتاب الباء وفیه ثمانیة ابواب
الباب الاول فی البکاء الباب الثانی فی البخل الباب الثالث فی الجر

الباب الرابع فی البلاء الباب الخامس فی البهار والباب السادس فی
البلاد الباب السابع فی البدعة والباب الثامن فی البهتان کتاب التاء
وفیه ستة عشر بابا الباب الاول فی التوکل الباب الثانی فی التوحید
الباب الثالث فی تجسم الاعمال الباب الرابع فی التواضع الباب
الخامس فی التوفیق والباب السادس فی التسبیح الباب السابع فی التوبة
الباب الثامن فی التقوی الباب التاسع فی التفقه الباب العاشر فی التنا
الباب الحادی عشر فی التکبر والباب الثانی عشر فی التهلیل الباب الثالث عشر
فی التقلید الباب الرابع عشر فی التطفیف کتاب الجیم وفیه احد عشر
بابا الباب الاول فی الجبر والاختیار الباب الثانی فی الجوع الباب
الثالث فی الجنبه الباب الرابع فی الجمال والباب الخامس فی
الجن الباب السادس فی الجهل الباب السابع فی الجار الباب
الثامن فی الجهاد والباب التاسع فی جزاء العمل الباب العاشر
فی الجنة الباب الحادی عشر فی جهنم کتاب الحاء وفیه اثنا عشر
بابا الباب الاول فی الحرص الباب الثانی فی الحسد والثالث فی
الحدیث الرابع فی الحمق الباب الخامس فی الحکایة والباب

[illegible]

الاول

السادس فی الحلال السابع فی الحب الثامن فی الحج التاسع
فی الحرام العاشر فی الحلم والحادی عشر فی الحیوان والثانی عشر فی الحمد
کتاب الخاء وفیه ستة ابواب الاول فی الخدعة الثانی فی الخیال
الثالث فی الخمر الرابع فی الخلق الخامس فی الخوف السادس فی
الخلفاء کتاب الدال وفیه خمسة ابواب الاول فی الدنیا الثانی
فی الدعاء الثالث فی الدین الرابع فی الداء الخامس فی الدواء
کتاب الذال وفیه اربعة ابواب الاول فی الذنب الثانی
فی الذکر الثالث فی الذر الرابع فی الذلة کتاب الراء
وفیه عشرة ابواب الاول فی الریاء الثانی فی الرزق الثالث
فی الروضة الرابع فی الرحمة الخامس فی الروح السادس فی
الرجاء السابع فی الرضا الثامن فی الرشوة التاسع فی الرحم
العاشر فی الرماح کتاب الزاء وفیه اربعة ابواب الباب الاول
فی الزنا الباب الثانی فی الزلزلة الباب الثالث فی الزکوة الباب
الرابع فی الزیارة کتاب السین وفیه ثلاث عشر بابا الباب
الاول فی السب الباب الثانی فی السخاوة الباب الثالث فی السؤال

دیباچه

الباب الرابع فی السخی الباب الخامس فی السلطان الباب السادس
فی السادات الباب السابع فی الرقة الباب الثامن فی التجربة التاسع
فی السلام الباب العاشر فی اللغز الحادی عشر فی السنة الثانی عشر فی سیرة
سلیمان کتاب الشین وفیه احد عشر بابا الاول فی الشماتة
الباب الثانی فی الشیطان الباب الثالث فی الشکر الباب الرابع فی الشیعة
الباب الخامس فی الشبع السادس فی الشرك السابع فی الشهوة
الثامن فی الشفاعة التاسع فی الشجاعة العاشر فی الشهادة
الحادی عشر فی الشباب والشیب کتاب الصاد وفیه ثمانیة ابواب
الاول فی الصبر الثانی فی الصوفیة الباب الثالث فی الصحة
الباب الرابع فی الصدق الخامس فی الصلوة السادس فی صالح الاعمال السابع
فی الصمت الثامن فی الصوم کتاب الضاد وفیه ثلاثة ابواب
الباب الاول فی الضحك الباب الثانی فی الضد الباب الثالث فی الضیف والضلالة
کتاب الطاء وفیه اربعة ابواب الاول فی الطینة الثانی
فی الطهور الثالث فی الطلب الباب الرابع فی الطمع کتاب الظاء
وفیه ثلاثة ابواب الباب الاول فی الظلم الثانی فی الظهور

دیباچه

الثالث فی الظن کتاب العین وفیه تسعة عشر بابا الاول
فی العشق الثانی فی العلماء الثالث فی العقل الرابع فی العمل
الخامس فی العلم السادس فی عمر الادمی السابع فی العبادة
الثامن فی علی التاسع فی العجب العاشر فی العداوة الحادی عشر
فی العبد الثانی عشر فی العیادة الثالث عشر فی العزة الرابع عشر فی العدل
الخامس عشر فی العید السادس عشر فی العافیة السابع عشر فی العذر
الثامن عشر فی العین التاسع عشر فی العزلة والعلم کتاب الغین وفیه خمسة
ابواب الاول فی الغیرة الثانی فی الغیبة الثالث فی الغفلة
الرابع فی الغناء الخامس فی الغضب والغربة کتاب الفاء وفیه تسعة
ابواب الاول فی الفراق الثانی فی الفخر الثالث فی الفقر
الرابع فی الفکر الخامس فی الفساد السادس فی الفطنة
السابع فی الفرس الثامن فی فاطمة التاسع فی الفحش
کتاب القاف وفیه عشرة ابواب الاول فی القضاء والقدر
الاول فی القلب الثانی فی القیاس الثالث فی القرآن الرابع
فی القیمة الخامس فی القبر السادس فی القناعة السابع فی القدرة

التاسع فی الفاقة العاشر فی القریة کتاب الکاف وفیه ثمانیة ابواب الاول فی الکتمان الثانی فی الکب الثالث فی الکذب الرابع فی الکوثر الخامس فی الکربلاء السادس فی الکعبة السابع فی الکاشان الثامن فی الکوسج کتاب اللام وفیه سبعة ابواب الاول فی اللسان الثانی فی اللباس الثالث فی لیلة القدر الرابع فی اللوح المحفوظ الخامس فی اللواطة السادس فی اللئیم السابع فی اللحیة کتاب المیم وفیه تسعة عشر بابا الاول فی الموعظة الثانی فی المدح الثالث فی المصاحبة الرابع فی الموت الخامس فی المعراج السادس فی المجاهدة السابع فی المطر الثامن فی المؤمن التاسع فی المشورة العاشر فی المصیبة الحادی عشر فی المساجد الثانی عشر فی المعرفة الثالث عشر فی المظلمة الرابع عشر فی المال الخامس عشر فی مریم السادس عشر فی موسی السابع عشر فی المثل الثامن عشر فی المثنوی التاسع عشر فی محمد کتاب النون وفیه ثمانیة ابواب الاول فی النفس والنفاق والثنا والنیة والنعمة والناد والنوم والنکاح کتاب الواو وفیه الوفاء والوالدین والولد فی ابواب ثلثة کتاب الهاء

وفیه الهوی والهرم والهدیة کتاب الیاء وفیه الیقین والیمین و یوسف ویأس ویتیم

مهتران گفتند رسول مستجیب … رمز الاسلام فی الدنیا غریب

زانکه خویشانش هم از وی می رمند … گرچه با ذاتش ملایک هم دمند

صورتش را جنس می بینند انام … لیک از وی می نیابند آن مشام

همچه شیری در میان نقش گاو … دور می بینش ولی او را مکاو

ور بکاوی ترک گاو تن بگو … که بدرد گاو تن شیر خو

فی الایمان

گفت پیغمبر صباحی زید را … کیف اصبحت ای رفیق با صفا

گفت عبدا مومنا باز اوش گفت … کو نشان از باغ ایمان گر شکفت

گفت تشنه بوده ام من روزها … شب نخفتستم ز عشق و سوزها

تا ز روز و شب جدا گشتم چنان … که ز اسپر بگذرد نوک سنان

گفت خلقان چون ببینند آسمان … من ببینم عرش را با عرشیان

هشت جنت هفت دوزخ پیش من … گشت پیدا همچو بت پیش شمن

یک بیک وا می شناسم خلق را … همچو گندم من ز جو در آسیا

کتاب الایمان

که هشتی که وسکانه کبث * پیش من پیدا چه مار و ماهی است
جمله را چون روز روشن خرمن * فاش می بینم عیان از مرد و زن
هین بگویم یا فرو بندم نفس * لب گزیدش مصطفی یعنی که بس
یا رسول الله بگویم سر حشر * در جهان پیدا کنم امروز نشر
هل مرا تا پرده ها را بر درم * تا چه خورشیدی بتابد گوهرم
چونکه هنگام فراق جان شود * دیو دلاله در ایمان شود
پس فروشد ابله ایمان را شتاب * اندر آن تنگی بیک ابریق آب
وان خیالی باشد و ابریق نی * قصد آن دلاله جز تخریب نی
این زمان که تو صحیح و فربهی * صدق را بهر خیالی می دهی
میفروشی هر زمانی زرکان * می ستانی همچو طفلان گردکان
پس در آن رنجوری روز اجل * نیست نادر گر بود اینت عمل
باز با زرکان چه در آب او فتد * کشتی مالش بغرقاب او فتد
هر چه نازلتر بد دریا افکند * دستاندر کاله بهتر زند
چونکه چیزی فوت خواهد شد ز آب * ترک کمتر گیر و بهتر را بیاب
نقد ایمان را بطاعت کوش دار * تا ز روی حق نگردی شرمسار

بنقد ایمان اوبیم در جهان
گرچه پیرم هست سماع در دهان
باز ایمان گر خود ایمان شما
نی بیدان میل منهم وی را شتاب

فی الایمان

چونکه نقدت را نگهداری کنی * حرص و غفلت را ببرد دیو نی
همچو قومیکه تحری می کنند * بر خیال قبله هر سو می تنند
چونکه کعبه رو نماید صبحگاه * کشف گردد که که گم کرده است راه
یا چه غواصان درون قعر آب * هر یکی چیزی همی چینند شتاب
بر امید گوهر و در ثمین * توبره پر میکنند از آن و این
چون بر آیند از تک دریای ژرف * کشف گردد صاحب در شگرف
وان دگر که سنگریزه و شبه برد * وان دگر کو برد مروارید خرد
هکذا یبلوکم بالساهرة * فتنة ذات افتضاح قاهرة
همچنین هر قوم چون پروانگان * گرد شمعی پر زنان اندر جهان
خویش را بر آتشی بر میزنند * گرد شمع خود طوافی می کنند

فی الایمان

نی بوقت شهوتت باشد عماد * نی رود عقل چه کوهی کاه باد
نی بوقت خشم و کینه صبر هاست * سست گردد در قرار و در ثبات
هست مردی این بهانه ذکر کرد * ور نه بودی میر میران کبر خرد
حق که را خوانده است در قرآن رجال * کی بود این جسم را آنجا مجال

کتاب الالف

روح حیوان را چه قدر است ای پدر ... اخر ز بازار قصابان گذر
صد هزاران سر نهاده بر شکم ... وزنشان از دنبه و از گوشت کم
تا توانی بندهٔ شهوت مشو ... در پی شهوت مکن جان را گرو
ورنه شهوت خانمانت بر کند ... زنده‌ات در گور تاریک افکند
زن فاحشه
دوستی باشد که از جولان کیر ... عقل او موشی شود شهوت چو شیر
اندر اینمعنی حکایت گوییت ... تا دل از شهوت بکلی شوییت

فی الایمان

یک ستاره در محمد رو نمود ... تا فنا شد کفر هر گبر و جهود
یکستاره در محمد شد سطرب ... تا فنا شد کفر جمله شرق و غرب
انکه ایمان یافت رفت اندر امان ... کفرهای باقیان شد در گمان
کفر صرف اولین باری نماند ... یا مسلمانی و یا بیمی نشاند
هر دو گر یک نام دارد در سخن ... لیک فرقست این حسن تا آن حسن
اشتباهی هست لفظی در میان ... لیک خود کو آسمان کو ریسمان
اشتراک لفظ دایم رهزنست ... اشتراک گبر و مؤمن در تنست
جسمها چون کوزه‌های بسته سر ... تا که در هر کوزه چه بود در نگر

فی الاولیاء

کوزهٔ این تن پر از آب حیات ... کوزه آن تن پر از زهر ممات
گر بمظروفش نظر داری شهی ... ور بظرفش عاشقی تو گمرهی
لفظ را مانندهٔ این جسم دان ... معنیش در اندرون مانند جان

فی الاولیاء

نور حق ظاهر بود اندر ولی ... نیک بین باشی اگر اهل دلی
آن ولی حق چو پیدا شد ز دور ... از سر و پایش همی میتافت نور
کار پاکان را قیاس از خود مگیر ... گرچه باشد در نوشتن شیر شیر
جمله عالم زین سبب گمراه شد ... کم کسی ز ابدال حق آگاه شد
همسری با انبیا برداشتند ... اولیا را همچو خود پنداشتند
گفته اینک ما بشر ایشان بشر ... ما و ایشان بستهٔ خوابیم و خور
این ندانستند ایشان از عمی ... هست فرقی در میان بی منتها
هر دو گون زنبور خوردند از محل ... لیک شد زان نیش و زین دیگر عسل
هر دو گون آهو گیا خوردند و آب ... زین یکی سرگین شد و زان مشک ناب
هر دو نی خوردند از یک آبخور ... این یکی خالی و آن پر از شکر
صد هزاران این چنین اشباه بین ... فرقشان هفتاد ساله راه بین

این خورد گردد پلیدی زاو جدا ... وان خورد گردد همه نور خدا
اینخورد زاید همه بخل و حسد ... وان خورد زاید همه نور احد
اولیاء اصحاب کهفند ای عنود ... در قیام و در تقلب هم رقود
میکشدشان بی تکلف در فعال ... بیخبر ذات الیمین ذات الشمال
چیست ان ذات الیمین فعل حسن ... چیست ان ذات الشمال اشغال تن
گر تو بینی شان بد شواری درون ... منبشان خوفی ولا هم یحزنون
گفت یارید بلا اتفشر است ... چونکه او امد طریقم حشر است
پس بخسبم باشم از اصحاب کهف ... بهر ز دقیانوس باشد خواب کهف
یقظه شان مصروف دقیانوس بود ... خوابشان سرمایه ناموس بود
خواب بیدار یست چون با دانش است ... وای بیداری که با نادان نشست
چونکه زاغان خیمه بر گلشن زدند ... بلبلان پنهان شدند و تن زدند
پس بهر دوری ولیی قایمست ... تا قیامت ازمایش دایمست
هر کرا خوی نکو باشد برست ... هر کسی کو شیشه دل باشد شکست
پس امام حی قایم ان ولیست ... خواه از نسل عمر خواه از علیست
مهدی و هادی وی است ای راه جو ... هم نهان و هم نشسته پیش رو

تا بمانند بجانب ختلان تا الان
میچونور وبال احمد باجی

او چه نورست و خرد جبریل او ... ان ولی کم از او قندیل او
وانکه زان قندیل کم مشکوة ماست ... نور را در مرتبت ترتیبهاست
زانکه هفصد پرده دارد نور حق ... پردهای نور دان چندین طبق
از پس هر پرده قومی را مقام ... صف صفند این پردهاشان تا امام
ای بسا کس را که صورت راه زد ... قصد صورت کرد و بر الله زد
اخر این جان با بدن پیوسته است ... هیچ اینجان با بدن مانند است
انشم من گر نزاشک است و ظن ... ازمون کن دست را بر من بزن
انشم من بر تو گر شد مشتبه ... روی خود بر روی من یکدم بنه
ادمی چون نور گیرد از خدا ... هست مسجود ملایک ز اجتبا
نیز مسجود کسی کو چون ملک ... رسته باشد جانش از طغیان و شک
عاقبت دریافت او را و بدید ... گفت مژده ده که دستوری رسید
هیچ ادابی و ترتیبی مجو ... هر چه میخواهد دل تنگت بگو
کفر تو دینست و دینت نور جان ... ایمنی و از تو جهانی در امان
ای معاف یفعل الله ما یشاء ... بیمحابا رو زبان را بر گشا
گفت ای موسی از ان بگذشته ام ... من کنون در خون دل اغشته ام

کتاب الالف

من رسیده منتهی بگذشته‌ام … صد هزاران ساله الفت کشته‌ام
تا زبانه برزدی اسم بکشت … گنبدی گردون ز گردون بر گذشت
محرم ناسوت ما لاهوت باد … آفرین بر دست و بر بازوت باد
چون شوی دور از حضور اولیا … در حقیقت گشته دور از خدا
چون نتیجهٔ هجر همراهان غمست … کی فراق روی شاهان زان کمست
سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب … تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب
رو بجنب اندر پناه مقبلی … بو که آزادت کند صاحب دلی
گر سفر داری بدین نیت برو … ور حضر باشد ازین غافل مشو
فاخته سان روز و شب کو کو کو … گنج پنهانی ز درویشی بجو
در بدر می گرد و میرو کو بکو … جستجو کن جستجو کن جستجو
تا توانی ز اولیاء رو برمتاب … جهد کن والله اعلم بالصواب
چون پیمبر دیدن بیمار را … خوش نوازش کرد یار غار را
زنده شد او چون پیمبر را بدید … گوییا الله مر او را آفرید
گفت بیماری مرا این بخت داد … کامد این سلطان بر من بامداد
تا مرا صحت رسید و عافیت … از قدوم این شه بی حاشیت

ای

فی الاولیاء

ای خجسته رنج و بیماری و تب … ای مبارک درد و بیخوابی شب
نک مرا در پیری از لطف کرم … حق چنین رنجوریی داد و سقم
درد پشتم داد تا من هم ز خواب … بر جهم هر نیمشب لا بد شتاب
تا نخسپم جمله شب چون گاومیش … دردها بخشید حق از لطف خویش
پس انجمی که با زو رهبراست … هر کلیمی را کلیمی در براست
مر ولی را هم ولی شهره کند … هر که را او خواست با بهره کند
کس نداند از خرد او را شناخت … چونکه او مر خویش را دیوانه ساخت
چون بدزدد دزد بینایی ز کور … هیچ یابد دزد را او در عبور
کور نشناسد که دزد او که بود … گرچه خود بر وی زند آن دزد عنود
نی شما گفتید ما قربانیم … پیش اوصاف بقا ما فانیم
ما اگر قلاش و گر دیوانه‌ایم … مست آن ساقی و آن پیمانه‌ایم
بر خط فرمان او سر می نهیم … جان شیرین را گروگان می دهیم
تا خیال دوست در اسرار ماست … چاکری و جان سپاری کار ماست
هرکجا شمع بلا افروختند … صد هزاران جان عاشق سوختند
عاشقانی کز درون خانه‌اند : شمع روی یار را پروانه‌اند

کتاب الالف

ای دلا بیمار و کرما بتو دوشند — واز بلاها مر ترا چون کاشتند

ابلهان تعظیم مسجد میکنند — در جفای اهل دل جد میکنند

آن مجاز است این حقیقت ای خران — نیست مسجد جز درون سروران

مسجدی کو اندرون اولیاست — سجده گاه جمله است آنجا خداست

تا دل مرد خدا نامد بدرد — هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

هم ز ابرهیم ادهم آمده است — کو ز راهی بر لب بحری نشست

دلق خود میدوخت آن سلطان جان — یک امیری آمد آنجا ناگهان

آن امیر از بندگان شیخ بود — شیخ را بشناخت سجده کرد زود

خیره شد در شیخ و اندر دلق او — گشته دیگرگون ز خلق و خلق او

کو رها کرد اینچنان ملک شگرف — برگزید از فقر بس باریک حرف

ترک کرده ملک هفت اقلیم را — میزند بر دلق سوزن چون گدا

ملک هفت اقلیم ضایع میکند — چون گدا بر دلق سوزن میزند

دل نگه دارید ای بیحاصلان — در حضور حضرت صاحبدلان

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است — که خدا زایشان نهان و ساتر است

پیش اهل دل ادب بر باطن است — زانکه دلشان بر سرائر فاطن است

تو

فی الاولیاء

تو بعکسی پیش کوران بهر جاه — با حضور آیی نشینی پایگاه

پیش بینایان کنی ترک ادب — نار شهوت را از آن گشتی حطب

چون نداری فطنت و نور هدی — بهر کوران روی را میزنی جلا

شیخ سوزن زود در دریا فکند — خواست سوزن را باواز بلند

صد هزاران ماهی اللهیی — سوزن زر در لب هر ماهیی

سر برآورد از دریای حق — که بگیر ای شیخ سوزنهای حق

رو بدو کرد و بگفتش کای امیر — ملک دل به یا چنین ملک حقیر

این نشان ظاهر است این هیچ نیست — باطنی جوی و بظاهر بر مایست

شب بردش بر سر یک روزنی — گفت بنگر فسق و عشرت کردنی

بنگر آن الوس روز و فسق شب — روز همچون مصطفی شب بولهب

روز عبدالله او را گشته نام — شب نعوذ بالله و در دست جام

دید شیشه در کف آن شیخ پر — گفت شیخا مر ترا هم هست عر

تو بگفتی که در جام شراب — دیو میریزد شتابان ناشتاب

گفت جامم را چنان پر کرده اند — کاندرو ممکن نگنجد یک سپند

شیخ گفت این خود نه جامست ای دنی — هین بزیر آ منکرا بنگر بوی

امد و دید اینکه خاص بود   کور شد آن دشمن کور و کبود
گفت پیر اندر مرید خویش را   رو برای من بجو می ای کیا
که مرا رنجیست مضطر گشته ام   من ز رنج از مخمصه بگذشته ام
گرد خم خانه برامد آن مرید   بهر شیخ از هر خمی او می چشید
در همه خم خانها او می ندید   گشته بد پر از عسل خم نبید
گفت ای رندان چه حالست این چه کار   هیچ خمی در نمی بینم عقار
جمله رندان نزد آن شیخ امدند   چشم گریان دست بر سر می زدند
در خرابات امدی شیخ اجل   جمله میها از قدومت شد عسل
کردهٔ می را تو مبدل از حدث   جان ما را هم بدل کن از خبث
گر شود عالم پر از خون مال مال   کی خورد بندهٔ خدا الا حلال
هان هان ترک حسد کن با شهان   ورنه ابلیسی شوی اندر جهان
کو اگر زهری خورد شهدی شود   تو اگر شهدی خوری زهری بود
کو بدل گشت و بدل شد کار او   لطف گشت و نور شد هر نار او
قوت حق بود مر بابیل را   ورنه مرغی چون کشد مر پیل را
لشکری را مرغکی چندی شکست   تا بدانی آن صلابت از حق است

کرترا

گر ترا وسواس امد زین قبیل   رو بخوان تو سورهٔ اصحاب فیل
ور کنی با او مری و همسری   کافرم گر تو از ایشان بر بری
اولیاء اطفال حقند ای پسر   غایبی و حاضری بس با خبر
غایبی مندیش از نقصان شان   کو کشد کین از برای جان شان
گفت اطفال منند این اولیاء   در غریبی فرد از کار و کیا
از برای امتحان خوار و یتیم   لیک اندر سر منم یار و ندیم
پشت دار جملهٔ عصمتهای من   گوییا هستند خود اجزای من
هان و هان این دلق پوشان منند   صد هزار اندر هزار و یک تنند
ز اولیاء اهل دعا خود دیگرند   که همی دوزند و گاهی میدرند
قوم دیگر می شناسم ز اولیاء   که دهانشان بسته باشد از دعا
از رضا که هست رام آن کرام   جستن دفع قضاشان شد حرام
در قضا ذوقی همی بینند خاص   کفرشان اید طلب کردن خلاص
تو نکویی مرد حق را در نظر   کی درآید تا خدا ذکر بشر
خر ازین می جست اینجا ابلهان   کر بتر دیدی تو ایشان را از آن
کار ازین ویران شده است ای مردمان :   کر بتر دیدی تو ایشان را چو عام

کتاب الالف

تو همان دیدی که ابلیس لعین	گفت من از آتشم آدم ز طین
چشم ابلیسانه را یکدم ببند	چند بینی صورت آخر چند چند
آن سگان را این خران خاضع شوند	شیر را عار است کو را بگروند
گربه باشد شحنه هر موش خو	موش که بود تا ز شیران ترسد او
خوف ایشان از کلاب حق بود	خوفشان کی ز آفتاب حق بود
ربی الاعلی است ورد آن مهان	رب انی در خور این ابلهان
موش کی ترسد ز شیران مصاف	بلکه آن آهوبکان مشک ناف
رو بر پیش دلیل لیس ابکاسه	نزد خداوند و ولی نعمت نویس
آنکه گویند اولیاء در که روند	تا ز چشم مردمان پنهان بوند
پیش خلق ایشان فراز صد کهاند	گام خود بر چرخ هفتم می‌نهند
پس چرا پنهان شود که جو بود	کز صد دریا گذر آن سو بود
حاجتش نبود بسوی که گریخت	کز پیش گرهٔ فلک صد نعل ریخت
چرخ گردید و ندید او گرد شان	تعزیت جامه بپوشید آسمان
گر بظاهر آن پری پنهان بود	آدمی پنهان تر از پریان بود
نزد عاقل زان پری که مضمرست	آدمی صد بار خود پنهان ترست

فی الاولیاء

آدمی نزدیک عاقل چون خفی است	چون بود آدم که در غیب او صفی است
سود حق را چون ببینی ای پسر	تو کجا داری بر او نادرس
تو ز خود میبایی او در نواست	نار و خار ظن باطل زان سواست
او درخت موسی است و پر ضیا	نور خوانی نارش بخوان باری بیا
احمد و بوجهل در بتخانه رفت	زین شدن تا آن شدن فرقیست زفت
این درآید سر نهند او را بتان	وان درآید سر نهد از عین جان
این جهان شهوتی بتخانه است	انبیاء و کافران را لانه است
لیک شهوت بندهٔ پاکان بود	زر نسوزد زانکه نقد کان بود
خر بلیسا چو آدم شاهوار	دود از این ملک دو سه روزه برآر
بر سر تختی شنیدان نیک نام	طقطقی و های و هوئی شب ز بام
گامهای تند بر بام سرا	گفت با خود این چنین زهره کرا
بانگ زد بر روزن قصر او که کیست	این نباشد آدمی مانا پریست
سر فرو کردند قومی بوالعجب	ما همی گردیم شب بهر طلب
هین چه میجوئید گفتند اشتران	گفت اشتر بام بر کی جست هان
پس بگفتندش که تو بر تخت و جاه	چون همی جوئی ملاقات اله

خود همان بد دیگر او واگر نبد / چون پری آزاد می شد ناپدید
این طبیبان بدن دانشورند / بر سقام تو ز تو واقف ترند
تا ز قاروره همی بینند حال / که ندانی تو از آن رو اعتلال
هم ز نبض و هم ز رنگ و هم ز دم / بو برند از تو بهر گونه سقم
پس طبیبان الهی در جهان / چون ندانند از تو اسرار نهان
هم ز نبضت هم ز چشمت هم ز رنگ / صد سقم بینند از تو بی درنگ
این طبیبان نوآموزند خود / که بدین آیاتشان حاجت بود
کاملان از دور نامت بشنوند / تا بقعر تار و پودت در روند
بلکه پیش از زادن تو سالها / دیده باشندت ترا با حالها
حال تو دانند یک یک مو بمو / زانکه پرهستند از اسرار هو
گر محمد گفت بر دست صبا / از یمن می آیدم بوی خدا
بوی رامین میرسد از جان ویس / بوی یزدان میرسد هم از اویس
از اویس و از قرن بوی عجب / مر نبی را مست کرد و پرطرب
چون اویس از خویش فانی گشته بود / آن زمینی آسمانی گشته بود
آن هلیله پروریده در شکر / چاشنی تلخیش نبود دگر

آن هلیله رسته از ما و منی / نقش دارد از هلیله طمع نی
آن کسی کز خود بکلی در گذشت / این منی و مایی خود در نوشت
آزده بر بیخودان تو ذوالفقا / بر تن خود میزنی آن هوشدار
زانکه بیخود فانیست و ایمن است / تا ابد در ایمنی او ساکن است
نقش او فانی و او شد آینه / غیر نقش روی غیر آنجای نه
گر کنی تف سوی روی خود کنی / ور زنی بر آینه بر خود زنی
ور ببینی روی زشت آن هم تویی / ور ببینی عیسی و مریم تویی
او نه اینست و نه آن او ساده است / نقش تو در پیش تو بنهاده است
چون رسید اینجا سخن لب در ببست / چون رسید اینجا قلم در هم شکست
لب ببند ارچه فصاحت دست داد / دم مزن والله اعلم بالرشاد
آنکه ذوق او خوش آید مر ترا / او ولی تو است نز خاصه خدا
هر که او بر خوی و بر طبع تو است / پیش طبع تو ولیست و نبیست
رو هوا بگذار تا بوی خدا / در مشامت در رسد ای کدخدا
داد ایشان را جواب آنخوش رسول / کای گروه کور و نادان و فضول
این ندانستید ای قوم از قضا / بجز اینجا رسید بد از عمی

کتاب الالف

همچو طفل خفته اینجا امده　　بی خبر از راه و از منزل بدیده
از منازل خفته بگذشته و مست　　بی خبر از راه و از بالا و پست
ما به بیداری روان گشتیم خوش　　از ورای پنج و شش تا پنج و شش
دیده منزلها از اصل و از اساس　　چون فلاو زان خبر و ده شناس
گنجهای خاک تا هفتم طبق　　عرضه کرده بود پیش شیخ حق
شیخ گفتا خالقا من عاشقم　　ور بجویم غیر تو لیس لائقم
هشت جنت گر در ارم در نظر　　ور کنم خدمت من از خوف سقر
مومنی باشم سلامت جوی من　　زانکه این هر دو بود حظ بدن
عاشق عشق خدا وانگاه مزد　　جبرئیل مؤتمن وانگاه دزد
عاشق ان لیلی کور و کبود　　ملک عالم پیش او یک تره بود
نزد او یکسان شده بد خاک و زر　　زر چه باشد کو نبد جان را خطر
مصطفی زاین قصه چونک گل شکفت　　رغبت افزون گشت او را هم نگفت
مستمع چون یافت همچون مصطفی　　هر سر مویش زبانی شد جدا
مصطفی فرمود اکنون چاده سبب　　گفتشان بنده مرا و را اشترب
هر بها که گوید او وامی خرم　　در زیان و حیف ظاهر ننگرم

فی الاولیاء

گر نبودی گوشهای غیب گیر　　وحی نا وردی ز گردون یک بشیر
ور نبودی دیدهای صنع بین　　نی فلک گشتی نه خندیدی زمین
ان دم لولاک این باشد که کار　　از برای چشم تیز است و نظار
نور مردان مشرق و مغرب گرفت　　اسمانها سجده کردند از شگفت
افتاب حق بر امد از حمل　　زیر چادر رفت خورشید از خجل
زهات چون تو ابلیسی مرا　　کی بگرداند ز خاک این سرا
من ببادی نامدم همچون سحاب　　تا بگردی باز گردم زاین جناب
عجل با ان نور شد قبله کرم　　قبله بی ان نور شد کفر و صنم
مه فشاند نور و سگ عو عو کند　　هر کسی بر خلقت خودی تند
شیروان و همرهان مدنیک　　ترک رفش کی کند از بیم سگ
جزو سوی کل روان مانند تیر　　کی کند وقف از پی هر گنده پیر
جان شرع و جان تقوی عارفست　　معرفت محصول زهد سالفست
لوح محفوظست پیشانی یار　　راز کونینش نماید اشکار
هادی راهست یار اندر قدوم　　مصطفی زانکفت اصحابی نجوم
نجم اندر ریگ و دریا رهنماست　　چشم اندر نجم نه کو مقتداست

کتاب الالف

چشم را با روی او میداد جفت   کرد منکر زان ز راه جحد و گفت
زانکه گردد نجم پنهان زان غبار   چشم بهتر از زبان با عثار
چون مبدل گشته‌اند ابدال حق   نیستند از خلق برگردان ورق
قبله وحدانیت دو چون بود   خاک مسجود ملایک چون شود
چون در این جو دید عکس سیب مرد   دامنش را دیدبان پرسیب کرد
کور با رهبر به از تنها یقین   زان یکی ننگست و صد ننگست از این
می گریزی از پشه در کژدمی   از نمی تو میگریزی در یمی
میگریزی از جفاهای پدر   در میان لولیان شور و شر
می گریزی همچو یوسف ز اندهی   تا ز نرتع نلعب افتی در چهی
من بجویم زین سپس راه اثیر   پیر جویم پیر جویم پیر پیر
پیر باشد نردبان اسمان   تیر پران از که گردد از کمان
نی ز ابراهیم نمرود گران   کرد با کرکس سفر با اسمان
از هوا شد سوی بالا او ولی   لیک بر گردون نپرد کرکسی
گفتش ابراهیم کای مرد سفر   کرکست من باشم اینک خوبتر
چون ز من سازی به بالا نردبان   بی پریدن بر شوی بر اسمان

انچنا

فی الادب

انچنانکه میرود تا غرب و شرق   بی ز زاد و راحله اندم چو برق
انچنانکه میرود شب ز اغتراب   حس مردم شهرها در وقت خواب
انچنانکه عارف از راه نهان   خوش نشسته میرود در صد جهان
کر ندادستش چنین رفتار دست   این خبرها زان ولایت داد دست

فی الادب

از خدا جوییم توفیق ادب   بی ادب محروم ماند از لطف رب
بی ادب تنها نه خود را داشت بد   بلکه آتش در همه آفاق زد
مائده از اسمان در میرسید   بی شری و بیع و بی گفت و شنید
در میان قوم موسی چند کس   بی ادب گفتند کو سیر و عدس
منقطع شد خوان و نان از اسمان   ماند رنج زرع و بیل و داسمان
باز عیسی چون شفاعت کرد حق   خوان فرستاد و غنیمت بر طبق
مائده از اسمان شد عائده   چونکه گفت انزل علینا مائده
باز گستاخان ادب بگذاشتند   چون گدایان زلها برداشتند
کرد عیسی لابه ایشان را که این   دائمست و کم نگردد از زمین
بدگمانی کردن و حرص اوری   کفر باشد نزد خوان مهتری

[illegible]

کتاب الألف

زان گدا رویان نادیده ز آز … ان در رحمت بر ایشان شد فراز

نان و خوان از آسمان شد منقطع … بعد از آن زنبیل خوان شد کش منقطع

از ادب پر نور گشته است این فلک … وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

بد ز گستاخی کسوف آفتاب … شد عزازیلی ز جرات رد باب

هر که گستاخی کند اندر طریق … گردد اندر وادی حیرت غریق

بی ادب گفتن سخن با خاص حق … دل بمیراند سیه دارد ورق

گر تو مردی را بخوانی فاطمه … گرچه یک جنسند مرد و زن همه

قصد خون تو کند تا ممکن است … گرچه خوش خوی و حلیم و ساکن است

فاطمه مدحست در حق زنان … مرد را گویی بود زخم سنان

دست و پا در حق ما استایش است … در حق پاکی حق آلایش است

لم یلد لم یولد او را لایق است … والد و مولود را او خالق است

این بگلی نای که خوش خبر داست … تا کهان از مقعدش بادی بجست

نای را بر کون نهاد او کز مزن … گر تو بهتر میزنی بستان بزن

ابلهان خود ادب پندارند طلب … ثبت الاحمال از هر بی ادب

هر که را بینی شکایت می کند … کان فلان کس راست طبع و خوی بد

فی الأخوة

این شکایت گر بغیر خویش بدست … که از آن بد خوی بد گو آمدست

گر بزد والد پسر را او بمرد … این پدر را خونبها باید شمرد

زانکه او را بهر کار خویش زد … خدمت او واجب آمد بر ولد

چون معلم زد صبی را شد تلف … بر معلم نیست چیزی لا تخف

کان معلم نایب افتاد و امین … هر امینی هست حکمش همچنین

مجرمی شاهیم ما را عذر خواه … ای تو خاص الخاص درگاه اله

عفو کرد و در زمان نیکو شدند … پیش موسی ساجد و دوتو شدند

در گذر از ما که ما کردیم بد … ای ترا الطاف و فضل بی عدد

گفت موسی عفو کردم ای کرام … گشت بر دو زخ ش و جانتان حرام

من شما را خود ندیدم ای دوتا … اعجمی سازید خود را از اعتداد

فی الأخوة

منبسط بودیم و یک گوهر همه … بی سر و بی پا بدیم آن سر همه

یک گهر بودیم همچون آفتاب … بی گره بودیم و صافی همچو آب

چون بصورت آمد آن نور سره … شد عدد چون سایهای کنگره

کنگره ویران کنید از منجنیق … تا رود فرق از میان این فریق

کتاب الالف

خلوت از اغیار باید نی ز یار | پوستین بهر دی آمد نی بهار
عقل با عقل دیگر دوتا شود | نور افزون گشت و ره پیدا شود
یار چشم تواست ای مرد شکار | از خس و خاشاک او را پاک دار
هان بجاروب زبان گردی مکن | چشم را از خس ره آوردی مکن
چونکه مومن آینه مومن بود | روی او ز آلودگی ایمن بود
یار آینه است جان را در حزن | بر رخ آیینه ای جان دم مزن
تا نپوشد روی خود را از دمت | دم فرو بردن بباید هر دمت
گفت پیغمبر عداوت از خرد | بهتر از مهری که از جاهل رسد
دوستی با مردم دانا نکوست | دشمن دانا به از نادان دوست
عاقلی بر اسب می آمد سوار | در دهان خفته می رفت مار
آن سوار آن را بدید و می شتافت | تا رماند مار را فرصت نیافت
چونکه از عقلش فراوان بد مدد | چند دبوس قوی بر خفته زد
خفته از خواب گران چون بر جهید | یک سوار ترک با دبوس دید
بی محابا ترک دبوسی گران | چونکه افزون کوفت او شد دوان
برد او را زخم آن دبوس سخت | زو گریزان تا به زیر یک درخت

ببر

فی الاخوة

سیب پوسیده بسی بد ریخته | گفت ازین خور ای بدرد آویخته
سیب چندان مر ورا در خورد داد | کز دهانش باز بیرون می فتاد
بانگ می زد کای امیر آخر چرا | قصد من کردی چه کردم مر ترا
گر ترا ز اصلست با جانم ستیز | تیغ زن یکبارگی خونم بریز
شوم ساعت که شدم بر تو پدید | ای خنک آن را که روی تو ندید
دو قبیله کاوس و خزرج نام داشت | یک ز دیگر جان خون آشام داشت
کینه های کهنه شان از مصطفی | محو شد در نور اسلام و صفا
اولا اخوان شدند آن دشمنان | همچو اعداد عنب در بوستان
وز دم المومنون اخوة به پند | در شکستند و تن واحد شدند
مشفقان گردند همچون والده | مسلمون را گفت نفس واحده
نفس واحد از رسول حق شدند | ورنه هر یک دشمن مطلق بدند
اتحادی حال از شرک و دوئی | باشد از توحید نی ما و تویی
هر که او شد آشنا و یار تو | شد حقیر و خوار در دیدار تو
هر که او بیگانه باشد با توهم | پیش تو لیک او مهست و محترم
این هم از تاثیر آن بیداد لیست : زهر او در جمله خلقان سارت

کتاب الالف

دفع ان علت بباید کرد زود / کر شکر باان حدث خواهد نمود

هر خوشی کاید بتو ناخوش بود / اب جوان کر رسد اتش شود

اشنائی نفس با هر نفر پست / تو یقین میدان که دمدم کمتر است

زانکه نفسش کرد علت می‌تند / معرفت را زود فاسد می‌کند

کر نخواهی دوست را فردا نفیر / دوستی با عاقل و با عقل‌کیر

وای انکه کر وزیرش این بود / جای هر دو دوزخ پرکین بود

شاد ان شاهی کراو دادستکیر / باشد اندر کار چون اصف وزیر

شاه عادل چون قرین او شود / معنی نور علی نور این بود

چون سلیمان شاه و چون اصف وزیر / نور بر نور است و عنبر بر عبیر

شاه فرعون و چه هامانش وزیر / هر دو را نبود ز بدبختی کریز

فی الوهم

پس بود ظلمات بعض فوق بعض / نی خرد یار و نه دولت روز عرض

من ندیدم جز شقاوت در لقا / کر تو دیدستی رسان از من سلام

از خیال زشت خود منکر مبن / بر جهان از چه داری سو ظن

ظن نیکو بر اخوان صفا / کرچه اید ظاهر از ایشان جفا

این خیال و وهم بد چون شد پدید / صد هزاران یار را از هم برید

مشفقی

فی الاخوة

مشفقی کر کرد جور و امتحان / عقل باید کو نباشد بدکمان

غیرت اید که پیشت بنشنند / بر تو میخندند و عاشق بنشنند

عاشقانت در پس پرده کرم / هر تو نعره زنان بین دمبدم

عاشق ان عاشقان غیب باش / عاشقان پنج روزه کم تراش

که بخوردندت بخدعه جذبه / سالها زایشان ندیدی حبه

چند هنکامه نهی بر راه عام / کام جستی بر نیامد هیچ کام

وقت صحت جمله یارند و حریف / وقت درد و غم بجز حق کو الیف

وقت درد و غم بجز حق همچکس / خود نباشد مرترا فریاد رس

پس همان درد و مرض را یاد دار / چون ایاز از پوستین کیر اعتبار

پوستین ان حالت درد تواست / که کرفته است ان ایاز او را بدست

فی الانسان

چند صورت اخر ای صورت پرست / جان بی معنیت از صورت نرست

کر بصورت ادمی انسان بدی / احمد و بوجهل خود یکسان بدی

احمد و بوجهل در بتخانه رفت / زین شدن تا ان شدن فرقیست زفت

این در اید سر نهند اورا بتان / وان در اید سر نهد چون امتان

نقش بر دیوار مثل ادم است / بنکر از صورت چه چیز او کم است

کتاب الالف

جان کش ان صورت بنیاد را | رو بجوان کو هر نقاب واه
اشتر آمد این وجود خوار خوار | مصطفی زادی برین اشتر سوار
اشتر انلک کلی بر پشت | کز لیمش در تو صد گلزار رست
میل تو سوی مغیلانست و ریگ | تا چه گلچینی ز خار مرده ریگ
ای بگشته زین طلب تو کو بکو | چند گویی این گلستان کو و کو
پیش از آن کاین خار پا بیرون کنی | چشم تاریکست جولان چون کنی
ادمی کو می نگنجد در جهان | در سر خاری همی گردد نهان
چون جنین بد ادمی خون بد غذا | از نجس مومن برد پاکی کذا
چون جنین بد ادمی خونخوار بود | بود اورا بود از خون نار و بود
از فطام خون غذایش شیر شد | واز فطام شیر لقمه گیر شد
واز فطام لقمه لقمانی شود | طالب اشکال پنهانی شود
ادمی کوهست چون مفتون شود | کوه اندر مار حیران چون شود
خویش نشناخت مسکین ادمی | از فزونی امد و شد در کمی
خویش را ادمی ارزان فروخت | بود اطلس خویش را بر دلق دوخت
صد هزاران مار و که حیران اوست | او چرا حیران شدست و ماردوست

في الانسان

از جمادی مردم و نامی شدم | واز نما مردم بحیوان سر زدم
مردم از حیوانی و ادم شدم | پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم
حمله دیگر بمیرم از بشر | تا برارم از ملایک بال و پر
واز ملک هم بایدم جستن ز جو | کل شیء هالک الا وجهه
بار دیگر از ملک پران شوم | انچه اندر وهم ناید ان شوم
پس عدم گردم عدم چون ارغنون | گویدم کانا الیه راجعون
ادمی همچون عصای موسی است | ادمی همچون فسون عیسی است
در کف حق بهر داد و بهر زین | قلب مومن هست بین الاصبعین
ظاهرش چوبی ولیکن پیش او | کون یکلقمه چو بگشاید گلو
تو مبین زافسون عیسی حرف و صوت | ان ببین کز وی گریزان گشت موت
تو مبین زافسونش ان لهجات پست | ان نگر که مرده بر جست و نشست
تو مبین مر ان عصا را سهل یافت | ان ببین که بحر اخضر را شکافت
تو ز دوری دیده چتر سیاه | یک قدم پیش نه بنگر سپاه
خاک گوید خاک تن را باز گرد | ترک جان کن سوی ما آ همچو گرد
جنس مایی پیش ما اولیتری | به کزان تن وارهی وزین تری

کتاب الألف

گو مداری لیک من پابنده ام … گرچه همچون تو ز هجران خسته ام

تری‌اش را بجویند ابها … کای تری باز از غربت پیش ما

گرمی‌اش را همی خواند اثیر … گر زناری راه اصل خویش گیر

هست هشتاد و دو علت در بدن … از کششهای عناصر بی رسن

در حدیث امد که یزدان مجید … خلق عالم را سه گونه افرید

یک گروه را جمله عقل و علم و جود … ان فرشته است و نداند جز سجود

نیست اندر عنصرش حرص و هوا … نور مطلق زنده از عشق خدا

یک گروه دیگر از دانش تهی … همچو حیوان از علف در فربهی

او نبیند جز که اصطبل و علف … از شقاوت غافلست و از شرف

زان سیم هست ادمیزاد و بشر … از فرشته نیمی و نیمیش ز خر

نیم خر خود مایل سفلی بود … نیم دیگر مایل علوی شود

تا کدامین غالب اید در نبرد … زین دوگانه تا کدامین برد نرد

عقل اگر غالب شود پس شد فزون … از ملایک این بشر در ازمون

شهوت ار غالب شود پس کمترست … از بهایم این بشر زان کابترست

همچون مجنون در تنازع با شتر … گه شتر چربید و گه مجنون حر

في الأذن

همچو مجنونند و چون ناقه‌اش یقین … میکشد ان پیش و ان واپس بکین

میل مجنون پیش ان لیلی روان … میل ناقه پس پی طفلش دوان

یکدم ار مجنون ز خود غافل شدی … ناقه گردیدی و واپس امدی

عشق و سودا چونکه پر بودش بدن … می نبودش چاره از بیخود شدن

انکه او باشد مراقب عقل بود … عقل را سودای لیلی در ربود

لیک ناقه بس مراقب بود و چست … چون بدیدی او مهار خویش سست

فهم کردی زو که غافل گشت و دنگ … رو سپس کردی بکره بی درنگ

چون بخود باز امدی دیدی ز جا … کو سپس رفته است بس فرسنگها

در سه روزه ره بدین احوالها … ماند مجنون در تردد سالها

کالبد نامه است اندر وی نگر … هست لایق شاه را انگه ببر

گوشهٔ رو نامه را بگشا بخوان … بین که حرفش هست در خورد شهان

گر نباشد در خور او را پاره کن … نامه دیگر نویس و چاره کن

لیک فتح نامه تن زب مدان … ورنه هر کس سر دل دیدی عیان

هست از عنوان چه افزون زبان … متن نامه سینه را کن امتحان

گر موافق هست با افراد تو … با منافق وار نبود کار تو

کتاب الألف

چون جوال بس گرانی می‌بری   زان نباید کم که در وی بنگری
تا چه داری در جوال از تلخ و خوش   گر همی ارزد کشیدن را بکش
ورنه خالی کن جوالت را ز سنگ   باز خر خود را ازین بیگار و ننگ
در جوال آن کن که می‌باید کشید   سوی سلطانان و شاهان رشید
زشت نبود کاین جوال مرده ریگ   می‌کشی و باشد اهم پر ز ریگ
چون نمی‌یابی گهر پر لعل و گنج   هم تهی بهتر چو هم جنس تهی
این نه مردانند اینها صورتند   مردهٔ نانند و کشتهٔ شهوتند
آن یکی با شمع بر می‌گشت روز   گرد هر بازار دل پر عشق و سوز
بوالفضولی گفت او را کای فلان   هین چه می‌جویی بپیش هر دکان
هین چه می‌جویی تو هر سو با چراغ   در میان روز روشن چیست لاغ
گفت می‌جویم بهر سو آدمی   کو بود حی از حیات آن دمی
گفت من جویای انسان گشته‌ام   می نیابم هیچ حیران گشته‌ام
هست مردی گفت این بازار پر   مردمانند آخر ای دانای حر
گفت خواهم مرد بر جادهٔ دو ره   در ره خشم و بهنگام شره
وقت خشم و وقت شهوت مرد کو   طالب مردی دوانم کو بکو

کو دران

فی الآدم

کو درین دو حال مردی در جهان   تا فدای او کنم امروز جان
چشم آدم کو بنور پاک دید   جان و سر نامها گشتش پدید
چون ملک انوار حق از وی بیافت   در سجود افتاد و در خدمت شتافت
چون ملایک نور حق دیدند ازو   جمله افتادند در سجده برو
مدح این آدم که نامش می‌برم   قاصرم گر تا قیامت بشمرم
یک قدم زد آدم اندر ذوق نفس   شد فراق صدر جنت طوق نفس
همچو دیو از وی فرشته می‌گریخت   بهر نانی چند آب چشم ریخت
گرچه یک مو بد گنه کو جسته بود   لیک آن مو در دو دیده رسته بود
بود آدم دیدهٔ نور قدیم   موی در دیده بود کوه عظیم
گر در آن حالت بکردی مشورت   در پشیمانی نگفتی معذرت
زانکه با عقلی چو عقلی جفت شد   مانع بدفعلی و بدگفت شد
نفس چون با نفس دیگر یار شد   عقل جزوی عاطل و بیکار شد
هیچ نقاشی نگارد زین نقش   بی امید نفع بهر عین نقش
بلکه بهر میهمانان و کهان   که بفرجه وارهند از اندهان
شادی بچگان و یاد دوستان   دوستان رفته را از نقش آن

کتاب الف

هیچ کوزه‌گر کند کوزه شتاب / بهر عین کوزه نی از بهر آب
هیچ کاسه‌گر کند کاسه تمام / بهر عین کاسه نی بهر طعام
هیچ خطاطی نویسد خط بفن / بهر عین خط نه بهر خواندن
ذلت آدم ز اشکم بود و باه / وان ابلیس از تکبر بود و جاه
لاجرم او زود استغفار کرد / وان لعین از توبه استکبار کرد
حرص حلق و فرج هم خود بد رگیست / لیک منصب بیش از آن اشکستگیست
بیخ و شاخ این ریاست را اگر / باز گویم دفتری باید دگر
صد چو آدم را ملک ساجد شده / همچو آدم باز معزول آمده
جبرئیلش می‌کشاند مو کشان / که برو زین خلد و زین جوق خوشان
گفت او چه بعد هستی نیستی / گفت جرمت آنکه افزون زیستی
گفت بعد عزت این اذلال چیست / گفت آن دادست و اینت داوریست
جبرئیلا سجده می‌کردی بجان / این زمان میرانیم تو از جنان
حله می‌پرد ز من در امتحان / همچو برگ از شاخ در دور خزان
چونکه صانع خواست ایجاد بشر / از برای ابتلای خیر و شر
جبرئیل صدق را فرمود رو / مشت خاکی از زمین بستان گرو

فی الاوم

او میان بست و بیامد بر زمین / تا کند ادرا امر رب العالمین
دست سوی خاک برد آن مؤتمن / خاک خود را درکشید از وی علن
پس زبان بگشاد خاک و لابه کرد / کز برای حرمت خلاق فرد
ترک من گوی و برو جانم ببخش / رو بتاب از من عنان خنگ رخش
بس که لابه کردش و سوگند داد / بازگشت و گفت یا رب العباد
من نبودستم بکارت سرسری / لیک از آنچه رفت تو داناتری
گفت میکائیل را تو رو بزیر / مشت خاکی در ربا از وی دلیر
چونکه میکائیل شد تا خاکدان / دست کرد او تا که برباید از آن
خاک لرزید و درآمد در گریز / گشت او لابه‌کنان و اشک‌ریز
سینه سوزان لابه کرد و اجتهاد / با سرشک خونش بس سوگند داد
که بحق لطف رحمان حمید / که بکردست حامل عرش مجید
که امانم ده مرا آزاد کن / بین که خون آلود میگویم سخن
معدن رحم اله آمد ملک / گفت چون ریزم بر ریش او نمک
رفت میکائیل پیش رب دین / از غرض خالی ید و دست و آستین
گفت ای دانای سر و رب دین / کرد خاک لابه که نوحه و انین

گفت اسرافیل را یزدان ما … کز برو از خاک پر کن کف بیا
آمد اسرافیل هم سوی زمین … باز آغازید خاک آن چنین
کای فرشته صور وای بحر حیات … که ز دمهای تو جان یابد موات
ور دمی در صور یابد نیک عظیم … پر شود محشر خلایق از دمیم
هین ترحم کن بمن رحمت نما … زانکه مرغی را بنا زارد هما
ای شفا و رحمت اصحاب درد … تو همان کن کان دو نیکو کار کرد
گفت یزدان زود عزرائیل را … که ببین آن خاک پر بحنبل را
آن ضعیف زال ظالم را بیاب … مشت خاکی را بیاور هین شتاب
رفت عزرائیل سرهنگ قضا … سوی کره خاک بهر اقتضا
خاک بر قانون نخست آغاز کرد … داد سوگندش بسی سوگند خورد
کای غلام خاص و اجمال عرش … ای مطاع الامر اندر عرش و فرش
رو بحق رحمت رحمان فرد … رو بحق آنکه با تو لطف کرد
حق شاهی که جز او معبود نیست … پیش او زاری کس مردود نیست
حق حق کرد ساز من بداد … ای ترا از حق فضیلت بی شمار
گفت نتوانم بدین افسون کرمن … رو بتابم ز امر او سر و علن

خاک را

خاک را مشغول کرد اندر سخن … پیک کینی بربود از آن خاک کهن
ساحرانه در ربود از خاک آن … خاک مشغول سخن چون بیخودان
برد تا حق تربت بی رای را … تا بمکتب آن گریزان پای را
گفت یزدان کز بعلم روشنم … من ترا جلاد این خلقان کنم
گفت یا رب دشمنم گیرند خلق … چون فشارم خلق را در مرگ حلق
تو روا داری خداوند سنی … که مرا مبغوض دشمن روکنی
گفت اسبابی پدید آرم عیان … از تب و قولنج و سرسام نهان
از صداع و ماشرا و از خناق … وز زکام و از جذام و از فواق
سل و دیدان و استسقا و سل … گرد و ذات الصدر و لدغ در دل
تا بگردانم نظرهاشان ز تو … در مرضها و سببهای سه تو
گفت یزدان هر که باشد اهل آن … بس ترا کی بیند او اندر میان
گرچه خویش از عامه پنهان کرده … پیش روشن دیده کان هم پرده
زانکه ایشان را شکر باشد اجل … چون نظرشان منتسب باشد بدل
تلخ نبود پیش ایشان مرگ تن … چون روند از چاه و زندان در چمن
وارهند از جهان پیچ پیچ … کس نگوید بر فوات هیچ هیچ

کتاب الالف

پس خلیفه ساخت صاحب سینه ‌ ‌ تا بود شاهیش را آیینه

پس صفای بی حدودش داد او ‌ ‌ وانکه از ظلمت ضدش بنهاد او

چون شد آدم مظهر وحی و داد ‌ ‌ ناطقه او علم الاسما گشاد

نام هر چیزی چنانکه هست آن ‌ ‌ از صحیفه دل روی کشتش زبان

فاش میکفتی زبان از رویتش ‌ ‌ جمله را خاصیت و ماهیتش

انچنان نامی که اشیا را سزد ‌ ‌ نی چنانکه حیز را خوانی اسد

نوح هفصد سال در راه سوی ‌ ‌ بود هر روز لیش تذکیر نوی

لعل او کویا ز یاقوت القلوب ‌ ‌ نی رساله خوانده نی قوت القلوب

وعظ را ناموخته هیچ از شروح ‌ ‌ بلکه ینبوع کشوف و شرح روح

آدم اصطرلاب کردون علوست ‌ ‌ وصف آدم مظهر آیات اوست

هرچه در وی می نماید وصف اوست ‌ ‌ همچه عکس ماه اندر آب جوست

بر صطرلابش نقوش عنکبوت ‌ ‌ بهر اوصاف ازل دارد ثبوت

تا ز چرخ غیب وز خورشید روح ‌ ‌ عنکبوتش درس کوید بالشروح

عنکبوت این صطرلاب رشاد ‌ ‌ بی منجم در کف عام اوفتاد

انبیا را داد حق تنجیم این ‌ ‌ غیب را چشمی بباید غیب بین

فی الاستاد

هر هنر کاستاد بدان معروف شد ‌ ‌ جان شاکردش بدان موصوف شد

پیش استاد اصولی هم اصول ‌ ‌ خواند آن شاکرد چست با اصول

پیش استاد فقیه آن فقه خوان ‌ ‌ فقه خواند نی اصول دین بدان

پیش استادی که آن نحوی بود ‌ ‌ جان شاکردش از آن نحوی شود

باز استادی که آن محو ره است ‌ ‌ جان شاکردش از آن محو شه است

عاقبت بینی که صد بازی بدید ‌ ‌ مثل آن نبود که یکبازی شنید

زان یکی بازی چنان مغرور شد ‌ ‌ کز تکبر ز اوستادان دور شد

سامری وار آن هنر در خود بدید ‌ ‌ او ز موسی از تکبر سر کشید

او ز موسی آن هنر آموخته ‌ ‌ وز معلم چشم را بر دوخته

لاجرم موسی دیکر بازی نمود ‌ ‌ تا که آن بازی و جانش را ربود

ای بسا دانش که اندر سر دود ‌ ‌ تا شود سرور بدان خود سر رود

هر که کامل تر بود او در هنر ‌ ‌ او بصورت پس بمعنی پیشتر

راجعون کفت و رجوع این بود ‌ ‌ که کله واکردد و خود سر رود

چونکه کله باز کردد از وجود ‌ ‌ پس فلان بز کر پیشاهنک بود

کتاب الالف

پیش استادان بزرگ پیر | ضحکة الزنجی وجوه العابسین
اینهمه کرمرده و پژمرده | زان بود کز ترک سرو در کرده
از کسل و از بخل و از ما و منی | می کشی سر خویش را سر میکشی
هیچو استوری که بگریزد ز بار | او سر خود گیرد اندر کوهسار
صاحبش از پی روان کی خیره سر | هر طرف گرگیست اندر قصد خر
گر ز چشم این زمان غایب شوی | پیش آید هر طرف گرگ قوی
استخوانت را بخاید چون شکر | که نه بینی زنده کانی را دگر
کار بی استاد خواهی ساختن | جاهلانه جان بخواهی باختن
ای زمین دزدیده علمی ناتمام | ننگ آمد که به پرسی حال دام
هم بجنبی دانه مرغ از حرص | هم نغنادی و سر در گردنش
دانه کمتر خور مکن چندین غلو | چون کلوا خواندی بخوان لا تسرفوا
تا خوری دانه نیفتی تو بدام | این کند علم و قناعت والسلام
ای بسا شوخان ز اندک اختران | زان شهان ناموخته جو کشته وا
هر یکی در کف عصا که موسیم | می دمد بر ابلهان که عیسیم
آه از آن روزی که صدق صادقان | باز خواهد از تو سنگ امتحان

فی الاستاد

آخر از استاد بانی را بپرس | گر حریصانی جبله کور اند و خرس
جمله چینی باز ماندی از همه | صید گرگ آنند این ابله رمه
صورتی بنشسته گشته ترجمان | بیجز چون طوطی از گفت زبان
طوطئی در آینه می بیند او | عکس خود را پیش او آورده رو
در پس آینه آن استا نهان | حرف میگوید ادیب خوش زبان
طوطیک پنداشته کین گفت پست | گفت آن طوطی است کاندر آینه است
پس ز جنس خویش آموزد سخن | بیخبر از مکر آن گرگ کهن
هم صفیر مرغ آموزند خلق | کاین سخن اندر دهان افتاد و حلق
لیک از معنی مرغان بی خبر | جز سلیمان قران خوش نظر
حرف درویشان بسی آموخته | منبر و محفل بدو افروخته
یا بجز آن حرفشان روزی نبود | یا درا خر رحمت آمد در گشود
آن یکی میدید خواب اندر چله | در رهی ماده سگی بد حامله
ناگهان آواز سگ بچگان شنید | سگ بچه اندر شکم بد ناپدید
پس عجب آمد و را آن بانگها | سگ بچه اندر شکم چون زد ندا
سگ بچه اندر شکم ناله کنان | هیچکس دیده است این اندر جهان

کتاب الالف

امدش اواز هاتف در دنا   کان مثالی دان زلاف جاهلان
کز حجاب و پرده بیرون نامده   چشم بسته ببهده کویا شده
با نك اندر شکم باشد زبان   نه شکار انکیز و نه شب پاسبان
کرك نادیده کرد فع او بود   دزد نادیده کر منع او شود

فی الامة

پس سپاس او را که ما را در جهان   کرد پیدا از پس پیشینیان
تا شنیدیم ان سیاستهای حق   بر قرون ماضیه اندر سبق
تا که ما از حال ان کرکان پیش   همچو روبه پاس خود داریم بیش
امت مرحومه زاین رو خواندمان   ان رسول حق و صادق در بیان
استخوان و پشم ان کرکان عیان   بنکرید و پند کیرید ای مهان
عاقل از سر بنهد این هستی و باد   چون شنید انجام فرعونان و عاد
ابر موسی پر رحمت بر کشاد   پخته و شیرین و بی زحمت بداد
از برای پخته خواران کرم   رحمتش افراخت در عالم علم
تا چهل سال ان وظیفه وان عطا   کم نشد یکروز زان اهل رجا
نام ایشان از خسیسی خواستند   کند نا و تره و خس خواستند

فی الامة

جلکی کشند با موسی ز آز   بقل و قثاء عدس سیر و پیاز
زان کدا رویی و حرص از شان   منقطع شد من و سلوی زاسمان
امت احمد که هستند از کرام   هست باقی تا قیامت ان طعام
ای فلك در فتنه اخر زمان   تیز میکردی بد اخرامان
خنجر تیزی تواند در قصد ما   نیش زهر الوده در قصد ما
انفلاك از دم حق اموزد دم   بر دل موران غرین چون مار دم
حق انکه چرخهٔ چرخ ترا   کرده کردون بر فراز این سرا
که دکرکون کردی ورحمت کنی   پیش ازان کز بیخ ما را بر کنی
حق انکه دایکی کردی نخست   تا نهال ما ز خاك و اب رست
حق انشه که ترا اصاف افرید   کرد چندان مشعله در تو پدید
انچنان معمور و باقی داشتت   تا که دهری در ازل پنداشتت
پس کرمهای الهی بین که ما   امتیم اخر زمان در انتها
اخرین قرنها پیش از قرون   در حدیث است اخرون السابقون
تا هلاك قوم نوح و قوم هود   عارض رحمت بجان ما نمود
کشت ایشان را که ما ترسیم از او   ور خود این بر عکس کردی وای تو

کتاب الالف

فی الاخلاص

از علی آموز اخلاص عمل · شیر حق را دان منزّا از دغل
در غزا بر پهلوانی دست یافت · زود شمشیری برآورد و شتافت
او خدو انداخت بر روی که ماه · سجده آرد پیش او در سجده‌گاه
در زمان انداخت شمشیر آن علی · کرد او اندر غزایش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل · از نمودن عفو و رحم بی‌محل
گفت بر من تیغ تیز افراشتی · از چه افکندی مرا بگذاشتی
گفت من تیغ از پی حق می‌زنم · بندهٔ حقم نه مأمور تنم
شیر حقم نیستم شیر هوا · فعل من بر دین من باشد گواه
تا که احب لله آید نام من · تا که ابغض لله آید کام من
تا که اعطاء لله آید جود من · تا که امسک لله آید بود من
بخل من لله عطا لله و بس · جمله لله‌ام نیم من آن کس
وانچه لله می‌کنم تقلید نیست · نیست تخییل و گمان جز دید نیست
ز اجتهاد و از تحرّی رسته‌ام · آستین بر دامن حق بسته‌ام
گفت امیر المؤمنین با آن جوان · که به هنگام نبرد ای پهلوان

فی الاخلاص

چون خدو انداختی بر روی من · نفس جنبید و تبه شد خوی من
نیم بهر حق شد و نیمی هوا · شرکت اندر کار حق نبود روا
گبر این بشنید و نوری شد پدید · در دل او تا که زنارش برید
گفت من تخم جفا می‌کاشتم · من ترا نوعی دگر پنداشتم
تو ترازوی احدخو بوده‌ای · بل زبانهٔ هر ترازو بوده‌ای
تو تبار و اصل و خویشم بوده‌ای · تو فروغ شمع کیشم بوده‌ای
من غلام آن چراغ چشم‌جو · که چراغت روشنی پذرفت از او
من غلام موج آن دریای نور · که چنین گوهر برآرد در ظهور
عرضه کن بر من شهادت را که من · مر ترا دیدم سرافراز زمن
قرب پنجه کس ز خویش و قوم او · عارفانه سوی دین کردند رو
او به تیغ حلم چندین خلق را · وا خرید از تیغ چندین حلق را
تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر · بل ز صد لشکر ظفرانگیزتر
ما شکاریم این چنین دامی کراست · گوی چوگانیم چوگانی کجاست
می‌درد می‌دوزد این خیاط کو · می‌دمد می‌سوزد این نفاط کو
ساعتی کافر کند صدیق را · ساعتی زاهد کند زندیق را

کتاب الالف

[illegible]

زانکه مخلص در خطر باشد مدام   تا ز خود خالص نگردد او تمام
زانکه در راهست و رهزن بیحدست   آن رهد کو در امان ایزدست
آن یکی میرفت در مسجد درون   مردم از مسجد همی آمد برون
گشت پرسان که جماعت را چه بود   که ز مسجد می برون آیند زود
آن یکی گفتش که پیغمبر نماز   با جماعت کرد و فارغ شد ز راز
تو کجا در میروی ای مرد خام   چونکه پیغمبر بداده است السلام
گفت آه و دود ازان آمد برون   آه او میداد از دل بوی خون
آن یکی از جمع گفت این آه را   تو بمن ده وان نماز من ترا
گفت دادم آه و بگرفتم نماز   او ستد آن آه را با صد نیاز
با نیاز با تضرع باز گشت   باز بود و در پی شهباز گشت
شب بخواب اندر بگفتش هاتفی   که خریدی آب حیوان و شفی
حرمت این اختیار و این دخول   شد نماز جمله خلقان قبول
آن یکی میگفت در عهد شعیب   که خدا از من بسی دیده است عیب
چند دید از من گناه و جرمها   وز کرم یزدان نمیگیرد مرا
حق تعالی گفت در گوش شعیب   در جواب او فصیح از راه غیب

که بگفتی

فی الاخلاص

که بگفتی چند کردم من گناه   وز کرم نگرفت در جرمم اله
عکس میگویی و مقلوب ای سفیه   ای رها کرده ره و بگرفته تیه
چند چندت گیرم و تو بیخبر   در سلاسل مانده‌ای پا تا بسر
زنگ تو بر توت ای دیگ سیاه   کرد سیمای درونت را تباه
چون شعیب این نکتها با او بگفت   زان دم جان در دل او گل شکفت
جان او بشنید وحی آسمان   گفت اگر بگرفت ما را کو نشان
گفت یا رب دفع من میگوید او   آن گرفتن را نشان میجوید او
گفت ستارم نگویم رازهاش   جز یکی رمزی برای ابتلاش
یک نشانی آنکه میگیرم ورا   آنکه طاعت دارد و صوم و دعا
از نماز و از زکوة و غیر آن   لیک یک ذره ندارد ذوق جان
میکند طاعات و افعال سنی   لیک یک ذره ندارد چاشنی
طاعتش نغزست و معنی نغز نی   جوزها بسیار و در وی مغز نی
ذوق باید تا دهد طاعات بر   مغز باید تا دهد دانه شجر
دانهٔ بی مغز کی گردد نهال   صورت بیجان نباشد جز خیال
چون شعیب این نکته‌ها بروی بخواند   زان تفکر همچو خر در گل بماند

کتاب الالف

این محبت حق ز بهر علتی / وانکه را بی غرض خود خلتی

این محبت دایه لیک از بهر شیر / وانکه دل داده بهر این ستیر

طفل را از حسن او آگاه نی / غیر شیر او را از او دلخواه نی

وانکه خود عاشق دایه بود / بی غرض در عشق یکرایه بود

پس محب حق بامید و بترس / دفتر تقلید میخواند بدرس

وان محب حق ز بهر حق کجاست / که ز اغراض و ز علتها جداست

گر چنین و گر چنان چون طالبست / جذب حق او را سوی حق جاذبست

گر محب حق بود لغیره / کی ینال دائما من خیره

اینچنانکه گفت پیغمبر ز نور / که نشانش آن بود اندر صدور

که تجافی دارد از دار الغرور / هم انابت آرد از دار السرور

بهر شرح این حدیث مصطفی / داستانی بشنو ای یار صفا

فی الانفاق

گفت پیغمبر که در بازارها / دو فرشته می کند دایم ندا

کای خدا تو منفقانرا ده خلف / وای خدا تو ممسکانرا ده تلف

خاصه آن منفق که جان انفاق کرد / حلق خود قربانی خلاق کرد

حلق

فی الانفاق

حلق پیش آورد اسمعیل وار / کارد بر حلقش بنا زد کردگار

پس شهیدان زنده زانرویند و خوش / تو بدان قالب بمنگر گبروش

گفت پیغمبر که جاد فی السلف / بالعطیه من یقن بالخلف

هر که بیند مر عطا را صد عوض / زود در بازد عطا را زین غرض

جمله در بازار از آن گشتند بند / تا چه سودا فتاد مال خود دهند

زر در انبانها نشسته منتظر / تا که سودا آید بذل آید مصر

گفت پیغمبر که اینطاهر نگر / تو مبین او را جوان و بی هنر

ای بسا ریش سیاه و مرد پیر / ای بسا ریش سفید و دل چو قیر

عقل او را آزمودم بارها / کرد پیری آن جوان در کارها

پیر پیر عقل باشد ای پسر / نی سفیدی موی اندر ریش و سر

از بلیس او پیرتر خود کی بود / چونکه عقلش نیست او لاشی بود

طفل گیرش چون بود صاحب کمال / پیر باشد در هنر آن خوش خصال

انفقوا گفتست پس کسبی بکن / زانکه نبود خرج بی دخل کهن

گرچه آورد انفقوا را مطلق او / تو بخوان که اکسبوا ثم انفقوا

فی الایمان

[illegible]

[illegible]

کتاب الالف

[illegible] (حاشیه: خیر من بر دو ... [illegible])

پس صله یاران ره لازم شمار   هر که باشد گر پیاده ور سوار
ور عدو باشد همین احسان نکوست   که باحسان پس عدو گشتت دوست
ور نگردد دوست کینش کم شود   زانکه احسان کینه را مرهم شود
پس فواید هست غیر این ولیک   از درازی ختم ای یار نیک
این بود خوی لئیمان دنی   بد کند با تو چه نیکوئی کنی
نفس را زین صبر مسکین مخنش   که لئیم است و لا ازرد نیکویش
با کریمی گر کنی احسان سزد   هر یکی را او عوض هفصد دهد
با لئیمی چون کنی قهر و جفا   بنده گردد تو را پس باوفا
کافران کارند در نعمت جفا   باز در دوزخ نداشان ربنا
محسنان مردند و احسانها بماند   ای خنک آن را که این مرکب براند
ظالمان مردند و ماند این ظلمها   وای جانی کو کند مکر و دغا
گفت پیغمبر خنک آن را که او   شد ز دنیا ماند از او فعل نکو
نام نیک او ز فعل نیک دان   پس ثمر داشت او یقین نیکو عیان
مرد محسن لیک احسانش نمرد   نزد یزدان دین و احسان نیست خرد
وای آنکو مرد و عصیانش نمرد   تا نپنداری بمرگ او جان ببرد

خیرکن

فی الاحسان والاسراف

خیر کن با خلق بهر ایزدت   یا برای راحت جان خودت
تا همان ره دوست بینی در نظر   در دلت ناید ز کین ناخوش صور
چونکه کردی دشمنی پرهیز کن   مؤثرت با یار مهرانگیز کن

فی الاسراف

شیخ روا ورد پیش آن هشیر   که بهر حالی که هست او شاکر
در خبر خیر الامور اوساطها   مانع آمد ز اعتدال اخلاطها
گر یکی خلطی فزون شد از غرض   درش مردم پدید آمد مرض
بر قرین خویش مفزا در صفت   کان فراق آرد یقین در عاقبت

فی الامل

عزمها و قصدها در ماجرا   کاه کاهی راست می‌آید ترا
تا بطمع آن دلت نیت کند   یار دیگر نیتت را بشکند
ور بکلی بی مرادت داشتی   دل شدی نومید امل کی کاشتی
زو نگار دیدی امل از عور دلش   کی شدی شیدا بر او مقهور دلش
عاقلان از بی مرادیهای خویش   با خبر گشتند از مولای خویش
بی مرادی شد قلاووز بهشت   : حفت الجنة شنو ای خوش سرشت

(حاشیه: تا بدانی ... [illegible] ... عمر ضایع ... [illegible])

کتاب الالف فی ابی طالب

چیست آن بانگ غول آخر بگو / مال خواهم جاه خواهم آبرو

چون مرادت را همه اشکسته‌پاست / پس کسی باشد که کام او رواست

پس شدند اشکسته‌اش آن صادقان / لیک کو خود آن شکست عاشقان

فی ابی طالب

خود یکی بوطالب آن عم رسول / می‌نمودش شنعهٔ عربان مهول

که چه گویندم عرب کز طفل خود / او بگردانید دین معتمد

منصب اجداد و آبا را بماند / در پی احمد چنین بی ره براند

آن رسول پاکباز مجتبی / از پی آن تا رهاند مر ورا

گفتش ای عم یک شهادت تو بگو / تا کنم با حق شفاعت بهر تو

گفت لیکن فاش گردد از سماع / کل سر جاوز الاثنین شاع

من بمانم در زبان این عرب / پیش ایشان خوار گردم زین سبب

لیک اگر بودیش لطف ماسبق / کی بدی این بددلی با جذب حق

فی الامتحان

بر بلیس و دیو زان خندیده‌ای / که تو خود را نیک مردم دیده‌ای

چون کند جان باژگونه پوستین / چند واویلا برآید ز اهل دین

بر دکان هر زرنما خندان شدست / زانکه سنگ امتحان پنهان شدست

والامتحان

پرده‌ای ستار از ما وامگیر / باش اندر امتحان ما مجیر

قلب پهلو می‌زند با زر به شب / انتظار روز می‌دارد ذهب

با زبان حال زر گوید که باش / ای مزور تا برآید روز فاش

صد هزاران سال ابلیس لعین / بود ابدال و امیر المؤمنین

پنجه زد با آدم از نازی که داشت / گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

پنجه با مردان مزن ای بوالهوس / برتر از سلطان چه می‌رانی فرس

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست / بی امان تو امانی خود کجاست

این همی‌گفتند و دلشان می‌طپید / بد کجا آید ز ما نعم العبید

خار خار دو فرشته هم نهشت / تا که تخم خویش‌بینی را نکشت

پس همی‌گفتند کای ارکانیان / بی‌خبر از پاکی روحانیان

ما بر این گردون تتقها می‌تنیم / بر زمین آییم و شادروان زنیم

عدل توزیم و عبادت آوریم / باز هر شب سوی گردون بر پریم

تا شویم اعجوبهٔ دور زمان / تا نهیم اندر زمین امن و امان

آن قیاس حال گردون بر زمین / راست ناید فرق دارد در کمین

بود لقمان پیش خواجهٔ خویشتن / در میان بندگانش خوار تن

میفرستادی غلامان از اباغ / تا که میوه آیدش بهر فراغ

بود لقمان در غلامان چون طفیل / پر معانی تیره صورت همچو لیل

آن غلامان میوه‌های جمع را / خوش بخوردند از نهیب طمع را

خواجه را گفتند لقمان خورد آن / خواجه بر لقمان ترش گشت و گران

چون تفحص کرد لقمان از سبب / در عتاب خواجه‌اش بگشاد لب

گفت لقمان سیدا پیش خدا / بندهٔ خاین نباشد مرتضا

امتحان را کار فرما ای کیا / شربت دانش بده بهر غنا

امتحان کن جمله ما را ای کریم / سیرمان درده تو از آب حمیم

بعد از آن ما را بصحرای کلان / تو سواره ما پیاده بردوان

آنگهان بنگر تو بدکردار را / صنعهای کاشف اسرار را

گشت ساقی خواجه از آب حمیم / مر غلامان را و خوردند آن ز بیم

بعد از آن میراندشان در دشتها / میدویدندی میان کشتها

قی در افتادند ایشان از عنا / آب می‌آورد زیشان میوه‌ها

چونکه لقمان را درآمد قی ز ناف / می درآمد از درون آب صاف

حکمت لقمان چو داند این نمود / پس چه باشد حکمت رب الوجود

یوم تبلی السرائر کلها / بان منکم کامن لا یشتهی

چون سقوا ماء حمیما قطعت / جملة الاستار مما افظعت

نار از آن آمد عذاب کافران / که حجر را نار باشد امتحان

حق فرستاد انبیا را بهر این / تا جدا گردد از ایشان کفر و دین

حق فرستاد انبیا را با ورق / تا گزید این دانه‌ها را بر طبق

مؤمن و کافر مسلمان و جهود / پیش از ایشان جمله یکسان مینمود

پیش از ایشان ما همه یکسان بدیم / کس ندانستی که ما نیک و بدیم

بود نقد و قلب در عالم روان / چون جهان شب بود ما چون شبروان

تا برآمد آفتاب انبیا / گفت ای غش دور شو صافی بیا

چشم داند فرق کردن رنگ را / چشم داند لعل را و سنگ را

چشم داند گوهر و خاشاک را / چشم را زان میخلد خاشاکها

دشمن روزند این قلابکان / عاشق روزند این زرهای کان

زانکه روز است آینه تعریف او / تا ببیند اشرفی تشریف او

حق قیامت را لقب زان روز کرد / روز بنماید جمال سرخ و زرد

پس حقیقت روز سر اولیاست : روز پیش ماهشان چون سایه‌هاست

کتاب الالف

حق آن قدرت که بر تلوین ما — رحمتی کن ای امیر لونها

خویش را دیدیم و رسوایی خویش — امتحان ما مکن ای شاه بیش

تا فضیحتهای دیگر را نهان — کرده باشی ای کریم مستعان

چون کند دعوی خیاطی خسی — افکند در پیش او شه اطلسی

که ببر این را بغلطاق فراخ — ز امتحان پیدا شود او را دو شاخ

گر نبودی امتحان هر بدی — هر مخنث در وغا رستم بدی

خود مخنث را زره پوشیده گیر — چون ببیند زخم گردد چون اسیر

مست می هوشیار گردد از دبور — مست حق ناید بخود از نفخ صور

آن شغالی رفت اندر خم رنگ — اندر آن خم کرد یکساعت درنگ

پس برآمد پوستش رنگین شده — که منم طاوس علیین شده

پشم رنگین رونق خوش یافته — ز آفتاب آن رنگها بر تافته

دید خود را سرخ و سبز و بور و زرد — خویشتن را بر شغالان عرضه کرد

جمله گفتند ای شغالک حال چیست — که ترا در سر نشاطی ملتویست

از نشاط از ما کرانه کرده‌ای — این تکبر از کجا آورده‌ای

یک شغالی پیش او شد کای فلان — شید کردی یا شدی از خوشدلان

شید

فی الامتحان

شید کردی تا بمنبر بر جهی — تا ز لاف این خلق را حسرت دهی

گر تو نقدی یافتی مگشا دهان — هست در ره سنگهای امتحان

سنگهای امتحان را نیز پیش — امتحانها هست در احوال خویش

گفت یزدان از ولادت تا بحین — یفتنون کل عام مرتین

امتحان بر امتحان است ای پسر — هین بکمتر امتحان خود را مخر

ز امتحانات قضا ایمن مباش — هان ز رسوایی بترس ای خواجه‌تاش

بلعم باعورا و ابلیس لعین — ز امتحان آخرین گشته مهین

زانکه بودند ایمن از مکر خدا — کامتحانها رفت اندر ما مضی

کر و فر و آب و تاب و رنگ بین — فخر دنیا خوان مرا و رکن دین

مظهر لطف خدایی گشته‌ام — لوح شرح کبریایی گشته‌ام

ای شغالان هین مخوانیدم شغال — کی شغالی را بود چندین جمال

آن شغالان آمدند آنجا بجمع — همچو پروانه بگرداگرد شمع

جمله گفتندش چه خوانیمت هری — گفت طاوس نر چون مشتری

پس بگفتندش که طاوسان جان — جلوه‌ها دارند اندر گلستان

تو چنان جلوه کنی گفتا که نی — بادیه نارفته چون کوبم منی

کتاب الالف

بانگ طاوسان کنی گفتا که لا / پس نه طاوسی خواجه بوالعلا
خلعت طاوس آید ز آسمان / کی رسد از زبان دعویها بران
چون محک دیدی سیه گشتی چو قلب / نقش شیری رفت پیدا گشت کلب
ای سگ گرگین زشت از حرص و جوش / پوستین شیر را بر خود مپوش
غره شیرت بخواهد امتحان / نقش شیر و آنگه اخلاق سگان
اشتغال بیمحال بی هنر / هیچ بر خود ظن طاوسی مبر
زانکه طاوسان کنندت امتحان / خار و بی رونق بمانی در جهان
چون حدیث امتحانی رو نمود / یادم آمد قصه هاروت زود
پیش از این زان گفته بودم اندکی / خود چگویم از هزارانش یکی
خواستم گفتن در آن تحقیقها / تا کنون وا ماندم از تعویقها
گوش دل را یک نفس اینسو بدار / تا بگویم با تو از اسرار یار
گوش کن هاروت را ماروت را / ای غلام و چاکران ماروت را
مست بودند از تماشای اله / وز عجایبهای استدراج شاه
اینچنین مستی است ز استدراج حق / تا چه مستیها دهد معراج حق
دانه دامش چنین مستی نمود / خوان انعامش چها داند گشود

مست

فی الامتحان

مست بودند و رهیده از کمند / های و هوی عاشقانه می‌زدند
لیک کین امتحان در راه بود / صرصرش چون کاه که را می‌ربود
امتحان می‌کردشان زیر و زبر / کی بود سرمست را زینها خبر
شش جهت عالم همه اکرام اوست / هر طرف که بنگری اعلام اوست
گر گریزی گویدت آتش درآ / اندر آ زود و مگو سوزد مرا
کوز آتش نرگس و نسرین کند / وز میانش غنچه‌ها سر بر زنند
در حقیقت آتش از هیبت چو ماست / کازردستار خوان انبیاست
مرتضی را گفت روزی یک عنود / کو ز تعظیم خدا آگه بود
بر سر قصری و بامی بس بلند / حفظ حق را واقفی ای هوشمند
گفت آری او حفیظ است و غنی / هستی ما را ز طفلی و منی
گفت خود را اندر افکن هین ز بام / اعتمادی کن بحفظ حق تمام
تا یقین گردد مرا ایقان تو / و اعتقاد خوب با برهان تو
پس امیرش گفت خامش کن برو / تا نگردد جانت زین جرأت گرو
کی رسد مر بنده را کو با خدا / آزمایش پیش آرد ز ابتلا
بنده را کی زهره باشد کز فضول / امتحان حق کند ای گیج گول

کتاب الاکف

ان خدا امر شد کو امتحان　　پیش ارد هر دمی با بندگان
تا بما ما را نماید اشکار　　گرچه داریم از عقیده در سرار
هیچ ادم گفت حق را کر تو را　　امتحان کردم در این جرم و خطا
تا ببینم غایت حلمت شها　　وه کرا باشد مجال این کرا
عقل تو از بسکه امد خیره سر　　هست عذرش از گناه تو بتر
انکه او افراشت سقف اسمان　　تو چه دانی کردن او را امتحان
ای ندانسته تو شر و خیر را　　امتحان خود را کن انکه غیر را
امتحان خود چه کردی ای فلان　　فارغ آیی ز امتحان دیگران
چون بدانستی که شکر دانه　　پس بدانی کاهل شکر خانه
پس بدان بی امتحانی که اله　　شکری نفرستد تا جایگاه
این بدان بی امتحان از علم شاه　　چون سری نفرستد تا پایگاه
هیچ عاقل افکند در ثمین　　در میان مستراح پر چنین
زانکه گندم را حکیم اگهی　　هیچ نفرستد بانبار کهی
شیخ را که پیشوا و رهبر است　　گر مریدی امتحان کرد او خر است
امتحانش گر کنی در راه دین　　هم تو گردی ممتحن ای بی یقین

فی الامتحان

جرات و جهلت شود عریان و فاش　　او برهنه کی شود زان افتتاش
هر کسی را دعوی و حسن نمک　　سنک نرک امد نمکها را محک
سحر و معجزه موسی گذشت　　هر دو را ابنام بود افتاد طشت
بانک طشت سحر جز لعنت نماند　　بانک طشت دین بجز رفعت نماند
چون محک پنهان شدست از مرد و زن　　در صفا ای قلب اکنون لاف زن
وقت لافستت محک چون غایب است　　می برندت از عزیزی دست دست
هر دمت عزی و نازی در فزود　　چون محک امد چرا گشتی کبود
قلب میگوید ز نخوت هر دم　　ای زر خالص من از تو کی کم
زر همیگوید بلی ای خواجه تاش　　لیک می اید محک اماده باش
صبح کاذب صد هزاران کاروان　　داد بر باد هلاکت ای جوان
صبح صادق را طلب کن ای عزیز　　تا ز صدق او شوی صاحب تمیز
نیست نقدی کش غلط انداز نیست　　وای انجان کش محک در کار نیست
ور نبودی نفس و شیطان و هوا　　گر نبودی زخم و چالیش و وغا
پس بچه نام و لقب خواندی ملک　　بندگان خویش را ای منهمک
چون بگفتی ایصبور و ای حلیم :　　کی بگفتی ایشجاع و ای کریم

صابرین و صادقین و منفقین | چون بلیسی بی ره زن دیو لعین
رستم و حمزه و مخنث یک بدی | علم و حکمت باطل و مندک شدی

فی الانبیاء علیهم السلام

هر نبی می‌گفت با قوم از صفا | من نخواهم مزد پیغام از شما
من دلیلم حق شما را مشتری | داده حق دلالیم هر دو سری
هست مزد کار هر دلال را | مزد باید داد تا گوید سزا
این خدا بشکه فرستاد انبیا | نی بحاجت بل بفضل کبریا
این خداوند یکی از خاک ذلیل | آفریدان شهسواران جلیل
پاکشان کرد از مزاج خاکیان | بگذرانید از تک افلاکیان
برگرفشان از نار و نور صاف ساخت | وانگه او بر جمله انوار تاخت
آن سنا برقی که بر ارواح تافت | تا که آدم معرفت زان ذا یافت
آن کز آدم رست و دست شیب خد | پس خلیفه‌اش کرد آدم چون ملک
گوسفندان گر بروند از حساب | زانبهیشان کی بترسد از قصاب
کلکم راع نبی چون راعی است | خلق مانند رمه او ساعی است
از رمه چوپان نترسد در نبرد | لیکشان حافظ بود از گرم و سرد

ان یکی می‌گفت من پیغمبرم
وز همه پیغمبران فاضل‌ترم
[illegible]

گر زند بانگی ز قهر او بر رمه | دان ز مهر است آن که دارد بر همه
دو علم افراخت اسپید و سیاه | آن یکی آدم دگر ابلیس راه
در میان آن دو لشکرگاه دشت | چالش و پیکار آنچه رفت رفت
همچنین دور دوم هابیل بود | ضد نور پاک او قابیل بود
همچنین آن بد و علم از عدل جود | تا نمرود آمد اندر دور دود
ضد ابرهیم گشت و خصم او | وان دو لشکر کین گذار و جنگجو
چون درازی جنگ آمد ناخوش | فیصل این هر دو آمد آتش
دور دور و قرن قرن آمد فریق | تا بموسی و بفرعون غریق
سالها اندر میان شان حرب بود | چون ز حد رفت و ضلالت می‌فزود
آب دریا را حکم سازید حق | تا که ماند کر برد زین دو سبق
تا که فرعون را با آن فرعونیان | آب دریا غرقشان کرد از تمام
همچنین تا دور عهد مصطفی | با ابوجهل آن سپهدار جفا
منکران را قصد اذلال ثقات | ذل شده عز و ظهور معجزات
قصد شان ز انکار ذل دین بده | عین ذل عز رسولان آمده
گر نه انکار آمدی از هر بدی | معجزه و برهان چرا نازل شدی

[illegible]

خصم منکر تا شد مصداق جا ‌ ‌ ‌ کی کند قاضی تقاضای کواه
معجزه همچون کواه امد زکی ‌ ‌ ‌ بهر صدق مدعی در بیشکی
طعنه چون می امد از هر ناشناخت ‌ ‌ ‌ معجزه می داد حق و می نواخت

فی الاذان

ان بلال صدق در بانک نماز ‌ ‌ ‌ حی را هی خواند از روی نیاز
تا بکفتند ای پیمبر نیست راست ‌ ‌ ‌ این خطا اکنون که اغاز بناست
ای نبی و ای رسول کردکار ‌ ‌ ‌ یک موذن کو بود افصح بیار
عیب باشد اول دین و صلاح ‌ ‌ ‌ لحن خواندن لفظ حی علی الفلاح
خشم پیغمبر بجوشید و بکفت ‌ ‌ ‌ یک دو رمزی از عنایات نهفت
کای خسان نزد خدا هی بلال ‌ ‌ ‌ بهتر از صد حی و خی و قیل و قال
وا مشورانید تا من رازتان ‌ ‌ ‌ وانکویم اخر و اغازتان
یک موذن داشت بس اواز بد ‌ ‌ ‌ شب همه شب میدرید حلق خود
خواب خوش بردن ما کرد حرام ‌ ‌ ‌ در صداع افتاده از وی خاص و عام
کودکان ترسان از او در جامه خواب ‌ ‌ ‌ مرد و زن ز اواز او اندر عذاب
قافله میشد بکعبه از وله ‌ ‌ ‌ انچه بستند شد روان با قافله

شبکهی

شبکهی کردند اهل کاروان ‌ ‌ ‌ منزل اندر موضع کافرستان
وان موذن عاشق اواز خود ‌ ‌ ‌ در میان کافرستان بانک زد
چند کفتندش مکو بانک نماز ‌ ‌ ‌ که شود جنک و عداوتها دراز
او ستیزه کرد و کج بی احتراز ‌ ‌ ‌ کفت در کافرستان بانک نماز
جملکان خایف ز فتنه عامه ‌ ‌ ‌ خود بیامد کافری با جامه
شمع و حلوا و یکی جامه لطیف ‌ ‌ ‌ هدیه اورد و بیامد شد الیف
پرس پرسان کاین موذن کو کجاست ‌ ‌ ‌ که صدای بانک او راحت فزاست
هین چه راحت بود زان اواز زشت ‌ ‌ ‌ کو شادا زوی بنا کرد کنشت
دختری دارم لطیف و بس سنی ‌ ‌ ‌ ارزو می بود او را مومنی
هیچ این سودا نمیرفت از سرش ‌ ‌ ‌ پندها می داد چندین کافرش
در دل او مهر ایمان رسته بود ‌ ‌ ‌ همچو مجمر بود این غم من چو عود
در عذاب و درد و اشکنجه بدم ‌ ‌ ‌ که بجنبد سلسله او دم بدم
هیچ چاره می ندانستم در ان ‌ ‌ ‌ تا فرو خواند این موذن ان اذان
کفت دختر چیست این مکروه بانک ‌ ‌ ‌ که بکوشم امد این دو چار دانک
من همه عمر اینچنین اواز زشت ‌ ‌ ‌ هیچ نشنیدم درین دیر و کنشت

کتاب الالف

خواهش کشا کرین با ملک اذان / هست اعلام و شعار مؤمنان
با وی‌اش نامد به پرسید از دگر / اندرو هم گفت آری ای قمر
چون یقین گشتش رخ او زرد شد / وز مسلمانی دل او سرد شد
باز رستم من ز تشویش و عذاب / دوش خوش خفتم در آن نیکو و خواب
راحتم این بود از آواز او / هدیه آوردم بشکران مژده گو
ش فدای خادمی کردن بلال / خواجه‌اش میزد برای گوشمال
کز چرا تو یاد احمد میکنی / بنده بد منکر دین منی
میزد اندر آفتابش او بخار / او احد میگفت بهر افتخار
تا که صدیق آن طرف می‌گشت تفت / آن احد گفتن بگوشش او برفت
چشم او پر آب شد دل پر عنا / زان احد می‌یافت بوی آشنا
بعد از آن خلوت بدیدش پند داد / کز جهودان خفیه می‌دار اعتقاد
عالم الاسرار پنهان دار کام / گفت کردم توبه پیشت ای همام
روز دیگر از پگه صدیق تفت / آن طرف از بهر کاری می‌برفت
باز احد بشنید و ضرب زخم خار / بر فروزید از دلش شور و شرار
فاش کرد و ابیرد جان داد بلال / کای محمد ای عدو و توبها

ای ش

فی الاذان

ای ش من وای بر من من ز تو / توبه را اینجا کجا باشد دوا
بعد از آن صدیق نزد مصطفی / گفت حال آن بلال با صفا
مصطفی زان قصه چون گلبر شکفت / رغبت افزون گشت او را هم بگفت
مستمع چون یافت همچون مصطفی / هر سر مویش زبانی شد جدا
مصطفی فرمود اکنون چاره چیست / گفت این بنده مرا او مشتریست
هر بها که گوید او را می‌خرم / در زیان و حیف ظاهر ننگرم
ث ببند اینجا و النوتر مران / رفت آن صدیق سوی آن خران
حلقه بر در زد چه در وا کرد بود / رفت بیخود در سرای آن یهود
بیخود و سرمست و پر آتش شده / از دهانش بس کلام تلخ جست
کاین ولی الله را چون میزنی / اینچه حقد است ای عدو روشنی
قهقهه زد آن جهود سنگدل / از سر افسوس و طنز و غش و غل
گفت صدیقش که این خنده چه بود / در جواب پرسش او خنده فزود
بعد از آن بگرفت دستان بلال / آن ز دست زخم محنت چون خلال
شد خلاصی در دهانی راه باقیش / جانب شیرین زبانی می‌کشیدش
او دیدش تا بنزد آن رسول : کز بجان او کرده بد دینش قبول

کتاب الالف

گفت ای صد نوا آخر گفتمت — کمترا انباز کن در مکرمت
تو چرا تنها خوری بهر خویش — باز گو احوال ای پاکیزه کیش
گفت مادر بند کان کوی تو — گردش آزاد من برد روی تو

فی الامر بالمعروف

قوم گفتند ای نصوحان لب ببند — آنچه گفتید اندرون ده گر بود
قفل بر دلهای ما بنهاد حق — کس نداند برد بر خالق سبق
نقش ما این گردان تصویر کرد — این نخواهد شد بگفت و گو دگر
سنگ را صد سال گویی لعل شو — کهنه را صد بار گویی باش نو
خاک را گویی صفات آب گیر — آب را گویی عسل شو یا که شیر
نار را گویی که نار محض شو — پشه را گویی که رو سوی باد رو
قلب را گویی که زر پاک شو — پاک را اکسیری شو و چالاک شو
هیچ از آن اوصاف دیگر گون شوند — آب کی گردد عسل ای ارجمند
سنگ را گویی که زر شو بهر است — مس را گویی که زر شو راه هست
ریگ را گویی که گل شو ماجراست — خاک را گویی که گل شو جایز است
رنجها داده است کورا چاره هست — این تمثل لغو و دردسر است

این

فی الامر بالمعروف

این دواها هست بهر ابتلا — هست این درد و دواها از گزاف
بلکه اغلب رنجها را چاره هست — چون بجد جویی بیابی آن بدست
قوم گفتند ای گروه این رنج ما — نیست زان رنجی که بپذیرد دوا
سالها گفتند از این افزون ببند — سخت‌تر میگشت زان هر لحظه بند
گر دوا را این مرض قابل بدی — آخر از وی ذره‌ای زایل شدی
سده چون شد آب ناید در جگر — گر خورد دریا رود جای دگر
لاجرم آماس گیرد دست و پا — تشنگی را نشکند آن استسقا
گوش گوید من بصورت نگروم — صورت ار پا بلکی زند من نشنوم
عالمم من لیک اندر فن خویش — فن من جز حرف و صوت نیست بیش
هین بیا بینی ببین این خوب را — نیست بینی در خور این مطلوب را
گر بود مشک و گلابی بو برم — فن من اینست و علم و مخبرم
کی ببینم من رخ آن سیم ساق — هین مکن تکلیف ما لا یطاق
در نگر احوال فرعون و ثمود — قوم لوط و قوم صالح قوم هود
حال نمرود ستمگر در نگر — در مآل قوم نوح افکن نظر
در نگر تو قصه شداد و عاد : حسرت ایشان نگر یوم التناد

كتاب الالف

تا بدانی حق سمیع است و علیم … فارغ است از ترس و پاك از امید و بیم
اینسخن را نیست پایان و فراغ … ای خلیل حق چرا کشتی تو زاغ
هر زمان حکمت فرمان چو بود … اندکی ز اسرار ان باید نمود
کاغ کاغ و نعره زاغ سیاه … دایما باشد بدنیا دایم کاه
او چه داند از معروف از نکی … طالب معروف فانی است و شهرکی
تا بدین سالوس خود را جا کند … تا بجز نی خویش را پیدا کند
او ندارد خود هنر الا همان … کو تملق میکند با مردمان
او اگر دیوانه است و فتنه کاو … چاره دیوانه چه بود کیر کاو

فی الاستغاثة

پس اعوذا ز بهر چه باشد چو بلك … کشته باشد از نزقع تیر تلك
این اعوذ انست کای بر ان خطا … بانك بر زن بر سگ ده برکشا
تا بپایم بر در خرگاه تو … حاجتی خواهم ز جود و جاه تو
چونکه ترك از سطوت سگ عاجز است … این اعوذ و این فغان نا جایز است
ترك هم گوید اعوذ از سگ کهن … هم ز سگ درمانده ام اندر وطن
تو بمن یاری بدین در امدی … من بمن یاری ز در بیرون شدی

خاك

فی الامام

خاك اکنون بر سر ترك و فق … گر بگوی سگ هر دو و انبد عنق
حاش لله ترك بانگی بر زند … سگ چه باشد شیر خون در کند
اینکه خود را شیر یزدان خوانده … سالها شد با سگی درمانده
چون کند ان سگ برای تو شکار … چون شکار سگ شدستی ای شکار

فی الامر

کور را خود این قضا هم راو بست … گر مرا او را او فتاد ز طبع و خوست
در حدث افتد نداند بوی حدث … از منت این بوی یا الود کیست
ور کسی بوی کند مشکی نثار … هم ز خود داند نه از احسان یار
پس دو چشم روشن ای صاحب نظر … بهتر از صد باد دانش و صد بدر
خاصه چشم دل کر از هفتاد و دو بست … بیش چشم حس کر خوشه چین اوست

فی الامام

حبذا ان مطبخ پر نوش و قند … کر سلاطین کاگلیسان و نند
حبذا ان خرمن صحرای دین … کر بود هر خرمن او را خوشه چین
حبذا دریای عمر بی غنی … کر بود ز او هفت دریا شبنمی
جوعه چون ریخت فی ما الست … بر سر این شوره خاك زیر دست

کتاب الالف

فی الاستغفار

همچو پیغمبر ز گفت و از شتاب ... توبه آرم روز من هفتاد باد
لیک آن مستی بود توبه شکن ... منسی است این مستی تن جامه کن
حکمت اظهار تاریخ دراز ... مستی انداخت بر دانای راز
راز پنهان با چنین طبل و علم ... آب جوشان گشته از جف القلم

فی الامراء

پس سلیمان گفت ای زیبا دوی ... امر حق باید که از جان بشنوی
حق بمن گفته است هان ای داد ور ... مشنو از خصمی تو بی خصم دگر
تا نیاید هر دو خصم اندر حضور ... حق نیاید پیش حاکم در ظهور
خصم تنها گر برارد صد نفیر ... هان و هان بی خصم قول او مگیر
من نیارم روز فرمان تافتن ... خصم خود را رو بیاور سوی من
تخته بندست آنکه تختش خوانده ... صدر پنداری و بر در مانده
پادشاهی نیست بر ریش خود ... پادشاهی چون کنی بر نیک و بد
بی مراد تو شود ریشت سفید ... شرم دار از ریش خود ای کژ امید
مالک الملکست هر کش سر نهد ... بی جهان خاک صد ملکش دهد

[illegible]

بد

فی الامراء

لیک ذوق سجده پیش خدا ... خوشتر آید از دو صد دولت ترا
پس بنالی که نخواهم ملکها ... ملک آن سجده مسلم کن مرا
او اگر معزول گشتست و فقیر ... هست در پیشانیش بدر منیر
تو اگر انگشتری را برده ... دوزخی چون زمهریر افسرده
ور بغفلت ما نهیم او را جبین ... پنجه مانع بر آید از زمین
که منه آن سر مر این سر زیر را ... هین مکن سجده مر این ادبیر را
کردمی من شرح این بس جانفزا ... گر نبودی غیرت و رشک خدا
هم قناعت کن تو بپذیر این قدر ... تا بگویم شرح این وقت دگر
نام خود کرده سلیمان نبی ... روی پوشی میکند بر هر صبی
درگذر از صورت و از نام خیز ... از لقب و از نام در معنی گریز
پس بپرس از خلق او و از فعل او ... در میان خلق و فعل او بجو
کار هر کس نیست هین در کش زمام ... مسجد اقصی بساز و کن تمام
وای آنشه که وزیرش این بود ... جای هر دو دوزخ پر کین بود
شاد آن شاهی که او را دستگیر ... باشد اندر کار چون آصف وزیر
شاه عادل چون قرین او شود ... معنی نور علی نور این بود

کتاب الالف

چون سلیمان شاه چون آصف وزیر — نور بر نور است و عنبر بر عبیر
شاه فرعون و چو هامانش وزیر — هر دو را نبود ز بدبختی گزیر
پس بود ظلمات بعض فوق بعض — نی خرد یار و نه دولت دور عرض
من ندیدم جز شقاوت در لئام — گر تو دیدستی رسان از من سلام
آنچه منصب میکند با جاهلان — از فضیحت کی کند صد ارسلان
عیب او مخفی است چون آلت نهاد — مارش از سوراخ بر صحرا فتاد
جمله صحرا مار و کژدم پر شود — چونکه جاهل شاه حکم مر شود
چون قلم در دست غداری فتاد — لاجرم منصور بر داری فتاد
مال و منصب ناکسی کارد بدست — طالب رسوائی خویش آمده است
یا کند بخل و عطاها کم دهد — یا سخا آرد بنا موضع نهد
شاه را در خانه بیدق نهد — اینچنین باشد عطا کاحمق دهد
حکم چون در دست گمراهی فتاد — جاه پندارید در چاهی فتاد
ره نمیداند قلاوزی کند — جان زشت او جهان سوزی کند
طفل راه فقر چون پیری گرفت — پی روان را غول ادبیری گرفت
آن یکی در خانهٔ ناکر گریخت — زرد روی و لب کبود و رنگ ریخت

فی الامراء

صاحب خانه بکفش خر هشت — گر همی لرزد ز راچون پیر دشت
واقعه چونست چون بکر بحثی — زلت ور خساره بگو چون برنجی
گفت بهر سخرهٔ شاه حرون — خر همی گیرند مردم از برون
گفت می گیرند خر اینجان عم — چون نه‌ای خر رو تر از این چیست غم
گفت بس جد ند گرم اندر گرفت — گر خرم گیرند هم نبود شگفت
هر خر کیری بر آوردند دست — جد و جد تمیز هم برخاسته است
چونکه بی تمییز یاغان سروند — صاحب خر را بجای خر برند

فی ابی بکر

شد محمد الب الغ خوارزمشاه — در قتال سبزوار پی پناه
تنگشان آورد لشکرهای او — اسپهش افتاده در قتل عدو
سجده آوردند پیشش کالامان — حلقه‌مان در گوش کن وانجمن جان
هر خراج و هر صله کر بایدت — آن زمان هر موسمی افزایدت
جان ما آن تواست ای شیرخو — پیش ما چند نی امانت باش گو
گفت نرهانید از من جان خویش — تا نیارید م ابابکری بر پیش
تا مرا بوبکر نام از شهرتان — هدیه ناریدای دمیده امتحان

کتاب الالف

بدو دو مستان همچو کشت آبنو دوفر   نی خواج استانم و نی هم فنون
پس جوال زر کشیدندش براه   کز چنین شهری ابوبکری مخواه
کی بود بوبکر اندر سبزوار   یا کلوخ خشک اندر جویبار
رو بیابید از زر و گهر ایمنان   تا بیارید ابوبکر ارمغان
هیچ سودی نیست کودک منم   تا بزر و سیم چران بستم
بعد سه روز و سه شب کاشتافتند   یک ابوبکری نزاری یافتند
رهگذر بود و بمانده از مرض   در یکی گوشه خرابی پر حرض
گوهری اندر خرابه بعرض   خون دل از رخ فشانده از مرض
خفته بود او در یکی کنج خراب   چون بدیدندش بگفتندش شتاب
خیز کاین سلطان ترا طالب شده است   کز تو خواهد شهر ما از قفل دست
گفت اگر پایم بدی با مقدمی   خود بپای خود بمقصد همی
اندر این دشمن کده کی ماندمی   سوی شهر دوستان میراندمی
تخته مرده کشان بفراشتند   بر کتف بوبکر را برداشتند
جانب خوارزمشه جمله روان   می کشیدندش که تا بینند نشان
سبزوار است این جهان و مرد حق   اندر اینجا ضایع است و ممتحن

فی ابی بکر

مر ابوبکر تقی را گو ببین   شد ز صدیقی امیر الصادقین
اندر این نشأه نگر صدیق را   تا بحشر افزون کنی تصدیق را
پس محمد صد قیامت بود نقد   زانکه حل شد در فنااش حل و عقد
زاده ثانی است احمد در جهان   صد قیامت بود او اندر عیان
زو قیامت را همی پرسیده اند   کای قیامت تا قیامت راه چند
لا ابالی لا ابالی او رود   زانکه هم جنس ایشان در خرد

ادریس

بود جنسیت در ادریس از نجوم   هشت سال او با زحل بد در قدوم
در مشارق در مغارب یار او   هم حدیث و محرم اسرار او
بعد غیبت چونکه او وارد شد   در زمین میکشف او درس نجوم
پیش او استارگان خوش صف زده   اختران در درس او حاضر شده
آنچنانکه خلق او را از نجوم   می شنیدند از خصوص و از عموم
جذب جنسیت کشیده تا زمین   اختران را پیش او کرده مبین
هر یکی نام خود و احوال خود   باز گفته پیش او شرح رصد

فی ایوب

هفت سال ایوب با صبر خدا : در بلا خوش بود با صبر و رضا

کتاب الآباء

تا چو وا کرد در بلای سخت رو   پیش حق گوید بصد گون شکر او

گر محبت با من محبوب کش   رو نگردانید بیک لحظه ترش

از وفا و خجلت حکم خدا   بود چون شیر و عسل او با بلا

فی البکاء

چون خدا خواهد که مان یاری کند   میل ما را جانب زاری کند

ای خنک چشمی که او گریان اوست   ای همایون دل که او بریان اوست

از پی هر گریه آخر خنده ایست   مرد آخربین مبارک بنده ایست

هر کجا آب روان سبزه بود   هر کجا اشک روان رحمت بود

باش چون دولاب نالان چشم تر   تا ز صحن جانت بر روید خضر

کام تو موقوف زاری دلست   بی تضرع کامیابی مشکل است

گر همی خواهی که مشکل حل شود   خار محرومی بگل مبدل شود

گر همی خواهی که آن خلعت رسد   پس بگریان طفل دیده بر جسد

زاهدی را گفت یاری در عمل   کم گری تا چشم را ناید خلل

گفت زاهد از دو بیرون نیست حال   چشم بیند یا نبیند آن جمال

گر ببیند نور حق خود چه غمست   در وصال حق دو دیده چه کمست

فی البکاء

ور نخواهد حق را گو برو   این چنین چشم شقی گو کور شو

گر هماره فصل تابستان بدی   سوزش خورشید در بستان زدی

منبتش را سوختی از بیخ و بن   کرد کی تازه نگشتی آن کهن

گر ترش روی است آن دی مشفق است   صیف خندان است اما محرق است

هر کجا یابی تو خون بر خاکها   پی بری باشد یقین از چشم ما

گفت من رعدست و این بانگ حنین   ز ابر خواهد تا ببارد بر زمین

من میان گفت و گریه می تنم   تا بگریم یا بگویم چون کنم

گر بگویم فوت میگردد بکاء   ور بگریم چون کنم مدح و ثنا

می فتد از دیده خون دل شها   بین چه افتادست از دیده مرا

این بگفت و گریه در شد آن نحیف   که بر او بگریست هم دون هم شریف

از دلش چندان برآمد هایهو   حلقه کرد اهل بخارا گرد او

خیره گویان خیره گریان خیره خند   مرد و زن خرد و کلان جمع آمدند

شهر هم همرنگ او شد اشک ریز   مرد و زن درهم شده چون رستخیز

آسمان میگفت آندم با زمین   گر قیامت را ندیدستی ببین

[illegible]   رحم سوی زاری آید ای فقیر

کتاب البکاء

گر کنی زاری بیابی رحم او | رحم او در زاری خود باز جو
زاری مضطر که تشنه معنویست | زاری سرد دروغ آن غویست
گریه اخوان یوسف حیلتست | کاندرونشان پر ز رشک و علتست
آن سگی میمرد و گریان آن عرب | اشک می بارید و میگفت ای کرب
هین چه سازم مر مرا اندر حیات | زاین سگ من چون توانم بی نوات
سایلی بگذشت و گفت این گریه چیست | نوحه و زاری تو از بهر کیست
گفت در ملکم سگی بد نیکخو | نک همی میرد میان راه او
روز صیادم بد و شب پاسبان | شیر نر بود او نه سگ ای پهلوان
تیزچشم و خصم گیر و دزدران | نیکخو و باوفا و مهربان
صید میکردی و پاسم داشتی | دزد را نزد تلف من بگذاشتی
گفت رنجش چیست زخمی خورده است | گفت جوع الکلب زارش کرده است
گفت صبری کن برین رنج و حرض | صابرانرا لطف حق بخشد عوض
بعد از آن گفتش که ای سالار حر | چیست اندر دستت این انبان پر
گفت نان و زاد و لوت دوش من | میکشم از بهر تقویت بدن
گفت چون ندهی بدین سگ نان و زاد | گفت تا این حد ندارم اتحاد

در

فی البکاء

دست ناید بی درم در راه نان | لیک هست آب دو دیده رایگان
گفت خاکت بر سر ای پر باد مشک | کز لب نان پیش تو بهتر ز اشک
اشک خونست و بغم آبی شده | می نیرزد خاک خون بیهده
گریه با صدق بر جانها زند | تا که چرخ و عرش را گریان کند
گریه بی صدق بی شورش بود | دیو زان بر گریه اش خندان شود
عقل و دلها بی گمانی عرشیند | بی حجاب از نور عرشی میزیند
الله الله ای وافی مرید | گرچه تقلیدی هستی مستفید
تا نگوئی دیدم آنکه میگریست | من چو او بگریستم کاین منکریست
گریه کز جهل و تقلیدست و ظن | نیست همچون گریه آن مؤتمن
تو قیاس گریه بر گریه مساز | هست زین گریه بدان راه دراز
هست آن از بعد سی سال جهاد | عقل آنجا هیچ تواند فتاد
قوم یونس را چو پیدا شد بلا | ابر پر آتش جدا شد از سما
برق می انداخت میسوزید سنگ | ابر میغرید رخ میریخت رنگ
جملگان بر بامها بودند شب | که پدید آمد ز بالا آن کرب
چونکه یونس از میانشان شده بود | از جحود و خندان قوم غنود

کتاب البکاء

لیک چون دیدند تا دیدبلاء   در تضرع امدند ولابهاء
جملکان از مامها شیب امدند   سر برهنه جانب صحرا شدند
مادران بچکان برون انداختند   تا همه ناله و نفیر افراختند
از نماز شام تا وقت سحر   خاک میکردند بر سران نفر
جملکی اوازها بکرفته شد   رحم امد بر سران قوم لد
بعد نومیدی واه ناشکفت   اندک اندک ابر واکشتن کرفت
با تضرع باش تا شادان شوی   کریه کن تا بیدهان خندان شوی
کر برابر می نهد شاه مجید   اشک را در فضل با خون شهید
هر تضرع کان بود با سوز و درد   ان تضرع را اثر باشد به مرد
لابه کرد و اشک چشم خویش راند   رحمت امد ان غضب را وانشاند
تا نکرید ابر کی خندد چمن   تا نکرید طفل کی جوشد لبن
طفل یکروزه همی داند طریق   که بکریم تا رسد دایه شفیق
تو نمیدانی که دایه دایکان   کم دهد بی کریه شیر رایکان
کفت فلیبکوا کثیرا کوش دار   تا بریزد شیر فضل کردکار
کریه ابرست و سوز افتاب   استن دنیا همین دو رشته تاب

فی النحل

اتشی افتاد در عهد عمر   همچو چوب خشک میخورد او حجر
در فتاد اندر بنا و خانها   تا زد اندر پر مرغ و لانها
نیم شهر از شعلها اتش کرفت   اب میترسید ازان و می شکفت
مشکهای اب و سرکه میزدند   بر سر اتش کسان هوشمند
اتش از استیزه افزودی لهب   میرسید او را مداد از صنع رب
خلق امد جانب عمر شتافت   کاتش ما می نمیرد هیچ از اب
کفت این اتش ز ایات خداست   شعله از اتش بخل شماست
اب بکذارید و نان قسمت کنید   بخل بکذارید اکر ان منید
خلق کفتندش که در بکشوده ایم   ما سخی و اهل فتوت بوده ایم
کفت نان بر رسم و عادت داده اند   از برای حق دری نکشاده اند

فی البحر

چونکه ان دریای رحمت جوش کرد   سنکها هم اب حیوان نوش کرد
ذره لاغر شکوف و زفت شد   فرش خاکی اطلس و زربفت شد
مرده صدساله بیرون شد ز کور   دیو ملعون شد بخوبی همچو حور
جملکی روی زمین سرسبز شد   شاخ خشک اشکوفه کرد و کبز شد

کتاب الباء

ربح کرک با بره حریف می شده   تا امیدان خوش دل خوش شده

فی البلاء

چونکه غم بینی تو استغفار کن   غم بامر خالق آمد کار کن
چون بخواهد عین غم شادی شود   عین بند پای آزادی شود
نار تو اینست نورت چون بود   ماتم این تا خود که سورت چون بود
از حلاوتها که دارد جور تو   وز لطافت کس نیابد غور تو
یاد آور از محبت های ما   خو مجلسها و صحبتهای ما
نالم و ترسم که او باور کند   وز ترحم جور را کمتر کند
عاشقم بر لطف و بر قهرش بجد   ای عجب من عاشق این هر دو ضد
ناخوش او خوش بود در جان من   جان فدای یار دل رنجان من
عاشقم بر رنج خویش و درد خویش   بهر خوشنودی شاه فرد خویش
خاک غم را سرمه سازم بهر چشم   تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم
اشک کان از بهر او بارند خلق   گوهرست و اشک پندارند خلق
من ز جان جان شکایت میکنم   من نیم شاکی روایت میکنم
آمد از آفاق یار مهربان   یوسف صدیق را شد میهمان

کان

فی البلاء

کاشنا بودند وقت کودکی   بر وساده آشنائی متکی
یاد دادش جور اخوان و حسد   گفت آن زنجیر بود و ما اسد
عار نبود شیر را از سلسله   ما ندادیم از قضای حق گله
شیر را بر گردن ار زنجیر بود   بر همه زنجیرسازان میر بود
گندمی را زیر خاک انداختند   پس ز خاکش خوشها بر ساختند
بار دیگر کوفتندش ز آسیا   قیمتش افزود و نان شد جانفزا
باز نان را زیر دندان کوفتند   گشت عقل و جان و فهم سودمند
باز آن جان چونکه محو عشق گشت   یعجب الزراع آمد بعد کشت
باز آن جان چون بخواهد محو شد   باز ماند از سکر و سوی صحو شد
هیچ کنجی بی دد و بی دام نیست   جز بخلوتگاه حق آرام نیست
کنج زندان جهان ناگزیر   نیست بی پامزد و بی دق الحصیر
والله ار سوراخ موشی در روی   مبتلای گربه چنگالی شوی
آدمی را فربهی هست از خیال   گر خیالاتش بود صاحب جمال
ور خیالاتش نماید ناخوشی   میگدازد همچو موم از آتشی
در میان مار و کژدم گر ترا   با خیالات خوشان دارد خدا

کتاب البلاء

ماد و کژدم مر تو را مونس شود | کان خیالت کیمیای مس شود
از حجامت کودکان نالند زار | کو نمیدانند ایشان سر کار
مرد خود زر میدهد حجام را | می نوازد نیش خون آشام را
میدود حمال زی بار گران | میرباید بار را از دیگران
جنگ حمالان برای بار بین | اینچنین است اجتهاد کاربین
چون گرانیها اساس راحت است | تلخها هم پیشوای نعمت است
حفت الجنة بمکروهاتنا | حفت النیران من شهواتنا
رنج گنج آمد که رحمتها در اوست | مغز تازه شد چو بخراشید پوست
ای برادر موضع تاریک و سرد | صبر کردن بر غم و سستی و درد
چشمه حیوان و جام مستی است | کان بلندیها همه در پستی است
آن بهاران مضمر است اندر خزان | در بهار است آن خزان مگریز از آن
همره غم باش و با وحشت بساز | می طلب در مرگ خود عمر دراز
ترس و عشق تو کمند لطف ماست | زیر هر یا رب تو لبیک هاست
جان جاهل زین دعا جز دور نیست | زانکه یا رب گفتنش دستور نیست
بر دهان و بر دلش قفل است و بند | تا ننالد با خدا وقت گزند

دوز

فی البلاء

وقت محنت گشته الله گو | چونکه محنت رفت گویی راه کو
در زمان درد و غم یادش کنی | چون شدی خوش باز در غفلت تنی
این از آن آمد که حق را پیشگان | هر که بشناسد بود دائم بر آن
هر چه از تو یاوه گردد از قضا | تو یقین دان که خریدت از بلا
ما التصوف قال وجدان الفرح | فی الفؤاد عند اتیان الترح
آن عقابش را عقابی دان که او | در ربود آن موزه را زان نیکخو
تا رهاند پاش را از زخم مار | ای خنک عقلی که باشد بی غشا
گفت لا تأسوا علی ما فاتکم | ان اتی السرحان اردی شاتکم
لیک هر چه فوت شد غمگین مشو | زانکه گر شد کهنه گردد باز نو
گر بلا آید تو را انده مبر | ور زیان بینی غم آن را مخور
کان بلا دفع بلاهای بزرگ | وان زیان منع زیانهای سترگ
راحت جان آمد اینجا فوت مال | مال چون جمع آمد اینجا شد وبال
گفت موسی را یکی مرد جوان | که بیاموزم زبان جانوران
تا بود کز بانگ حیوانات و دد | عبرتی حاصل کنم در دین خود
چون زبانهای بنی آدم همه | در پی آب است و نان و دمدمه

کتاب البلاء

بوکه حیوانات سرا وود دکر / باشد اندر پیر هنکام کذر

کفت موسی رو کذر کن زین هوس / کاین خطر دارد بسی در پیش و پس

کفت موسی یا رب این مرد سلیم / سخره کردستش مکر دیو رجیم

کر بیاموزم زبان کارش بود / ور نیاموزم دلش بد میشود

کفت ای موسی بیاموزش که ما / رد نکردیم از کرم هرکز دعا

کفت یا رب او پشیمانی خورد / دست خاید جامها را بر درد

چون تو کاهل بودی اندر التجا / این مصیبتها عوض دادت خدا

کفت یا رب تا صد سال دکر / این چنینم ده بیزار من تو خون

اندر آن باغ او چو آمد پیش پیش / دید در روی جمله فرزندان خویش

کفت از من کم شد از تو کم نشد / بی دو چشم غیب کس مردم نشد

تو نکردی فصد و از بینی دوید / خون افزون تا ز تب جانت رهید

هر یکی از درد غیری غافلند / جز کسانی که نبیه و عاقلند

آنچه کوسه داند از خانه کسان / لحیه از خانه خودش کی داند آن

آنچه صاحب دل بداند حال تو / تو ز حال خود ندانی ای عمو

آنچه بیند در جنبت اهل دل / کی ببینی در خود ای از خود خجل

تو

فی البلاء

بشنو این تمثیل زن با نخود بلا / و از بلاها رو مکردان ای جوان

در نخود بنکر که اندر دیک چون / میجهد بالا چو شد ز آتش زبون

هر زمانی می برآید وقت جوش / بر سر دیک و بر آرد صد خروش

که چرا آتش بمن در میزنی / چون خریدی چون نکونم میکنی

میزند کفلیز کدبانو که نی / خوش بجوش و بر مجه ز آتش کنی

زان بجوشانم که مکروه منی / بلکه تا کیری تو ذوق و چاشنی

تا غذا کردی بیامیزی بجان / بهر خواری نیست این امتحان

بنده مینالد بحق از درد و نیش / صد شکایت میکند از رنج و نیش

حق همی کوید که آخر رنج و درد / مر ترا لابه کنان و راست کرد

این کله زان نعمتی کن کت زند / از در ما دور و مطرودت کند

در حقیقت هر عدو داروی تست / کیمیای نافع و دلجوی تست

که ازو اندر کریزی در خلا / استعانت جویی از فضل خدا

در حقیقت دوستانت دشمنند / که ز حضرت دور و مشغولت کنند

هست حیوانی که نامش اشغرست / کو بزخم چوب زفت و لمترست

تا که چوبش میزنی به میشود / او ز زخم چوب فربه میشود

کتاب آلبا

نفس مومن اشتری امد بقین … کو بزخم چوب زفت و سمین

زان سبب بر انبیاء رنج و شکست … از همه خلق جهان افزون ترست

تا زجانها جانشان شد فردتر … کر رسید ندان بلا قومی دکر

پوست از دارو بلاکش میشود … چون ادیم طایفی خوش میشود

ورنه تلخ و تیز مالیدی دراو … کنده کشتی ناخوش و ناپاک بو

ادمیرا نیز چون این پوست دان … از رطوبتها شده زشت و کران

تلخ و تیز و مالش بسیار ده … تا شود پاک و لطیف و با فره

ورنمی تانی رضا ده ای عیاد … کر خدا رنجت دهد بی اختیار

که بلای دوست تطهیر شماست … علم او بالای تدبیر شماست

چون صفا بیند بلا شیرین شود … خوش شود دارو چو صحت بین شود

پس بلا و رنج بایت و وقوف … تا رهد از روح صافی از حروف

لیک بعضی زین بلا کم تر شدند … باز بعضی صافی و بهتر شدند

همچو آب نیل امد این بلا … سعد را آبست و خون بر اشقیا

هر که پایان بین تر او مسعودتر … جد تر او کارد کر افزون زده

زانکه داند کاین جهان کاشتن … هست بهر محشر و برداشتن

فی البلاء

همچنان کان زاهد اندر سال قحط … بود او خندان و کریان جمله رهط

پس بکفتندش چه جای خنده است … قحط بیخ مومنان بر کنده است

رحمت از ما چشم خود بر دوخته است … ز آفتاب تیز صحرا سوخته است

کشت و باغ و رز سیه افتاده است … در زمین نم نیست نی بالا نه پست

خلق میمیرند زین قحط و عذاب … ده ده و صد صد چو ماهی دور از آب

بر مسلمانان نمی آری تو رحم … مومنان خویشند و یک تن شحم و لحم

رنج یکی مانند دمی کان دو الملن … کو یدت چونی تو ای رنجور من

ور نکویید کت نه این مهم و فنست … لیک این ذوق تو پرسش کردنست

این ملیحان که طبیبان دلند … سوی رنجوران به پرسش مایلند

ور حذر از ننگ و از نامی کنند … چاره سازند و پیغامی کنند

ورنه در دلشان بود آن مفتکر … نیست معشوقی ز عاشق بی‌خبر

فی بهار الربیع

تا نباشد کریه ابر از مطر … تا نباشد خنده برق ای پسر

کی بروید سبزه ذوق وصال … کی بجوشد چشمها از آب زلال

کی کلستان راز کوید با چمن … کی بنفشه عهد بندد با سمن

کتاب الثناء

گر هزاران دام باشد هر قدم — چون تو با مائی نباشد هیچ غم

کشاری کو توکل رهبرست — این سبب هم سنت پیغمبرست

گفت پیغمبر با واز بلند — با توکل زانوی اشتر ببند

رمز الکاسب حبیب الله شنو — از توکل در سبب کاهل مشو

رو توکل کن تو با کسب ای عمو — جهد میکن کسب میکن مو بمو

جهد کن جدی نما تا وا رهی — ور تو از جهدش بمانی ابلهی

در پناه لطف حق باید گریخت — کو هزاران لطف بر ارواح ریخت

تا پناهی یابی انگه چه پناه — اب و اتش مر ترا گردد سپاه

نوح و موسی را نه دریا یار شد — نی بر اعداشان بکین قهار شد

اتش ابرهیم را نی قلعه بود — تا براورد از دل نمرود دود

کوه یحیی را نه سوی خویش خواند — قاصدانش را بزخم سنگ راند

گفت ای یحیی بیا در من گریز — تا پناهت باشم از شمشیر تیز

زاهدی بد در میان بادیه — در عبادت غرق چون عبادیه

حاجیان انجا رسیدند از بلاد — دیده شان بر زاهد خشک اوفتاد

جای زاهد خشک بد او تر مزاج — از سموم بادیه بودش علاج

حاجیان

فی التوکل

حاجیان حیران شدند از وحدتش — و ان سلامت در میان افتش

در نماز استاده بد بر روی ریگ — ریگ کز تفش بجوشد اب دیگ

گفتیی سرمست بر سبزه و گلست — یا سواره بر براق و دلدلست

یا که پایش بر حریر و حلههاست — یا سموم او را به از باد صباست

ایستاده تا نه رواند در نماز — با خشوع و با خضوع و با نیاز

با حبیب خویشتن میگفت راز — مانده بد استاده در فکر دراز

پس بماندند ان جماعت در نیاز — تا شود درویش فارغ از نماز

چون ز استغراق باز امد بهین — ز ان جماعت زنده روشن ضمیر

دید کابش میچکید از دست و رو — جامه اش تر بود ز اثار وضو

پس بپرسیدش که ابت از کجاست — دست را برداشت کز سوی سماست

گفت هر گاهی که خواهم میرسد — یا گهی باشد اجابت گاه رد

شاد از وی شو مشو از غیر وی — کو بهارست و دگرها ماه دی

هر چه غیر اوست استدراج تست — گرچه تخت و ملکت و زناج تست

شاد از غم شو که غم دام لقاست — اندرین ره سوی پستی ارتقاست

غم یکی گنجست و رنج تو چو کان — لیک کی در گیرد این در کودکان

کتاب الدعاء

کودکان چون نام بازی بشنوند / جمله با خر گوره هم تک میشوند
ار امد سوی زن از داد کر / کز ز اصل این خلیل است این پسر
در تنور انداز موسی را تو زود / تا نگهد اتش از هر تا رود دود
عصمت یا نار کونی باردا / لا تکون النار دخوا شاودا
زن بوحی انداخت او را در شرر / بر تن موسی نکرد اتش اثر
پس عوانان خانه را جستند زود / هیچ طفلی اندران خانه نبود
باز وحی امد که در ابش فکن / روی در امید دار و مو مکن
در فکن در نیلش و کن اعتمد / من ترا با او رسانم رو سفید
مادرش انداخت اندر رود نیل / کار را بگذاشت با نعم الوکیل
این سخن پایان ندارد مکرهاش / جمله می پیچید اندر دست و پاش
صد هزاران طفل می کشت از برون / موسی اندر خانه صد در درون
از جنون میکشت هر جا بد جنین / از حیل آن کور چشم دوربین
اژدها بد مکر فرعون عنود / مکر شاهان جهان را خورده بود
ما بامید تو ایم ای پیشوا / گر بگذاری تو ما را در عنا
چون بیارایند بهر حشر تخت / خود شفیع ما تویی آن روز بخت

درد آمد بهتر از ملک جهان
تا بخوانی تو خدا را در نهان
خواندن بی درد از افسردگیست
خواندن با درد از دلبردگیست
آن کشیدن زیر لب آواز را
یاد کردن مبدء و آغاز را
تلخ از شیرین لبان خوش میشود
خار از گلزار دلکش میشود
حنظل از معشوق خرما میشود
خانه از همخانه صحرا میشود
ای بسا از نازنینان خارکش
بر امید گلعذار ماه وش
ای بسا حمال گشته پشت ریش
از برای دلبر مهروی خویش

در

فی التوکل

در چنین روز و شبی زینهار / ما باکرام تو هم امیدوار
دست ما و دامن تو ان زمان / که نماند هیچ مجرم را امان
جبرئیلا گرچه یاری میکنی / چون برادر پاسداری میکنی
ای برادر من بر اذر چابکم / من نه آنجانم که گردم پیش و کم
افتاب از امر حق طباخ ماست / ابلهی باشد که گوییم او خداست
افتابت گر بگیرد چون کنی / ان سیاهی زو تو چون بیرون کنی
نی بدرگاه خدا اری صداع / که سیاهی را ببر واده شعاع
گر کشد نیمشب خورشید کو / تا بنالی یا امان خواهی ازو
حادثات اغلب بشب واقع شود / وان زمان معبود تو غائب بود
سوی حق گر راستانه خم شوی / وا رهی از اختران محرم شوی
چون شوی محرم گشایم با تو لب / تا ببینی افتاب نیم شب
جز روان پاک او را شرق نی / در طلوعش روز و شب را فرق نی
روز آن باشد که او شارق شود / شب نماند چونکه او بارق شود
گر بشر جنبد بباد شر رو / تو بر حیاتش غره مشو
آن سرش گوید سمعنا ابصرنا / پای او گوید عصینا خلنا

کرده اظهار جمالت خود بنا
تا کشت ابد بر بوسید روی ماه
وقت بعثت کنت الله کو
جونکه بعث زن کوش وا کو
درد زمان دردو دم یا دل نی
جون نه ای خوش یار بر غفلت نی
آن زمان از خود دور گرد رد
جون نه ای خوش یار بر غفلت کنی
نرم سر ما خورد کرد منم
کو بکو با اسفند ابد کند
خانه از سنگ بعضی بعض
جونکه تا ابدا ابدا زمین
بهر سر ما خانه با آباد
جونکه بالا ابدا کرد دید
استغفرالله بین نابت امو
کوید نبش دل خانه کنم
کوید او لو خانه کنم

کتاب الثناء

چون نداند سیر مرا ند چو عام | بر توکل می نهد چون کودکان گام
بر توکل تا چه اید در نبرد | چون توکل کردن اصحاب نرد
کفت موسی را بوحی دل خدا | کای کزیده دوست میدارم ترا
کفت چه خصلت بود اید والکرم | موجبان تا من افزون تر کنم
کفت چون طفلی بپیش والده | وقت قهرش دست هم بروی زده
خود نداند که جز او دیار هست | هم از او مخمور و هم از او مست
مادرش کر سیلی بروی زند | هم بمادر اید و بروی تند
از کسی یاری نخواهد غیر او | اوست جمله شر او و خیر او
خاطر تو هم ز ما در خیر و شر | التفاتش نیست با جای دکر
کفت بهر شاه مند ولش جان | او چرا اید شفیع اندر میان
لی مع الله وقت بود اندم مرا | لا یسع فیه نبی مجتبی
من نخواهم رحمتی جز زخم شاه | من نخواهم غیر آن شه را پناه
غیر شه را اهل آن لا کرده ام | که بوی شه تولا کرده ام
کر برد او بقهر خود سرم | شاه بخشد شصت جان دیکرم
کار من سربخشی و بیخودیست | کار شاهنشاه ما سر بخشی است

استخوان حرص تو در وقت درد
مرد را بید خود کردد در نورد
چند اندر نکهداری دیدار
کفتی از دامم رها کن ای خدا
تا چنان خدمت کنم احسان کنم
خاک اندر دیده شیطان کنم
چون علاج کرد خو از امتحان
هم چنانی که بودی مرد خانه
کوئی از توبه بساز خانه
دزد مستان باشند هر که باشی
دزد مستان خشک کرد اند ایکاب
خشم مردان کرد عالم را خوف
خشم مردان کرد مکان بخود
تا که بداید هر که بیند
دریای شکوه شاهانی

فخر

فی التوکل

فخر آن سر که کف شاهش برد | ننک آن سر که بغیری سر برد
شب که شاه از قهر در قبرش کشد | ننک دارد از هزاران روز عید
من خلیل وقتم و او جبرئیل | من نخواهم در بلا او را دلیل
او ادب ناموخت از جبریل راد | که بپرسید از خلیل حق مراد
که مرادت هست تا یاری کنم | ور نه بکریزم سبکباری کنم
کفت ابرهیم نی رو از میان | واسطه زحمت بود بعد العیان
سیری از حقست لیک اهل طبع | کی رسد بی واسطه نان در شبع
لطف از حق است لیکن اهل تن | در نیابد لطف بی پرده چمن
چون نماند واسطه تن بی حجب | همچو موسی نور مه یابد ز جیب
با حضور آفتاب خوش مساغ | رهنمائی جستن از نور چراغ
بیکمان ترک ادب باشد ز ما | کفر نعمت باشد و فعل هوا
لیک اغلب هوشها در افتقاد | همچو خفاشند ظلمت دوستدار
در شب ار خفاش کرمی میخورد | کرم را خورشید هم می پرورد
در شب ار خفاش از کرمیست مست | کرم از خورشید جنبنده شده است
اهل دنیا جملکی زندانیند | انتظار مرک دار فانیند

میل خود چون که خندید کان
کوشداران بیکان را نخوان
اضعف دفعان ایا بلاست یاد
بیل را بید و بیند بند در فو
کین کوشید از طوفان نوح
با مصاف انکه فرعون روح
کین کوشید احوال عود
وانکه صرصر عادها را زیر بود
تا کران نعمت کنان از اد کرد
نعمت خود را باید یاد کرد
چند اندر نکهداری و در بلا
کفتی از دامم رها کن ای خدا
تا چنین خدمت کنم احسان کنم
خاک اندر دیده شیطان کنم
چون خلاصت کرد حق از امتحان
همچنانی که بودی همچنان
چون رها کردت فرامش کردیش
جان خود را مست و بیهش کردیش

کتاب الثناء

جز مکو نادر یکی فردانیئ — ش بزندان جان او کوانیئ
پس جزای انکه دید او در معین — ماند یوسف حبس در بضع سنین
یاد یوسف دیو از عقلش سترد — وازدلش دیو النحن از یاد برد
زانخطائی کامد از نیکو خصال — ماند در زندان زداور هفت سال

فی التوحید عز اسمه

ما عدمهائیم و هستیهای ما — تو وجود مطلقی فانی نما
ما همه شیران ولی شیر علم — حمله مان از باد باشد دم بدم
حمله مان پیدا وناپیداست باد — جان فدای انکه ناپیداست باد
باد ما وبود ما از داد تست — هستی ما جمله از ایجاد تست
لذت هستی نمودی نیست را — عاشق خود کرده بودی نیست را
خالق دریا وکوه ودشت ونیز — ملک او بیحد واو بی شبیه
حافظ هر چیز وهر کس هر مکان — رازق هرجا نور اندر جهان
اوست بر هر پادشاهی پادشا — هم پدید ازنده کل از کیا
مطلع او بر ضمیر بندکان — حاکم و جبار بر کردن کشان
هم نکهدارنده ارض وسما — حکم او را یفعل الله ما یشا

ابرو

فی التوحید

کر بپرسی کبردا کاین اسمان — افریده کیست واین خلق جهان
کو بدا اینها افریدهٔ انخداست — کافرینش بر خدا انش کواست
کفر وظلم واستم بسیار او — هست لایق با چنین اقرار او
هست لایق با چنین اقرار تست — این فضیحتها وان کردار تست
فعل او کرده دروغ ان قول را — تا شد او لایق عذاب هول را
پس دروغ امد ز سرتا پای او — کرد دروغش کرد هم اعضای او
پیش این خورشید کی ماند هلال — با چنین دستم چه باشد زود زال
طالبست وغالبست ان کردکار — تا زهستیها بر ارد او دمار
دو مکوی ود وممدان ودو مخوان — بنده را در خواجه خود محو دان
خواجه هم در نور خواجه او فنی — فانیست ومرده ومات ودفین
چون جدا بینی زحق این خواجه را — کم کنی هم متن وهم دیباجه را
چشم دل را هین کشاده کن بدین — این یکی قبله است دو قبله مبین

فی تحقیق الافعال

اب وکل چون از دم عیسی چرید — بال وپر بکشاد مرغی شد پرید
اژدهاست چون بر امد حمد حق — مرغ جنت سازدش رب الفلق

کتاب الثناء

هست تسبیحت بجای آب و گل | مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل
کوه طور از نور موسی شد برقص | صوفی کامل شد و رست او ز نقص
پیشها و خلفها همچون جهیز | سوی خصم اید دو دو دستیز
صورتی کان بر نهادت غالبست | همبر آن تصویر حشرت واجبست
پیشها و خلفها از بعد خواب | وا پس اید هم بخصم خود شتاب
پیشها واند بشهاد روز صبح | هم بدانجا شد که بود آن حسن و قبح
چون کبوترهای پیک از شهرها | سوی شهر خویش آرد بهرها
هرچه بینی سوی اصل خود رود | جزو سوی کل خود راجع شود
لیک نبود فعل همرنگ جزا | هیچ خدمت نیست مانند عطا
مزد مزدوران نمی ماند بکار | کان عرض وین جوهرست و پایدار
آنهمه سختی و زور است و عرق | وینهمه سیمست و زر و زر طبق
گر ترا اید ز جائی تهمتی | کرده مظلومت دعا در محنتی
تو همی گوئی که من آزاده ام | بر کسی من تهمتی ننهاده ام
تو گناهی کرده شکل دگر | دانه کشتی دانه کی ماند ببر
او زنا کرده جزا صد چوب بود | گوید او من کی زدم کس را بعود

[illegible]

فی النجاء الأعمال

نی جزای آن زنا بود این بلاء | چوب کی ماند زنا را در خلا
مار کی ماند عصا را ای کلیم | درد کی ماند دوا را ای حکیم
تو بجای آن عصا آب منی | چون بیفکندی شد آن شخص سنی
یار شد یا مار شد آن آب تو | زان عصا چونست این اعجاب تو
هیچ ماند آب آن فرزند را | هیچ ماند نی شکر مر قند را
چون سجودی یا رکوعی مرد کشت | شد در آن عالم سجود او بهشت
چونکه پرید از دهانش حمد حق | مرغ جنت ساختش رب الفلق
حمد و تسبیحت نماند مرغ را | گرچه نطفه مرغ باد است و هوا
چون ز دستت رست ایثار و زکوة | گشت این دست آن طرف نخل و نبات
آب صبرت آب جوی خلد شد | جوی شیر خلد مهر تست و ود
ذوق طاعت گشت جوی انگبین | مستی و شوق تو جوی خمر بین
این سببها آن اثرها را نماند | کس نداند چونش جای آن نشاند
این سببها چون بفرمان تو بود | چار جو هم مر ترا فرمان نمود
چون ز دستت زخم بر مظلوم رست | آن درختی گشت از آن زقوم رست
چون ز خشم آتش تو در دلها زدی | مایهٔ نار جهنم آمدی

فی التوکل

[illegible]

کتاب الثناء

فی التوحید

آتش اینجا چو ادم سوز بود — انچه از وی زاد مرد افروز بود
آتش تو قصد مردم می کند — نار کز وی زاد بر مردم زند
این سخنهای چو مار و کژدمت — مار و کژدم کشت و میگردد دمت
اولیا را داشتی در انتظار — انتظار دستخیزت کشت مار
وعده فردا و پس فردای تو — انتظار حسرت امد وای تو
منتظر مانی در آن روز دراز — در حساب و افتاب جانگداز
باد را اند ر دهان بین هر که دید — هر نفس ایمان روان با کرو فر
حلق و دندانها ازان ایمن بود — حق چو فرماید بدندان در شود
کوه گردد ذره باد و ثقیل — درد دندان داردش زاد و علیل
یارب و یارب برارد او ز جان — کز برای باد ای مستعان
ای دهان غافل بدی زاین باد رو — ازین دندان در استغفار شو
چشم سخت اشکها باران کند — منکران را درد انده خوان کند
چون دم یزدان بند دمی — وحی حق را این بنه شو زود در
باد گوید پیکم از شاه بشر — گر خبر خر او دم گر او دو شر
زانکه ما موم امر خودیم — من چو تو غافل ز شاه خود بیم

فی التواضع

گر سلیمان وار بودی حال تو — چون سلیمان کشتی حمال تو
نطفه از نانت کی ماند نهان — مردم از نطفه است کی باشد جهان
جنی از ناراست کی ماند بنار — از بخاراست ابر کی ماند بخار
از دم جبریل عیسی شد پدید — کی بصورت همچو او شد پدید
ادم از خاکست کی ماند بخاک — هیچ انگوری نمی ماند بتاک
کی بود طاعت چو خلد پایدار — کی بود دزدی بشکل پایدار
هیچ اصلی نیست مانند اثر — پس ندانی اصل رنج و درد سر
لیک بی اصلی نباشد این جزا — بیگناهی که برنجاند خدا

فی التواضع

تا توانی بنده شو سلطان مباش — زخم کش چون گوی شو چوگان مباش
ورنه چون لطفت نماند این جمال — از تو ابدان حریفان از ملال
ایجماعت کت همی دادند ریو — چون ببینندت بگویندت که دیو
جمله گویندت چو بنـ... — ...ده از گور خود بر کرده سر
همچو امرد که خدا ... — ...سالوس در دامش کند
چون سید نامی ... — ...ـد از نفیش او

فی الجمع الاعمال

کتاب الثناء

تو که یوسف نیستی یعقوب باش / همچو او با گریه و آشوب باش

تو که شیرین نیستی فرهاد باش / چون نهٔ لیلی چو مجنون گرد باش

ناز را رویی بباید همچو ورد / چون نداری گرد بدخویی مگرد

زشت باشد روی نازیبا و ناز / سخت باشد چشم نابینا و ناز

کمترین بندت بایمان امدم / پیش حکمت از سر جان امدم

خوی شاهانه ترا نشناختم / پیش تو گستاخ خود در باختم

چون ز عفو تو چراغی ساختم / توبه کردم اعتراض انداختم

می‌نهم پیش تو شمشیر و کفن / می‌کشم پیش تو گردن را رسن

در فراق تلخ می‌گویم سخن / هرچه خواهی کن ولیکن این مکن

در تو از من عذرخواهی هست بس / با تو بی من او شفیعی مستمر

آنکه از گریش دلت لرزان بود / چون شوی چون پیش تو گریان شود

آنکه از نازش دل و جان خون بود / چونکه آید در نیاز او چون بود

آنکه در جور و جفایش دام ماست / عذر ما چون بود چو او در عذر خاست

آنکه چون خون ریزیش کاری شود / چون نهد گردن زهی سودا بود

آنکه جز گردن کشی ناید ازو / خوش شود آید با تو چون باشد بگو

بجز

فی التواضع

چیست تعظیم خدا افراشتن / خویشتن را خاک و خواری داشتن

چیست توحید خدا آموختن / خویشتن را پیش واحد سوختن

گر همی خواهی که بفروزی چو روز / هستی همچون شب خود را بسوز

گر نمازت فوت می‌شد از زمان / می‌زدی از درد دل آه و فغان

آن تاسف زان فغان و آن نیاز / در گذشتی از دو صد ذکر و نماز

من ترا بیدار کردم از نهیب / تا تو زان اند چنین آهی حبیب

تا چنان آهی نباشد مر ترا / تا بدان راهی نباشد مر ترا

من حسودم از حسد کردم چنین / من عدوم کار من مکرست و کین

تو رعیت باش چون سلطان نه / تا مران چون مرد کشتی‌بان نه

چون نه کامل دکان تنها مگیر / دست خوش می‌باش تا گردی خمیر

چونکه از ادبت نامد بنده باش / هین میوش اطلس برو در ژنده باش

انصتوا گوش کن خاموش باش / چون زبان خود نگشتی گوش باش

ور بگویی شکل استفسار گو / با شهنشاهان تو مسکین‌وار گو

ابتدای کبر و کین از شهوتست / راسخی شهوت از عادتست

چون ز عادت گشت محکم خوی بد / خشم آید بر کسی کش واکشد

کتاب الثناء

چونکه تو گلخوار گشتی هر گراو — واگشد از گل ترا باشد عدو
بت پرستان چونکه خو با بت کنند — مانعان راه بت را دشمن اند
پس مجو پیشی ازین سر لنگ باش — وقت واگشتن تو پیش آهنگ باش
آخرون السابقون باش ای ظریف — بر شجر سابق بود میوه لطیف
گرچه میوه آخر آید در وجود — اولست او زانکه او مقصود بود
چون ملایک گوی لا علم لنا — تا بگیرد دست تو علمتنا
گر درین مکتب ندانی تو هجی — همچو احمد پری از نور حجی
گر نباشی نامدار اندر بلاد — گم نه والله اعلم بالعباد
جز خضوع و بندگی و اضطرار — اندرین حضرت ندارد اعتبار
گفت بابا سالها این گفته — باز میگویی بجهل آشفته
چند ازینها گفته با هر کسی — تا جواب سرد بشنودی بسی
این دم سرد تو در گوشم نرفت — خاصه اکنون کر شدم دانا و زفت
گفت بابا چه زیان دارد اگر — بشنوی یکبار تو پند پدر
همچنین میگفت او پند لطیف — همچنین میگفت او دفع عنیف
نی پدر از نصح کنعان سیر شد — نی دمی در گوش آن ادبر شد

شاه فرمود ای عجب ازین بلا
جانب خود دید و بی‌آزار او
لیک اشارت کرد مهر ... گردد
نیست باشد در وجود ... گردن
هرچه بایی ... انعکاس کن
نه او را ... و لطف بی‌عدد
تا چنین اکرام و لطف ... کند
از یتیمی ... غنی باز
عرش ... و جان ... باز
همچو دلق ... مثل راه
تا بدانند در ... بود آن
از کجا ما در ... او تا کجا
خاک را نطفه را و مضغه را
پیش چشم ما همی دارد خدا

فی التواضع

اندرین گفتن بدند و موج تیز — بر سر کنعان زد و شد ریز ریز
در اگرچه خورد و اشکسته شود — توتیای دیدهٔ خسته شود
ای در از اشکست خود بر سر مزن — کز شکستت روشنی خواهد شدن
همچنین اشکسته بسته گفتنی است — خوی کنداخود درستش گو قنی است
گندم ار بشکست وازهم در شکست — بر دکان آمد که نک نان درست
تو هم ای عاشق چو جرمت گشت فاش — آب و روغن ترک کن اشکسته باش
آنکه فرزندان خاص آدمند — نفخهٔ انا ظلمنا می دمند
خاک را و نطفه را و مضغه را — پیش چشم ما همی دارد خدا
کز کجا آوردمت ای بدنیت — که از آن آید همی خفریقیت
رفت موسی بر طریق بندگی — گفت فرعونش بگو تو کیستی
گفت من علم رسول ذوالجلال — حجة الله ام امان از هر ضلال
گفت نی خامش رها کن گفتگو — نسبت و نام قدیمت باز گو
گفت موسی نسبتم از خاکدانش — نام اصلم کمترین بندگانش
بنده زاده آن خداوند وحید — زاده از پشت جواری و عبید
نسبت اصلم ز خاک و آب و گل — آب و گل را داد یزدان جان و دل

کتاب الثناء

مرجع این جسم خاکی هم بخاک — مرجع تو هم بخاک ای سهمناک
عشق میگوید بگوشم پست پست — صید بودن بهتر از صیادیست
کول میکن خویش را غره شو — آفتابی را رها کن ذره شو
بر درم ساکن شو و بیخانه باش — دعوی شمعی مکن پروانه باش
تا ببینی چاشنی زندگی — سلطنت بینی نهان در بندگی
مکر کن در راه نیکو خدمتی — تا نبوت یابی اندر امتی
مکر کن تا وارهی از مکر خود — مکر کن تا فرد گردی از حسد
مکر کن تا کمترین بنده شوی — در کمی افتی خداونده شوی
دو بهی و خدمت ایکرا کهن — هیچ بر قصد خداوندی مکن
کار تو تبدیل اعیان و عطا — کار ما سهوست و نسیان و خطا
سهو و نسیان را مبدل کن بعلم — من همه جهلم مرا ده صبر و حلم
ای که خاک شوره را تو نان کنی — وی که نان مرده را تو جان کنی
ای که جان خیره را رهبر کنی — وی که بی ره را تو پیغمبر کنی
ای که خاک تیره را تو جان دهی — عقل و حس را روزی ایمان دهی
شکر از نی میوه از چوب آوری — از منی مرده بت خوب آوری

فی التوفیق

گل ز گل صفوت ز دل پیدا کنی — پیه را بخشی ضیا و روشنی
میکنی جزو زمین را آسمان — می فزایی در زمین از اختران
پس خودی را سر ببر از ذوالفقار — بیخودی شو فانی و درویش وار
چون شدی بیخود هر آنچه تو کنی — ما رمیت اذ رمیت ایمنی
آن ضمان بر حق بود نی بر امین — هست تفصیلش بفقه اندر مبین

فی التوفیق عن الله تعالی

این همه گفتیم لیک اندر بسیچ — بی عنایات خدا هیچیم هیچ
بی عنایات حق و خاصان حق — گر ملک باشد سیاهستش ورق
ای خدا ای قادر بیچند و چون — واقفی از حال بیرون و درون
ای خدا ای فضل تو حاجت روا — با تو یاد هیچکس نبود روا
این قدر ارشاد تو بخشیدهٔ — تا بدین بس عیب ما پوشیدهٔ
قطرهٔ دانش که بخشیدی ز پیش — متصل گردان بدریاهای خویش
گرچه ناخوش رفت چون با تست ما — برکنم من پرچم خورشید را
ورچه بر مرز رفت چون بنوازیم — چرخ بازی کم کند در بازیم
گر کنی بخشم که دابر کنم — ور دهی کلکی علمها بشکنم

کتاب الثناء

آخر از پشه نه کم باشد تنم | ملک نمرودی به پر برهم زنم
در ضعیفی تو مرا بابیل گیر | هر یکی خصم مرا چون پیل گیر
قدر فندق افکنم بندق حریف | بندقم در فعل صد چون منجنیق
گرچه سنگم هست مقدار نخود | لیک در هیجا نه سر ماند نه خود
چشمها و گوشها بربسته‌اند | جز مر آنها کز خود وارسته‌اند
جز عنایت که گشاید چشم را | جز محبت که نشاند خشم را
جهد بی توفیق جان کندن بود | زاد زنی کم گرچه صد خرمن بود
جهد بی توفیق خود کس را مباد | در جهان الله اعلم بالرشاد
میر شد محتاج گرمابه سحر | بانگ زد سنقر هلا بردار سر
طاس و مندیل و گل از التون بگیر | تا بگرمابه رویم ای ناگزیر
سنقر آمد طاس و مندیل نکو | برگرفت و رفت با او دو بدو
مسجدی بر ره بد و بانگ صلا | آمد اندر گوش سنقر در ملا
بود سنقر سخت مولع در نماز | گفت ای میر من ای بنده‌نواز
تو بدین دکان زمانی صبر کن | تا گزارم فرض و خوانم لم یکن
رفت سنقر میر بر دکان نشست | منتظر از باده پندار مست

فی التوفیق

میر از بهر دل آن زنده‌جان | کرد یکساعت توقف بر دکان
چون امام و قوم بیرون آمدند | از نماز و وردها فارغ شدند
سنقر آنجا ماند تا نزدیک چاشت | میر سنقر را زمانی چشم داشت
گفت ای سنقر چرا نایی برون | گفت می نگذاردم این ذوفنون
صبر کن نک آمدم ای روشنی | نیستم غافل که در گوش منی
هفت نوبت صبر کرد و بانگ کرد | تا که عاجز گشت از تیباش مرد
پاسخش این بود می نگذاردم | تا برون آیم هنوز ای محترم
گفت آخر مسجد اندر کس نماند | کیت وا میدارد آنجا کت نشاند
گفت آنکه بسته استت از برون | بسته است او هم مرا از اندرون
آنکه نگذارد ترا کایی درون | می نگذارد مرا کایم برون
آنکه نگذارد کزین سو پا نهی | او بدین سو بست پای این رهی
قدر همت باشد آن جهد و دعا | لیس للانسان الا ما سعی
واهب همت خداوند است و بس | همت شاهی ندارد هیچ خس
نیست تخصیص خدا کس را بکار | مانع طوع و مراد و اختیار
لیک چون رنجی دهد بدبخت را | او گریزاند بکفران رخت را

کتاب الثالث

سنکبچه را چو حق دنجی دهد   رحمت از دل تر وامی نهد
اهدنا گفتی صراط مستقیم   دست تو بگرفت و برد تا نعیم
نار بودی نور گشتی ای عزیز   غوره بودی گشتی انگور و مویز
اختری بودی شدی تو آفتاب   شاد باش الله اعلم بالصواب

فی التسبیح

سنگها اندر کف بوجهل بود   گفت ای احمد بگو این چیست زود
گر رسولی چیست در مشتم نهان   چون خبر داری ز راز آسمان
گفت چون خواهی بگویم کان چهاست   یا بگویند آنکه ما حقیم و راست
گفت بوجهل این دوم نادرتر است   گفت حق آری از آن قادرتر است
گفت شش پاره حجر در دست تست   بشنو از هر یک تو تسبیحی درست
از میان مشت او هر پاره سنگ   در شهادت گفتن آمد بی‌درنگ
لا اله گفت و الا الله گفت   گوهر احمد رسول الله سفت
چون شنید از سنگها بوجهل این   زد ز خشم آن سنگها را بر زمین
گفت نبود مثل تو ساحر دگر   ساحران را سر تویی و تاج سر
چون بدید آن معجزه بوجهل تفت   گشت در خشم و لبو بخانه رفت

فی التسبیح
کوهها هم لحن داودی کند   جوهر آهن بکف مومی بود
باد حمال سلیمانی شود   بحر با موسی سخن‌دانی شود
ماه با احمد اشارت‌بین شود   نار ابراهیم را نسرین شود
سنگ احمد را سلامی میکند   کوه یحیی را پیامی میکند
باد را بی‌چشم اگر بینش نداد   فرق چون میکرد اندر قوم عاد
آتش نمرود را گر چشم نیست   با خلیلش چون تجشم کردنیست
گر نه کوه و سنگ با دیدار شد   پس چرا داود را او یار شد

بوذ

فی التسبیح

یونس در بطن ماهی پخته شد   مخلصش را نیست از تسبیح بد
گر نبودی او مسبح بطن نون   حبس و زندانش بدی تا یبعثون
او به تسبیح از تن ماهی بجست   چیست تسبیح آیت روز الست
گر فراموشت شد آن تسبیح جان   بشنو این تسبیحهای ماهیان
هر که دید الله را اللهی است   هر که دید آن بحر را او ماهی است
این جهان دریاست و تن ماهی و روح   یونس محجوب از نور صبوح
گر مسبح باشد از ماهی رهد   ورنه در وی هضم گشت و ناپدید
ماهیان جان در این دریا پرند   تو نمی‌بینی که کوری ای نژند
بر تو خود را میزنند آن ماهیان   چشم بگشا تا ببینی شان عیان
جمله ذرات عالم در نهان   با تو میگویند روزان و شبان
ما سمیعیم و بصیریم و خوشیم   با شما نامحرمان ما خامشیم
چون شما سوی جمادی میروید   محرم جان جمادان کی شوید
از جمادی در جهان جان روید   غلغل اجزای عالم بشنوید
فاش تسبیح جمادات آیدت   وسوسهٔ تأویلها بربایدت
چون ندارد جان تو قندیلها   بهر بینش کرده‌ای تأویلها

گر نبودی چشم دل انخانه را   چون بدیدی عشق افزا زارها
انجم در کیش نور و ماهها   سوره برخوان در زلزالها
در جمادات از کرم عقل آفرید   عقل از عاقل بعقل خود برید
ارو خورشید و مه و چرخ بلند   جمله بر ذوق آیند و ورد
هیکلی تا با پیکار در جاهوش   که زبیل مانند هیکل او دریش
طاعت شان و عصا اظهار شد   وان جمادات دگر مخبر شود
کز زمین دان الصم و الهیم   ماهیم را اتفاق صانعیم
چون زمین کز دانش امد و نخسف   در بن قارون که کردش فرو

کتاب الثناء

هر یکی تسبیح بر نوع دگر / گوید و از حال او این بی‌خبر

آدمی منکر ز تسبیح جماد / و آن جماد اندر عبادت اوستاد

بلکه هفتاد و دو ملت هر یکی / بی‌خبر از یکدگر و اندر شکی

چون دو ناطق را ز حال همدگر / نیست آگر چون بود دیوار و در

چون من از تسبیح ناطق غافلم / چون بداند سبحه صامت دلم

هست سنی را یکی تسبیح خاص / هست جبری را ضد آن در مناص

سنی از تسبیح جبری بی‌خبر / جبری از تسبیح سنی بی اثر

گر نه کوه و سنگ با دیدار شد / پس چرا داود را او یار شد

این زمین را گر نبودی چشم جان / از چه قارون را فرو خورد آنچنان

گر نبودی چشم دل حنانه را / چون بدیدی هجران فرزانه را

سنگریزه گر نبودی دیده‌ور / چون گواهی دادی اندر مشت در

پیش تو از سنگ ریزه ساکت است / پیش احمد پس فصیح و قانت است

پیش تو استون مسجد مرده است / پیش احمد عاشق دلبرده است

جمله اجزای جهان پیش عوام / مرده و پیش خدا دانا و دام

رسته چون یونس ز حوت از قفار / منتشر گردیم اندر بوزبیک

چون نمی‌گردی ارشاد و فتح / لیک دو نیم گشت بر چرخ و نجوم
چون ستون نالید از هجر نبی / ما چرا از نیم تن ... کافرمنا
چونکه رخ و ناطق ظاهر والله / مصطفی را گرد ...

خلق

فی التوبه

خلق چون یونس مسبح آمدند / کاندر این ظلمات پر راحت شدند

هر یکی گوید به هنگام سحر / چون ز بطن حوت شب آید بدر

فی التوبه

ای خبرهات از خبرده بی‌خبر / توبه تو از گناه تو بتر

راه فانی گشته راهی دیگر است / زانکه هشیاری گناهی دیگر است

ای تو از حال گذشته توبه‌جو / کی کنی توبه از این توبه بگو

گاه بانگ زیر را قبله کنی / گاه گریه زار را قبله زنی

هر دلی را سجده هم دستور نیست / مزد رحمت قسم هر مزدور نیست

هین بپشتی آن مکن جرم و گناه / که کنم توبه در آیم در پناه

می بباید تاب و آبی توبه را / شرط شد برق و سحابی توبه را

آتش و آبی بباید میوه را / واجب آمد ابر و برق این شیوه را

تا نباشد برق دل و ابر دو چشم / کی نشیند آتش تهدید و خشم

شکر آن نعمت که تان آزاد کرد / نعمت حق را بباید یاد کرد

چند اندر رنجها و در بلا / گفته‌اید از دام ما را کن جدا

تا چنین خدمت کنیم احسان کنیم / خاک اندر دیده شیطان کنیم

فی التوبة ایضا

توبه کردم من ز خوف ناخدا / تا کشم تا جان شود از تن جدا
بو که توبه بشکند از ترس جو / در درد بشوی و انگشت درد
نقض میثاق و شکست توبه‌ها / موجب لعنت بود در انتها
نقض عهد و توبه اصحاب سبت / موجب مسخ آمد و اهلاک و مقت
پس خدا آن قوم را بوزینه کرد / چونکه عهد خود شکستند از نبرد
اندرین امت نبد مسخ بدن / لیک مسخ دل بود ای بوالفطن
چون دل بوزینه گردد آن دلش / چون دل بوزینه شد آب و گلش
از غفول و از نفوس تا صفا / نامه می‌آید بجان کای بیوفا

چون خلاصت داد خواهی امتحان / همچنانستی که بودی همچنان
چون رها کردت فرامش کردیش / جان خود دامت و بیهش کردیش
سگ زمستان جمع گردد استخوان / زخم سرما خرد گرداند چنان
کو بگوید کاین قدر تن که منم / خانه از سنگی باید کردنم
چونکه تابستان بیاید من بجلد / بهر سرما خانه سازم ز سنگ
چونکه تابستان بیاید از کشاد / استخوانها پهن گردد پوست شاد
زفت گردد پا کشد در سایهٔ / کاهلی سیری غری خود رایهٔ
گویدا و چون زفت بیند خویش را / در کدامین خانه گنجم ای کیا
گویدش دل خانه سازای عمو / گوید او در خانه کی گنجم بگو
استخوان حرص تو در وقت درد / در هم آید خرد گردد در نورد
گوئی از توبه بسازم خانهٔ / در زمستان باشدم کاشانهٔ
چون بشد درد و شد آن حرص زفت / همچو سگ سودای خانه از تو رفت
توبه را از جانب مغرب دری / باز باشد تا قیامت بر وری
تا ز مغرب بر زند سر آفتاب / باز باشد آن در از وی رو متاب
هشت جنت را ز رحمت هشت در / یک در توبه است زان هشت ای پسر

ماركان بحر روزه باقی
روزه باران بهمن بر باقی
کودکان [illegible] کرده باران خورند
[illegible]
[illegible] رفت باز از طفل خورد
[illegible]
روز دادگر سوی [illegible]
[illegible] اغنا الذنا [illegible]
بازدادی [illegible]
[illegible]
روز دادا ضایع [illegible]

بهمه

اینهمه گه باز باشد گه فراز / وان در توبه نباشد جز که باز
هین غنیمت دار در بازست زود / رخت آنجا کش بکوری حسود
پیش از آن کز قهر در بسته شود / بعد از آن زاری تو کی بشنود
باز کرد از کفر و این در باز باب / تا نگردی از شقاوت در بتاب
آن امیران جمله در عذر آمدند / همچو سایه پیش مه ساجد شدند
عذر آن گرمی و لاف ما و من / پیش شه رفتند با تیغ و کفن
از خجالت جمله انگشتان گزان / هر یکی میگفت کای شاه جهان
گر بریزی خون حلالستت حلال / ور ببخشی هست انعام و نوال
کرده‌ایم آنها که از ما میسزید / تا چه فرمائی تو ای شاه مجید
گر ببخشی جرم ما ای دلفروز / شب شبیها کرده باشد روز روز
گر ببخشی یافت نومیدی گشاد / ورنه صد چون ما فدای شاه باد
ریش بنده پی خواجه گواست / گر منم محکوم و اینمولای مات
گر سیه کردی تو نامه عمر خویش / توبه کن زآنها که کردستی تو پیش
عمر اگر بگذشت بیخش این دمست / آب توبه اش ده اگر او بی نمست
بیخ عمرت را بده آب حیات / تا درخت عمر گردد با ثبات

جمله ماضیها ازین نیکو شوند   زهر پارینه ازین گردد چو قند
بود مردی پیش ازین نامش نصوح   بد ز دلاکی زنان او را فتوح
بود روی او چو رخسار زنان   مردی خود را همی کرد او نهان
او بحمام زنان دلاک بود   در دغا و حیله بس چالاک بود
سالها میکرد دلاکی و کس   بو نبرد از حال و سر آن هوس
زانکه آواز و رخش زن‌وار بود   لیک شهوت کامل و بیدار بود
دختران خسروان را زین طریق   خوش همی مالید و می‌شست آن عشیق
توبها میکرد و پا در میکشید   نفس کافر توبه اش را میدرید
رفت پیش عارفی آن زشت کار   گفت ما را در دعایی یاد دار
سر آن دانست آن آزادمرد   لیک چون حلم خدا پیدا نکرد
یک سبب انگیخت صنع ذو الجلال   که رهانیدش ز تغریر و وبال
اندر آن حمام پر میکشت طشت   گوهری از دختر شه یاوه گشت
بانگ آمد که همه عریان شوند   هر که هستند از عجوز و از نوند
ملک بیک را حاجبه جستن گرفت   تا پدید آید گهر بنگر شگفت
آن نصوح از ترس شد در خلوتی   روی زرد و لب کبود از خشیتی

پیش چشم خویشتن میدید مرگ   سخت میلرزید بر خود همچو برگ
گفت یا رب بارها برگشته ام   توبها و عهدها بشکسته ام
کرده ام آنها که از من میسزید   تا چنین سیل سیاهی در رسید
بعد از آن خوفی هلاک جان بده   مژدها آمد که اینک گم شده
یافت شد و آمد ز فرح در دلم   مژده کانی ده که گوهر یافتیم
از غریو و نعره و دستک زدن   پر شده حمام قد زال الحزن
آن نصوح رفته باز آمد بخویش   دید چشمش تابش صد روز بیش
می حلالی خواست از وی هر کسی   بوسه می دادند بر دستش بسی
بد گمان بردیم ما را کن حلال   لحم تو خوردیم اندر قیل و قال
توبه کن اشک باران چون مطر   ریش و سبلت وار خنده باز خر
دار وی مردی بخور اندر عمل   تا شوی خورشید گرم اندر حمل
نقض میثاق و شکست توبها   موجب لعنت بود در انتها
نقض عهد توبه اصحاب سبت   موجب منح آمد و اهلاک و کبت
پس خدا آن قوم را بوزینه کرد   چونکه عهد خود شکستند از نبرد
اندرین امت نبد منح بدن   لیک منح دل بود ای ذو الفطن

کتاب ثناء

چون دل بوزینه کرد اندیش — از دل بوزینه شد خار از کلش
توبه بی توفیق ای نور بلند — جز بریش توبه بنود در یشخند
سبلتان توبه یک یک بر کنم — توبه سایه است و تو ماه روشنی
ای ز تو ویران دکان و منزلم — چون ننالم چون بیفشاری دلم
چونکه بی‌تو نیست کارم انتظام — بی‌تو هرگز کار کی گردد تمام
هین سواره توبه شو در دزد رس — جامها از دزد بستان باز پس
مرکب توبه عجایب مرکب است — بر فلک تازد بیک لحظه ز پست
لیک مرکب را نگه میدار از آن — کو بدزدید از قبایت ناگهان
تا نه دزدد مرکبت را نیز هم — پاس دار این مرکبت را دمبدم
چون برآرند از پشیمانی حنین — عرش لرزان از انین المذنبین
آنچنان لرزد که مادر بر ولد — دستشان گیرد به بالا می‌کشد
کای خدایان واخریده از غرور — نک ریاض فضل و نک رب غفور
بعد ازین تان برگ و روزی جاودان — از هوای خود بود زنادان

فی التقوی

اول آنکس کاین قیاسکها نمود — پیش انوار خدا ابلیس بود

کر

فی التقیه

گفت نار از خاک بی‌شک بهتر است — من ز نار و او ز خاک اکدر است
پس قیاس فرع بر اصلش کنیم — او ز ظلمت ما ز نور روشنیم
گفت حق نی بلکه لا انساب شد — زهد و تقوی فضل را محراب شد

فی التقیه

یک سگی در کوی بر کور گدا — حمله می‌آورد چون شیر دغا
سگ کند آهنگ درویشان بخشم — در کشد مه خاک درویشان بچشم
کور عاجز شد ز بیم بانگ سگ — اندر آمد کور در تعظیم سگ
کای امیر صید و ای شیر شکار — دست دست تست دست از من بدار
کز ضرورت دم خر را الحکیم — کرد تعظیم و لقب دادش کریم
گفت او هم از ضرورت کای اسد — از چو من لاغر شکارت چه رسد
گور میگیرند یارانت بدشت — کور میگیری تو در کوچه بگشت
گور میجویند یارانت بصید — کور میجویی تو در کوچه بکید

فی الثانی

گر تأنی هست از یزدان یقین — هست تعجیل از شیطان لعین
پیش سگ چون لقمه نان افکنی — بو کند وانگه خورد ای معتنی

کتاب الثناء

او ببینی بو کند ما با خرد ‌ ‌ هم ببو بُمش بعقل منقدش
با ثانی کشت موجود از خدا ‌ ‌ تابشش روز این زمین وین چرخها
ورنه قادر بود کز کن فیکون ‌ ‌ صد زمین و چرخ آوردی برون
آدمی را اندک اندک آن همام ‌ ‌ تا چهل سالش کند مرد تمام
گرچه قادر بود کاندر یک نفس ‌ ‌ از عدم پران کند پنجاه کس
بود عیسی را دمی کز یک دعا ‌ ‌ بی توقف بر جهاندی مرده را
خالق عیسی نمی تواند کاو ‌ ‌ بی توقف مردم آرد تو بتو
این تأنی از پی تعلیم تست ‌ ‌ که طلب آهسته باید بی سکست
جویک کوچک که دائم میرود ‌ ‌ نی نجس گردد نه گنده میشود
زاین تأنی زاید اقبال و سرور ‌ ‌ این تأنی بیضه دولت چون طیور
حق نه قادر بود بر خلق فلک ‌ ‌ در یکی لحظه بکن بی هیچ شک
پس چرااشش روز از بر کشید ‌ ‌ کل یوم الف عام ای مستفید
خلقت آدم چرا چل صبح بود ‌ ‌ اندر آن گل اندک اندک می فزود
خلقت طفل از چه اندر نه مهاست ‌ ‌ زانکه تدریج از سنتهای شهاست

فی التکبر

فی التکبر

این ضیا آ بلخ خوش الهام بود ‌ ‌ داد را آن تاج شیخ اسلام بود
از برای علم خلقی پیش او ‌ ‌ کشته دایم در ملازم در دین جو
تاج شیخ اسلام دار الملک بلخ ‌ ‌ بود کوته قد و کوچک همچو فرخ
گرچه فاضل بود و فحل و ذو فنون ‌ ‌ این ضیاء اندر ظرافت بد فزون
او بسی کوته ضیا از حد دراز ‌ ‌ بود شیخ اسلام را صد کبر و ناز
زاین برادر ننگ و عارش آمدی ‌ ‌ وین ضیاء هم واعظی بد با هدی
روز مجلس اندر آمد آن ضیاء ‌ ‌ با دگر پر قاضیان و اصفیاء
کرد تاج اسلام از کبر تمام ‌ ‌ مر برادر را ضیاء نصف القیام
پس ضیاء چون دید کبر اندر سرش ‌ ‌ انفعالی داد حالی در خورش
کشت اری بس درازی بهر مزد ‌ ‌ اندکی از قد سروت هم بدزد
پس ترا خود عقل کو یا هوش کو ‌ ‌ تا خوری می ای تو دانش را عدو
روت بس زیبا است بیلی هم مکش ‌ ‌ ضحکه باشد نیل بر روی حبش
در تو نوری که در آمد ای غوی ‌ ‌ تا تو می نوشی و ظلمت جو شوی
مر ترا خود صبا جام درست ‌ ‌ چون رهید از صبر در حین شکست
مر ترا و اینچنین و ناخن مباد ‌ ‌ گونه دین اندیشد انکه نی سداد

فی التکبر ایضا
ابتدای کبر و کین از شهوت است ‌ ‌ راسخی شهوت از عادت است
چون ز عادت گشت محکم خوی بد ‌ ‌ خشم آید بر کسی کت واکشد
چونکه خو کردی به شهوت [illegible] ‌ ‌ وانکه از کارت بود آن مانع و رد
چونکه کرد او ملک چون [illegible] ‌ ‌ دید آدم را به نخوت [illegible]
مان انفعون [illegible] ‌ ‌ نو شغالی هیچ طاوسی [illegible]
سوی طاوسان [illegible] ‌ ‌ از جلوه و دم [illegible]
[illegible]

کتاب الثناء

ادمی اند دل اکشنه بداشت   نفس کافر نعمت وکره اشت
نفس کافر خود همی بد هدامان   کشت طاغی چونکه فارغ شد دمان
ادمی خود مبتلاء بهتر بود   زانکه زار و عاجز و مضطر بود
ترهات از دعوی و دعوت مجو   رو سخن از کبر واز نخوت مکو
چند حرف طمطراق وکاروبار   کار حال خود ببین وشرمدار
نخوت ودعوی وکبر ترهات   دور کن از دل که تا یابی نجات
کبر زشت واز گدایان زشت تر   روز سرد و برف وانکه جامه تر
چند اخر دعوی باد و بروت   ای ترا خانه چو بیت العنکبوت
ساخت موسی قدس در باب صغیر   تا فرود ارند سر قوم زحیر
زانکه جباران بدند و سر فراز   دوزخ ان باب صغیر است و نیاز
انچنانکه حق ز لحم و استخوان   از شهان باب صغیر ساختهان
اهل دنیا سجده ایشان کنند   چونکه سجده کبریا را دشمن اند
ساخت سرکین دانکی محرابشان   نام ان محراب میر و پهلوان
لایق این حضرت پاکی نیند   منکری لیک در صورت نیند
ان یکی در وقت استنجا بکفت   کر مرا با بوی خلد دار جفت

فی التکبر

کفت شخصی خوب وورد اورده   لیک سوراخ دعا کم کرده
ابن عاکر وورد بینی بود چون   ورد بینی را تو اوردی بکون
رایحهٔ جنت ز بینی یافت حر   رایحه بینی کی اید از دبر
ای تواضع برده پیش ابلهان   وای تکبر برده پیش تو شهان
ان تکبر بر خسان خوب است و جست   هین مرو معکوس عکسش بند تست
این تکبر زهر قاتل دان که هست   از می پر زهر شد ان کیج مست
چون می پر زهر نوشد مدبری   از طرب یکدم بجنباند سری
بعد یکدم زهر بر جانش فتد   زهر بر جانش کند داد و ستد
کر نداری زهرش را اعتقاد   کو چه زهر امد نکرد د قوم عاد
چونکه شاهی دست یابد بر شهی   بکشدش یا باز دارد در چهی
ور بیابد خسته افتاده را   مرهمش سازد شه و بدهد عطا
کرنه زهر است این تکبر پس چرا   کشت شه را بیکناه و بی خطا
صد خورنده کنجد اندر کرد خوان   دو ریاست جو نکنجد در جهان
او نخواهد کین بود بر پشت خاک   تا پدر بکشد پدر را از اشتراک
ان شنیدستی که الملک عقیم   ترک خویشی کرده ملک جو زبیم

کتاب الثناء

گر عقیم است و ورا فرزند نیست | همچو آتش با کسش پیوند نیست
هرچه یابد او بسوزد بر درد | چون نیابد هیچ خود را میخورد
هیچ شو وا ره تو از دندان او | رحم کم جو از دل سندان او
چونکه گشتی هیچ از سندان مترس | هر صباح از فقر مطلق گیر درس
هست الوهیت ردای ذوالجلال | هر که در پوشد بر او گردد وبال
تاج از آن اوست و آن ما کمر | وای او کز حد خود دارد گذر
فتنه تست این پر طاووسیت | کاشتراک باید قدوسیت
این تکبر از نتیجه پوستست | جاه و مال آن کبر را زان دوستست
این تکبر چیست غفلت از لباب | منجمد چون غفلت یخ ز آفتاب
چون خبر شد ز آفتابش یخ نماند | نرم گشت و گرم گشت و تیز راند
پیشوا ابلیس بود این راه را | کو شکار آمد شبکه جاه را
مال چون مار است و آن جاه اژدها | سایه مردان زمرد این دو را
زان زمرد مار را دیده جهد | کور گردد مار و رهرو وا رهد

فی التهلیل

عشق آن شعله است کو چون بر فروخت | هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

این نخواهد کاش بودی زن نهان
تا ابد یک بد پدید از انتشار [illegible]
اندرون خویش استغنا پدید
گشت طامع آن ز استغنا پدید
که زمین هم شاه و هم شهزاده ام
چون عنان خود بدین شهزاده ام
رو ولد و فادخ [illegible] مرا
همچو من شهزاده اکنون کجاست
ذات من چون نقش [illegible]
صاف [illegible]

تیغ

فی التهلیل والتقلید

تیغ لا در قتل غیر حق براند | در نگر آخر که بعد لا چه ماند
ماند الا الله و باقی جمله رفت | شاد باش ای عشق شرکت سوز زفت
خود هم او بود اولین و آخرین | شرک جز از دیده احول مبین
لا اله گفت و الا الله گفت | گشت لا اله الا الله و وحدت شکفت
الحبیب والخلیل یا رشد | وقت آن آمد که کوثر ما کشد
سوی چشمه که دهان زاینها بشو | زانچه پوشیدیم از خلقان بگو
ور بگویی خود نگردد آشکار | تو بقصد کشف کردی جرعه داد

فی تقلید

یک مریدی اندر آمد پیش پیر | پیر اندر گریه بود و در نفیر
شیخ را چون دید گریان آن مرید | گشت گریان آب در چشمش دوید
آن مرید ساده از تقلید نیز | گریه میکرد و نوای آن عزیز
او مقلدوار همچون مرد کر | گریه میدید و ز موجب بی خبر
بانگ کز نی شد خری بر جو فکند | از وفور شهوت و فرط گزند
آن خری را یکان خود کرده بود | خرج آدمی بی پرده بود
بانگ کدوی بود جلت شاه ذره را | در ذکر گردی بی اندازه را

والتسلیم

گفت ای در دیده بود مال اوحی
این چنین فهم بدرک آموختی
از کجا آموختی ای نیک مرد
گفت ای شاه جهان از حال زار
گفت چون در وقت ما کی کرد
هر سر را بکرد و [illegible]
دو بها چون جلالت از زمانه
چون از آدم [illegible] چون نو باشد
ما نور او جمله از [illegible]
پای برکرد و [illegible]
چون گرفتی عبرت از گرگ [illegible]
[illegible]

فی التقرب

گفت پیغمبر که معراج مرا
نیست بر معراج یونس اجتبا

کتاب الثاء

در فضیلش انکه وکردی عجوز | تا رود نیم ذکر وقت سپوز
کر همه لحن خواند روی رود | هم رحم هم رود ها دا برد د

فی نظیف

تو دو قله منیتی بلک قلة | غافل از قصه عذاب ظلة
امر حق امد بشهرستان ودو | خانه و دیوار را سایه مدد
مانع باران میاش وافتاب | تا بدان مرسل شد ندامت شتاب
کر بمردیم اغلب ایمهرامان | با قیش از دفتر بقتیر خوان

فی الجبر والاختیار

دست نی تا دست جنبانی بنفع | نطق نی تا دم زند از ضر و نفع
تو ز قرآن باز خوان تفسیر بیت | کفت ایزد ما رمیت اذ رمیت
کر بپرانیم تیران نی ز ماست | ما کمان و تیر اندازش خداست
این نه جبر این معنی جباریست | ذکر جباری برای زاریست
زاری ما شد دلیل اضطرار | خجلت ما شد دلیل اختیار
کر نبودی اختیار این شرم چیست | وانید دنیع و خجلت وادرم چیست
جبر را ایشان شناسند ای پسر | کر خدا بکشا دشان در دل بصر

بو

قرب نی بالا و زیتی رفتن است
قرب حق از قید هستی رستن است
ان من بالا و روان او ببست
زانکه قرب حق برون است از حساب
کارگاه صنع حق در نیستی
غره هستی چه داند نیستی
پس تو را انفعال جو هر شد وجود
ذات بدانی قرب حق بود
قرب بیچون عقل را با تو
قرب بیچون چون نیابد راه
کرنا بیچ عقل ان راه

فی الثناء

من چکونه ...
شرح ان با دیکر او داد

کتاب الجیم فی الجبر والاختیار

عیب واینده بر ایشان کشت فاش | ذکر ماضی پیش ایشان کشت لاش
اختیار و جبر ایشان دیکرست | قطره ها اندر صدفها کوهرست
هست بیرون قطره خرد و بزرک | در صدف آن در خورد است و سترک
کر نباشد فعل خلق اندر میان | پس مکو کس را چرا کردی چنان
خلق حق افعال ما را موجدست | فعل ما آثار خلق ایزدست
لیک هست ان فعل ما مختار ما | ز او جزا کر مار ما کر یار ما
زانکه ناطق حرف بیند یا غرض | کی شود یکدم محیط دو عرض
کفت مومن بشنو ای جبری خطاب | ان خود کفتی بک اورد م جواب
بازی خود کردی ای شطرنج باز | بازی خصمت ببین پهن و دراز
نامه عذر خودت برخواندی | نامه سنی بخوان چه ماندی
انچه کفتی جبر باید در قضا | سر ان بشنو ز من در ماجرا
اختیاری هست ما را در جهان | حس را منکر نشانی شد عیان
اختیار خود ببین جبری مشو | ره رها کردی براه کج مرو
سنک را هرکز نکوید کس بیا | وز کلوخی کس کجا جوید وفا
ادمی را کس کجا کوید بپر | یا بیا ای کور و در من درنکر

خود نیا کفتی ...
کانبیا ...
شرح ان ...
اینر ...
کر بیبی ...
کافرم ...
مادحی ...
روزها ...
کانطع ...
در مدیح ...
ان ازغم روزها ...
مایه ...
نیک ...
قدح

گفت یزدان ما علی الاعمی حرج / کی نهد بر ما حرج رب الفرج
گر نگوید سنگ را دیر آمدی / یا که چوبا تو چرا بر من زدی
اینچنین را جستها مجبور را / گر نگوید یا زند معذور را
امر و نهی و خشم و تشریف و عتیب / نیست جز مختار را ای پاک جیب
اختیاری هست در ظلم و ستم / من ازین شیطان و نفس این خواستم
اب هم جو جو کند چون دید جو / چون ببیند گوشت گربه کرد خو
دیدن آمد جنبش آن اختیار / همچو نفخی ز آتش انگیزد شرار
پس بجنبد اختیارت چون بلیس / شد دلاله آردت پیغام ویس
دیو گوید ای اسیر طبع و تن / عرضه میکردم نکردم زور من
وان فرشته گویدت من گفته‌ام / گر ازین شادی فزون گردد غمت
این فلان روزت نگفتم من چنان / کز از آنسوست ره سوی جنان
ما محب روح جان افزای تو / ساجدان و مخلص بابای تو
این زمانت خدمتی هم میکنم / سوی مخدومی صلایت میزنم
این گره بابات را بوده عدی / وز خطاب اسجدوا کرده ابا
آن گرفتی وان ما انداختی / حق خدمتهای ما نشناختی

همچو مطبوخ است و حب کان را خوری / تا بدیری شورش و درد آوری
چون نمیماند همی مانا نهان / [illegible]
گفت آنکه من نکوهم [illegible]
گرچه هست او مرد [illegible]
عیب او مهر و وفا و مردمی / عیب او صدق و صفا [illegible]
کمترین عیبش جوانمردی و داد / آن جوانمردی که جان [illegible]
[illegible]
چاپلوس و لفظ شیرین و فریب / [illegible]
[illegible]

این زمان ما را و ایشان را عیان / در نگر بشناس از لحن و بیان
مخلص آنکه دیو و روح عرضه دار / هر دو هستند از تتمه اختیار
اختیاری هست در ما ناپدید / چون دو مطلب دید آید در مزید
اوستادان کودکان را میزنند / آن ادب سنگ سیه را کی کنند
هیچ گویی سنگ را فردا بیا / ور نیایی من دهم بد را سزا
هیچ عاقل مر کلوخی را زند / هیچ با سنگی عتابی کس کند
در خرد جبر از قدر رسواتر است / زانکه جبری حس خود را منکر است
آنکه فردا این کنم یا آن کنم / این دلیل اختیار است ای صنم
وان پشیمانی که خوردی زان بدی / ز اختیار خویش گشتی مهتدی
جمله قرآن امر و نهی است و وعید / امر کردن سنگ مرمر را که دید
هیچ دانا هیچ عاقل این کند / با کلوخ و سنگ خشم و کین کند
که بگفتم کین چنین کن یا چنان / چون نکردید ای موات عاجزان
عقل کی حکمی کند بر چوب و سنگ / مرد جنگی چون زند بر نقش جنگ
کای غلام بسته دست اشکسته پا / نیزه برگیر و بیا سوی وغا
خالقی که اختر و گردون کند / امر و نهی جاهلانه چون کند

ضحکهاشان [illegible] / تا کی گردی ز امثال کسان
زانکه ذات ایشان [illegible] / [illegible] روح ما گردد جدا
[illegible]
طفلک نوزاده را [illegible] / بالغ قاضی [illegible]
گر بگویی [illegible] / چون ندارد آن صفت نبود قبیح
[illegible]

كتاب الجيم

احتمال عجز بر حق راندی / جاهل و گیج و سفیهش خواندی

غیر حق را گر نباشد اختیار / خشم چون می‌آیدت بر جرم‌دار

چون همی خایی تو دندان بر عدو / چون همی بینی گناه و جرم ازو

گر ز سقف خانه چوبی بشکند / بر تو افتد سخت مجروحت کند

هیچ خشمی آیدت بر چوب سقف / هیچ اندر کین او باشی تو وقف

که چرا بر من زد و دستم شکست / یا چرا بر من فتاد و کرد پست

او عدوی جان و خصم بدست / قاصد اندر بند خون من بدست

کودکان خرد را چون می‌زنی / چون بزرگان را منزه می‌کنی

آنکه دزدد مال تو گویی بگیر / دست و پایش را ببر سازش اسیر

وانکه قصد عورت تو می‌کند / صد هزاران خشم از تو سر زند

ور بیاید سیل و رخت تو برد / هیچ با سیل آورد کینی خرد

گر بیامد باد و دستارت ربود / کی ترا با باد دل خشمی نمود

خشم در تو شد بیان اختیار / تا نگویی جبریانه اعتذار

گر شتربان اشتری را می‌زند / آن شتر قصد زننده می‌کند

خشم اشتر نیست با آن چوب او / پس ز مختاری شتر برده است بو

في الجبر و الاختيار

آن یکی بر رفت بالای درخت / می‌فشاند او میوه را دزدانه سخت

صاحب باغ آمد و گفت ای دنی / از خدا شرمیت کو چه می‌کنی

گفت از باغ خدا بنده‌ی خدا / گر خورد خرما که حق کردش عطا

عامیانه چه ملامت می‌کنی / بخل بر خوان خداوند غنی

گفت ای ایبک بیاور آن رسن / تا بگویم من جواب بوالحسن

پس ببستش سخت آندم بر درخت / می‌زدش بر پشت و پهلو چوب سخت

گفت آخر از خدا شرمی بدار / می‌کشی این بیگنه را زار زار

گفت کز چوب خدا این بنده‌اش / می‌زند بر پشت دیگر بنده خوش

چوب حق و پشت و پهلو آن او / من غلام و آلت فرمان او

گفت توبه کردم از جبر ای عیار / اختیارست اختیارست اختیار

اختیارش اختیارت هست کرد / اختیارش چون سواری زیر گرد

همچنین تأویل قد جف القلم / بهر تحریض است بر شغل اهم

پس قلم بنوشت که هر کار را / لایق آن هست تأثیر و جزا

کژ روی جف القلم کژ آیدت / راستی آری سعادت زایدت

چون بدزدی دست شد جف القلم / باده نوشی مست شد جف القلم

في الجبر و الاختيار

فی الجبر والاختیار

کتاب الجیم

ظلم آری مدبری جف القلم / عدل آری برخوری جف القلم

تو روا داری روا باشد که حق / همچو معزول آید از حکم سبق

که ز دست من برون رفتست کار / پیش من چندین میا چندین مزار

بلک آن معنی بود جف القلم / نیست یکسان نزد او عدل و ستم

جبر باشد پر و بال کاملان / جبر هم زندان و بند کاهلان

همچو آب نیل دان این جبر را / آب مؤمن را و خون مر گبر را

بال بازان را سوی سلطان برد / بال زاغان را بگورستان برد

فی الجوع

چون گرسنه میشوی سگ میشوی / تند و بد پیوند و بد رگ میشوی

چون شدی تو سیر مرداری شوی / بیخبر و بیحس چو دیواری شوی

پس دمی مردار و دیگر دم سگی / چون کنی در راه شیران خوش تگی

آلت اشکار خود جز سگ مدان / کمترک انداز سگ را استخوان

زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود / کی سوی صید شکاری خوش رود

چون چنین بد آدمی خون بد غذا / از نجس مؤمن برد پاکی کذا

چون چنین بد آدمی خونخوار بود / بود او را بود از خون نار دود

فی الجوع

از فطام خون غذایش شیر شد / وز فطام شیر لقمه گیر شد

وز فطام لقمه لقمانی شود / طالب اشکال پنهانی شود

این دهان بستی دهانی باز شد / کو خورنده لقمهای راز شد

گر ز شیر دیو تن را وابری / در فطام او بسی حلوا خوری

تن ز سرگین خویش چون خالی کند / پر ز گوهرهای اجلالی کند

زاین پلیدی بر دهد پاکی برد / از یطهرکم تن او بر خورد

دیو میترساندت که هین و هین / زین پشیمان گردی و زار و حزین

گر گدازی زین هوسها تو بدن / بس پشیمان و غبین خواهی شدن

رنج جوع از رنجها پاکیزه‌تر / خاصه در جوع است صد نفع و هنر

رنج جوع اولی بود خود زان علل / هم بلطف و هم بخفت و هم عمل

جوع خود سلطان داروهاست هین / جوع بر جان نه چنین خوارش مبین

جوع نور چشم باشد در بصر / جوع باشد قابلیت در نظر

جمله ناخوش از مجاعت خوش شود / جمله خوشها بی مجاعت رد بود

آن یکی میخورد نان فخفره / گفت سائل چون بدین دارد شره

گفت جوع از صبر چون دو تا شود / نان جو در پیش من حلوا شود

فی الجوع

کتاب الجیم

پس توانم کر همه حلوا خورم / چون کنم صبری صبورم لاجرم

خود نباشد جوع هر کس را زبون / کاین علف زارلیست زاندازه برون

جوع مر خاصان حق را داده‌اند / تا شود از جوع شیر زورمند

جوع هر جلف گدا را کی دهند / چون علف کم نیست پیش او نهند

که بخور هم تو بدین ارزانی / تو نه‌ای مرغاب مرغ نانی

بود اندر سینه‌اش چون فکر نان / نآید اندر خاطرش جز ذکر آن

بعد چندین سال حاصل چیست / جوع مردن به بود زاین زیست

جوع رزق جان خاصان خداست / کی زبون همچو تو گیج گداست

باش فارغ تو از آنها نیستی / کاندر این مطبخ تو بی نان نیستی

کاسه بر کاسه است و نان بر نان مدام / از برای این شکم خوار از عام

چون بمیری می دود نان پیش پیش / کای زبیم بینوائی کشته خویش

تو برفتی ماند نان برخیز گیر / ای بکشته خویش را اندر زحیر

فی الجنسیه

طیبات از بهر که للطیبین / خوب خوبی را کند جذب ای یقین

در هر آنچیزی که تو ناظر شوی / میکند با جنس سیر ای معنوی

فی جنسیه

در جهان هر چیز چیزی جذب کرد / گرم گرمی را کشید و سرد سرد

قسم باطل باطلان را می کشد / باقیان را می کشد اهل رشد

ناریان مر ناریان را جاذبند / نوریان مر نوریان را طالبند

صاف را هم صافیان طالب شوند / درد را هم تیرگان جاذب بوند

زنگ را هم زنگیان باشند یاد / روم را با رومیان افتاد کاد

باطلان را چه رباید باطلی / عاطلان را چه خوش آید عاطلی

زانکه هر جنسی رباید جنس خود / گاو سوی شیر نر کی رو نهد

گرگ بر یوسف کجا عشق آورد / جز مگر از مکر تا او را خورد

چون ز گرگی وا رهد محرم شود / چون سگ کهف از بنی آدم شود

چون محمد را ابوبکر نکو / دید صد ره گفت هذا صادق

چون ابوبکر از محمد برد بو / گفت هذا لیس وجه کاذب

چون نبد بوجهل از اصحاب درد / دید صد شق القمر باور نکرد

گفت جالینوس با اصحاب خود / مر مرا تا آن فلان دارو دهد

پس بدو گفت آن یکی که ذو فنون / این دوا خواهند از بهر جنون

دور از عقل تو دیگر این مگو / گفت در من کرد یک دیوانه رو

کتاب الجیم

ساعتی در روی من خوش بنگرید / چشم یک کم زد آستین من کشید
گر نه جنسیت بدی در من از او / کی رخ آوردی بمن آن زشت رو
گر ندیدی جنس خود کی آمدی / کی بغیر جنس خود را بر زدی
چون دو کس بر هم زند بی هیچ شک / در میانشان هست قدر مشترک
کی پرد مرغی بجز با جنس خود / صحبت ناجنس گور است و لحد
آن حکیمی گفت دیدم در تکی / در بیابان زاغ را با لکلکی
در عجب ماندم بجستم حالشان / تا چه قدر مشترک یابم نشان
چون شدم نزدیک من حیران و دنگ / خود بدیدم هر دوان بودند لنگ
خاصه شهبازی که او عرشی بود / با یکی جغدی که او فرشی بود
بلبلان را جای می‌زیبد چمن / مر جعل را در چمین خوشتر وطن
بازبان معنوی گل با جعل / این همی گوید که ای گنده بغل
گر گریزانی ز گلشن بی‌گمان / هست آن نفرت کمال گلشنان
غیرت من بر سر تو دورباش / می‌زند کای خس از این در دور باش
ور بیامیزی تو با من ای دنی / این گمان آید که تو زان منی
گر درآمیزد ز نقصان منست / زانکه پندارند کو آن منست

گرد

فی الجنسیة

گر درآمیزد بمن آن زهرناک / موش و دریا باشد و ماهی و خاک
حق مرا چون از پلیدی پاک داشت / چون سزد بر من پلیدی را گماشت
گرگ از آهو چه زاید کودکی / هست در گرگیش و آهوییش شکی
تو گیاه و استخوان پیشش بریز / تا کدامین سو کند او گام تیز
گر بسوی استخوان آید سگست / ور گیا جوید یقین آهو رگست
قهر و لطفی جفت شد با یکدگر / زاد از این هر دو جهانی خیر و شر
تو گیاه و استخوان را عرضه کن / قوت نفس و قوت جان را عرضه کن
مادر یحیی چو حامل بد از او / بود با مریم نشسته روبرو
مادر یحیی بمریم در نهفت / پیشتر از وضع حمل خویش گفت
که یقین دیدم درون تو شهیست / که اولوالعزم و رسول آگهیست
چون برابر اوفتادم با تو من / کرد سجده حمل من ای ذوالفطن
این جنین مر آن جنین را سجده کرد / کز سجودش در تنم افتاد درد
گفت مریم من درون خویش هم / سجده‌ای دیدم ز طفلم در شکم
در جهان هر چیز چیزی را کشد / کفر کافر را و مرشد راشد را
در جهان هر چیز چیزی جذب کرد / گرم گرمی را کشید و سرد سرد

کتاب الجیم

کهربا هم هست و مغناطیس هست　تا تو آهن یا کهی آیی بدست

برد مغناطیس از تو آهنی　ور کهی بر کهربا هم می تنی

زانکه هر کره پی مادر رود　تا بدان جنبش پیدا شود

آدمی را شیر از سینه رسد　شیر خر از نیم زیرینه رسد

عدل قسام است و قسمت کردنی　ای عجب کو جبر نی و ظلم نیست

جبر بودی کی پشیمانی شدی　ظلم بودی کی نگهبانی بدی

انبیاء چون جنس روحند و ملک　مر ملک را جذب کردند از فلک

باد جنس آتش و یار او　که بود آهنگ هر دو بر علو

چون ببندی تو سر کوزه تهی　در میان حوض یا جوی نهی

تا قیامت او فرو ناید به پست　که دلش خالیست در وی باد هست

میل بادش چون سوی بالا بود　ظرف خود را هم سوی بالا کشد

باز آنجانها که جنس انبیاست　سوی ایشان کش کشان چون سایه هاست

جاذبه جنسیست اکنون ببین　که تو جنس کیستی از کفر و دین

گر بهامان مایلی هامانیی　ور بموسی مایلی سبحانیی

ور بهر دو مایلی انگیخته　نفس و عقلی هر دو ان آمیخته

فی الجذبه

هر دو در جنگند هان هان کوشش　تا شود بر نفس غالب عقل و هوش

موجب ایمان نباشد معجزات　بوی جنسیت کند جذب صفات

معجزات از بهر قهر دشمن است　بوی جنسیت سوی دل بردن است

قهر گردد دشمن اما دوست نی　دوست کی گردد ببسته گردنی

هر کسی را جنس کرده عدل حق　میل را با میل و بق را جنس بق

مونس احمد بمجلس چار یار　مونس بوجهل عتبه و ذوالخمار

کعبه جبریل و جانها سدره　کعبه عبد البطن را شد سفره

قبله عارف بود نور وصال　قبله عقل مفلسف شد خیال

قبله زاهد بود یزدان بر　قبله طامع بود همیان زر

قبله مردان خو اعمال نیک　قبله نا اهل جهل مرده ریک

قبله معنی وران صبر و درنگ　قبله صورت پرستان نقش سنگ

قبله باطن نشینان ذو المنن　قبله ظاهر پرستان روی زن

قبله عاشق هم امدادی پسر　قبله باطل بلیس است ای پدر

قبله فرعون دنیا سر بسر　قبله خر بنده چبود کون خر

باطلند و می نمایندم رشد　زانکه باطل باطلان را می کشد

کتاب الجیم

ذره ذره کاندرین ارض و سماست — جنس خود را همچو کاه و کهرباست
معده نان را می کشد تا مستقر — می کشد مر آب را تف جگر

لا ابالی لا ابالی اورده ۵

زانکه هم جنسند ایشان در خرد
بود جنسیت در ادریس از نجوم — هشت سال او با زحل بد در قدوم
در مشارق در مغارب یار او — هم حدیث و محرم اسرار او
بعد غیبت چونکه آورد او قدوم — در زمین میگفت او درس نجوم
پیش او استارکان خوش صف زده — اختران در درس او حاضر شده
آنچنانکه خلق آواز نجوم — می شنیدند از خصوص و از عموم
جذب جنسیت کشیده تا زمین — اختران را پیش او کرده مبین
هر یکی نام خود و احوال خود — باز گفته پیش او شرح رصد

فی الجمال

کرد نقاشی دو گونه نقشها — نقشهای صاف و نقش بی صفا
نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت — نقش ابلیسان و عفریتان زشت
هر دو گونه نقش استادی اوست — زشتی او نیست آن رادی اوست
تا کمال دانشش پیدا شود — منکر استادیش رسوا شود

دوستانه

فی الجن

ور نشاند زشت کردن ناقص است — زین سبب خلاق کبر و مخلص است
پس از این رو کفر و ایمان شاهدند — بر خداوندیش هر دو ساجدند
چند حرفی نقش کردی از رقوم — سنگها از عشق آن شد همچو موم
نون ابرو صاد چشم و جیم گوش — بر نوشتی فتنه صد عقل و هوش
زان حروفت شد خرد باریک ریس — نسخ میکن ای ادیب خوش نویس
خوبرویان آینه خوبی او — عشق ایشان عکس مطلوبی او
هم باصل خود رود این خد و خال — دایما در آب کی ماند خیال
جمله تصویرات عکس آب جوست — چون بمالی چشم خود جمله خود اوست

فی الجن

تا بود دزدانه سوی گردون رود — از شهاب او محرق و مطعون شود
سرنگون از چرخ زیر افتد چنان — کر شقی در جنگ از زخم سنان
آن ز رشک روحهای دل پسند — از فلکشان سرنگون می افکند
کارکن دیو سلیمان زنده است — تا تو دیوی تیغ او برنده است
چون فرشته گشت از تیغ ایمن است — واز سلیمان ایمن و از خوف رست
از سلیمان هیچ او را خوف نیست — دشمن دیو است و از دیوی بریست

فی الجمال

فی الجمال

کتاب الجیم

حکم او برد بو باشد فی ملک — زنج در خاک فی فوق فلک

فی الجهل

هر که محجوب او خود کود کیست — مردان باشد که بیرون از شکایت
گر بریش و خایه مردستی کسی — هر بزی را ریش و مو باشد بسی
پیشوای بد بودان بز شتاب — می برد اصحاب را سوی قصاب
ریش را شانه زدی که سابقم — سابقی لیکن بسوی درد و غم
هین روش بگزین و ترک ریش کن — ترک این ما و من و تشویش کن
ریش خود را خنده زادی کرده — ناز کم کن چونکه ریش آورده
تا شوی چون بوی گل بر عاشقان — پیشوا و رهنمای گلستان
چیست بوی گل دم عقل و خرد — شد فلاو زره باغ ابد

فی الجان

هر که از همسایگی تو رود — دیو بی شک دان که همسایش شود
ور رود بیتو سفر او دور دست — دیو بد همراه و هم سفره وی است
ور نشیند بیتو بر اسب شریف — حاسد ماهست و دیو او را ردیف
خاک از همسایگی جسم پاک — چون مشرف آمد و اقبال ناک

فی الجهاد

پس تو هم الجار ثم الدار گو — گر دلی داری برو دلدار جو
خاک تو هم سیرت جان میشود — سرمهٔ چشم عزیزان میشود
ای بسا در گور خفته خاک وار — بهر صد زنده بنفع و انتشار
سایه بوده او و خاکش سایه مند — صد هزاران زنده در سایه وی اند

فی الجهاد

رقص و جولان بر سر میدان کنند — رقص اندر خون خود مردان کنند
چون رهند از دست خود دستی زنند — چون رهند از نقص خود رقصی کنند
مطربانشان از درون دف میزنند — بحرها در شورشان کف میزنند
سال وش بر فند زیران فنا — حق خریدارش که الله اشتری
بو فهازان از عشق اولیست — گر تو در شکی بعیینی نیست
وین عجب ظن نیست در تو ای مهین — گر همی بیند به لبنان یقین
بد دلان از بیم جان در کارزار — کرده اسباب هزیمت اختیار
پر دلان در جنگ هم از بیم جان — حمله کرده سوی صف دشمنان
رستمان را ترس و غم را پیش برد — هم ز ترس آن بد دل اندر خود بمرد
چون محک آمد بلا و بیم جان — زان پدید آمد شجاع از هر جبان

کتاب الجیم

همچو طفلم با چوبست اندیش | نیست لایق تیغ اندر دست من
گر مرا عقلی بدستی مرجو | تیغ اندر دست من بودی ظفر
عقل باید نور ده چون آفتاب | تا زند تیغی که نبود جز صواب
چون ندارم عقل تابان و صلاح | پس چرا در راه نندازم سلاح
نیست نوبت چوب تیغ و خنجرست | جان بباید تاخت چه جای سرست
کار هر نازک دلی نبود قتال | کر گریزد از خیالی چون خیال
کار ترکانست نی ترکان برو | جای ترکان خانه باشد خانه شو
غزوه کی تانی کزان چشم ای بخیل | رفتی از دست و فتادی بر زمین
خلق در صف قتال و کارزار | جان همی بازند بهر کردگار
آن یکی اندر بلاء ایوب وار | وآن دگر در صابری یعقوب وار
آن یکی چون نوح در اندوه و کرب | وآن دگر چون احمد اندر ضرب حرب
این ز دنیا چون ابوذر در حذر | وآن دگر در استقامت چون عمر
صد هزاران خلق تشنه و مستمند | بهر حق از طمع جهدی می‌کنند
من هم از بهر خداوند عفو | می‌زنم بر در با میدش سجود

فی الجنة

بکذر

فی الجنة

یکدرخت از پیش ماند امام | دیگران اندر پس او در قیام
آن قیام وان رکوع وان سجود | از درختان بس شگفتم می‌نمود
یاد کردم قول حق را آن زمان | گفت والنجم و الشجر را یسجدان
این درختان را نه زانو نه میان | این چه ترتیب نماز است آنچنان
آمد الهام خدا کای با فروز | می عجب داری ز کار ما هنوز
حق همی گوید که دیوار بهشت | نیست چون دیوارها بی جان و زشت
چون در و دیوارش با آگهی است | زنده باشد خانه چون شاهنشهیست
هم بهشت و میوه هم آب زلال | با بهشتی در حدیث و در مقال
زانکه جنت را نه ز آلت بسته اند | بلکه از اعمال و نیت بسته اند
این بنا از آب و گل مرده بدست | وان بنا از طاعت زنده شدست
این به اصل خویش ماند پر خلل | وان به اصل خود که علمست و عمل
هم سریر و قصر و هم تاج و ثیاب | با بهشتی در سؤال و در جواب
فرش بی فراش پیچیده شده | خانه بی مکناس روبیده شده
تخت او سیار بی حمال شد | حلقه زن در مطرب و قوال شد
خانه دل بین ز غم ژولیده شد | بی کناس از توبه روبیده شد

کتاب الحکماء

فی الحرص

بند بگسل باش آزاد ای پسر — چند باشی بند سیم و بند زر
گر بریزی بحر را در کوزهٔ — چند گنجد قسمت یک روزهٔ
کوزهٔ چشم حریصان پر نشد — تا صدف قانع نشد پر در نشد
هر که را جامه ز عشقی چاک شد — او ز حرص و عیب کلی پاک شد
استن این عالم ای جان غفلت است — هوشیاری این جهان را آفت است
هوشیاری زان جهانست و چو آن — غالب آید پست گردد این جهان
هوشیاری آفتاب و حرص یخ — هوشیاری آب و این عالم وسخ
حرص اندر عشق تو فخرست و جاه — حرص اندر غیر تو ننگ و تباه
شهوت و حرص نران پیشی بود — وان حیزان ننگ و بد کیشی بود
حرص مردان از ره پیشی بود — در مخنث حرص سوی پس رود
آن یکی حرص از کمال مردیست — وآن دگر حرص افتضاح و سردیست
حرص نابیناست بیند مو بمو — عیب خلقان و بگوید فاش او
عیب خود یک ذره چشم کور او — می نبیند گرچه هست او عیب جو
عور می‌ترسد که دامانش برند — دامن مرد برهنه کی درند

فی الحرص

مرد دنیا مفلس است و ترسناک — هیچ او را نیست وز دزدانش باک
او برهنه آمد و عریان رود — وز غم دزدش جگر خون میشود
وقت مرگش که بود صد نوحه بیش — خنده آید جانش را زین ترس خویش
بارها در دام حرص افتادهٔ — حلق خود را در بریدن دادهٔ
باز آن تواب لطف آزاد کرد — توبه پذرفت و شما را شاد کرد
گفت ان عدتم کذا عدنا کذا — نحن زوجنا الفعال بالجزاء
چونکه جفتی را بر خود آورم — آید آن جفتش روانه لاجرم
ملها همچو سگان خفته اند — اندر ایشان خیر و شر بنهفته اند
چونکه قدرت نیست خفتند این رده — همچو هیزم پارها و تن زده
تا که مرداری درآید در میان — نفخ صور حرص کوبد بر سگان
صد سگ خفته بدان بیدار شد — چون در آن کوچه خری مردار شد
حرصهای رفته اندر کتم غیب — تاختن آورد و سر برزد ز جیب
مو بموی هر سگی دندان شده — وز برای حیله دم جنبان شده
حرص کور و احمق و نادان کند — مرگ را بر احمقان آسان کند
نیست آسان مرگ بر جان خران — که ندارند آب جان جاودان

کتاب الجاء

غالب آمد حرص و صبرش شد ضعیف — بس گلوها را برد عشق رغیف
زان رسولی کز حقایق داد داد — کاد فقرا ان یکون کفرا آمده است
حرص در پوی جهود از انبیا — ابتغی کش خدا این حرص داد
ریخت دندانهای سگ چون پیر شد — ترک مردم کرد و سرگین‌گیر شد
این سگان شصت ساله را نگر — هر دمی دندان سگشان تیزتر
پیر سگ را ریخت پشم از پوستین — این سگان پیر اطلس پوش بین
عشقشان و حرصشان در فرج و زر — دمبدم چون نسل سگ بین بیشتر
زاینچنین عمری که مایه دوزخست — مر قصابان غضب را مسلخ است
چون بگویندش که عمر تو دراز — میشود دلخوش دهانش از خنده باز
اینچنین نفرین دعا پندارد او — چشم میگشاید سری بر نارد او
گر بدیدی یک سر مو از معاد — اوش گفتی کاینچنین عمرت مباد

فی الحسد

ور حسد گیرد ترا در ره گلو — در حسد ابلیس را باشد غلو
کاو ز آدم ننگ دارد از حسد — با سعادت جنگ دارد از حسد
عقبه زین صعبتر در راه نیست — ای خنک آنکش حسد همراه نیست

فی الحسد

این جسد خانه حسد آمد بدان — کز حسد آلوده گردد خاندان
خاندانها از حسد گردد خراب — باز شاهی از حسد گردد غراب
گر جسد خانه حسد شد باز لیک — آن جسد را پاک کرد الله نیک
یافت پاکی از جناب کبریا — جسم پر از کبر و پر حقد و ریا
باز میکشاد آدم با لطف وجود — کی بر آن ابلیس جوری کرده بود
آدمی مر مار و کژدم را چه کرد — که همی خواهند او را رنج و درد
گرگ را خود خاصیت بد دیدنست — کاین حسد در خلق آخر دوزخ است
گر تو را حق آفریده زشت رو — تو مشو هم زشت رو هم زشت خو
ور بود کفشت رود در سنگلاخ — ور دو شاخ است مشو تو چار شاخ
تو حسودی کز فلان من کمترم — می‌فزاید کمتری در اخترم
خود حسد نقصان و عیب دیگر است — بلکه از جمله کمیها بدتر است
آن بلیس از ننگ و عار کمتری — خویشتن افکند در صد ابتری
از حسد میخواست تا بالا بود — خود چه بالا بلکه خون پالا بود
آن ابوجهل از محمد ننگ داشت — وز حسد خود را به بالا می‌فراشت
بوالحکم نامش بد و بوجهل شد — ای بسا اهل از حسد نااهل شد

كتاب الحاء

یوسفان از مکر اخوان در چهند / کز حسد یوسف بگرگان میدهند

از حسد بر یوسف مصری چه رفت / این حسد اندر کمین گرگیست زفت

لاجرم زانگرگ یعقوب حلیم / داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم

گرگ ظاهر گرد یوسف خود نگشت / این حسد در فعل از گرگان گذشت

زخم کرد این گرگ وز عذر لبق / آمده کانا ذهبنا نستبق

صد هزاران گرگ را این مکر نیست / عاقبت رسوا شود این گرگ بایست

صد هزاران خوی بد آموخته / دیدهای عقل و دل بر دوخته

کمترین خوشان بدستی این حسد / آن حسد که گردن ابلیس زد

زانکه آن آموخته خشم و حسد / که نخواهد خلق را ملک ابد

هر که را دید او کمال از چپ و راست / از حسد قولنجش آمد درد خاست

زانکه هر بدبخت خرمن سوخته / می‌نخواهد شمع کس افروخته

هین کمالی دست آور تا تو هم / از کمال دیگران نفتی بغم

از خدا میخواه دفع این حسد / تا خدایت وارهاند از جسد

آید هنده قوت و تمکین و ثبات / خلق را زین بی ثباتی ده نجات

واز حسودی باز شان خر ای کریم / تا نباشد از حسد دیو رجیم

فی الحسد

در نعیم فانی مال و جسد / چون همی سوزند عامه از حسد

پادشاهان بین که لشکر میکشند / از حسد خویشان خود را میکشند

عاشقان لعبتان پر قذر / کرده قصد جان و خون یکدگر

ویس و رامین خسرو و شیرین بخوان / تا چه کردند از حسد آن ابلهان

که فنا شد عاشق و معشوق نیز / هم نه چیزند و هواشان هم نه چیز

آن شیاطین خود حسود کهنه‌اند / یک زمان از رهزنی خالی نیند

وان بنی آدم که عصیان کشته‌اند / از حسودی نیز شیطان گشته‌اند

از نبی برخوان که شیطانان انس / گشته‌اند از مسخ حق با دیو جنس

دیو چون عاجز شود از افتتان / استعانت جوید او ز انسیان

که شما یارید با ما یاریی / جانب مایید جانب داریی

گر کسی را ره زنند اندر جهان / هر دو گون شیطان برآید شادمان

ور کسی جان برد و شد در دین بلند / نوحه میدارند آن دو رشکمند

هر دو میخایند دندان حسد / بر کسی که داد ادیب او را خرد

فی الحدیث

اندر آ مادر مپیچ مادری / بین که این آذر ندارد آذری

کتاب الحاء

اندر آ مادر که اقبال آمدست   اندر آ مادر مده دولت ز دست
قدرت آن سگ بدیدی اندر آ   تا ببینی قدرت فضل خدا
من ز رحمت میکشانم پای تو   کز طرب خود نیستم پروای تو
اندر آ و دیگران را هم بخوان   کاندر آتش شاه بنهادست خوان
اندر آیید ای همه پروانه‌وار   اندرین آتش که دارد صد بهار
اندر آیید ای مسلمانان همه   غیر عذب دین عذابست آن همه
اندر آیید و ببینید این چنین   سرد گشته آتش گرم مهین
اندر آیید ای همه مست و خراب   اندر آیید ای همه عین عتاب
چشم میمالم بهر لحظه که من   خواب می‌بینم خیال اندر زمن
خواب چبود بر درختها میدوم   میوه هاشان میخورم چون بگروم
باز چون من بنگرم در منکران   که همی گیرند ازین بستان کران
در همی بیند حسرت زانبیا   انجلائی صد هزار اندر هزار
عقل می‌گفتش که اینگونه حدیث   بر چنان افسوسشان باید گریست
هرچه میگوئی بگو بر فعلشان   بر سپاس کینه بد فعلشان
بر دل تاریک پر زنگارشان   بر زبان زهر همچون مارشان

هین بیا در کشتی بابا نشین
تا نگردی غرق طوفان ای مهین
گفت نی من آشنا آموختم
من بجز شمع تو شمع افروختم
گفت نی رو هم بدان کوه بلند
عاصم است آن کُه مرا از هر گزند
[illegible]
[illegible]
گفت من کی پند تو بشنوده‌ام
که طمع کردی که من زین دوده‌ام
[illegible]

فی الحدیث و الحمق

بر دم و دندان سگسارانشان   بر دهان و چشم کژدم خانشان
بر ستیز و تسخر و افسوسشان   شکر کن چون کرد خو محبوسشان
دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ   مهرشان کژ صلحشان کژ خشم کژ
مرغ بی وقتی سرت باید برید   عذر احمق را نمی باید شنید
عذر احمق بدتر از جرمش بود   عذر نادان زهر هر دانش بود

فی الحمق

عذرت ای خر کوش از دانش تهی   من نه خر گوشم که در گوشم نهی
گفت موسی با یکی اهل خیال   کای بد اندیش از شقاوت و ضلال
صد گمانت بود در پیغمبریم   با چنین برهان و این خلق کریم
صد هزاران معجزه دیدی ز من   صد خیالت میفزود و شک و ظن
از خیال و وسوسه تنگ آمدی   طعنه بر پیغمبریم می‌زدی
گرد از دریا بر آوردم عیان   تا رهیدیت از شر فرعونیان
ز آسمان چل سال کاسه و خوان رسید   و از دعاام جوی از سنگی دوید
چون شدت در دست عمر اژدها   آب خون شد بر عدوی ناسزا
شد عصا مار و کفم شد آفتاب   آفتاب از عکس نورم شد شهاب

ایضا فی الحمق

گفت بابا چه زیان دارد اگر
بشنوی یکبار تو پند پدر
اندر این گفتن بدند و موج تیز
بر سر کنعان زد و شد ریز ریز
نوح گفت ای پادشاه بردبار
مر مرا خر مرد و سیلت برد بار
وعده کردی مر مرا تو بارها
که بیابد اهلت از طوفان رها
گفت او از اهل و خویشانت نبود
خود ندیدی تو سپیدی او کبود
چونک دندان تو کرمش اوفتاد
نیست دندان بر کنش ای اوستاد
تا که باقی تن نگردد زار ازو
گرچه بود آن تو شو بیزار ازو
گفت بیزارم ز غیر ذات تو
غیر نبود آنک او شد مات تو

كتابُ الحماء

فی الحمق

كفت نحوى زيد عمرا قد ضرب
كفت خونش كرد بى جرمش ادب
عمرو را جرمش چه بد كان زيد خام
بيكنه او را بزد همچون غلام
كفت اين پيمانه معنى بود
كندمش بستان كه پيمانه است رد
كفت نى زين من بيانم عمرو را
زيد چون زد بيكناه و بيخطا
كفت او ناچار لاغى بر كرد
عمرو ملو واو فزون دزديد بود
زيد واقف كشت دزدش را بزد
چونكه از حد برد وخطش ميزد
كفت اينك راست بد دزد بكير
كژ نمايد راست در پيش كژى
دو بيتى پيچ چو مه بنكرى است
خصلتى زانعنى خلق است

اين وصد چندين وچندين كو ورد | از تواى سرد ان توهم كم نكرد
بانك زد كوساله از جادوئى | سجده كردى كه خداى من توئى
وان توهمها ترا سيلاب برد | زيركى بارد ترا خواب برد
مهر ابله مهر خرس امد يقين | كين او مهرست ومهر اوست كين
عهد او سست و ويران و ضعيف | كفت او زفت و وفاى او نحيف
ده مرو ده مرد را احمق كند | عقل را بى نور وبى رونق كند
خواجه پندارد كه روزى ده دهد | اين بميداند كه روزى ده دهد
قول پيغمبر شنواى مجتبى | كور عقل امد وطن در روستا
هر كه در روزى باشد اندر روستا | روزكارى باشدش جهل و عمى
ده چه باشد شيخ واصل ناشده | دست در تقليد و در حجت زده
عيسى مريم بكوهى ميكريخت | شير كوئى خون او ميخواست ريخت
ان يكى در پى دويد و كفت خير | در پيت كس نيست بكريزى چه طير
با شتاب او انچنان بد كز شتاب | كز شتاب خود جواب او نكفت
يك دو ميدان در پى عيسى براند | پس بجد جد عيسى را بخواند
كز پى مرضات حق يكلحظه باست | كه مرا اندر كريزت مشكلى است

فی الحمق

از كه اينسو ميكريزى اى كريم | نه پيت شير ونه خصم وخوف وبيم
كفت از احمق كريزانم برو | ميرهانم خويش را بندم مشو
كفت اخر اى مسيحا نه توئى | كه شود كور وكر از تو مستوى
كفت آرى كفت انشه نيستى | كه فسون غيب را ماويستى
چون بخوانى ان فسون بر مرده | بر جهد چون شير صيد اورده
كفت آرى ان منم كفتا كه تو | نى زكل مرغان كنى اى خوبرو
برد مى بروى سبك تا جان شود | در هوا اندر زمان پران شود
كفت آرى كفت پس اى روح پاك | هر چه خواهى ميكنى از كيست باك
با چنين برهان كه باشد در جهان | كه نباشد مر ترا از بندكان
كفت عيسى كه بذات پاك حق | مبدع تن خالق جان در سبق
حرمت ذات وصفات پاك او | كه بود كردون كريبان چاك او
كان فسون واسم اعظم را كه من | بر كر وبر كور خواندم شد حسن
بر كه سنكين بخواندم شد شكاف | خرقه را بدريد برخود تا بناف
بر تن مرده بخواندم كشت حى | بر سر لاشى بخواندم كشت شى
خواندم ان بر دل احمق بود | صد هزاران بار ودرمانى نشد

دو بيتى ز ابلهى از دين غزات
او بهر حيله كه دارى دشمنى است
مهر ابله مهر خرس امد دان يقين
كين او مهرست ومهر اوست كين
عهد او سست است و ويران ضعيف
كفت او زفت و وفاى او نحيف
ور بباشد اهل دين ذكر وثبو
ليك جواب الاحمق السكوت
واسمان خو بكوت امد بر
چون بود حاجا دعا نا مستجاب
امد دعا وقت حاجت كاه شد
ليك روز از غيب ما بكاه شد
چون جواب احمق امد خامشى
اين دراز و در دعا چون ميكشى
كفت او وانست الا در دلوت
پس جواب احمق او بى سكوت

کتاب الحماء

گفت رنج احمقی قهر خداست | رنج کوری نیست قهر آن ابتلاست
ابتلا رنجیست کان رحم آورد | احمقی رنجیست کو زخم آورد
آنچه داغ اوست مهر او کرده است | چاره‌ای بر وی نیارد برد دست
ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت | صحبت احمق بسی خونها بریخت
گفت پیغمبر که احمق هر که هست | او عدو ما و غول و ره‌زنست
هر که او عاقل بود از جان ماست | روح او و ریح او ریحان ماست
عقل دشنامم دهد من راضیم | زانکه فیضی دارد از فیاضیم
نبود آن دشنام او بیفایده | نبود آن مهمانیش بی مائده
احمق ار حلوا نهد اندر لبم | من از آن حلوای او اندر تبم
این یکی مرغی گرفت از مکر و دام | مرغ او را گفت کای خواجه همام
تو یکی مرغی ضعیفی همچو من | صید کرده خورده گیر ای نیک زن
تو بسی گاوان و میشان خورده‌ای | تو بسی اشتر بقربان کرده‌ای
هل مرا تا که سه پندت بدهم | تا بدانی زیرکم یا ابلهم
اول آن پند هم بر دست تو | بدهم ای جان و دلم پابست تو
بر سر دیوار بدهم ثانیش | تا شوی زان پند شاد و خوش کشش

[margin, right page]
احمقت و مرده ... [illegible]
... [illegible]
... دیگر ... جوال ... [illegible]
وان جوال ... [illegible]
... [illegible]
گفت اندر ... [illegible]
در دگر ... [illegible]

فی الحمق

پس بهم پندت دهم من بر درخت | که از این سه پند گردی نیکبخت
آنچه بود ستت آنیست آن سخن | گر محالی دار کس باور مکن
بر کفش چون گفت اول پند رفت | گشت آزاد و بران دیوار رفت
گفت دیگر بر گذشته غم مخور | چون ز تو بگذشت زان حسرت مبر
بعد از آن گفتش که در جسمم کتیم | ده درم سنگ است یک در یتیم
دولت تو بخت فرزندان تو | بود آن گوهر بحق جان تو
فوت کردی در که روزیت نبود | که نباشد مثل آن در در وجود
آنچنانکه وقت زادن حامله | ناله دارد خواجه شد در غلغله
گشت غمناک و همی گفت آه آه | این چرا کردم که شد کارم تباه
منبرا آزاد کردم من ترا | زان حیل از راه بردی مر مرا
مرغ گفتش نی نصیحت کردمت | که مبادا بر گذشته دی غمت
چون گذشت و رفت غم چون میخوری | یا نکردی فهم پندم یا کری
وان دوم پندت بگفتم کز ضلال | هیچ تو باور مکن قول محال
من نیم خود سه درم سنگ ای اسد | ده درم سنگ اندرونم چون بود
خواجه باز آمد بخود گفتا که هین | باز گو پند سیم ای نازنین

[margin, left page]
گفت تو چون یاد کردی ... [illegible]
گفت تا تنها نمانی این جوال
گفت نیم گندم آن دیگر ... [illegible]
در دگر کردم ... [illegible]
تا سبک کردد جوال ... [illegible]
گفت شاباش ای حکیم ... [illegible]
اینچنین ... [illegible]
تو چنین ... [illegible]
باز گفتش ای حکیم ... [illegible]
... [illegible]
اینچنین عقل و کفایت ... [illegible]
... [illegible]
گفت این ... [illegible]
... [illegible]
فی الحکایة
یک حکایت گوش کن ای ... [illegible]
... [illegible]

کتاب الهجاء

کفت آدمی خوش عمل کردی بان ... تا بکویم پند ثالث رایکان

این بکفت وبپرید وشاد رفت ... سوی صحرا سر خوش وازاد رفت

فی الحکایة

بود بازرکانی اورا طوطیی ... در قفص محبوس زیبا طوطیی

چونکه بازرکان سفر را ساز کرد ... سوی هندستان شدن اغاز کرد

هر غلام وهر کنیزی را زجود ... کفت بهر تو چه ارم کوی زود

هر یکی از وی مرادی خواست کرد ... جمله را وعده بداد ان نیکمرد

کفت طوطی را چه خواهی ارمغان ... کارمت از خطه هندوستان

کفتش ان طوطی که انجا طوطیان ... چون ببینی کن ز حال ما بیان

کان فلان طوطی که مشتاق شماست ... از قضای اسمان در حبس ماست

بر شما کرد او سلام وداد خواست ... واز شما چاره وره ارشاد خواست

بعد از انش از قفص بیرون فکند ... طوطیک پرید تا شاخ بلند

طوطی مرده چنان پرواز کرد ... کافتاب از چرخ ترکی تاز کرد

خواجه حیران کشت اندر کار مرغ ... بیخبر ناکه بدید اسرار مرغ

روی بالا کرد وکفت ای عندلیب ... از بیان حال خودمان ده نصیب

فی الحکایة

او چه کرد انجا که تو اموختی ... چشم ما از مکر خود بردوختی

ساختی مکری وما را سوختی ... سوختی ما را وخود افروختی

کفت طوطی کو بفعلم پند داد ... که رها کن نطق واواز کشاد

زانکه اواز تو را در بند کرد ... خویش او مرده پی این پند کرد

محتسب در نیمشب جایی رسید ... در بن دیوار مردی خفته دید

کفت هی مستی چه خوردستی بکو ... کفت ازان خوردم که هست اندر سبو

کفت اخر در سبو واکو که چیست ... کفت ازانکه خورده ام کفتا خفیست

کفت انچه خورده آن چیست آن ... کفت آن کاندر سبو مخفی است آن

دور میشد این سوال واین جواب ... ماند چون خر محتسب اندر خلاب

کفت اورا محتسب هین آه کن ... مست هو هو کرد هنکام سخن

کفت کفتم آه کن هو میکنی ... کفت من شادم تو از غم منحنی

آه از درد وغم وبیدادیست ... هوی هوی میکشان از شادیست

محتسب کفت این ندانم خیز خیز ... معرفت متراش بکذار این ستیز

کفت رو من از کجا تو از کجا ... کفت مستی خیز تا زندان بیا

کفت مست ای محتسب بکذار ورو ... از برهنه کی توان بردن کرو

کتاب الحجاء

گر مرا خود قوت رفتن بدی | خانه خود دشمنی وا رسته شدی
من اگر با عقل و با امکانمی | همچو شیخان بر سر دکانمی
گر مرا رایی و تدبیری بدی | همچو شیخان جاه و توقیری بدی
هم مرا زنبیل و دریوزه بدی | هم ندورات همه روزه بدی
از شکاف در بدید آن حال را | پس عجب آمد از او آن زال را
خوش همی باید کنیزک را چنان | گر بعقل و رسم مردان باز نان
در حسد شد گفت این چون ممکنست | پس من اولیتر که خوملک من است
خر مهذب گشته و آموخته | خوان نهاده است و چراغ افروخته
کرد نادیده درخانه بکوفت | کای کنیزک چند خواهی خانه روفت
بعد از آن گفتش که چادر کن برو | رو فلانکس را ز من پیغام بر
این چنین کن وانچنان کو انچنان | مختصر کردم من این افسانه زنان
آنچه مقصود است مغز آن بگیر | چون براهش گرد آن زیبا ستیر
بود از مستی شهوت شادمان | در فروبست و همی گفت این زمان
یافتم خلوت زنم از شکر بانگ | رسته ام از چار دانگ و از دو دانگ
از طرب گشته بران زن فراد | در شرار شهوت خر سیر اد

فی الحکایه

یک کنیزک شد خری بر خود فکند | آن و فور شهوت و فرط گزند
آن خر نر را بگان خو کرده بود | خر جماع آدمی پی برده بود
یک کدوی بود حیلت سازه را | در ذکر کردی پی اندازه را
در قضیبش آنکدو کردی عجوز | تا رود نیم ذکر وقت سپوز
گر همه لخت خواند روی رود | هم رحم هم رودها ویران شود
پس کنیزک آمد از اشکاف در | دید خاتون را ببرده زیر خر
گفت با خاتون احوالی چه بود | گر ترا استاد خود نقشی نمود
ظاهرش دیدی سرش از تو نهان | اوستا ناگشته بگشادی دکان
گر بدیدی همچو شهد و چون خبیص | آنکه او را چون ندید آن حریص
شب چو شه محمود برمیگشت فرد | با گروه دزد شبرو باز خورد
پس بگفتندش که ای بوالوفا | گفت شه من هم یکی‌ام از شما
آن یکی گفت ای گروه مکرکیش | هین بگویید از فن و فرهنگ خویش
تا بگوید با حریفان در سمر | گرچه دارد در جبلت از هنر
آن یکی گفت ای گروه فن فروش | هست خاصیت مرا اندر دو گوش
که بدانم سگ چه میگوید ببانگ | قوم گفتندش ز دیناری دو دانگ

كتاب الخاء

اندکر گفت ای گروه زیرکست / جمله خاصیت مرا چشم اندرست
هر کرا شب بینم اندر قیروان / روز بشناسم مر او را بیگمان
گفت یک خاصیتم در بازوست / کز زمین نقبها از زور دست
گفت یک خاصیتم در بینی است / کار من در خاکها بوبینی است
گر کدامین خاک همسایه زرست / با کدامین خاک صفر و ابترست
گفت آن یک خاصیت در پنجه ام / گر کمندی افکنم طول علم
قصر اگر چه چند باشد بر بلند / کنگرش در بحث گردانم کمند
پس بپرسیدند از شه کای سند / مر ترا خاصیت اندر چه بود
گفت در ریشم بود خاصیتم / کر دهانم مجرمانرا از سقم
مجرمانرا چون بجلاد دهند / چون بجنبد ریش من ایشان رهند
وقت آن شد ای شه مکنون سیر / کز کرم ریشی بجنبانی بخیر
هر یکی خاصیت خود را نمود / آن هنرها جمله بدبختی فزود

في الحلال

گر تو این نان زنان خالی کنی / پر ز گوهرهای اجلالی کنی
طفل جان از شیر شیطان باز کن / بعد از آنش با ملک دمساز کن

تا تو

نشنو مثل الدنیا کآب البحر هر که آب شور خورد تشنه تر شود
آب مینا الدنیا کآب شور
حدیث الدنیا ... و راه ما
ما از آن او و او هم زان ما
پس چه مطلوب باشد در جهان
باید پیوسته باش انتظام با
در زمانه فتح زهر و قند بیت
که یکی را پادکرد اندیشت
زهر مادران مادر را انتجاب
نیشش با آدمی امد نبات
خلق ابلیس را بود در باغ
خلق خاکی را بود در دماغ
زیبد اندر خوی او شیطان بود
در خوی اندیکوی انسان بود
گر تو خواهی کو تو را باشد نکو
پس ورا از جهیم غافلش مکن
تا شوی ایمن ز سیری و ملال
گفت کان الله لرزان دوم ملال

في الحلال

تا تو تاریک و ملول و تیره‌ئی / دانکه با دیو لعین همشیره‌ئی
لقمه کان نور افزود از کمال / آن بود آورده از کسب حلال
روغنی کاید چراغ ما کشد / آب خوانش چون چراغ را کشد
علم و حکمت زاید از لقمه حلال / عشق و رقت زاید از لقمه حلال
چون ز لقمه تو حسد بینی و دام / جهل و غفلت زاید از آن دان حرام
هیچ گندم کاری و جو بر دهد / دیده‌ئی اسبی که کره خر دهد
لقمه تخم است و برش اندیشها / لقمه بحر و گوهرش اندیشها
زاید از لقمه حلال اندر دهان / میل خدمت عزم سوی آنجهان
زاید از لقمه حلال ای مه چنور / در دل پاک تو و در دیده نور
شیخ روزی بهر ذم سوء ظن / در دلکن تی کرد و رد دلکن
گوهر معقول را محسوس کرد / پیر بینا هر که عقلی و مرد
چونکه در معده شود پاک و پلید / قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
هر که در وی لقمه شد نور جلال / هر چه خواهد گو بخور او را حلال

في الحب

دلبران پرسید لولاک شه بجان / جمله معشوقان شکار عاشقان

خشم او و ما نیم و دست و دلش
تا رسید از عمل بر اهل غفلش
هر چه ملک و دنیا خود شد او دلیل
پس محبوب حبیب از خلیل
گفت الشمع محبوبه
لا نفعل الشی مطلوبه
آن ز نهان از تشنه آن نابود
نام جمله خبر بود نفی کرده بود
نام او در نامها مکنون کرد
محرمان را سر از معلوم کرد
ور یکی گفتی مه بر امد بنگرید
ور یکی گفتی سبز شد اشاخ پدید
ور یکی گفتی سبزها خوش می شد
ور یکی گفتی خوش همی سود ... بیند
ور یکی گفتی برگها خوش می شد
ور یکی گفتی ... و مستی میکند
دست بر هم دفع ...
ور یکی گفتی گل بر بلبل ...
ور یکی گفتی ترش ...

کتاب الحکاء

[illegible]

هر که عاشق دیدیش معشوق دان   کو بنسبت هست هم این و هم آن
تشنگان گر آب جویند از جهان   آب هم جوید بعالم تشنگان
چونکه عاشق اوست تو خاموش باش   او چو گوشت میکشد تو گوش باش
بند کن چون سیل سیلانی کند   ورنه رسوائی و ویرانی کند
من چه غم دارم که ویرانی بود   زیر ویران گنج سلطانی بود
گر به بویند بدانسته شوی   سوی هر ادبار تا کی میروی
دوستی مقبلان چون کیمیاست   چون نظرشان کیمیا خود کجاست
چشم احمد بر ابوبکری زده   او ز یک تصدیق صدیق آمده
چینیان گفتند ما نقاش تر   رومیان گفتند ما را کر و فر
گفت سلطان امتحان خواهم درین   کز شما خود کیست در دعوی گزین
چینیان گفتند خدمتها کنیم   رومیان گفتند در حکمت تنیم
اهل چین و روم در بحث آمدند   رومیان در علم واقف تر بدند
خاص بسپارید ویک آن شما   چینیان گفتند یک خانه بما
بود دو خانه مقابل در بدر   زان یکی چینی ستد رومی دگر
چینیان صد رنگ از شه خواستند   پس خزانه باز کرد آن ارجمند

فی الحرص

فی الحب

هر صباحی از خزینه رنگها   چینیان را راتبه بود و عطا
رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ   در خور آید کار را جز دفع زنگ
در فرو بستند و صیقل میزدند   همچو گردون ساده و صافی شدند
چینیان چون از عمل فارغ شدند   از پی شادی دهلها میزدند
شه درآمد دید آنجا نقشها   میربود آن عقل را و فهم را
بعد از آن آمد بسوی رومیان   پرده را بالا کشیدند از میان
عکس آن تصویر وان کردارها   زد برین صافی شده دیوارها
هر چه آنجا بود اینجا به نمود   دیده را از دیده خانه میربود
رومیان آن صوفیانند ای پسر   بی ز تکرار و کتاب و بی هنر
لیک صیقل کرده اند آن سینه ها   پاک از آز و حرص و بخل و کینها
آن صفای آینه وصف دلست   صورت بی منتها را قابلست
دوستان بین کو نشان دوستان   دوستان از رنج باشد همچو جان
کی گران گردد ز رنج دوست دوست   رنج مغز و دوستی او را چو پوست
کی نشان دوستی شد سرخوشی   در بلاء و محنت و آفت کشی
دوست همچو زر بلا چون آتش است   زر خالص در دل آتش خوش است

[illegible]

کتاب الحاء

کفت من از دست نعمت بخش تو ... خورده ام چندانکه از شرمم دو تو
شرمم آمد که یکی تلخ از کفت ... می ننوشم ای تو صاحب معرفت
چون همه اجزایم از انعام تو ... رسته اند و غرق دانه و دام تو
کر ز یک تلخی کنم فریاد و داد ... خاک صد ره بر سر اجزام باد
لذت دست شکر بخشت بوداشت ... اندرین بطیخ تلخی کی کذاشت
از محبت تلخ‌ها شیرین شود ... واز محبت مس‌ها زرین شود
از محبت دردها صافی شود ... واز محبت دردها شافی شود
از محبت خارها کل میشود ... واز محبت سرکه‌ها مل میشود
از محبت دار تختی میشود ... واز محبت بار بختی میشود
از محبت سجن کلشن میشود ... بی محبت روضه کلخن میشود
از محبت نار نوری میشود ... واز محبت دیو حوری میشود
از محبت سنک روغن میشود ... بی محبت موم آهن میشود
از محبت حزن شادی میشود ... واز محبت غول هادی میشود
از محبت نیش نوشی میشود ... واز محبت شیر موشی میشود
از محبت سقم صحت میشود ... واز محبت قهر رحمت میشود

از محبت

فی الحب

از محبت مرده زنده میشود ... واز محبت شاه بنده میشود
همچو مجنون کو سکی را می نواخت ... بوسه اش میداد و پیشش میکداخت
پیش او میکشت خاضع در طواف ... همچو حاجی کرد کعبه بی کزاف
هم سر و پایش همی بوسید نیز ... هم جلاب و شکرش میداد صاف
بو الفضولی کفت کای مجنون خام ... اینچه شیداست اینکه می آری مدام
پوز سک دایم پلیدی می خورد ... مقعد خود را بلب می استرد
عیبهای سک بسی او می شمرد ... عیب دان از غیب دان بویی نبرد
کفت مجنون تو همه نقشی و تن ... اندر آ بنکر تو از چشمان من
کاین طلسم بسته مولی است این ... پاسبان کوچه لیلی است این
همتش بین و دل و جان شناخت ... کو کجا بکزید و مسکن کاه ساخت
او سک فرخ رخ کهف منست ... بلکه او هم درد و هم لهف منست
آن سکی که کشت در کویش مقیم ... خاک پایش به ز شیران عظیم
آن سکی که باشد اندر کوی او ... من بشیران کی دهم یک موی او
ای که شیران مر سکانش را غلام ... کفت امکان نیست خامش والسلام
کفت معشوقی بعاشق کی فتی ... تو بغربت دیده بس شهرها

کتاب الهجاء

پس کدامین شهر از انها خوشترست | گفت آن شهری که دروی دلبرست
هرکجا باشد شه ما را بساط | هست صحرا گر بود سم الخیاط
هرکجا یوسف رخی باشد چو ماه | جنتست آن گرچه باشد قعر چاه
با تو دوزخ جنتست ای جانفزا | با تو زندان گلشنست ای دلربا
شد جهنم با تو رضوان نعیم | بی تو شد ریحان و گل نار جحیم
هرکجا تو با منی من خوشدلم | ور بود در قعر گوری منزلم
خوشتر از هر دو جهان آنجا بود | که مرا با تو سر و سودا بود
جمله اجزای جهان زان حکم پیش | جفت جفت و عاشقان جفت خویش
هست هر جفتی ز عالم جفت خواه | راست همچون کهربا و برگ کاه
آسمان گوید زمین را مرحبا | با توام چون آهن و آهن ربا
آسمان مرد و زمین زن در خرد | هرچه آن انداخت این می‌پرورد
چون نماند گرمیش بفرستد او | چون نماند تریش و نم بدهد او
آن یکی عاشق بر پیش یار خود | میشمرد از خدمت و از کار خود
کز برای تو چنین کردم چنان | تیرها خوردم درین رزم و سنان
مال رفت و زور رفت و نام رفت | بر من از عشقت بسی ناکام رفت

عیب خود را بکند در چشم کور و
می‌نبیند گر چه در هر راه رو
تا تو حرص از کار دنیا جوره ...
فهم باشد مانده او ...
کودکان را حرص می‌آرد ...
تا شوند از ذوق و دل ...
گرچه میگویم ...
خلق را علم حرص ...
آن بنای انبیا ...
لاجرم پیوسته ...
وردن از زاغان ...
بانک بازان ...
بانک هدهد ...
دار هدهد ...
بانگ بویه ...
تاج شاهان از تاج ...

بهج

فی الحب

هیچ صبحم خفته با خندان نباش | هیچ شامم با سر و سامان نباش
آنچه او نوشته بود از تلخ و درد | در حضور او نکایت می‌شمرد
نز برای منتی بل مینمود | بر درستی محبت صد شهود
عاقلان را یک اشارت بس بود | عاشقان را تشنگی زان کی رود
میکند تکرار گفتش بی ملال | کی ز اشارت بس کند حوت از زلال
صد سخن میگفت زان درد کهن | در شکایت که نگفتم یک سخن
گفت معشوق اینهمه کردی ولیک | گوش بگشا پهن و اندریاب نیک
کانچه اصل اصل عشقست و ولاست | آن نکردی آنچه کردی فرعهاست
گفتش آن عاشق بگو کان اصل چیست | گفت اصلش مردنست و نیستیست
اینهمه کردی نمرده زنده | هان بمیر ار یار جان بازنده
گر بمیری زندگی یابی تمام | نام نیکوی تو ماند تا قیام
چون شنود آن عاشق آن با خویشتن | آه سردی بر کشید از جان و تن
هم در آن دم شد دراز و جان بداد | همچو گل در باخت سر خندان و شاد
ماند آن خنده برو وقف ابد | همچو جان پاک احمد با احد
باز خرم گشت مجلس دلفروز | خیز دفع چشم بد اسپند سوز

حرف درویش و نکته عارفان
بسته اندر ...
مرد ...
زانکه خند ...
گودی گوران ...
گودی حرص ...
حرص را ...
عقل گوید ...
حرص غالب بود ...
لقمه عقل ...
کشته ...
گشت پنهان ...
تا که در ...
زانکه ...
کودکان را حرص ...
آن ...

کتاب الهاء

نعره مستانه خوش می آیدم | تا ابد جانا چنین می بایدم
نک هلالی با بلالی یار شد | زخم خار او کل و کلزار شد
کر ز زخم خار تن غربال شد | جان و جسم کلشن اقبال شد
تن ببیش زخم خاران جهود | جان مست و خراب آن ودود
بوی جانی سوی جانم میرسد | بوی یار مهربانم میرسد
از سوی معراج آمد مصطفی | بر بلالش حبذا ان حبذا
آن زلیخا از سپندان تا بعود | نام جمله چیز یوسف کرده بود
نام او در نامها مکتوم کرد | محرمان را سر آن معلوم کرد
چون بکفتی موم ز آتش نرم شد | این بدی کان یار با ما کرم شد
ور بکفتی مه بر آمد بنکرید | ور بکفتی سبز شد آن شاخ بید
ور بکفتی ابها خوش می طپند | ور بکفتی خوش همی سوزد سپند
ور بکفتی برکها خوش می تنند | دست برهم رقص و مستی می کنند
ور بکفتی کل به بلبل راز کفت | ور بکفتی سر شه شهباز کفت
ور بکفتی چه همایون بخت | ور بکفتی که برافشانید رخت
ور بکفتی که سقا آورد آب | ور بکفتی هین بر آمد آفتاب

جو بلد در دو دنیاش افکار شد
در نصیحت مرد و کوشش نا بد شد
در نصیحت مرد و نادان که
حرص کور و احمق و نادان کند
مرکرا را احمقان آسان کند
از زمان کز حرص خیزد و هوس
دم بدم میکو بدانکر بادرس
پیش ازان کاندر ... نو شود
کرمی حرص تو مجنون ... شود
اه درد ناله اندم کان بند
حرص را او راه کی اقفو شمند
کازمان بیش از ...
بوکه صبر و داد هم ...
نهی بر آمد تقی تنفس شد
لیک بر آمد ... الحرص
لیک از ان تقوی برو
هم از این ...

فی الحج

ور بکفتی دوش دیکی پخته اند | یا جوابج از برش یک لخته اند
ور بکفتی هست ناهای نمک | ور بکفتی عکس میکردد فلک
ور بکفتی کز بد درد آمد سرم | ور بکفتی درد سر شد خوشترم
محرمان راز ان جز بد کرچه کفت | کر مخالف با موافق کشت جفت
کر ستودی اعشاق او بدی | ور نکوهیدی فراق او بدی
صد هزاران نام اکر بر هم زدی | قصد او و خواه او یوسف بدی
کرسنه بودی چو کفتی نام او | می شدی سیر و سیراب از جام او
تشنگیش از نام او ساکن شدی | نام یوسف شربت باطن شدی
ور بدی دردیش زان نام بلند | درد او در حال کشتی سودمند
وقت سرما بودی او را پوستین | اینکند در عشق نام دوست این

فی الحج

خوش بکش این کاروان تا بحج | ای امیر صبر و مفتاح الفرج
حج زیارت کردن خانه بود | حج رب البیت مردانه بود
مال و تن در راه حج دوست | خوش همی بازند چون عشاق مست
هیچ میکویند کاین خانه تهی است | ابلهی کی کوید انکش الهی است

و کیف ...
انکه جان در درد او خاک ...
از رش ... روق خلقش ...
انکه جان بوسه ... جسم او
کی خورد دم از فلاک ...
درویش مهمانی ...
از سکان ...
ماه وطیفه خود ...
کاران خود ...
آب نکند ...
مصطفی ...
ذات ...
امتحان ...
وزان جهود ...
بانک ...
خاصه ...

کتاب الجانی فی الحرام

هیچ میگویند کاین لبیک ها   بی ندائی میکنیم آخر چرا
کو ندا تا خود تو لبیکی دهی   از ندا لبیک تو چون شد تهی
بلکه توفیقی که لبیک آورد   هست هر لحظه ندائی از احد

فی الحرام

آنکه یابد بوی رحمن از یمن   چون نیابد بوی باطل را ز من
مصطفی چون بوی برد از راه دور   چون نیابد از دهان ما بخور
هم بیابد لیک پوشاند ز ما   بوی نیک و بد بر آید بر سما
تو همی خسبی و بوی آن حرام   میزند بر آسمان سبز فام
همره انفاس زشتت میشود   تا بو گیران گردون میرود
بوی کبر و بوی حرص و بوی آز   در سخن گفتن بیاید چون پیاز
گر خوری سوگند من کی خورده ام   از پیاز و سیر تقوی کرده ام
آن دم سوگند غمازی کند   بر دماغ همنشینان بر زند
پس دعاها رد شود از بوی آن   آن دل کژ می نماید از زبان
اخسئوا آید جواب آن دعا   چوب رد باشد جزای هر دغا
گر حدیثت کژ بود معنیت راست   آن کژی لفظ مقبول خداست

ور بود

فی الحلم

ور بود معنی کژ و لفظت نکو   آنچنان معنی نیرزد یک تسو

فی العلم

ای علی که جمله عقل و دیده   شمه واگو از آنچه دیده
تیغ حلمت جان ما را چاک کرد   آب علمت خاک ما را پاک کرد
باز گو دانم که این اسرار هوست   زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست
صانع بی آلت و بی جارحه   واهب این هدیهای رابحه
صد هزاران می چشاند روح را   که خبر نبود دل مجروح را
صد هزاران روح بخشد هوش را   که خبر نبود دو چشم و گوش را
باز گو ای باز عرش خوش شکار   تا چه دیدی این زمان از کردگار
چون تو بابی آن مدینه علم را   چون شعاعی آفتاب حلم را
باز باش ای باب بر جویای باب   تا رسند از تو قشور اندر لباب
باز باش ای باب رحمت تا ابد   بارگاه ما له کفوا احد
گر بنم کوه هم ز صبر و حلم و داد   کوه را کی در رباید تند باد
آنکه از بادی رود از جا خسی   زانکه باد ناموافق خود بسی
باد خشم و باد شهوت باد آز   برد او را که نبود اهل نماز

کتاب الحیاء

باد کبر و باد عجب و باد حلم / برد او را که نبود از اهل علم

کوهم و هستی من بنیاد اوست / ور شوم چون کاه بادم باد اوست

جز بباد او نجنبد میل من / نیست جز عشق احد سرخیل من

خشم بر شاهان شه و ما را غلام / خشم را من بسته‌ام زیر لگام

تیغ حلمم گردن خشمم زده است / خشم حق بر من چو رحمت آمده است

غرق نورم گرچه سقفم شد خراب / روضه گشتم گرچه هستم بوتراب

گر این بشنید و نوری شد پدید / در دل او تا که زنارش برید

گفت من تخم جفا میکاشتم / من ترا نوعی دگر پنداشتم

تو ترازوی احدخو بوده / بل زبانهٔ هر ترازو بوده

تو تبار و اصل و خویشم بوده / تو فروغ شمع کیشم بوده

من غلام آن چراغ چشم جو / که چراغت روشنی پذرفت ازو

من غلام موج آن دریای نور / که چنین گوهر برآرد در ظهور

عرضه کن بر من شهادت را که من / مر ترا دیدم سرافراز زمن

قرب پنجه کس ز خویش و قوم او / عاشقانه سوی دین کردند رو

او بتیغ حلم چندین حلق را / وا خرید از تیغ چندین خلق را

تیغ

صد چنین ادبارها دارد عدو / زان بلا فرها و دوری [illegible]
از پدر و از تو خلافی می‌خورند / آن پدر در خشم و تو [illegible]
آن پدر [illegible] / کی چنان رحمت نظر [illegible]
گرگ [illegible] یوسف [illegible] / چونکه اخوان را حسودی بود خشم
باید چون صلح کردی خشم رفت / آن [illegible] شد گشت بابا ما ازو
آن [illegible] خود [illegible] / مکر ایشان از ره [illegible] خالی [illegible]
آن بنی آدم که عصیان کشته‌اند / از حسودی [illegible] اند

فی [illegible]

حق [illegible] / آنچنان [illegible]

فی الحلم

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر / بل ز صد لشکر ظفرانگیزتر

ای سلیمان در میان زاغ و باز / حلم حق شو با همه مرغان بساز

بلبل ببادکو را پر مکن / باز را و کبک را برهم مزن

ای دو صد بلقیس حلمت را زبون / کاهد قومی انهم لا یعلمون

صد هزاران حلم دارند این گروه / هر یکی حلمی از آنها صد چو کوه

حلمشان بیدار را ابله کند / زیرک صدچشم را گمره کند

حلمشان همچون شراب خوب نغز / نغز نغزک بر رود بالای نغز

مست را بین زان شراب پرکشش / همچو فرزین مست و کژرو می‌کشد

متهم را شاه چون قارون کند / بی‌گنه را تو نظر کن چون کند

شاه را غافل مدان از کار کس / مانع اظهار آن حلمست و بس

من هنا یشفع بپیش علم او / لا ابالی وار الا حلم او

آنکه اول ز حلمش میجهد / ورنه آن هیبت مجال کی دهد

خونبهای جرم نفس قاتله / هست بر حلمش دیت بر عاقله

مست و بیخود نفس ما زان حلم بود / دیو در مستی کلاه از ما ربود

ساقی حلم ار نبودی باده‌بخش / دیو با آدم کجا کردی ستیز

میبودی زبان او همی [illegible]
مر جهان را برد مه [illegible]
همچو ماه و چون عطارد [illegible]
کوه‌ها [illegible] علف بود [illegible]
ماه عرض ایمان از [illegible]
[illegible] اندر [illegible]
آن خرمگس [illegible] میان خار و [illegible]
کز شده بالا اندر [illegible]
خرمن [illegible] ذکر گویان [illegible]
جورها کردم [illegible]
آنچه [illegible]
مرغ خاکی [illegible]
لیک [illegible]
آن خره [illegible]
ناله میکرد [illegible]
منتظر [illegible]

في الخدعه

چون بسی ابلیس ادم روی هست | پس بهر دستی نشاید داد دست
زانکه صیاد آورد بانگ صفیر | تا فریبد مرغ را آن مرغ گیر
بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش | از هوا آید بیابد دام و نیش
حرف درویشان بدزدد مرد دون | تا بخواند بر سلیمی زان فسون
کار مردان روشنی و گرمیست | کار دونان حیله و بی‌شرمیست
جامه پشمین از برای کد کنند | بومسیلم را لقب احمد کنند
بومسیلم را لقب کذاب ماند | مر محمد را اولوا الالباب ماند
بار دیگر شد منادی سوی شهر | کای زنان کین دهر می‌یابند بهر
این زنان با طفلکان میدان روند | تا ز بخششهای شه شادان شوند
آنچنانکه پار مردان را رسید | خلعت و هر کس از ایشان زر کشید
هین زنان امسال اقبال شماست | تا بیابد هر کسی چیزی که خواست
مر زنان را خلعت و صلت دهند | کودکان را هم کلاه زر دهند
هر کرا او بنماه زائیده است هین | گنجها گیرید از شاه مکین
آن زنان با طفلکان بیرون شدند | شادمان تا خیمه شاه آمدند

هر زنی

هر زنی نو زاده بیرون شد بشهر | سوی میدان غافل از دستان قهر
چون زنان جمله بدو گرد آمدند | هر چه بود از نر ز مادر بستدند
سر بریدندش که اینست احتیاط | تا نروید خصم و نفزاید خباط
تا بکوشد او که نه من حیله‌ام | بیژدو کو پیش ره بگرفته‌ام
حیلهاشان را همه برهم زنم | وانچه افزایند من بر کم زنم
آب را رانند من آتش کنم | نوش خوش گیرند من ناخوش کنم
مهر پیوندند من ویران کنم | آنچه آراید رو هم ناپدان کنم
تو مریس و مهلتش ده بر دراز | کو سپه گرد آرد و صد حیله‌ساز
ان شیاطین خود حسود کهنه اند | یکزمان از رهزنی خالی نیند
وان بنی آدم که عصیان کشته اند | از حسودی نیز شیطان گشته اند
واز نبی برخوان که شیطانان انس | گشته اند از مسخ حق با دیو جنس
دیو چون عاجز شود از افتتان | استعانت جوید او زین انسیان
که شما یارید با ما یاریی | جانب مایید جانب داریی
گر کسی را ره زنند اندر جهان | هر دو گون شیطان بر آید شادمان
ور کسی جان برد و شد در دین بلند | نوحه می‌دارند اند و رشک مند

کتاب الخاء

هر دو میخوانند دندان چه — بر کسیکه داد ادب او داخرد

فی الخیال

از خیالات تو می اید بلاء — چون خیالت فاسد امد جابجا
کر خیال وجه وکاهی دکان — کر خیال علم وکاهی خانمان
کر خیال مکسب وسوداکری — کر خیال تاجری وداوری
کر خیال نفره وفرزند وزن — کر خیال بوالفضول بوالحزن
کر خیال کاله وکاهی قماش — کر خیال مفرش وکاهی فراش
کر خیال اسیا وباغ وداغ — کر خیال میغ وماغ ولیغ ولاغ
کر خیال اشتی وجنکها — کر خیال نامها وننکها
هین برون کن از سر این تخییلها — هین بروب از دل چنین تبدیلها
هین بکو لاحولها اندر زمان — از زبان تنها نه بل از عین جان
کودکان مکتبی از اوستاد — رنج دیدند از ملال واجتهاد
مشورت کردند در تعویق کار — تا معلم در فتد در اضطرار
چون نمی اید ورا رنجوریی — که بکیرد چند روز از دور نی
تا رهیم از حبس واز تنکی کار — هست او چون کوه خارا برقرار

فی الخیال

ان یکی زیرکتر این تدبیر کرد — که بکوید اوستا چونی تو زرد
خیر باشد رنک تو برجای نیست — این اثر یا از هوا یا از تبیست
اندکی اندر خیال افتد ازین — تو برادر هم مدد کن اینچنین
چون درایی از در مکتب بکو — خیر باشد اوستا احوال تو
ان خیالش اندکی افزون شود — کز خیالی عاقلی مجنون شود
ان سوم اچارم وپنجم چنین — در پی ما غم نمایند وحنین
هر کسی شد بر خیالی ریش کاو — کشته بر سودای کنجی کنج کاو
از خیالی کشته شخصی پرشکوه — روی اورده بمعدن های کوه
واز خیالی اندکر با جهد مر — رو نهاده سوی دریا بهر در
واندکر بهر ترهب در کنشت — وان یکی بهر حریصی سوی کشت
از خیال ان رهزن رسته شده — واز خیال این مرهم خسته شده
دامنش سوزد بکوید تا دبت — جامه اش دوزد بکوید تا ذبت
پس سفسطه امد این دعوی جبر — لاجرم بدتر بود زین هر دو کبر
کبر کوید هست عالم نیست رب — یا ربی کوید که نبود مستحب
این همی کوید جهان خود نیست هیچ — هست سوفسطایی اندر پیچ پیچ

كتاب الخاء

جمله عالم مقر در اختیار　　امر ونهی این بیار وان بیار
او همی کوید که امر ونهی هاست　　اختیاری نیست وابن جمله خطاست
حس را حیوان مقرانست ای رفیق　　لیک ادراک دلیل امد دقیق
زانکه محسوس است ما را اختیار　　خوب می اید بر او تکلیف کار

فی الخمر

ترک این شرب ار بکوئی یک دو روز　　ترک کن اندر شراب خلد نوز
یکدو روز بچه کردیم ای ساقی ای ثبت　　هر کرا ترکش کرد اندر راحتی است
معنی الترک راحت کوش کن　　بعد از ان جام بلا را نوش کن
باسکان مکذار این مردار را　　خود بشکن شیشه پندار را
نی همه جا بیخودی شر میکند　　بی ادب را بی ادب تر میکند
کر بود عاقل نکو فر میشود　　ور بود بدخوی بدتر میشود
لیک چون اغلب اباب انکار او　　واز عبی کم کرد استنکار او
بیخود از می با ادب کرد تمام　　با خود از می بی ادب کردد مدام
لیک اغلب چون بدند و نا پسند　　بر همه می را محرم کرده اند
حکم غالب راست چون اغلب بدند　　تیغ را از دست رهزن بستدند

حر

کفت لطفی کن بیار دم هفت بار
وان یکو ز ان طواف حج شمار
وان دم ها بیش من ای نیک خو
دانکه حج کردی و حاصل شد مراد
عمره کردی عمر باقی یافتی
صاف کشتی بر صفا بشتافتی
چون مراد یکی خدا را دیدهٔ
کرد کعبه صدق بر کردیدهٔ
خدمت حق طاعت وحمد است
تو نپنداری که حق از من جداست
چشم نیکو باز کن در من نکر
تا ببینی نور حق اندر بشر
کعبه را یکبار بیتی کفت یار
کفت یا عبدی مرا هفتاد بار

فی الخداع

هر مظلوما می کند ندجا
درچه اشا زند میکنند

فی الخمر

هست مستیهای شقاوت نفس را　　کز ره بیرون برد ان نحس را
هست مستیهای سعادت عقل را　　کر بیابد منزل بی نقل را
خیمه کردون زسرمستی خویش　　بر کند زان نو بکیرد راه پیش
هین بهر مستی دلا غره مشو　　هست عیسی مست حق خر مست جو
اینچنین می را بجو زین خنبها　　مستیش نبود ز کوته دنبها
زانکه هر معشوق چون خنبیست پر　　ان یکی درد و دکر صافی چو در
میشناسا هین بچش با احتیاط　　تا میی یابی منزه ز اختلاط
زر بداد و باده چون زر خرید　　سنک داد و در عوض کوهر خرید
باده کان بر سر شاهان جهد　　تاج زر بر تارک ساقی نهد
فتنها و شورها انکیخته　　بندکان و خسروان امیخته
استخوانها رفته جمله جان شده　　تخت و تخته ان زمان یکسان شده
وقت هشیاری چو اب و روغنند　　وقت مستی همچو جان اندر تنند
کفت زاهد در سبوها چیست ان　　کفت باده کفت بهر کیست ان
کفت این زان فلان میر اجل　　کفت طالب را چنین باشد عمل
طالب یزدان وانکه عیش و نوش　　باده شیطان وانکه نیم هوش

چون شنید ان بو بعانکه شدند
اینچنین کردند یک بار بیشتر
ملک مرکی کوفت زاتش باخود
هیچ بیجارات ورزد اقر
سوی اهو دوید ورای با حق
خویش را تو صید بای در نکر
جامها کنده برای جان
خویش را دیده وباده ادر
ای نزای انکه تم جهل دار
ان نفس هجز او را کادر
اعتماد کرد بر یا بی خویش
کرد و من کار خود و عقل خود
نیم ذره زان غبار ثم بود
کرد ند بیر خرد با نفس خود
زان ملک خویش کرای امیر
با یکش سوی وفا تا ز
بهر

کتاب الخاء

هوش تو بی می چنین پژمرده است / هوشها باید بر آن هوش تو بست

تا چه باشد هوش تو هنگام سکر / ای چو مرغی کشته صید دام سکر

ان ضیاء بلخ خوش الهام بود / دادر ان تاج شیخ اسلام بود

از برای علم خلقی پیش او / کشته دائم در ملازم در درج

تاج شیخ اسلام دار الملک بلخ / بود کوته قد و کوچک همچو فخ

گرچه فاضل بود و فحل و ذو فنون / ابن ضیا اندر ظرافت بد فزون

او بسی کوته ضیا از حد دراز / بود شیخ اسلام را صد کبر و ناز

زین برادر ننگ و عارش آمدی / وابن ضیا هم واعظی بد با هدی

روز مجلس اندر آمد ان ضیا / بارگه پر قاضیان و اصفیاء

کرد تاج اسلام از کبر تمام / مر برادر را ضیاء نصف القیام

پس ضیا چون دید کبر اندر سرش / انفعالی داد حالی در خورش

گفت اری بس درازی بهر مزد / اندکی از قد سروت هم بدزد

پس ترا خود عقل کو یا هوش کو / تا خوری می ای تو دانش را عدو

روی تو بس زیباست نیلی هم بکش / ضحکه باشد نیل بر روی حبش

در تو نوری کی در آمد ای غوی / تا تو می نوشی و ظلمت جو شوی

ان تقاضا در جبله مبادر نیست / زین جبلت تا تو غمی نبود
تا نمیری سود کی خواهی نمود / دو عمر و هر دو بود از وجود
فی الخیال
آدمی اوهم جز از خیال / کز خیالات شی بود صاحبا
وز خیالات شما بد یا اخی / میگدازد همچو موم از اتشی
در میان زمار و کزدم کز نود / با خیالات خوش بدارد خدا
صبر شیرین از خیال خوش شدست / وان فرج ان نازنین کو میلش امدست
زین بیان ز طفلان بی دیدند / شهوتی راندند بی من امدند
زانکه شهوت با خیال انداند / وز حقیقت دور تر وا مانده اند

فی الخمر

هر شرابی بنده این قد و خد / جمله مستان را بود بر تو حسد

هیچ محتاج می گلگون نه‌ای / ترک کن گلگونه تو گلگونه‌ای

ای رخ گلگونت شمس الضحی / ای گدای رنگ تو گلگونه‌ها

باده کاندر خم همی جوشد نهان / ز اشتیاق روی تو جوشد چنان

ای همه دریا چه خواهی کرد نم / وی همه هستی چه میجویی عدم

ای مه تابان چه خواهی کرد گرد / ایکه خورد در پیش روت روی زرد

تو خوشی و خوب و کان هر خوشی / تو چرا خود منت باده کشی

می چه باشد یا جماع و یا سماع / تا تو جویی زان نشاط و انتفاع

آفتاب از ذره کی شد وام خواه / زهره از خمره کی شد جام خواه

جان بی کیفی شده محبوس کیف / آفتابی حبس عقده اینت حیف

می از آن آمد حرام اندر جهان / گر خوری خودبین شوی مکار از آن

بهر از خود در تصور نابدت / وانهمه از نفس خودبین بر آمدت

آنکه با خود می خورد می با خداست / اینچنین می خواره خار و مرتد است

وانکه با او می خورد باشد حلال / وانکه بی او دم زند باشد وبال

چونکه با خود می خورد از جام هو / چشم بگشایم ببینم روی او

با خیالی میل تو چون زود زود / با دوان بر حقیقت میتوانی رود
چون برانید شهوتی زان بیار زود / زان کنتی وان خیال از دور بود
ور نگه دار وی حیدی شهوت بر ان / تا بر میابت برد سوی خیال
خلق پندارند عشرت میکنند / بر خیالی پر خود بر میکنند
با خیال نیک باغ ان شده / با خیالی خسر شد راه از ارزده
ان خیالات ازانش باغی شده / وان خیالی عالی ما هم میزده
این خیال اکر خیال باغ سرخ است / وز خیالی دوزخ و جا کی
هر خیالی کو کند در دل وطن / روز محشر صورتی خواهد شدن

کتاب الجفا

بعد از آن از خود بکلی بگسلم   هم ز می خوردن شود این حاصلم

في الخلق الحسن

من ندیدم در جهان جستجو   هیچ اهلیت به از خلق نکو
انبیا را واسطه زان کرد حق   تا پدید آید حسدها را قلق
درگذرد از فضل و از جستی و فن   کار خدمت دارد و خلق حسن
زانکه کس را از خدا عاری نبود   حاسد حق هیچ دیاری نبود
آنکسی کش مثل خود پنداشتی   زان سبب با او حسد برداشتی
چون مقرر شد بزرگی بر رسول   پس حسد ناید کسی را از قبول
پس بدانکه صورت خوب نکو   با خصال بد نیرزد یک تسو
ور بود صورت حقیر و ناپذیر   چون بود خلقش نکو در پاش میر
چند بازی عشق با نقش سبو   بگذر از نقش سبو و آب جو
چند باشی عاشق صورت بگو   طالب معنی شو و معنی بجو
صورت ظاهر فنا گردد بدان   عالم معنی بماند جاودان
شاه را گفت اشکنجش بکن   تا نگوید جنس او هیچ انجمن
شاه دیدش لیس نزار و گرس ضعیف   کز سبک سیلی بمیرد زان نحیف

کی توان

في الخلق الحسن

کی توان او را فشردن بازدن   گرچو شیشه گشت اشکسته او بدن
لیک با او گویم از راه خوشی   گرچرا دادی تو لاف و سرکشی
از درشتی ناید اینجا هیچ کار   هم بنرمی سر کند از غار مار
مردمان را دور کرد از گرد وی   شه لطیفی بود و نرمی ورد وی
پس نشاندش باز پرسیدش ز جا   گر کجا دادی معاش و ملتجا
گفت آنچه هستم از دار السلام   آمده زانجا در این دار الملام
نی مرا خانه است و نی یک همنشین   کی بسازد خانه ماهی بر زمین
پادشاهش گفت بهر لاغ باز   گرچه خوردی و چه داری تو نیاز
اشتها داری چه خوردی بامداد   کاینچنین سرمستی و پرلاف و باد
گفت اگر نانم بدی خشک از جوی   کی کنم من دعوی پیغمبری

في الخوف

خاطر مجرم ز ماتم ترسان شود   لیک صد امید در ترسش بود
من بترسانم هیچ و یاوه را   وانکه ترسد من چه ترسانم ورا
بهر دیگ مرد آتش میرود   نی بدان کز جوشش از سر میرود
ایمنان را من بترسانم بحلم   خایفان را ترس بردارم ز حلم

کتاب الدال

پاره دوزم پاره بر موضع نهم   هر کسی را شربت اندر خور دهم
از پی آن گفت حق خود را بصیر   که بود دید ویت هر دم نذیر
از پی آن گفت حق خود را سمیع   تا ببندی لب ز گفتار شنیع
از پی آنکه گفت حق خود را علیم   تا بیندیشی فسادی تو ز بیم
نیست اینها بر خدا اسم علم   که سیه کافور دارد نام هم
حق ستون این جهان از ترس ساخت   هر یکی از ترس جان در کار باخت
حمد ایزد را که ترسی این چنین   کرد او معیار اصلاح زمین
اینهمه ترسنده اند از نیک و بد   هیچ ترسنده نمی ترسد ز خود
پس حقیقت بر همه حاکم کیست   که قریب است او اگر محجوب نیست
هست او اندر دکین ای بوالهوس   تا نگردی فارغ از تشویش و عسس

في الدنیا

این یکی خر داشت پالانش نبود   یافت پالان گرگ خر را در ربود
کوزه بودش آب می نامد بدست   آب را چون یافت خود کوزه شکست
چیست دنیا از خدا غافل شدن   نی قماش و نقره و فرزند و زن
مال را گر بهر دین باشی حمول   نعم مال صالح گفت آن رسول

اب

في الدنیا

آب در کشتی هلاک کشتی است   آب اندر زیر کشتی پشتی است
چونکه مال و ملک را از دل براند   زان سلیمان خویش جز مسکین نخواند
رب هب لی از سلیمان آمده است   که مده غیر مرا این ملک دست
تو مکن با غیر من این لطف و جود   این حسد را ماند اما آن نبود
نکته لا ینبغی میخوان بجان   سر من بعدی ز بخل او مدان
بلکه اندر ملک دید او صد خطر   مو بمو ملک جهان بد بیم سر
بیم سر با بیم سر با بیم دین   امتحانی نیست ما را مثل این
پس سلیمان همتی باید که او   بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو
همچو آن ابله که گرما آفتاب   دید بر دیوار و حیران شد شتاب
عاشق دیوار شد کاین ماه ضیاست   بی‌خبر کاین عکس خورشید سماست
چون باصل خویش پیوست آن ضیا   دید دیوار سیه ماند بجا
او بماند دور از مطلوب خویش   سعی ضایع رنج باطل پای ریش
همچو صیادی که گیرد سایه   سایه کی گردد ورا سرمایه
سایه مرغی گرفته مرد سخت   مرغ حیران گشته بر شاخ درخت
کاین مدمغ بر که میخندد عجب   اینت باطل اینت پوسیده سبب

از شکر گر شکل نانی میپزی / طعم قند آید نه نان چون میمزی
گر بت زرین بیابد مؤمنی / کی هلد او را پی سجده کنی
بلکه گیرد اندر آتش افکند / صورت عاریتش را بر کند
تا نماند بر ذهب نقش وثن / چونکه صورت مانع است و راه‌زن
ذات زرش داد ربانیست / نقش بت بر نقد زر عاریتست
شیر با این فکر میزد خنده فاش / از تبسمهای شیر ایمن مباش
مال دنیا شد تبسمهای حق / کرده ما را مست و مغرور و خلق
فقر و رنجوری بهستت ای سند / کان تبسم دام خود را بر کند
خلق اطفالند جز مست خدا / نیست بالغ جز رهیده از هوا
او چنین و کودکان اندیش / بجز از مستی و ذوق مبش
گفت دنیا لعب و لهوست و شما / کودکید و راست فرماید خدا
از لعب بیرون نرفتی کودکی / بی زکات روح کی باشی زکی
جهد پیغمبر بفتح مکه هم / کی بود در حب دنیا متهم
آنکه او را مخزن هفت آسما / چشم دل بر بسته روز امتحان
از پی نظاره اش حور و جان / کرده پر آفاق هر هفت آسمان

خوبان

هست میبیند کراو را اهل مال
اید از دزدی که در بابت جوال
چون ز خوی خویش ...
لبس زرین خویش ...
هم چنین زر سای ... از عاقلان
که بود دنیا عقل و علم ...
از پی آن عاقلان از دو فنون
گفت از دزد دنیا لا یعلمون
هر کسی زر سای از دزد کی
خویش را اعلم ...
گو بیا او کر دو ز کام ...
خود نماند در دو رکان ...
شهوت دنیا مثال گلخن است
که از او حمام تقوی روشن است

قد بستان افتاده بر خاکرهش / صد چو یوسف اوفتاده در چهش
این سزای آنکه از شاه خبیر / خیره بگریزد بخانه گنده پیر
گنده پیر جاهل آمد دنیا دنیست / هر که مایل شد بدو خاد و غبیست
هست دنیا جاهل و جاهل پرست / عاقل آن باشد که زین جاهل برست
هر که با جاهل بود همراز باز / ار رسد با او که با آن شاه بان
چون ترا ذکر و دعا دستور شد / زان دعا کردن دلت مغرور شد
هم سخن دیدی تو خود را با خدا / ای بسا کس زین گمان افتد جدا
گرچه با تو شه نشیند بر زمین / خویش بشناس و نکوتر نشین
پیشه آموختن در کسب تن / چنگ اندر پیشه دینی بزن
در جهان پوشیده گشتی و غنی / چون برون آیی از اینجا چون کنی
پیشه آموز کاندر آخرت / اندر آید دخل کسب مغفرت
آن جهان شهریست پر بازار و کسب / تا نپنداری که کسب اینجاست حسب
حق تعالی گفت کاین کسب جهان / پیش آن کسب است لعب کودکان
کودکان سازند در بازی دکان / سود نبود جز که تعطیل زمان
شب شود در خانه آید گرسنه / کودکان رفته بماند یک تنه

... صفا
زانکه در گرمابه ...
... مانند ...
... کردن ...
اندر آن ... حرص ...
تا بود ... نوا
... گرمابه ...
... خادم
هر که در حمام شد سیمای او
هست پیدا بر رخ زیبای او
تونیان را نیز سیما آشکار
از لباس و از دخان و از غبار
... بوی ...
...

اینجهان بازیست ومرگ شب ‌ باز کردی کیسه‌ها پر تعب
سور خانه کودنها مانده ‌ با فغان واحزنا بر خوانده
کب دین عشقست وجذب ایزدی ‌ قابلیت نور حق دان ای حرون
گر چنین راکرد بکشی دردهم ‌ هست بیرون عالمی بس منتظم
یک زمین خرمی با عرض وطول ‌ اندرو بس نعمت وچندین اکول
کوهها وبحرها ودشتها ‌ بوستانها باغها وکشتها
اسمان بس بلند و پرضیاء ‌ افتاب وماهتاب و صدسها
از شمال وازجنوب ازدبور ‌ باغها دارد عروسیها وسور
در صفت ناید عجایبهاان ‌ تو درین ظلمت چه در امتحان
خون خوری در چارمیخ تنگنا ‌ درمیان حبس انجاس وعنا
او بحکم حال خود منکر بدیست ‌ زانکه رسالت معرض وکافر شدیست
کاین محالست وفریبست وغرور ‌ زانکه وهم کور از انمعنیست دور
جنس چیزی چون ندید ادراک او ‌ نشود ادراک منکر ناک او
همچنانکه خلق عام اندر جهان ‌ زانجهان ابدال میگویندشان
کانجهان زجا هست برنایدست ‌ هست بیرون عالمی بی بود ونست

خرم ان باشد که نفس بیدترا ‌ چوب ونوش داینها این سرا
گر نه چوبی دارد ونه نوش او ‌ سحر خواند می دمد در گوش او
گر بیا مهمان ما ای روشنی ‌ خانه از تست وتو ان منی
خرم ان باشد که گوئی نجم ام ‌ با سقیم وخسته این دخمه ام
با سرم درداست دردسر بیر ‌ با مرا خوانده است انجا لوبیر
زانکه بکوشت دهد با بنتها ‌ گر بکارد در تو نیش دنبها
زو اگر بیجاه با شصت دهد ‌ ماهیا او کوشت در شست هند
اینجهان همچون درختست ای کرام ‌ ما بر او چون میوهای نیم خام
سخت گیرد خامها مر شاخ را ‌ زانکه در خامی نشاید کاخ را
چون بپخت وگشت شیرین لب گزان ‌ سست گیرد شاخها را بعد ازان
چون ازان اقبال شیرین شد دهان ‌ سرد شد بر ادمی ملک جهان
سخت گیری وتعصب خامیست ‌ تا جنینی کار خون اشامیست
چیز دیگر ماند اما گفتنش ‌ با تو روح القدس گوید نی منش
کودکان اسفالها را بشکنند ‌ نام زر بنهند ودر دامن کنند
اندران بازی چو گوئی نام زر ‌ ان کند در خاطر کودک اثر

اندرین کون وفساای اوستاد ‌ ان دغل کون وبضجت ان فساد
کون میگوید بیا من خوش پیم ‌ وان فساد ش گفت رو من لاشیم
ای زخوبی بهاران لب گزان ‌ بنگران سردی وزردی خزان
روز دیدی طلعت خورشید خوب ‌ مرگ او را یاد کن وقت غروب
بدر را دیدی برین خوش چار طاق ‌ حسرتش را هم ببین وقت محاق
ای بکرده اعتماد واثقی ‌ بر دم وبر جا پلوس فاسقی
قبه بر ساختی از حباب ‌ اخر انخیمه است بس واهی طناب
زرق چون برقست اندر نور ان ‌ راه نتوانند دیدن رهروان
اینجهان واهل ان بیحاصلند ‌ هر دو اند ربی وفائی یکدلند
زاده دنیا چو دنیا بیوفاست ‌ گرچه رو دارد بتو ان رو قفاست
اهل ان عالم چو انعالم زبر ‌ تا ابد در عهد وپیمان مستقر
هر کجا باشند جوق مرغ کور ‌ بر تو جمع اید ای سیلاب شور
تا فزاید کوری از شور ابها ‌ زانکه اب شور نفزاید عمی
اهل دنیا زان سبب اعمی دلند ‌ شارب شورابه اب وگلند
شور میخور کور میچر در جهان ‌ چون نداری ابحیوان در نهان

باچنین حالت بقا خواهی ربا ‌ همچو زنگی در سیه روئی شاد
افرین ای اوستاد سحر باف ‌ که نمودی معرضان را درد صاف
ساحران مهتاب پیمایند زود ‌ پیش بازرگان وزر گیرند سود
سیم بربایند زاینگون پیچ پیچ ‌ سیم از کف رفته وکرباس هیچ
اینجهان جادوست ماان تاجریم ‌ که ازو مهتاب پیموده خریم
گز کند کرباس پانصد گز شتاب ‌ ساحرانه او ز نور ماهتاب
چون ستد او سیم عمرت ای رهی ‌ سیم شد کرباس نی کیسه تهی
همچنین جمله نعیم این جهان ‌ بس خوشست از دور وپیش از امتحان
مینماید در نظر از دور اب ‌ چون روی نزدیک ان باشد سراب
گنده پیر است او وازبس چاپلوس ‌ خویش را جلوه دهد چون نو عروس
هین مشو مغرور اینگلگونه اش ‌ نیش نوش الوده او در مجش
گفت شاه قصاص در شهر شما ‌ گفت چابکتر درین فن دغا
گفت خیاطی است نامش پورشش ‌ اندرین دزدی وچستی خلق کش
گفت من ضامن که با صد اضطراد ‌ او نیارد برد از من رشته تار
پس بگفتندش که از تو چست تر ‌ مات او گشتند در دعوی مهر

كتاب الذال

بل زر مضروب ضرب ایزدی / کو نگردد کاسد آمد سرمدی

آن زری کاین زر از آن زر تاب یافت / گوهر و تابندگی و آب یافت

آن زری که دل از او گردد غنی / غالب آمد بر قمر در روشنی

پس بد مطلق نباشد در جهان / بد بنسبت باشد این را هم بدان

در زمانه هیچ زهر و قند نیست / کان یکی را پا دگر را بند نیست

مر یکی را پا دگر را پای‌بند / مر یکی را زهر و دیگر را چو قند

زهر ماران مار را باشد حیات / نسبتش با آدمی آمد ممات

خلق آبی را بود دریا چو باغ / خلق خاکی را بود آن درد و داغ

همچنین بر می‌شمر ای مرد کار / نسبت این از یکی تا صد هزار

زید اندر حق آن شیطان بود / در حق آن دیگری انسان بود

این بگوید زید صدیق و سنی است / وان بگوید زید گبر و کشتنی است

زید یک ذات است بر آن یک جنان / او بر این دیگر همه رنج و زیان

آنکه گوید مال کرد او بر ... / ... یعنی ... چند ...

این سخن گرچه که رسوائی فزاست / در میان تو نشان این فخرهاست

گر تو شیر ... کشتی ... / ... کشیدم ... بی‌کرب

زان نبی دنیات را سحاره خواند / کو به افسون خلق را در چه نشاند

هین فسون گرم دارد گنده پیر / کرده شاهان را دم گرمش اسیر

گر گشادی عقد او را عقل‌ها / انبیا را کی فرستادی خدا

هین طلب کن خوش‌دمی عقده‌گشا / رازدان یفعل الله ما یشا

چون فراق نقش سخت آمد ترا / تا چه سخت آید ز نقاشش جدا

في الدنيا

یک فقیهی ژنده‌ها در چیده بود / در عمامهٔ خویش در پیچیده بود

تا شود زفت و نماید آن عظیم / چون درآید سوی محفل در حطیم

ژنده‌ها از جامه‌ها پیراسته / ظاهر دستار از آن آراسته

ظاهر دستار چون حلهٔ بهشت / چون منافق اندر آن رسوا و زشت

پاره پاره دلق و پنبه و پوستین / در درون آن عمامه بد دفین

رو بسوی مدرسه کرده صبوح / تا بدین ناموس یابد او فتوح

در ره تاریک مردی جامه‌کن / منتظر استاده بود از بهر فن

در ربود او از سرش دستار را / پس دوان شد تا بسازد کار را

پس فقیهش بانگ برزد کای پسر / باز کن دستار را وانگه ببر

اینچنین که چار پره می‌پری / باز کن آن هدیه را که می‌بری

باز کن آن را بدست خود بمال / آنگهان خواهی ببر کردم حلال

چونکه بازش کرد آنکه می‌گریخت / صد هزارش ژنده اندر ره بریخت

زان عمامهٔ زفت نابایست او / ماند یک گز کهنه‌ای در دست او

بر زمین زد کهنه را کای بی‌عیار / زین دغل ما را برآوردی ز کار

همچنین دنیا اگرچه خوش شکفت / عیب خود را بانگ زد جمله بگفت

گر ببینی یک نفس حسن ودود / اندر آتش افکنی جان و وجود

جیفه بینی بعد از آن این ...

چون ببینی کر و فر قرب را / ...

تا برآید ناگهان صبح اجل / وارهد از ظلمت ظن و دغل

خنده‌اش گیرد از آن غم‌های خویش / چون ببیند مستقر و جای خویش

چون چهارم باران بر اخطا | لاغ از استاد میکرد اقتضا
رحم امد بروی ان استاد را | کرد در بابی فن و سید اد را
گفت مولع گشته این مغبون برین | بیخبر کانجه خسارات و غبین
بوسه افشان گفت بر استاد او | گر مرا بهر خدا افسانه گو ٥
ای فرو رفته بغیر و جهل و شک | چند جوئی لاغ و دستان فلک
تا بکی نوشی تو عشوه زین جهان | گر نه عقلت ماند بر قانون جهان
لاغ این چرخ ندیم کرد و مرد | ابروی صد هزاران چون تو برد
میدرد میدوزد این درزی عام | جامه صد سالگان و صد طفل خام
پیر و طفلان تشنه پیش هر که | تا ابعد و بخش او لاغی کند
لاغ او گر باغها را داد داد | چون دی امد داد برها باد داد
ترک خنده کن بیا ای برزشت | زانکه عمرت رفت و خواهی گشت
چونکه بنهادان قبا در درزی دست | اسب را بر باد دادان برزشت
مخلصش بشنو تو ای ان ترک کول | عالم غدار خیاط چو غول
اطلسی کز بهر تقوی و صلاح | دوخت باید خرج کردی در مزاح
اطلس عمر و مصالح شهوت | روز و شب مقراض و خنده غفلت

اسب ایمانت شیطان درکمین | با خدا افسانه را بگذار هین
اطلس عمرت بمقراض شهور | برد پاره پاره خیاط غرور
تو تمنا می بری کاخر مدام | لاغ کردی سعد بوده بردوام
همچو قوم موسی اندر تو نیه | مانده چهل سال بر جای سفیه
میدوی هر روز تا شب در دوله | خویش را بینی در اول مرحله
نگذری زین بعد سیصد سال تو | تا کرداری عشق اینگوساله تو
تا خیال عجل از جانت نرفت | بد را ایشان تیه چون گرداب تفت
غیر انجلی کز او یابیده | بی نهایت لطف و نعمت دیده
کاو طبعی زان نکوتیها رفت روث | از دلت در عشق این گوساله
ابندعا تو امر کردی زانتدا | ور نه خاکی را چه زهره این ندا
چون دعامان امر کردی ای نجاب | این دعای خویش را کن مستجاب
شب شکسته کشتی فهم و حواس | نی امیدی مانده نی خوف و هراس
برده در دریای حیرت از دم | تا ز چه فن بر کنید بفر شندم
چشم سید چون با خبر بود گفت | پس بدان عرید جهان را جیفه
زان یکی عیش گر اشیدا وه | بی فر دانند دل او مهر اسب

چشم خود بگذاشت چشم او گزید | هوش خود بگذاشت قول او شنید
این بهانه بود کان دنیا فرد | از نبا زان برد لشه رد کرد
کان رسول حق بگفت اندر نبان | اینکه منهومان هما لا یشبعان
طالب الدنیا و توفیراتها | طالب العلم و تدبیراتها
پس درین قسمت چو بگشادی نظر | غیر این دنیا بود علم ای پدر
غیر دنیا پس چه باشد اخرت | گر کند ز اینجا و کرم ده هجرت
غیر دنیا اخرت باشد یقین | کان برد ز اینجا انجا ای امین

فی الدعاء

رفت در مسجد سوی محراب شد | سجده گاه از اشک شه پر اب شد
چون بخویش امد ز غرقاب فنا | خوش زبان بگشود در مدح و ثنا
کای کمینه بخششت ملک جهان | من چگویم چون تو میدانی نهان
حال ما و این طبیبان سر بسر | پیش لطف عام تو باشد هدر
دزد کی از مار گیری مار برد | ز ابلهی او را غنیمت می شمرد
وا رهید ان مارگیر از زخم مار | مار کشت ان دزد خود را زار زار
مارگیرش دید و بر بشناختش | گفت از جان مار من پرداختش

در دعا میخواستی جانم از او | کش بیابم مار بستانم از او
شکر حق را کان دعا مردود شد | من زیان پنداشتم ان سود شد
بس دعاها کان زیانست و هلاک | وز کرم می نشنود یزدان پاک
مصلحت و مصلحت‌سرا داند او | کان دعا را باز میگرداند او
وان دعا گوینده شاکی میشود | میبرد ظن بد وان بد بود
می نداند کو بلای خویش خواست | واز کرم حق ان بد و ناورد راست
گفت با عیسی یکی ابله رفیق | استخوانها دید در گوی عمیق
گفت اهمره انام ان سنی | کر بدان تو مرده زنده میکنی
مر مرا اموز تا احسان کنم | استخوانها را بدان با جان کنم
گفت خامش کن که این کار تو نیست | لایق انفاس و گفتار تو نیست
کان نفس خواهد ز باران پاکتر | وز فرشته در روش چالاکتر
عمرها بایست تا دم پاک شد | تا امین مخزن افلاک شد
چون ترا ذکر دعا دستور شد | زان دعا کردن دلت مغرور شد
هم سخن دیدی تو خود را با خدا | ای بسا کس زین گمان افتد جدا
با تو گر شه بر نشیند بر زمین | خویش بشناس و نکوتر نشین

کتاب الدلال

چونکه عیسی دید کابله زان فریق | جز که استیزه نمیدید اندر طریق
می‌نگیرد پند را از ابلهی | بخل می‌پندارد او از گمرهی
خواند عیسی نام حق بر استخوان | از برای التماس آن جوان
حکم یزدان از پی انجام مرد | صورت آن استخوان را زنده کرد
از میان برجست یک شیر سیاه | پنجه برزد کرد نقشش را تباه
کله‌اش برکند و مغزش ریخت زود | همچو جوزی کاندر او مغزی نبود
گر ورا مغزی بدی زاشکستنش | خود نبودی نقص الا بر تنش
گفت عیسی چون شد این بر کوه تو | گفت زان رو کز تو زاو آشفتمی
کافر و مومن خدا گویند لیک | در میان هر دو فرقی هست نیک
آنکه گوید خدا از بهر نان | متقی گوید خدا از عین جان
الله الله می‌زنی از بهر نان | بی طمع پیش آی والله را بخوان
گر بدانستی گدا از گفت خویش | پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش
سالها گوید خدا آن نان‌خواه | همچو خر مصحف کشد از بهر کاه
گر بدل در تافتی گفت لبش | ذره ذره گشته بودی قالبش
با چنین نزدیکیی دوریم دور | در چنین تاریکیی بی‌نور نور

گفت آن الله تو لبیک ماست
وان نیاز و درد و سوزت پیک ماست
ای تو داد در کار من آورده‌ام
ذکر من مشغول ذکرت کرده‌ام
ترس و عشق تو کمند لطف ماست
زیر هر یا رب تو لبیک‌هاست
بوی کبر و بوی حرص و بوی آز
در سخن گفتن بیاید چون پیاز
گر خوری سوگند من کی خورده‌ام
از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام
آن دم سوگند غمازی کند
بر دماغ همنشینان بر زند
پس دعاها رد شود از بوی آن
آن دل کژ می‌نماید در زبان
اخسئوا آید جواب آن دعا
چوب رد باشد جزای هر دغا

ببوتا

فی الدعا

این دعا هم بخشش و تعلیم تست | ورنه در گلخن گلستان از چه رست
زانکه بی‌حاجت خداوند عزیز | می‌نبخشد هیچکس را هیچ چیز
گر نبودی حاجت عالم زمین | نافریدی هیچ رب العالمین
وین زمین مضطرب محتاج کوه | گر نبودی نافریدی با شکوه
ور نبودی حاجت افلاک هم | هفت گردون نافریدی از عدم
آفتاب و ماه و این استارگان | جز بحاجت کی پدید آمد عیان
پس کمند هستها حاجت بود | قدر حاجت مرد را آلت بود
پس بیفزا حاجت ای محتاج زود | تا بجوشد از کرم دریای جود
این گدایان بر ره و هر مبتلا | حاجت خود می‌نماید خلق را
کوری و شلی و بیماری و درد | تا از این حاجت بجنبد رحم مرد
گر نداری تو دم خوش در دعا | رو دعا میخواه از اخوان صفا
هر این فرمود با موسی خدا | وقت حاجت خواستن اندر دعا
کای کلیم الله ز من میجو پناه | با دهانی کان نکردی تو گناه
گفت موسی من ندارم آن دهان | گفت ما را از دهان غیر خوان
آنچنان کن که دهانها مر ترا | در شب و در روزها آرد دعا

گر حدیثت کژ بود معنیت راست
آن کژی لفظ مقبول خداست
ور بود معنی کژ و لفظت نکو
آنچنان معنی نیرزد یک تسو
حلم حق گرچه مواساها کند
گر بگویی از ظرافت ...
هر چه اینجا بیاید ...
همچو اطفالند یکسان بی‌ریا
ما همی دانیم خود را از شما
لیک میخواهیم آواز شما
زانکه اینها نیست با الا انوا
رحمت من بر غضبم سابق است

از دهان غیر که کردی گناه — از دهان غیر خوان کای اله
آن دهانی که نکردستی گناه — آن دهان غیر باشد عذرخواه
یا دهان خویش را پاکی کن — روح خود را چابک و چالاک کن
ذکر حق پاکست و چون پاکی رسید — رخت بربندد برون آید پلید
ترس و عشق تو کمند لطف ماست — زیر هر یا رب تو لبیکهاست
جان جاهل زین دعا جز دور نیست — زانکه یا رب گفتنش دستور نیست
بر دهان و بر دلش قفلست و بند — تا ننالد با خدا وقت گزند
این کشیدن زیر لب آواز را — یاد کردن مبدأ و آغاز را
انشاء آواز صافی و حزین — کای خدا ای مستغاث و ای معین
ناله سگ در رهش بی جذبه نیست — زانکه هر راغب اسیر رهزنیست
چون سگ کهفی که از مردار رست — بر سر خوان شهنشاهان نشست
تا قیامت میخورد او پیش غار — عارفانه آب رحمت بی تغار
اندر عای بیخودان خود دیگر است — آن دعا زو نیست گفت داور است
آن دعا حق میکند چون او فناست — آن دعا و آن اجابت از خداست
واسطه مخلوق نی اندر میان — بیخبر زان لابه کردن جسم و جان

تو نکوئی مرد حق را در نظر — کی درآید با خدا ذکر بشر
خر ازین میخسپد اینجا ای فلان — که بشر دیدی تو ایشان را نه جان
کار ازین ویران شدست ای مرد خام — که بشر دیدی تو ایشان را چو عام
تو همین دیدی که ابلیس لعین — گفت من از آتشم آدم ز طین
چشم ابلیسانه را یکدم ببند — چند بینی صورت آخر چند چند
من غلام آنکه نفروشد وجود — جز بدان سلطان با افضال و جود
چون بگرید آسمان گریان شود — چون بنالد چرخ یا رب خوان شود
من غلام آن مس همت پرست — کو بغیر کیمیا نارد شکست
دست اشکسته برآور در دعا — سوی اشکسته پرد فضل خدا
گر رهائی بایدت زین چاه تنگ — ای برادر رو بر آذر بی درنگ
کان دعا شیخ نی چون هر دعاست — فانیست و گفت او گفت خداست
چون خدا از خود سؤال و کد کند — پس دعای خویش را چون رد کند
هم دعا از من روان کردی چو آب — هم ثباتش بخش و گردان مستجاب
هم تو بودی اول آرنده دعا — هم تو باش آخر اجابت را رجا
تا زنم من لاف کان شاه جهان — بهر بنده عفو کرد از مجرمان

کتاب الدال

درد بودم سر بسر من چون سپند | گرد شاهم داوری هر درد مند

دیده را نادیده خود انگاشتم | باز ز بنبل دعا برداشتم

چون الف چیزی ندارم ای کریم | جز دلی وان تنکتر از چشم میم

این الف وین میم ام بود ما است | میم ام تنگست الف زان در کداست

گشت شب بیرون دوم من بی نرم | تا ز ظلمت نایدم از کدیه شرم

همچو شب کوکی کنم من در کوبا | تا رسد از بام مهتابم نیم دانک

اندر این اندیشه بیرون شد بکوی | واندر این فکرت همی شد سو بسو

یکزمان مانع همی شد شرم وجا | یکزمانی جوع می گفتش بخوا

پای پیش و پای پس تا ثلث شب | گر بخواهم یا بجنبم خشک لب

ناگهانی خود عس او را گرفت | مشت و چوبش زد ز صفرا تا نکه

اتفاقا اندر ان شبهای تار | دیده بد مردم ز شب دزدی هزار

فی الدین

سر ز شکر دین از ان بر تافتی | کز پدر میراث مفلس یافتی

مرد میراثی چه داند قدر مال | رستمی جان کند و مجان یافت زال

بود ز ز میراثی را بشمار | جمله را خورد و بماند او زار زار

فی الدین والداء

مال میراثی ندارد خود وفا | چون بنا کام از کذشته شد جدا

او نداند قدر هم کار زان بیافت | کر بکد و کسب و رنجش کم شتافت

قدر جان زانمی ندانی ای فلان | کر بداد حق بخشش رایکان

نقد رفت و جنس رفت خانه ها | ماند چون جغدان در این ویرانها

گشت یا رب بر لب دادی زرفت | یا بده برگی و یا بفرست مرگ

چون تهی شد یاد حق آغاز کرد | یا رب و یا رب اجرنی ساز کرد

فی داء

چون پیمبر دیدن بیمار را | خوش نوازش کرد یار غار را

زنده شد او چون پیمبر را بدید | کو مثال اندم مرا او را آفرید

گفت بیماری مرا این بخت داد | کامد این سلطان بر من بامداد

تا مرا صحت رسید و عافیت | از قدوم این شه بی حاشیت

ای خجسته رنج و بیماری و تب | ای مبارک درد و بیخوابی شب

نک مرا در پیری از لطف و کرم | حق چنین رنجوری داد و سقم

درد پشتم داد تا من هم ز خواب | بر جهم هر نیمشب لابد شتاب

تا نخسپم جمله شب چون گاومیش | دردها بخشید حق از لطف خویش

کتاب الدال

علت آید تا بدن را بگسلد ❊ تا عناصر همدگر را واهلد
چار مرغند این عناصر بسته پا ❊ مرگ و رنجوری و علت پاگشا
پایشان از همدگر چون باز کرد ❊ مرغ هر عنصر یقین پرواز کرد
جذب این اصلها و فرعها ❊ هر دمی رنجی نهد در جسم ما
تا که این ترکیبها را بر درد ❊ مرغ هر جزوی به اصل خود بود
حکمت حق مانع آید زین عجل ❊ جمعشان دارد بصحت تا اجل
گوید ای اجزاء اجل مشهود نیست ❊ پر زدن پیش از اجلتان سود نیست
تنکرند اندر رتب و قولنج و سل ❊ راه ندهد این سببها را بدل
زانک هر یک زین مرضها را دواست ❊ چون دوا نپذیرد آن حکم قضاست
هر مرض دارد دوا میدان یقین ❊ چون دوای درد سرما پوستین
چون خدا خواهد که مردی بفسرد ❊ سردی از صد پوستینش بگذرد
در وجودش لرزه بنهد که آن ❊ نه زاتش کم شود نه از دخان
برش او سردی بنهد چنان ❊ کان بجامه به نگردد و آنشان
چون قضا آید طبیب ابله شود ❊ وان دوا در نفع هم گمره شود
این زمان که میشوی بیمار تو ❊ میکنی از جرم استغفار تو

مپیما

فی الداء

مپیماید بر تو زشتی کنه ❊ میکنی نیت که باز آیم به ره
عهد و پیمان میکنی که بعد ازین ❊ جز که طاعت نبودم کار گزین
پس یقین گشت آنکه بیماری ترا ❊ می ببخشد هوش و بیداری ترا
پس بدان این اصل را ای اصل جو ❊ هر کرا درد است او بردست بو
دان که هر رنجی ز مردن پاره ایست ❊ جزو مرگ از خود بران گر چاره ایست
چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت ❊ دان که کلش بر سرت خواهند ریخت
جزو مرگ از گشت شیرین مر ترا ❊ دانکه شیرین میکند کل را خدا
دردها از مرگ می آید رسول ❊ از رسولش رو مگردان ای فضول
هر که شیرین میزید او تلخ مرد ❊ هر که او تن را پرستد جان نبرد
گوسفندان را ز صحرا می کشند ❊ آنکه فربه تر مر او را می کشند

فی دواء

چون سلیمان نبی شاه انام ❊ ساخت مسجد را فارغ شد تمام
هر صباح او را وظیفه این بده ❊ کامدی در مسجد اقصی شده
نوگیاهی رسته دیدی اندر او ❊ پس بگفتی نام و نفع خود بگو
تو چه داروئی و نامت بر چیست ❊ تو زیان بر کی و نفعت بر کیست

فی الدواء

زانکه هر یک زان مرضها را دواست ❊ چون دوا نپذیرد آن فعل قضاست
هر مرض دارد دوا و اصلان یقین ❊ چون دوای رنج سرما پوستین
چون خدا خواهد که مردی بفسرد ❊ سردی از صد پوستینش بگذرد
در وجودش لرزه بنهد که آن ❊ نه زاتش کم شود نه از دخان
برش او سردی بنهد چنان ❊ کان بجامه و آنکه در دوا شاد
چون قضا آید طبیب ابله شود ❊ وان دوا در نفع هم گمره شود
کی شود محجوب ادراک بصیر ❊ زان سببهای حجاب گول گیر
اصل بیند دیده چون اکمل بود ❊ فرع بیند چونکه مرد احول بود

کتاب الذال

پس بگفتی هر گیاهی فعل و نام / که من او را جانم این را حمام
من مر این را زهرم و آن را شکر / نام من اینست بر لوح قدر
پس سلیمان با حکیمان زان گیا / عالم و دانا شدندی مقتدا
تا کتبهای طبیبی ساختند / جسم را از رنج می پرداختند
این نجوم و طب وحی انبیاست / عقل و حس را سوی بیسو ره کجاست
چونکه اوحی الرب الی النحل آمدست / خانهٔ وحیش پر از حلوا شدست
او بنور وحی حق عز و جل / کرد عالم را پر از شمع و عسل
اینکه کرمناست و بالا میرود / وحیش از زنبور کی کمتر بود
نی تو اعطیناک کوثر خوانده / پس چرا خشکی و تشنه مانده

نصیب این نبینی زان سبب [illegible] — [illegible]

فی الذنب

ای بسا ظلمی که بینی در کسان / خوی تو باشد در ایشان ای فلان
اندر ایشان تافته هستی تو / از نفاق و ظلم و بدمستی تو
آن توی و آن زخم بر خود میزنی / بر خود آن دم تار لعنت می‌تنی
در خود آن بد را نمی‌بینی عیان / ورنه دشمن بوده خود را بجان

گفت پیغمبر که یزدان مجید / از پی هر درد درمان آفرید
لیک زان درمان نبینی رنگ و بو / بهر درد خویش بی فرمان او
هر کجا دردی دوا آنجا رود / هر کجا فقری نوا آنجا رود
آن یکی رنجور شد سوی طبیب / گفت نبضم را نگه دار ای لبیب
تا ز نبض آگه شوی بر حال دل / که رگ دستست با دل متصل
نبض او بگرفت و واقف شد ز حال / که امید صحت او بد محال
گفت هر چه دل بخواهد آن بکن / تا رود از جسمت این رنج کهن

فی الذنب

حمله بر خود میکنی ای ساده مرد / همچو آن شیری که بر خود حمله کرد
چون بقعر خوی خود اندر رسی / پس بدانی کز تو بود آن ناکسی
آن یکی میگفت در عهد شعیب / که خدا از من بسی دیدست عیب
چند دید از من گناه و جرمها / وز کرم یزدان نمیگیرد مرا
حق تعالی گفت در گوش شعیب / در جواب او فصیح از راه غیب
که بگفتی چند کردم من گناه / وز کرم نگرفت در جرمم اله
عکس میگوئی و مقلوب ای سفیه / ای رها کرده ره و بگرفته تیه
چند چندت گیرم و تو بیخبر / در سلاسل مانده پا تا بسر
زنگ تو بر توت ای دیگ سیاه / کرد سیمای درونت را تباه
بر دلت زنگار بر زنگارها / جمع شد تا کور شد ز اسرارها
گر زند آن دود بر دیگ نوی / آن اثر بنماید ار باشد جوی
زانکه هر چیزی بضد پیدا شود / بر سفیدی آن سیه رسوا شود
چون سیه شد دیگ پس تأثیر دود / بعد از این بر وی که بیند ای عنود
دزد چون مال کسان را می‌برد / قبض و دلتنگی دلش را میخلد
او همی گوید عجب این قبض چیست / قبض آن مظلوم کز شرت گریست

هر چه خواهد خاطر تو وا مگیر / تا نگردد صبر و پرهیزت زحیر
صبر و پرهیز این مرض را دان زیان / هر چه خواهد دل در آرش در میان
هر چه خواهد دل در آ گفت ای عمو / اینچنین رنجور را گفت ای عمو
حق تعالی اعملوا ما شئتم

چون بدین قبض التفاتی کم کند — باد اسرار آتش وا دم کند
قبض دل قبض عوان شد لاجرم — گشت محسوس این معانی زد علم
قبضها زندان شده است و چارمیخ — قبض بیخ است و برآرد شاخ بیخ
بیخ پنهان بود هم شد آشکار — قبض و بسط اندرون بیخی شمار
چونکه بیخش بد بود زودش بزن — تا نروید زشت خاری در چمن
تو شنیده روی ترسایان نمود — گر بیامد مثل ایشان دزد و جود
صد ازینها گر بگویم تو کری — بشنوی و ناشنوده آوری
توبه کردم از سخن کانگیختم — بی سخن من داروت آمیختم
گر بهم بر دیش خامت تا پزد — یا بسوزد در دلش خامت تا ابد
تا بدانی کو خبیر است ای عدو — می دهد هر چیز را در خورد او
کی نکو کردی و کی کردی تو بد — گر بدی بدی لابقش در پی اثر
کی فرستادی دمی بر آسمان — نیکیی کز پی نیامد مثل آن
چون بکاری زو بیابی غیر جو — قرض تو کردی ز کی خواهی گرو
جرم خود را بر کسی دیگر منه — گوش و هوش خود بدین پاداش ده
جرم بر خود نه که تو خود کاشتی — با جزا و عدل حق کن آشتی

رنج را

رنج را باشد سبب بد کردنی — بد ز فعل خود شناس از بخت نی
آن نظر بر بخت چشم احول کند — کلب را کهدانی و کاهل کند
متهم کن نفس خود را ای فتی — متهم کم کن جزای عدل را
توبه کن مردانه سر آور بره — که فمن یعمل بمثقال یره
هین سواره توبه شو در دزد دین — جامها از دزد لستان باز بین
مرکب توبه عجایب مرکب است — بر فلک تازد بیک لحظه ز پست
لیک مرکب را نگه میدار از آن — کو بدزدید آن قبایت ناگهان
تا بدزدد مرکبت را نیز هم — پاس دار این مرکبت را دمبدم
آن یکی رنجور شد نزد طبیب — گفت نبضم را نگه دار ای لبیب
تا ز نبض ار گشت پی بر حال دل — که رگ دست است با دل متصل
چونکه دل غیب است خواهی زو مثال — زان بجو که با دلستش اتصال
نبض او بگرفت و اگر شد در حال — که امید صحت او بد محال
گفت هر چت دل بخواهد آن بکن — تا رود از جسمت این رنج کهن
هر چه خواهد خاطر تو وامگیر — تا نگردد صبر و پرهیزت زحیر
صبر و پرهیز این مرض را دان زیان — هر چه خواهد دل در آرش در میان

کتاب الذال

انچنین رنجور را گفت ای عمو | حفظتا اعملوا ماشئتم
کانکه دزد میان مارا کرد کند | اینکه زیر ران اسب انجو خجست
ادی این اسبانت لبنان | باخودا اینهوار اسب جو
وصفها را استمع گو میبراز | ناشناسد مرد اسب خویش باز

فی الذکر

تا توش را چرب و شیرین میکنی | جوهر جان را نبینی فربهی
گرمیان مشک تن را جا شود | روز مردن گند او پیدا شود
مشک را برتن مزن بر دل بمال | مشک چبود نام پاک ذو الجلال
ان منافق مشک بر تن می‌نهد | روح را بر قعر گلخن می‌نهد
بر زبان نام حق و بر جان او | گندها از فکر بی ایمان او
ذکر با او همچو سبزه گلخن است | بر سر مبرز گل است و سوسن است
ان نبات انجا یقین عاریت است | جای انگل مجلس است و عشرت است
طیبات آمد سوی طیبین | مر خبیثان را خبیثات است هین
روشنائی کاو در اخر برست | شیر کاوش خورد بر جا برشکست
روشنائی شد دراخر سوی گاو | گاو را میجست شبان کنج کاو

دزن

[illegible]

فی الذکر

دست می‌مالید بر اعضای شیر | پشت و پهلو گاه بالا گاه زیر
گفت شیر ار روشنی افزون شدی | زهره‌اش بدریدی و دل خون شدی
اینچنین گستاخ زان میخاردم | کو درین شب گاو می‌پنداردم
حق همی گوید که ای مغرور کور | نی ز نامم پاره پاره گشت طور
که لو انزلنا کتابا للجبل | لانصدع ثم انقطع ثم ارتحل
از من ار کوه احد واقف بدی | پاره گشتی و دلش پرخون شدی
از پدر و از مادر این بشنیده‌ای | لاجرم غافل درین پیچیده‌ای
گر تو بی تقلید ازان واقف شوی | بی نشان بیجا چون هاتف شوی
اذکروا الله شاه ما دستور داد | اندر آتش دید ما را نور داد
گفت اگرچه پاکم از ذکر شما | نیست لایق مر مرا تصویرها
لیک هرگز مست تصویر و خیال | درنیابد ذات ما را بیمثال
ذکر جسمانه خیال ناقص است | وصف شاهانه ازانها خالص است

فی ذر

آن شود شاد از نشان کو دید شاه | چون ندید او را نباشد انتباه
روح آنکس کو بهنگام الست | دید رب خویش و شد بیخویش و مست

[illegible]

کتاب الذال

من نشوعم که بدان کف خوش شوم
با دریکا واست ور بود دون چنین
هم معلم هست محروم از صواب
نوحه کر اموز باشد در حجاب
کافر و مومن خدا گویند لیک
در میانه هر دو فرقی هست نیک
آن گدا گوید خدا از بهر نان
متقی گوید خدا از عین جان
[illegible]
گر بدانستی گدا از گفت خویش
پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش
سالها گوید خدا آن نان خواه
همچو خر مصحف کشد از بهر کاه
گر بدل در تافتی گفت لبش
ذره ذره گشته بودی قالبش

اوشناسد بوی می کو می بخورد — چون نخورد او می چه داند بوی کرد

ما در این دهلیز قاضی قضا — بهر دعوی الستیم و بلی

چون بلی گفتیم از امتحان — قول و فعل ما شهودات بیان

از چه در دهلیز قاضی تن زدیم — نی که ما بهر گواهی آمدیم

چند در دهلیز قاضی ای گواه — حبس باشی ده شهادت را ز گاه

زان بخواندندت بدینجا تا که تو — آن شهادت بدهی و ناری عتو

از لجاج خویشتن بنشسته — اندر این تنگی لب و کف بسته

تا بندهی این گواهی ای شهید — تو ازین دهلیز کی خواهی رهید

یکزمان کارست بگذار و بتاز — کار کوته را مکن بر خود دراز

خواه در صد سال خواهی یکزمان — این امانت واگذار و وارهان

تا که رحمت غالب آید یا غضب — آب کوثر غالب آید یا لهب

از پی مردم ربایی هر دو هست — شاخ حلم و خشم از روز الست

بهر این لفظ الست مستبین — نفی و اثباتست در لفظ دو بین

زانکه استفهام اثباتیست این — لیک در وی لفظ لیس هم ببین

ترک کن تا ماند این تقریر خام — کاسهٔ خاصان منه در پیش عام

فی الذکر

حبذا آن مطبخ پر نوش و قند
کین سلاطین کاسه لیسان وی اند

شاهدی

فی ذلک

شاهدی کز عشق او عالم گریست — عالمش می راند از خود جرم چیست

جرمش آنکه زیور عاریه بست — کرد دعوی کاین حلل ملک منست

واستانیم آنکه تا داند یقین — خرمن آن ماست خوبان خوشه چین

تا بداند کان حلل عاریه بود — پرتوی بود آن ز خورشید وجود

آن جمال و قدرت و فضل و هنر — ز آفتاب حسن کرد این سو سفر

فی الریا

آن منافق با موافق در نماز — از پی استیزه آید نی نیاز

در نماز و روزه و حج و زکوة — با منافق مومنان در برد و مات

مومنان را برد باشد عاقبت — با منافق مات اندر آخرت

گرچه هر دو بر سر یک بازیند — لیک با هم مروزی و رازیند

هر یکی سوی مقام خود رود — هر یکی بر وفق نام خود رود

نام او محبوب از ذات و صفت — نام این مبغوض از آفات و صفت

مومنش گویند جانش خوش شود — ور منافق تند و پر آتش شود

میم و واو و میم و نون تشریف نیست — لفظ مومن جز پی تعریف نیست

حبذا آن خرمن صحرای دین
که بود هر خرمن اورا خوشه چین
حبذا دریای عمر بی غمی
که بود زو هفت دریا شبنمی
جوع چون [illegible] باقی الست
[illegible]
جوش کرد و ما از آن [illegible]
جوق جوق [illegible]
تا [illegible] اثناه ملا
خود همی گوید بلا الست خود بلا
کو بلای [illegible]
تا که تنگی کرد کل را خود [illegible]
صبحدم چون تیغ [illegible]
از نیام ظلمت خود بر کشد
آفتاب از شرق [illegible]
از فلک انجم [illegible]

كتاب الرّياء

ما درین انبار گندم میکنیم / گندم جمع آمده گم میکنیم

می نیندیشیم آخر ما بهوش / کاین خلل در گندم است از مکر موش

موش تا انبار ما حفره زدست / واز فنش انبار ما ویران شدست

اول ای جان دفع شر موش کن / وانگه اندر جمع گندم جوش کن

بشنو از اخبار آن صدر صدور / لا صلوة تم الا بالحضور

گر نه موش دزد در انبار ماست / گندم اعمال چل ساله کجاست

در سبب

گفت پیغمبر ز سرمای بهار / تن مپوشانید یاران زینهار

زانکه با جان شما آن میکند / کان بهاران با درختان میکند

پس غنیمت باشد آن سرما او / در جهان بر عارفان وقت جو

در بهاران جامه از تن بر کنید / تن برهنه جانب گلشن روید

لیك بگریزید از برد خزان / کانکند کان کرد با باغ و رزان

راویان این را بظاهر برده اند / هم بر آن صورت قناعت کرده اند

آن مرائی در صلوة و در صیام / می نماید جد و جهدی بر تمام

تا گمان آید که از مست ولاست / چون حقیقت بنگری غرق ریاست

حاصل فعل ریائی رهبر است / تا نشان با شیر آنچه مضمر است

خلق چون یونس مسبح آمدند / کامدند از ظلمت بی اختیار شدند

راهر

في الرزق

راهبر که حق بود گاهی غلط / گه گزنده باشد و گاهی سقط

یارب آن تمیز ده ما را بخواست / تا شناسیم آن نشان کژ ز راست

گفت پیغمبر بیك صاحب ریا / صل انك لم تصل یا فتی

از برای چاره این خوفها / آمد اندر هر نمازی اهدنا

کاین نمازم را میامیز ای خدا / با نماز ضالین اهل ریا

گر بکاوی کوشش اهل مجاز / تو بتو گنده بود همچون پیاز

هر یکی از دیگری بی مغزتر / صادقان را یك ز دیگر نغزتر

صد کره بسته بمکران قوم سست / از نفاق و زرق و دین نادرست

في الرزق

ما عیال حضرتیم و شیرخواه / گفت الخلق عیال للاله

آنکه او از آسمان باران دهد / هم تواند کو برحمت نان دهد

اندرین عالم هزاران جانور / میزید خوش عیش بی زیر و زبر

شکر میگوید خدا را فاخته / بر درخت و برگ شب ناساخته

حمد میگوید خدا را عندلیب / کاعتماد رزق بر تست ای مجیب

باز دست شاه را کرده نوید / از همه مردار ببریده امید

في الرزق

آن یکی در عهد داود نبی / نزد هر دانا و پیش هر غبی

این دعا میکرد دائم کای خدا / ثروتی بی رنج روزی کن مرا

چون مرا تو آفریدی کاهلی / زخم خواری سست جنبی منبلی

کاهلم چون آفریدی ای ملی / روزیم ده هم ز راه کاهلی

هر که را پایست جوید روزیی / هر که را پا نیست کن دلسوزیی

رزق را میران بسوی آن حزین / ابر را باران بسوی هر زمین

طفل را چون پا نباشد مادرش / آید و ریزد وظیفه بر سرش

همچنین از پشه گیری تا بفیل   شد عیال الله و حق نعم المعیل
اینهمه غمها که اندر سینه هاست   از بخار و گرد باد و بود ماست
هیچ چاره نیست از قوت عیال   از بن دندان کنم کسب حلال
چه حلال ای گشته از اهل ضلال   غیر خون تو نمی بینی حلال
از خدایش چاره هست از قوت نی   چاره هست از دین و از طاغوت نی
ای که صبرت نیست از دنیای دون   صبر چون داری ز نعم الماهدون
ای که صبرت نیست از ناز و نعیم   صبر چون داری ز الله کریم
ای که صبرت نیست از فرزند و زن   صبر چون داری ز حی ذو المنن
زانکه بر بانگ دهل در سال شد   جمعه را کردند باطل بیدرنگ
تا نباید دیگران ارزان خرند   زان جلب صرفه ز ما ایشان برند
ماند پیغمبر بخلوت در نماز   با دو سه درویش ثابت پر نیاز
کهت طبل لهو یا بازرگانیئ   چونتان ببرید از ربانیئ
قد فضضتم نحو قمح هائما   ثم خلیتم نبیا قائما
بهر گندم تخم باطل کاشتید   وان رسول حق را بگذاشتید
صحبت او خیر من لهوست و مال   بین که را بگذاشتی چشمی بمال

خود نشد حرص شما را این یقین   که منم رزاق خیر الرازقین
آنکه گندم را ز خود روزی دهد   کی توکلهات را ضایع نهد
از پی گندم جدا گشتی از آن   که فرستاده است گندم ز آسمان
راه روزی کسب و رنجست و تعب   هرگز این نادر نشد ور شد عجب
هر که را او پیشه داد و طلب   از ره کسب و تعب با رنج و تب

اطلبوا الأرزاق من اسبابها   ادخلوا الأبيات من ابوابها
شاه و سلطان و رسول حق کنون   هست داود نبی ذو فنون
هست در فرمان او از وحش و طیر   در همه روی زمین او را سیر
با چنین عزی و نازی کاندروست   گر گزیدستش عنایتهای دوست
با همه تمکین خدا روزی او   کرده باشد بسته اندر جستجو
بی زره بافی و رنجی روزیش   می نیابد با همه پیروزیش
گر گران و گر شتابنده بود   عاقبت جوینده یابنده بود
تا که روزی ناگهان در چاشتگاه   ابتدا می کرد با زاری و آه
ناگهان در خانه اش گاوی دوید   شاخ زد بشکست در بند و کلید
گاو گستاخ اندر آن خانه بجست   مرد بر جست و قوائمهاش بست

کتاب الرزاء

پس گلوی گاو ببرید از زمان   بی توقف بی تامل بی امان
چون سرش ببرید شد سوی قصاب   تا اهابش بر کند در دم شتاب
نی که هم توریه و انجیل و زبور   شد گواه صدق قران ای شکور
روزی بی رنج جوی و بی حسب   کز بهشت آورد جبریل سبب
بلکه رزقی از خداوند بهشت   بی صداع باغبان بی رنج کشت
زانکه نفع نان در آن نان داد اوست   بدهدشان نفع بی توسیط پوست
انخورد حلوا که روزیش است باز   آن نه کانگشتان او باشد دراز
نجم ثاقب گشته حارس دیو ران   که بهل دزدی ز احمد سر ستان
ای دویده سوی دکان از پگاه   هین بمسجد رو بجو روزی ز اله
آن یکی درویش گفتا نزد سحر   خضر با زاهن بدیدم خواب در
گفتم ایشان را که روزی حلال   از کجا نوشم گران نبود وبال
مر مرا سوی کهستان راندند   میوه ها زان بیشه می افشاندند
که خدا شیرین بکرد آن میوه را   در دهان تو بهمتهای ما
هین بخور پاک و حلال و بی حسیب   بی صداع و نقل بالا و نشیب
رزق از وی جو مجو از زید و عمر   مستی از وی جو مجو از بنگ و خمر

فی الرزق

منعی زاو خواه نی از گنج و مال   نصرت از وی خواه نی از عم و خال
عاقبت زاینها بخواهی ماندن   هین کرا خواهی در آندم خواندن
این دم او را خوان و باقی را بمان   تا تو باشی وارث ملک جهان
لب فرو بند از طعام و از شراب   سوی خوان آسمانی کن شتاب
دمبدم از آسمان می دار امید   در هوای آسمان رقصان چو بید
دمبدم از آسمان می آیدت   آب و آتش رزق می افزایدت
هر گرسنه عاقبت قوتی بیافت   آفتاب دولتی بر وی بتافت
ضیف با همت چو آشی کم خورد   صاحب خوان آش بهتر آورد
جز که صاحب ضیف درویشی لئیم   ظن بد کم بر برزاق کریم
سر بر آور همچو کوهی ای سند   تا نخستین نور خور بر تو زند
کان سر کوه بلند مستقر   هست خورشید سحر را منتظر
شکر گویم دوست را در خیر و شر   زانکه هست اندر قضا از بد بتر
چونکه قسام اوست کفر آمد گله   صبر باید صبر مفتاح الصلة
ما زکفت الصبر مفتاح الفرج   صابران را کی رسد جور و حرج
راضیم من قسمت قسام را   کو خداوند است خاص و عام را

بهره ور از نعمت او خاص و عام / میرساند روزی وحش و هوام
مرغ و ماهی قسمت خود میخورند / مور و مار از نعمت او میچرند
خوان او سرتاسر عالم کشید / بر سر خوانش خلایق در کشید
میخورند و هیچ کم ناید از آن / کیست بی روزی بگو اندر جهان
باش راضی گر توئی دلزنده / کو رساند روزی هر بنده
غیر حق جمله عدو و دوست اوست / با عدو از دوست کی شکوه نکو
شکر کن تا ناید از مد بتر / ورنه مانی ناگهان در گل چو خر
تا دهد روغن نخواهم انگبین / زانکه هر نعمت غمی دارد قرین
گنج بی مار و گل بی خار نیست / شادی بی غم درین بازار نیست
گفت پیغمبر که بر رزق ای فتی / در فرو بستست و بر در قفلها
جنبش و آمد شد او اکتساب / هست مفتاحی بر آن قفل و حجاب
بی کلید این در گشادن راه نیست / بی طلب نان سنت الله نیست
گر تو بنشینی بجاهی اندرون / رزق کی آید برت ای ذوفنون
گفت از ضعف توکل باشد آن / ورنه بدهد نان کسی کو داد جان
هر که جوید پادشاهی و ظفر / کم نباید لقمه نان ای پسر

دام

دام و دد جمله شده اکال رزق / نی پی کسبند و نی حمال رزق
جمله را رزاق روزی میدهد / قسمت هر یک بپیش می نهد
رزق آید پیش هر که صبر جست / رنج و کوشش ها ز بی صبری است
نان ز خوکان و سگان نبود دریغ / کب مردم نیست این باران و میغ
وانچنانکه عاشقی بر رزق و زار / هست عاشق رزق هم بر روزخوار
گر تو نشتابی بیاید در برت / ور تو بشتابی دهد درد سرت
آن یکی زاهد شنید از مصطفی / که یقین آید بجان رزق خدا
گر تو خواهی ور نخواهی رزق تو / پیش تو آید دوان از عشق تو
از برای امتحان آن مرد رفت / در بیابان نزد کوهی خفت تفت
که ببینم رزق چون آید بمن / تا قوی گردد مرا در رزق ظن
کاروانی راه گم کرده کشید / سوی کوه آن ممتحن را خفته دید
گفت این مرد از طرف چون است عور / در بیابان از ده و از شهر دور
ای عجب مرده است یا زنده است او / می نترسد هیچ از گرگ و عدو
آمدند و دست بر وی میزدند / قاصدا چیزی نگفت آن ارجمند
هم نجنبید و نجنبانید سر / وانگرد از امتحان هیچ او نظر

پس بگفت این ضعیف بی مراد / از مجاعت سکته اندر وی فتاد
نان بیاوردند و در دیگی طعام / تا بریزندش بحلقوم و بکام
پس بقاصد مرد دندان سخت کرد / تا ببیند صدق آن میعاد مرد
رحمشان آمد که این بس بینواست / واز مجاعت هالک و مرگش فناست
کارد آوردند و قوم اشتافتند / بسته دندانهاش را بشکافتند
ریختند اندر دهانش شوربا / میفشردند اندر آن نان پارها
گفت ای دل گرچه خود سر میزنی / راز میدانی و بازی میکنی
گفت دل دانم بقاصد میکنم / رازق الله بر جان و تنم
امتحان زین بیشتر خود چون بود / رزق سوی صابران خود میرود
تا بدانی رزق توکل نیک دری / حرص آوردن چه باشد از خری
بعد از آن بگشاد آن مسکین دهن / گفت کردم امتحان رزق من
هر چه گفتست از ازل یار حبیب / هست حق و نیست در وی هیچ ریب
بر سر هر لقمه بنوشته عیان / که فلان بن فلان بن فلان
هین توکل کن ملرزان پا و دست / رزق تو بر تو ز تو عاشقتر است
عاشق است و میزند او مول مول / کو ز بی صبریت داند ای فضول

گرترا

گر ترا صبری بدی رزق آمدی / خویش را چون عاشقان بر تو زدی
این تب و لرزه ز خوف جوع چیست / در توکل سیر می مانند زیست
یک جزیره سبز هست اندر جهان / اندرو گاویست تنها خوش دهان
جمله صحرا را چرد او تا بشب / تا شود زفت و عظیم و منتجب
شب ز اندیشه که فردا چه خورم / گردد او چون تار مو لاغر ز غم
چون برآید صبح بیند سبز دشت / تا میان رسته قصیل سبز کشت
اندر افتد گاو با جوع البقر / تا بشب آنرا چرد او سر بسر
تا که زفت و فربه و لمتر شود / آن تنش از پیه و قوت پر شود
باز شب اندر تب افتد از فزع / تا شود لاغر ز خوف منتجع
که چه خواهم خورد فردا وقت خور / سالها اینست خوف این بقر
هیچ می نندیشد که چندین سال من / میخورم زین سبزه زار و زین چمن
هیچ روزی کم نیامد روزیم / چیست این ترس و غم و دلسوزیم
باز چون شب میشود آن گاو زفت / میشود لاغر که آوه رزق رفت
نفس آن گاوست و آن دشت این جهان / کو همی لاغر شود از خوف نان
که چه خواهم خورد مستقبل عجب / لوت فردا از کجا سازم طلب

کتاب الآراء

سالها خوردی و کم نامد ز خور   ترک مستقبل کن و ماضی نگر
خواجه اندر آتش و درد و حنین   صد پراکنده همی گفت این چنین

فی روضه خوان

گر بناقص گاه ناز و گه نیاز   گاه سودای حقیقی گه مجاز
مرد غرقه گشته جانی میکند   دست را در هر گیاهی میزند
تا کدامین دست گیرد در خطر   دست و پایی میزند از بیم سر
دوست دارد دوست این آشفتگی   کوشش بیهوده به از خفتگی
دیو هم وقتی سلیمانی کند   لیک هر جولاهه اطلس کی تند
دست جنباند چو دست او ولیک   در میان هر دوشان فرقیست نیک
از حطب بشناس شاخ سدره را   گرچه هر دو سبز باشد ای فتی
اصل این شاخست از نار و دخان   اصل آن شاخست هفتم آسمان
هست ناپیدا صور زین پیش حس   گر غلط بینت چشم کیش حس
هست پیدا آن بپیش چشم دل   جهد کن پیش دل آ جهد المقل
ور ندادی پا بجنبان خویش را   تا ببینی هر کم و هر بیش را
چون ز چشمه آمدی چون خوش نخند   گر تو ناف آهوی کو بوی مشک

کو

روضه خوان

گر تو می‌آیی ز گلزار جنان   دسته گل کو از برای ارمغان
زانچه میگویی و شرحش میکنی   چه نشانه در تو ماند ای سنی
مثل آلوده است اما مثل نی   بوی مشکش ولی جز مشک نی
تا که پشکی مثل گردد ای مرید   سالها باید در آن روضه چرید
گر نباید خورد جو همچون خران   آهوانه در ختن چر ارغوان
رو بصحرای ختن با آن نفر   جز قرنفل یاسمن یا گل مخور
معده را خو کن بدان ریحان و گل   تا بیابی حکمت و قوت رسل
آمدش آواز هاتف در زمان   کان مثالی دان ز لاف جاهلان
گر حجاب و پرده بیرون نامدی   چشم بسته بهیده گو باز شدی
بانگ سگ اندر شکم باشد نهان   نه شکار انگیز و نه شب پاسبان
گرگ نادیده که دفع او بود   دزد نادیده که منع او شود
ماه نادیده نشانها می‌دهد   روستایی را بدان کی میدهد
مشتری نادیده گوید صد نشان   تا ازو خاید دروغ نوشد کف زنان
از برای مشتری در وصف آن   صد نشان نادیده گوید بهر نان
مشتری کو سود جوید خود بنگفت   لیک ایشان را در آن ربح و سکیست

کتاب الآراء

بر هوا برداشت آن بند قصیل   اشتر بختی سبک بی قال و قیل
گر مرا خود حاجت تاریخ نیست   کانچنین جسمی و عالی گردنیست
خود همه کس داند ای جان پدر   که نباشم از شما من خردتر
داند این را هر که ز اصحاب نهیست   که نهاد من فزونتر از شماست
صوفیی را گفت خواجه سیم پاش   کای قدمهای ترا جانم فراش
یک درم خواهی تو امروز ای شیخ   یا که فردا چاشتگاهی سه درم
گفت من بر دو رهمی راضی‌ترم   که دهی امروز فردا صد درم
سیلی نقد از عطای نسیه به   نک قفا پیشت کشیدم نقد ده
خاصه آن سیلی که از دست تو است   هم قفا هم سیلیش مست تو است
هین بیا ای شاد جان و جهان   خوش غنیمت دان نقد این زمان
بار کوتاه کوبت بر پشت خران   هین بهل چوب این خران را تو مران
بر یکی خر بار لعل و گوهر است   بر یکی خر بار سنگ مرمر است
بر همه جوها تو این حکمت مران   اندرین جو ماه بین عکس مهان
آب خضر است این نه آب دام و دد   هر چه اندر وی نماید حق بود

فی رحمت

گفت

فی الرحمة

گفت پیغمبر که نفحتهای حق   اندرین ایام می‌آرد سبق
گوش هش دارید این اوقات را   در ربایید این چنین نفحات را
نفحه آمد شما را دید و رفت   هر کرا میخواست جان بخشید و رفت
نفحه دیگر رسید آگاه باش   تا ازین هم وا نمانی خواجه تاش
جان آتش یافت زان آتش کشی   جان مرده یافت از وی جنبشی
جان ناری یافت از وی انطفا   مرده پوشید از بقای او قبا
بانگ میزد کای خدای بی نظیر   بسکه از شرم آب شد بیچاره پیر
چون بسی بگریست و از حد رفت درد   چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
گفت ای بوده حجابم از اله   ای مرا تو راه زن از شاهراه
ای بخورده خون من هفتاد سال   ای ز تو رویم سیه پیش کمال
زانکه این دمها چه گر نالایق است   رحمت من بر غضب هم سابق است
از پی اظهار این سبق ای ملک   در تو بنهم داعیه اشکال و شک
تا بگویی و نگیرم بر تو من   منکر حلمم نیارد دم زدن
صد پدر صد مادر اندر حلم ما   هر نفس زاید در افتد در فنا
حلم ایشان کف بحر حلم ماست   کف رود آید ولی دریا بجاست

بگذران از جان ما سوء القضا　　وا مبر ما را از اخوان الصفا
ای خدا ای فضل تو حاجت روا　　با تو یاد هیچکس نبود روا
تلختر از فرقت تو هیچ نیست　　بی پناهت غیر پیچاپیچ نیست
رخت ما هم رخت ما را راهزن　　جسم ما مر جان ما را جامه کن
دست ما چون پای ما را میخورد　　بی امان تو کسی جان کی برد
چون بگریانم بجوشد رحمتم　　آن خروشنده بنوشد نعمتم
گر نخواهم داد خود ننمایمش　　چونش کردم بسته دل بگشایمش
رحمتم موقوف آن خوش گریه‌هاست　　چون گریست از بحر رحمت موج خاست
تا نگرید ابر کی خندد چمن　　تا نگرید طفل کی جوشد لبن
وحی آمد سوی موسی از خدا　　بندهٔ ما را ز ما کردی جدا
تو برای وصل کردن آمدی　　نی برای فصل کردن آمدی
تا توانی پا منه اندر فراق　　ابغض الاشیاء عندی الطلاق
هر کسی را سیرتی بنهاده‌ام　　هر کسی را اصطلاحی داده‌ام
در حق او مدح و در حق تو ذم　　در حق او شهد و در حق تو سم
در حق او نور و در حق تو نار　　در حق او ورد و در حق تو خار

در حق

در حق او نیک و در حق تو بد　　در حق او خوب و در حق تو رد
ما بری از پاک و ناپاکی همه　　از گرانجانی و چالاکی همه
من نکردم خلق تا سودی کنم　　بلکه تا بر بندگان جودی کنم
هندیان را اصطلاح هند مدح　　سندیان را اصطلاح سند مدح
من نکردم پاک از تسبیحشان　　پاک هم ایشان شوند و درفشان
ما برون را ننگریم و قال را　　ما درون را بنگریم و حال را
ناظر قلبیم اگر خاشع بود　　گرچه گفت لفظ ناخاضع بود
ای مسیح خوش نفس چونی ز رنج　　که نبود اندر جهان بی مار گنج
چونی ای عیسی ز دیدار یهود　　چونی ای یوسف ز اخوان حسود
تو شب و روز از پی این قوم غمر　　چون شب و روزی مدد بخشای عمر
آه ازین صفراییان بی هنر　　چه هنر زاید ز صفرا درد سر
تو همان کن که کند خورشید شرق　　با نفاق و حیله و دزدی و زرق
تو عسل ما سرکه در دنیا و دین　　دفع این صفرا بود سرکنگبین
سرکه افزودیم ما قوم زحیر　　تو عسل بفزا کرم را وا مگیر
این سزید از ما چنین آمد ز ما　　ریگ اندر چشم چه افزاید عمی

آن سزد از تو ایا کحل عزیز　　گر بیابد از تو هر ناچیز چیز
آب رحمت بایدت رو پست شو　　وانگهان خور خمر رحمت مست شو
رحمت اندر رحمت آمد تا بسر　　بر یکی رحمت فرو ما ای پسر
چرخ را در زیر پا آر ای شجاع　　بشنو از فوق فلک بانگ سماع
پنبه وسواس بیرون کن ز گوش　　تا بگوشت آید از گردون خروش
دفع کن از مغز و از بینی زکام　　تا که ریح الله درآید در مشام
هیچ مگذار از تب و صفرا اثر　　تا بیابی از جهان طعم شکر
داروی مردی کن و عنین مپو　　تا برون آیند صد گون خوبرو
کندهٔ تن را ز پای جان بکن　　تا کند جولان بگرد انجمن
طفل حاجات شما را آفرید　　تا بنالید و شود شیرش پدید
گفت ادعوا الله بی زاری مباش　　تا بجوشد شیرهای مهرهاش
های و هوی باد و شیرافشان ابر　　در غم مااند یک ساعت تو صبر
فی السماء رزقکم نشنیده‌ٔ　　اندرین پستی چه بر چفسیده‌ٔ
ترس و نومیدیت دان آواز غول　　میکشد گوش تو تا قعر سفول
هر ندایی که ترا بالا کشد　　آن ندا میدان که از بالا رسد

هر ندا

هر ندایی که ترا حرص آورد　　بانگ گرگی دان که او مردم درد
این بلندی نیست از روی مکان　　این بلندیهاست سوی عقل و جان
یا رب این بخشش نه حد کار ماست　　لطف تو لطف خفی را خود سزاست
دستگیر از دست ما ما را بخر　　پرده را بردار و پردهٔ ما مدر
باز خر ما را ازین نفس پلید　　کاردش تا استخوان ما رسید
از چو ما بیچاره‌گان این بند سخت　　که گشاید جز تو ای سلطان بخت
اینچنین قفل گران را ای ودود　　که تواند جز که فضل تو گشود
ما ز خود سوی تو گردانیم سر　　چون تویی از ما بما نزدیکتر
بهر ما نی بهر آن لطف نخست　　که تو کردی گمرهان را باز جست
چون نمودی قدرتت بنمای رحم　　ای نهاده رحمها در شحم و لحم
این دعا گر خشم افزاید ترا　　تو دعا تعلیم فرما مهترا
نی که ما را دست فضلش کاشتست　　از عدم ما را نه او برداشتست
ای بسا کز وی نوازش دیده‌ایم　　در گلستان رضا گردیده‌ایم
بر سر ما دست رحمت می‌نهاد　　چشمهای لطف بر ما می‌گشاد
وقت طفلی‌ام که بودم شیرجو　　گاهوارم را که جنبانید او

کتاب الراء

از کرم خوردم بشیر غیر از شیر او   گر مرا پرورد جز تدبیر او
خوی کان با شیر رفت اندر وجود   کی توان آن را ز مردم واگشود
گر عتابی کرد دریای کرم   بسته کی کردند درهای کرم
اصل نقدش لطف و داد و بخشش است   قهر بر وی چون غباری از غش است
از برای لطف عالم را بساخت   ذره‌ها را آفتاب او نواخت
گفت پیغمبر که حق فرموده است   قصد من از خلق احسان بوده است
آفریدم تا ز من سودی کنند   تا ز شهدم دست آلودی کنند
نی برای آنکه من سودی کنم   وز برهنه من قبایی برکنم
چند روزی که ز پیشم رانده است   چشم من در روی خوبش مانده است
کز چنین روئی چنین قهر ای عجب   هر کسی مشغول گشته در سبب
من سبب را ننگرم کان حادث است   زانکه حادث حادثی را باعث است
زان بیاورد اولیا را بر زمین   تا کندشان رحمة للعالمین
خلق را خواند سوی درگاه خاص   حق را خواند که وافر کن خلاص
جهد بنماید از این سو بهر پند   چون نشد گوید خدایا در مبند
رحمت جزوی بود مر عام را   رحمت کلی بود همام را

رحم

فی الرحمة

رحمت جزوش قرین گشته به کل   رحمت دریا بود هادی سبل
رحمت جزوی به کل پیوسته شد   رحمت کل را تو هادی بین بود
رب همی گوید برو سوی سبب   چون ز صنعم یاد کردی ای عجب
گفت زین پس من تو را این هم دهم   ننگرم سوی سبب وا اندهم
گویدش رد وا لعادوا کار تست   ای تو اندر توبه و میثاق سست
لیک من آن ننگرم رحمت کنم   رحمتم پر است بر رحمت تنم
ننگرم عهد بدت بدهم عطا   از کرم این دم چو میخوانی مرا
از من آید جمله احسان و وفا   وز تو بد عهدی و نسیان و خطا
رحمتش نه رحمت آدم بود   کز مزاج رحم آدم غم بود
رحمت مخلوق باشد غصه‌ناک   رحمت حق از غم و غصه است پاک
رحمت بیچون چنین دان ای پسر   ناید اندر وهم از وی جز اثر
ظاهر است آثار و میوه رحمتش   لیک کی داند جز او ماهیتش
هر زمانت گوید بگوشت بخت تو   گر ترا غمگین کنم غمگین مشو
من ترا غمگین و گریان زان کنم   تا کت از چشم بدان پنهان کنم
تلخ گردانم ز غمها خوی تو   تا بگردد چشم بد از روی تو

کتاب والآء

بی تو صیادی و هیچم با منی　　بندهٔ وافکندهٔ رای منی
حیله اندیشی کرد من دردسری　　در فراق و جستن من بیکسی
چارهٔ میجوید بی من درد تو　　میشنودم دوش آه سرد تو
رحمتش سابق بده است از قهر آن　　تا ز رحمت کرد داور امتحان
رحمتش بر قهر از آن سابق شده است　　تا که سرمایه وجود آید بدست
الله الله چون عتاب در رسید　　بی توقف در روی آمیز ای عنید
الله الله چونکه عصیانهای تو　　در یمی ماند بروب شکر کو
الله الله چون ز فضلت راه داد　　سر بجا کای او باید نهاد
الله الله با چنین کهزد و تو　　چون قبولت میکند اکرام او
لطف اندر لطف او کم میشود　　کاسفلی بر چرخ هفتم میرود
باز رحمت پوستین دوزیم کرد　　توبهٔ شیرین چو جان دوزیم کرد
هرچه کردم جمله ناکرده گرفت　　طاعت ناکرده آورده گرفت
همچو سرو و سوسنم آزاد کرد　　همچو گل و دولتم دلشاد کرد
نام من در نامهٔ پاکان نوشت　　دوزخی بودم ببخشیدم بهشت
عفو کن ای عفو در صندوق تو　　سابق لطف و ما مسبوق تو

فی الرحمة

من که باشم که بگویم عفو کن　　ای تو سلطان و خلاصه امر کن
منکه باشم که بوم من با منت　　ای گرفته جمله ذرها دامنت
من که آدم رحم حلم آلود را　　ره نمایم علم حلم اندود را
تو اگر صد قفل بنهی بر دری　　بر کند آن جمله را آخر سری
شحنه از موم اگر مهری نهد　　پهلوانانرا از آن دل بشکهد
اند وسه تار عنایت همچو کوه　　سد شده چون زر سیاه دزد جود
خشت را بگذار ای نیکو سرشت　　لیک هم ایمن مخسب از دیو زشت
رود و ناموز را کرم در دست آر　　وانگهان ایمن بخسب و غم مدار
حق بعزرائیل میگفت ای نقیب　　بر که رحم آمد ترا از هر کئیب
گفت بر جمله دلم سوزد بدرد　　لیک نتوان امر را اهمال کرد
گفت روزی کشتی بر موج تیز　　در شکستم ز امر تا شد ریزریز
پس بگفتی قبض کن جان همه　　جز زنی با طفلکی آمد دمه
هر دوان بر تختهٔ در ماندند　　موجها آن تخته را میراندند
چون بساحل اوفکند آن تخته‌شان　　از خلاص هر دو ام دل گشت شاد
باز گفتی جان مادر قبض کن　　طفل را بگذار تنها ز امر کن

چون زما در بکلید طفلرا | خود تو میدانی چه تلخ امد ورا
کفت حق ان طفلرا از فضل خویش | موج را فکن ... ریشه ایش
بیشه پر سوسن و ریحان و کل | پر درخت میوه دار خوش اکل
چشمهای اب شیرین زلال | پرورید ام طفلرا با صد دلال
کفت مرخورشید را کو را مکن | باد را کفتم براو اهسته وزن
ابر را کفتم براو باران مریز | برق را کفتم براو مکرای تیز
یك پلنکی طفلکان نوزاده بود | کفتم او را شیر ده طاعت نمود
پس بدادش شیر و خدمتهاش کرد | تا که بالغ کشت و زفت و شیر مرد
این حضانت دید با صد ابتلا | که بپروردم و را بیواسطه
شکر او ان بود ای بنده جلیل | که شد او نمرود سوزنده خلیل

فی الروح

مصطفی امد که سازد همدمی | کلمینی یا حمیراء کلمی
ای حمیرا اندر انش نه تو نعل | تا ز نعل تو شود این کوه لعل
این حمیرا لفظ تانیث و جان نهان | نام تانیثش نهند این تازیان
لیک از تانیث جان را باك نیست | روح را با مرد و زن اشراك نیست

فی الروح: مثنوی
جسم از جان نور او روزن میشود
چون رود جان جسم بین چون میشود
خدمت جسمت بکند و کدر او پس
جان تو از اسمان جولان کند
تا بغداد و سمرقند ای همام
روح را اندر تصور نیم کام
دو درم سنك است پیه چشمشان
نور روحش تا عنان اسمان
نور نی این خیمه را منظور اب
جسم جان این نور ... و ...
جان ز ریش و سبلت مردان ...
لیك ...

باز نامد روح حیوانی ازین
بنیز ار روح انسانی ... بین
...

فی الروح

از مونث و از مذکر برترست | این نه ان جانست کز خشك و ترست
این نه ان جانست کافزاید ز نان | ناکهی باشد چنین کاهی چنان
روح صالح بر مثال اشتر است | نفس کره مر ورا چون نی برست
روح همچون صالح و تن ناقه است | روح اندر وصل و تن در فاقه است
روح صالح قابل افات نیست | زخم بر ناقه بود بر ذات نیست
روح صالح قابل ازار نیست | نور یزدان سغبه کفار نیست
حق ازان پیوست با جسمی نهان | تاش ازارند و بینند امتحان
بیخبر کازار این ازار اوست | اب این خم متصل با اب جوست
زان تعلق کرد با جسمی اله | تا که کردد جمله عالم را پناه
کس نیابد بر دل ایشان ظفر | بر صدف اید ضرر نی بر کهر
ناقه جسم ولی را بنده باش | تا شوی با روح صالح خواجه تاش
ترك عیسی کرده خر پرورده | لاجرم چون خر برون پرده
طالع عیسی است علم و معرفت | طالع خر نیست ای تو خر صفت
ناله خر بشنوی رحم ایدت | پس ندانی خر خری فرمایدت
رحم بر عیسی کن و بر خر مکن | طبع را بر عقل خود سرور مکن

بعد از ان شاه احد لب کرد
جبرئیل از بیم نور و الش خرد
هر که را با ضد خود ... است
ان عقوبت ...
تا سلیمان کفت از هدهد اکر
هجر را عذری نکوید ...
یا بعش یا خود ...
یا عذاب سخت ...
همان کلامت ...
در قفس بودن ...
زنده ...
منع روح ...
روح با ذات و طبایع ...
داد داد از ...
او بمانده در میان ...
همچو ...

کتاب الراء

طبع را هل بگوید زار زار — تو از او بشنو و وام جان گذار
سالها خربنده بودی بس بود — زانکه خربنده ز خر واپس بود
ز اختر و هین مرادش نفس تست — کو ما خر باید و عقل بخت
هم مزاج خر شدست این عقل پست — عقلش اینکه چون علف اندر دست
آن خر عیسی مزاج جان گرفت — در مقام عاقلان منزل گرفت
زانکه غالب عقل بود و خر ضعیف — از سوار زفت گردد خر نحیف
وز ضعیفی عقل تو ای خربها — این خر پژمرده گشتست اژدها
روح را توحید الله خوشترست — غیر ظاهر دست و پای دیگرست
دست و پا در خواب بینی ایتلاف — آن حقیقت دان مدانش از گزاف
آن توی که بی بدن داری بدن — پس مترس از جسم و جان بیرون شدن
روح دارد بی بدن بس کار و بار — مرغ باشد در قفس بس بیقرار
باش تا مرغ از قفس آید برون — تا ببینی هفت چرخ او را زبون
فهم همیان و کیسه از ذاتست — بی زری همیان و کیسه ابترست
همچنانکه قدر تن از جان بود — قدر جان از پرتو جانان بود
گر بدی جان زنده بی پرتو کنون — هیچ گفتی کافران را میتون

هین

فی الروح

هین بگو که ناطقه جو می‌برد — تا بقرنی بعد ما آبی خورد
چونکه هر جزوی بجوید ارتفاق — چون بود جان غریب اندر فراق
گوید ای اجزای پست فرشیم — غربت من تلخ‌تر من عرشیم
میل تن در سبزه و آب روان — زان بود که اصل او آمد از آن
میل جان اندر حیات و در حیاست — زانکه جان لامکان اصل ویست
میل جان در حکمتست و در علوم — میل تن در باغ و راغ و در کروم
میل جان اندر ترقی و شرف — میل تن در کسب اسباب علف
وصف پاکی وقف بر نور مهست — تابشش گر بر نجاسات رهست
زان نجاسات ره و آلودگی — نور را حاصل نگردد بدرگی
ارجعی بشنید نور آفتاب — سوی اصل خویش باز آمد شتاب
نی ز گلخنها بر او ننگی بماند — نی ز گلشنها بر او رنگی بماند
نور دیده نور دیده باز گشت — ماند در سودای او صحرا و دشت
چونکه زین ویرانه نورش باز گشت — ماند در صحرا بی دیدبار دشت

فی الرجا

نی مشو نومید و خود را شاد کن — پیش آن فریاد رس فریاد کن

فی الرجا
نا امیدی را خدا گردن زدست
چون گنه مانند طاعت آمدست
چون مبدل میکند او سیئات
طاعتی میکندش رغم وشات
زین بود مرجوم شیطان رجیم
وز حسد او بطرقد گردد دو نیم
او بکوشد تا گناهی آورد
زان گنه ما را بچاهی آورد
چون ببیند کان گنه شد طاعتی
گردد او را نامبارک ساعتی
بود امید لطف عام تو
از درای ارتست بنی با صفو
بخشش فضل ذو الطف و عوض
بود امید اکرم ...
زو بسی کردم ...
سوی فعل خویش ...

کتاب الراء

هر کجا نی دل تو نشکنم — لیک از احوال او آگه کنم
گفت نی نی راضیم گر تو مرا — همچنین غرق اگر باید ترا
هر زمانم غرقه میکن من خوشم — حکم تو جانست چون جان میکشم
ننگرم کس را و گر هم بنگرم — او بهانه باشد و تو منظرم
عاشق صنع توام در شکر و صبر — عاشق مصنوع کی باشم چو گبر
عاشق صنع خدا با فر بود — عاشق مصنوع او کافر بود
در میان این دو فرقی بس خفاست — خود شناسا نکه در ذوق صفاست
گفت بهلول آن یکی درویش را — چونی ای درویش واقف کن مرا
گفت چون باشد کسی کو جاودان — بر مراد او رود کار جهان
سیل و جوها بر مراد او رود — اختران زآنسان که او خواهد شوند
زندگی و مرگ سرهنگان او — بر مراد او روانه کو بکو
هر کجا خواهد فرستد تعزیت — هر کجا خواهد ببخشد تهنیت
سالکان راه هم بر کام او — ماندگان راه هم در دام او
هیچ دندانی نخندد در جهان — بی رضا و امر آن فرمان روان
بی رضای او نیفتد هیچ برگ — بی قضای او نیاید هیچ مرگ

بنده گشت خوی و خصلت این بود
نی جهان بر امر و فرمانش رود
پس چرا لابه کند او یا دعا
که بگردان ای خداوند این قضا
مرگ او و مرگ فرزندان او
بهر حق پیش چو حلوا در گلو

بمراد

فی رضا

بی مراد او نجنبد هیچ رگ — در جهان ز اوج ثریا تا سمک
گفت ای شه راست گفتی همچنین — در فر و سیمای تو پیداست این
این و صد چندانی ای صادق ولیک — شرح کن اینرا بیان کن نیک نیک
مبدء گشت خوی و خصلت این بود — نی جهان بر امر و فرمانش رود
پس چرا لابه کند او یا دعا — که بگردان ای خداوند این قضا
من خلیلم تو پسر پیش بجک — سر بنه انی اراک اذبحک
سر به پیش قهر نه دل بر قرار — تا ببرم حلقت اسمعیل وار
سر ببرم لیک این سر آن سریست — کز بریده گشتن و کشتن بریست
لیک مقصودم از آن تسلیم تست — ای مسلمان بایدت تسلیم جست
ای نخود میجوش اندر ابتلا — تا نه هستی و نه خود ماند ترا
اندر آن بستان اگر خندیده‌ای — تو گل بستان جان و دیده‌ای
گفت پیغمبر شه مبدو نشان — او چرا آید شفیع اندر میان
لی مع الله وقت بود آن دم مرا — لا یسع فیه نبی مجتبی
من نخواهم رحمتی جز زخم شاه — من نخواهم غیر آن شه را پناه
غیر شه را بهر آن لا کرده‌ام — که بسوی شه تولا کرده‌ام

کتاب الراء

کابجب عفوا ز ما عفو کن / ای طبیب رنج ناسور کهن
عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد / خود مبین تا بر نیارد از تو گرد
حق همی خواهد که نومیدان او / زین عبادت هم نگردانند رو
هم مشرف در عبادتهای او / مشتغل گشته بطاعتهای او
هم بامیدی مشرف میشوند / چند روزی در رکابش میدوند
خواهد آن رحمت بتابد بر همه / بر بد و نیک از عموم مرحمه
حق همی خواهد که هر میر و اسیر / با رجا و خوف باشند و حذر
این رجاء و خوف در پرده بود / تا پس این پرده پرورده بود
چون دریدی پرده کو خوف و رجا / غیب را شد کر و فری برملا
پس کجا نالد کجا زارد لئیم / گر تو نپذیری بجز نیک ای کریم
لطف شه جان را جنایت جو کند / زانکه شه هر زشت را نیکو کند
رو مکن زشتی که نیکیهای ما / زشت آید پیش آن زیبای ما
خدمت خود را سزا پنداشتی / تو لوای جرم از آن افراشتی
ابجدای پاک بی انباز و یار / دستگیر و جرم ما را درگذار
یاد ده ما را سخنهای دقیق / که ترا رحم آورد آن ای رفیق

فی رجا

هم دعا از تو اجابت هم ز تو / ایمنی از تو مهابت هم ز تو
گر خطا گفتیم اصلاحش تو کن / مصلحی تو ای تو سلطان سخن
کیمیا داری که تبدیلش کنی / گرچه جوی خون بود نیلش کنی
این چنین میناگریها کار تست / این چنین اکسیرها ز اسرار تست
بانگ غولان هست بانگ آشنا / آشنایی کو کشد سوی فنا
بانگ میدارد که هان ای کاروان / سوی من آیید نک نام و نشان
نام هر یک میبرد غول ای فلان / تا کند آن خواجه را از آفلان
چون رسد آنجا ببیند گرگ و شیر / عمر ضایع راه دور و روز دیر
چه بود آن بانگ غول آخر بگو / مال خواهم جاه خواهم و آبرو
از درون خویش این آوازها / منع کن تا کشف گردد رازها
از همه نومید گردد آن دغا / پس برآرد هر دو دست اندر دعا
گر همه نومید گشتم ای خدا / اول و آخر تویی و منتها
در نماز این خوش اشارتها ببین / تا بدانی کاین بخواهد شد یقین

فی الرضا

گفت ای نوح ار تو خواهی جمله را / حشر گردانم برآرم از ثری

کتاب الراء

الرؤیا

باکمال تیرگی حق واقعات / مینمودت تا روی راه نجات
ز آهن تیره بقدرت مینمود / واقعاتی که در آخر خواست بود
تا کنی کمتر تو آن ظلم و بدی / آن همی دیدی و بدتر میشدی
نقشهای بد که در خوابت نمود / میرمیدی زان و آن نقش تو بود
همچو آن زنگی که در آیینه دید / روی خود را زشت و بر آیینه رید
که چو زشتی لایق اینی و بس / زشتیم آن تو است ای کور خس
این جفا بر روی زشتت میکنی / نیست بر من زانکه هستم روشنی
گاه میدیدی لباست سوخته / گه دهان و چشم تو بردوخته
گاه جوان قاصد خونت شده / گه سر خود را بدندان دده
گه ندا آمد از این چرخ نقی / که شقیی که شقیی که شقی
گه ندا آمد صریحی از جبال / که برو هستی ز اصحاب شمال
گه صدا میآمدت از هر جماد / تا ابد فرعون در دوزخ فتاد
گه خطاب آمد ترا از هر نبات / گشت مطرود ابد فرعون مات
زین بترها که نمیگویم ز شرم / تا نگردد طبع معکوس تو گرم
اندکی گفتم بتو ای ناپذیر / واندکی دانی که هستم من خبیر

خویشتن

فی الرؤیا

خویشتن را کور میکردی و مات / تا نبیند کس ز خواب و واقعات
خواب احمق لایق عقل ویست / همچو او بی قیمتست و لاشی است
خواب زن کمتر ز خواب مردان / از پی نقصان عقل و ضعف جان
خواب ناقص عقل و گول آمد کساد / پس ز بی عقلی چه باشد خواب باد
پس بکشدش گر والله خواب راست / تو بدیدی و بر از صد خواب ماست
خواب تو بیداری است ای نیکخو / گر از آن خوابت رسید آزار کو
خواب تو بیداری ابد و نظر / کان به بیداری عیان کنتش اثر
خواب تو بیداری انجم شهاست / گر تو در خوابت رسید آزار راست
خواب تو بیداری شاه نکو / گر از آن خواب تو روی ما نشد زرد
خواب تو بیداری ای جان / گر همان را ظاهر آید بی عیان
خواب تو مانند خواب انبیاست / گر شد آن خواب تو بی تعبیر راست
در گذر از فضل و از جلدی و فن / کار خدمت دارد و خلق حسن
بهر این آورد مان یزدان برون / ما خلقت الانس الا یعبدون

فی الریاح

باد را حق گر بهاری میکند / در دیش زان لطف عاری میکند

كتاب الراء

كر برد او بقهر خود سر م | شاه بخشد شصت جان دیگرم
کار من سربخشی و بخشایش | کار شاهنشاه ما سربخشی است
فخر ان سر که کفت شاهش برد | ننك ان سر کو بغیری سربرد
شب که شاه از قهر در قبرش کند | ننك دارد از هزاران روز عید
امر حق جانست و من او را تبع | او طمع فرمود ذل من قنع
چو نظر خواهد ز من سلطان دین | خاك بر فرق قناعت بعد ازین
او مذلت خواست کی عزت تنم | او کدائی خواست کی میری کنم
بعد ازین کدیه و مذلت جان من | بیش عباسند در انبان من

فی الرشوة

ای بسا قاضی حبر نیکخو | از کلوی رشوتی او زرد رو
ای بسا حاجی بحج رفته بعشق | وقت باز امد شده او یاد فسق
بلکه در هاروت و ماروت ای شه آن | از عروج چرخشان شد سد آن

فی الرحم

چون کواه رحم اشك دیدهاست | دیده تو بی نم و کریه چراست
بندکان حق رحیم و بردباد | خوی حق دارند در اصلاح کار

فی الرحم

مهربان بی رشوتان یاری کران | در مقام سخت و در روز کران
هین بجو انقوم را ای مبتلا | هین غنیمت دارشان پیش از بلا
کفت پیغمبر که رحم ارید بر | حال من کان غنیا فافتقر
والذی کان عزیزا فاحتقر | او صفیا عالما بین المضر
کفت پیغمبر که بر این سه کروه | رحم ارید ار ز سنکید ار ز کوه
انکه او بعد از عزیزی خوار شد | وانکه بد با مال و بی دینار شد
وان سیوم ان عالمی کاندر جهان | مبتلا کردد میان ابلهان
زانکه از عزت بخواری امدن | همچو قطع عضو باشد از بدن
خلق را از کرك غم لطفش شبان | چون کلیم الله شبان مهربان
کوسفندی از کلیم الله کریخت | پای موسی ابله شد نعل ریخت
در پی او تا بشب در جستجو | وان رمه غایب شده از چشم او
کوسفند از ماندکی شد سست و ماند | پس کلیم الله کرد از وی فشاند
کف همی مالید بر پشت و سرش | می نوازش کرد همچون مادرش
نیم ذره تیرکی و خشم نی | غیر مهر و رحم آب چشم نی
کفت کیرم بر منت رحمی نبود | طبع تو بر خود چرا استم نمود

كتاب الزاء

بر کروه عاد صرصر میکند | باز بر هودش معطر میکند
میکند یکباد را زهر سموم | مر صبا را میکند خرم قدوم
باز دم را در تو بنهاد او اساس | تا کنی هر باد را بر وی قیاس
دم نمیکیرد دنحن بی لطف و قهر | بر کروهی شهد و بر قومی است زهر
مروحهٔ جنبانی انعام کس | وز برای قهر هر پشه و مکس
کل باد از برج باد آسمان | کی جهد بی مروحهٔ ان بادران
بر سر خرمن بوقت انتقاد | نی که فلاحان همی جویند باد
تا جدا کردد ز کندم کاهها | تا بانباری رود یا چاهها
چون بماند دیر ان باد وزان | جمله را بینی سرانکشان کران
هم چنین در طلق ان باد ولاد | کر نیاید بانك دردآید کراد
کر نمیداند کش راننده اوست | باد را پس کردن زاری چراست

فی الزناء

زانکه من هستم زاولاد حلال | نی زاولاد زنا و اهل ضلال
تو زاولاد زنانی بیکمان | تیر کژ پرد چو کژ باشد کمان
بد نیاید جمله از بد در وجود | همچنان کامد ز فرعون عنود

فی الزلزلة

کرچه صد طاعت کند ابلیس زشت | فایده نبود چه بد اصل است و هیز

زلزله

رفت ذوالقرنین سوی کوه قاف | دید که را کز زمرد بود صاف
کرد عالم حلقه کرده او محیط | ماند حیران اندران خلق بسیط
کفت تو کوهی دکرها چیست | که به پیش عظم تو بازیستند
کفت رکهای منند انکوهها | مثل من نبوند در فرّ و بها
من بهر شهری رکی دارم نهان | بر عروقم بسته اطراف جهان
حق چو خواهد زلزله شهری مرا | امر فرماید که جنبان عرق را
پس بجنبانم من ان رك را بقهر | که بدان رك متصل بوده است شهر
چون بکوید بس شود ساکن رکم | ساکنم وز روی فعل اندر تکم
همچو مرهم ساکن و بس کارکن | چون خرد ساکن وزو جنبان سخن
نزد انکس که نداند عقلش این | زلزله هست از بخارات زمین
این بخارات زمین نبود بدان | زامر حقست وز انکوه کران

ذکوة

بود مردی صالحی ربانیی | عقل کامل داشت پایان دانیی

کتاب والبتن

در ده ضروان بنزدیک یمن / شهره اندر صدقه و خلق حسن
کعبه درویش بودی کوی او / آمدندی مستمندان سوی او
هم ز خوشه عشر دادی بی ریا / هم ز گندم چون شدی از که جدا
آرد گشتی عشر دادی هم از آن / نان شدی عشر دگر دادی ز نان
از عنب عشری بدادی و از مویز / عشر هم دادی وی از دوشاب نیز
هم ز حلوا عشر و از پالوده هم / می فرو نگذاشتی از بیش و کم
عشر هر دخلی فرو نگذاشتی / چار باره دادی آنچه کاشتی
پس وصیتها بکردی هر زمان / جمع فرزندان خود را آن جوان
کالله الله قسم مسکین بعد من / وا مگیرید از غرور خویش

زیادت

کهشای یار عزیز مصطفی / من ندادم بر خست یکدم قرار
روز نور و مکسب و تابش تویی / شب قرار و سلوت و خواب تویی
از مروت باشد ار شادم کنی / وقت و بیوقت از کرم یادم کنی
در شبان روزی وظیفه چاشتگاه / راتبه کردی وصال ای نیکخواه
من بدین یکبار قانع نیستم / در هوایت طرفه انسانیستم

پانصد

نوبت زنگی است رومی شد نهان
این شب است و آفتاب اندر رهان
نوبت گرگ است و یوسف زیر چاه
نوبت قبطی است فرعون است شاه
تا ز رزق بی دریغ خیره خند
آن سگان را حصه باشد روز چند
در درون بیشه شیران منتظر
تا شود امر تعالوا منتشر
پس برون آیند آن شیران ز مرج
بی حجاب آن خوغا بی دخل و خرج
جوهر انسان بگیرد بر و بحر
پیش گاوان بهلان گاوان نحر
روز نحر رستخیز سهمناک
مؤمنان را عید و گاوان را هلاک
تا که هلال من هلاک جزو جفتند
تا که بحواش من نجات است غفته

فی التب

پانصد استسقاستم اندر جگر / با هر استسقا قرین جوع البقر
بی نیازی از غم من ای امیر / ده زکات جاه و بنگر در فقیر
این فقیر بی ادب نا درخورست / لیک لطف عام تو زان برترست
می نجوید لطف عام تو سند / آفتابی بر حدثها می زند
نور او را زان زیانی نامده / آن حدث از خشکی هیزم شده
تا حدث در گلخنی شد نور یافت / بر در و دیوار حمامی بتافت
بود آلایش شد آرایش کنون / چون برو بر خواند خورشید آن فسون

فی السبب

در خرابی گنجها پنهان کند / خار را اکل جسمها را جان کند
از گمان انگیزد اسباب یقین / مهرها انگیزد از اسباب کین
پرورد در آتش ابراهیم را / ایمنی روح سازد بیم را
از سبب سازیش من سوداییم / وز سبب سوزیش سوفسطاییم
در سبب سازیش سرگردان شدم / در سبب سوزیش هم حیران شدم
چشم بر اسباب از چه دوختیم / گر ز خوش چشمان کرشم آموختیم
هست بر اسباب اسبابی دگر / در سبب منگر در آن افکن نظر

تا که بازان جانب سلطان روند
تا که زاغان سوی گورستان روند
جیفه و سرگین ز حلک و استخوان
نقل زاغان آمدست اندر جهان
قد حکت از کجا زاغ از کجا
کو مشرکین از کجا باغ از کجا

فی الوسانق

واعظی را گفت روزی سایلی
کای تو منبر را سنی‌تر قایلی
یک سؤالستم بگو ای ذو لباب
اندر این مجلس سؤالم را جواب
بر سر بارو یکی مرغی نشست
از سر و دمش کدامین بهترست
گفت اگر رویش به شهر و دم به ده
دم او از روی او می‌دان که به

کتاب المبین

باز در گوش دمد نکته مخوف … در درج خود رشید افتد صد کوف
گفت در گوش گل و خندان کرد … گفت با لعل خوش و با آن کرد
تا بگوش خال حق چه خوانده است … کو مراقب گشت و حاشر مانده است
تا بگوش ابر ان گویا چه خواند … تا چو مشک از دیده خود اشک راند
در نهد هر کرا او اشفته است … حق بگوش او معما گفته است

فی السخاوة

ملک خلیفه بود در ایام پیش … کرده حاتم را گدای جود خویش
رایت اکرام و جود افراشته … فقر و حاجت از جهان برداشته
بحر و کان بخشش صاف آمده … داد او از قاف تا قاف آمده
در جهان خاک ابر و آب بود … مظهر بخشایش وهاب بود
از عطایش بحر و کان در زلزله … سوی جودش قافله بر قافله
قبله حاجت در و دروازه اش … رفته در عالم بجود آوازه اش
هم عجم هم روم و هم ترک و عرب … مانده از جود و عطایش در عجب
آب حیوان بود و دریای کرم … زنده گشته هم عرب زاو هم عجم
دم بدم هر سوی صاحب حاجتی … یا فتر زان در عطاء و خلعتی

فی ...

کفت پیغمبر که دائم بهر پند … دو فرشته خوش منادی میکنند
کاخدایا منفقان را سیر دار … هر درمشان را عوض ده صد هزار
ایخدایا ممسکان را در جهان … تو مده الا زیان اندر زیان
ایخدایا منفقان را ده خلف … وایخدایا ممسکان را ده تلف
خاصه آن منفق که جان انفاق کرد … حلق خود قربانی خلاق کرد
حلق پیش آورد اسمعیل وار … کارد بر حلقش نیارد کرد کار
ای بسا امساک کز انفاق به … مال حق را جز بامر حق مده
تا عوض یابی تو مال بیکران … تا نباشی تو از طرد کافران

فی السخاوة

هر گبر و مؤمن و زیبا و زشت … همچو خورشید و مطر بل چون بهشت
دید قومی در نظر آراسته … قوم دیگر منتظر برخاسته
خاص و عامه از سلیمان تا بمور … زنده گشته چون جهان از نفخ صور
بانگ می آید که ای طالب بیا … جود محتاج گدایان چون گدا
جود محتاج است و خواهد طالبی … همچنانکه توبه خواهد تایبی
جود میجوید گدایان و ضعاف … همچو خوبان کاینه جویند صاف
روی خوبان زاینه زیبا شود … روی احسان از گدا پیدا شود
چونکه آینه جود است هان … دم بود بر روی آینه زبان
پس ازین فرمود حق در والضحی … بانگ کم زن ای محمد بر گدا
این یکی جودش گدا آرد پدید … وانبد کو بخشد گدایان را مزید
پس گدایان آینه جود حقند … وانکه با حقند جود مطلق اند
وانکه جز این دو است او خود مرده است … او برین در نیست نقش پرده است
اینکه در دو نان نشان مهر است … فر نان خوشتر ز ذر جعفرست
اینکه بکد بدا زنان دیدارها … ای نثار دیدنت تا دیدارها
اینهمه بنظر بنور الله شده … از بر خو هر بخشش آمده

کافران و بان کردند با … … بر مصطفی
چون که کرد در بنشان … از … خوانند
نان دهی از بهر حق … جان دهی از … ان خبار
… کرد … در مهای … خیار
… بر … نیکش … کرد …
… از جود … جود … زر و مال
… کند فضل الهی با … ایمال
هر که کارد گردد انبارش تهی
… اندر زمین … با شد بهی
انکه در انبار ماند و صرفه کرد
… و موش و حوادثها … خورد
اینجهان نفی است در اثبات جو
صورتت صفر است در معنیت جو
گفت پیغمبر که هر که از یقین
داند او با دادن خود در … دین

کتاب البر

تا ز بندان کیمیاها آنظر　　بو برمسهای اشخاص بشر
من غریبم از بیابان آمدم　　بر امید لطف سلطان آمدم
بوی لطف او بیابانها گرفت　　ذرهای ریگ هم جانها گرفت
تا بدینجا بهر دینار آمدم　　چون رسیدم مست دیدار آمدم
لب ببند و کف پر زر بر گشا　　بخل تن بگذار و پیش آور سخا
ترک لذتها و شهوتها سخاست　　هر که در شهوت فرو شد بر نخاست
این سخا شاخیست از سرو بهشت　　وای او کز کف چنین شاخی بهشت
عروة الوثقی است این ترک هوا　　بر کشد این شاخ جان را بر سما
تا برد شاخ سخا ای خوب کیش　　مر ترا بالا کشان تا اصل خویش
هین ز کنج رحمت بی مر بده　　در کف تو خاک گردد زر بده
هر چه خواهند ت بده منت منه　　داد یزدان را تو پیش از خود بنه
در عطای ما نه بخشش و نه کرم　　نه لئیمانی نه حرص و نه ندم
دست زر بود پاکی ای سند　　از برای روی پوش چشم بد
پس ز زر بود پاکی ای بود زشت　　ده بدست سائل اشک پشت
بعد از این از اجر تا عنوز بده　　هر که خواهد گوهر مکنون بده

آینه

فی السخاوة

دو بدالله فوق ایدیهم تو باش　　همچو دست حق گزاف رزق باش
وام داران را ز عهده وارهان　　همچو باران سبز کن فرش جهان
در سخا داخوی انصد داجل　　بود با خواهندگان حسن عمل
داد بسیار او عطای بی شمار　　تا ثبت بودی ز جودش زر نثار
زر بکاغذ پارهها پیچیده بود　　تا ز جودش بود می‌افشاند جود
همچو خورشید و چو ماه پاکبان　　آنچه گیرند از ضیا بدهند باز
خاک را زر بخش که بود آفتاب　　زر از او در کان و گنج اندر خراب
هر صباحی فرقه را دادی　　تا نماند امتی ز او خاسته
مبتلایان را بدی روزی عطا　　روز دیگر بیوه گان را آن سخا
روز دیگر بر علویان مقل　　با فقیهان روز دیگر مشتغل
روز دیگر بر تهی دستان عام　　روز دیگر بر گرفتاران وام
روز دیگر بر یتیمان صغیر　　روز دیگر بر ضعیفان اسیر
روز دیگر بهر ابناء السبیل　　روز دیگر بر مکاتب را کفیل
شرط آن بد که کسی ز او باز بان　　زر نخواهد هیچ و نگشاید دهان
لیک خامش بر حوالی درش　　ایستاده مفلسان دیوار وش

كتاب البخل

هر که کردی ناگهان سهو سؤال | زو نبودی زین کسی یکحبه مال
مر صمت منکر بجاید پایه اش | بر همه اصل بخل را سایه اش
بر خوشی داشت عشق و نامه اش | خامشا زان بود کیسه و کاسه اش
نادرا روزی یکی پیری بگفت | ده زکاتم که منم با جوع جفت
منع کرد از پیر و پیرش جد گرفت | مانده خلق از جد پیر اندر شگفت
گفت بس بیشرم پیری ای پدر | پیر گفتا از من تو بی شرم تر
کاینجهان خوردی و میخواهی بطمع | کانجهان تا اینجهان گیری بجمع
خنده اش آمد مال دادن پیر را | پیر شد با بردن آن توفیر را
عز این پیر هیچ خواهد از او | نیم حبه زر ندید و یک تسو
نوبتی روزی فقیهان ناگهان | یک فقیه از حرص آمد در فغان
کرد زاری با بسی چاره نبود | گفت هر نوعی نبودش هیچ سود
روز دیگر بار گو بیچاره با | پا کشاند وصف قوم مبتلا
تختها بر ساق لب از جزو است | تا برد آنجا کمان کاشکسته بست
دیدش و بشناختش چیزی نداد | روز دیگر روپوش شد از لباد
تا گمان آید که نابیناست او | درمیان اعمیان برخاست او

30

في السخاوة

پس بدیدی او ندادش هیچ چیز | از گناه و جرم گفت آن عزیز
چونکه عاجز شد ز صد گونه مکید | چون زنان او چادری بر سر کشید
درمیان بیوه گان رفت و نشست | سر فروافکند و پنهان کرد دست
هم شناسید و ندادش صدقه | در دلش آمد ز حرمان حرقه
رفت پس پیش کفن خواهی بگاه | که به پیچم در نمد نه پیش راه
هیچ مگشا لب نشین و می نگر | تا کند صدر جهان اینجا گذر
بو که بیند مرده پندارد بظن | زر دراندازد پی وجه کفن
هرچه بدهد نیمه بدهم تو را | همچنان کردان فقیر کدیه خو
در نمد پیچید و در راهش فتاد | معبر صدر جهان آنجا فتاد
چند زر انداخت بر روی نمد | دست بیرون کرد از پیچیل خود
تا نگیرد آن کفن خواه آن صله | تا نهان نکند از او آن ده دله
مرد از زیر کفن بر کرد دست | سر برون کرد از پی دست آن ز شست
گفت با صدر جهان چون بنده ام | ای ببسته بر من ابواب کرم
گفت لیکن تا نمردی ای عنود | از جناب ما نبردی هیچ سود

سؤال

لیک درویشی که از تشنه خداست   هست دایم از خدایش کار راست
لیک درویشی که تشنه غیر شد   او حقیر و ابله و بی خیر شد
نقش درویش است او نی اهل جان   نقش سگ را تو منه از استخوان
هر لقمه داد داو نی نفس حق   پیش نقش مرده کم نه طبق
گنجهای خاک تا هفتم طبق   عرضه کرده بود پیش شیخ حق
شیخ گفتا خالقا من عاشقم   ور بجویم غیر تو پس فاسقم
هشت جنت گر در آرم در نظر   ور کنم خدمت من از خوف سقر
مؤمنی باشم سلامت جوی من   زانکه این هر دو بود حظ بدن
ای خس بی شرم چند این جستجو   تا کی و تا چند با زرق دو تو
آنچه سغری و چه رو لب و چکا   کر بروزی اند دانی چند باد
گفت اینجا شیخ اندر بند تو   من ندیدم زر گدا مانند تو
حرمت و آب گدایان برده   آنچه عباسی زرشت آورده
غاشیه بر دوش آن عباس بخش   هیچ ملحد را مبادا این خر نفس
گفت فرمانم چنین داده است اله   که گدایانه برو چیزی بخواه
ما گدایانه از این در خواستیم   ور نه از اموال بی پرواستیم

[illegible]

فی السّؤال
گفت پیغمبر که حق از اله
گر همی خواهی ز کس چیزی بخواه
چون بخواهی من کفیلم مر ترا
جنت الماوی و دیدار خدا
آن صحابی زان کفالت شد عیار
تا یکی روز دیگه کشته ... سوار
تازیانه از کفش افتاد راست
خود فرود آمد ز کس چیزی نخواست
آنکه از دادش نباید هیچ بد
داند او بی خواهشی خود میدهد
ور بامر حق بخواهی هم رواست
اینچنین خواهش طریق انبیاست
گر بدی بکند آمر او پیش آورد
آن دنیکهای ... بی منی
... عرضه ... احتیاج

سائلی آمد بسوی خانه   خشک نانی خواست یا تر نانه
گفت صاحبخانه نان اینجا کجاست   خیره این نی دکان نانواست
گفت آخر پاره پیهم بیاب   گفت اینجا نیست دکان قصاب
گفت مشتی آرد ده ای کدخدا   گفت پنداری که هست این آسیا
گفت باری آب ده از مکرعه   گفت نی نی نیست جو یا مزرعه
هرچه او درخواست از نان تا سبوس   چربکی میگفت و میکرد او فسوس
آن گدا در رفت و دامن در کشید   واندر آن خانه بحبث خواست دید
چاره دفع بلا نبود ستم   چاره احسان باشد و عفو و کرم
گفت الصدقه تردّ للبلاء   داو مرضاک بصدقه یا فتی
صدقه نبود سوختن درویش را   کور کردن چشم حلم اندیش را
در حقیقت حق بود معبود کل   کز پی ذوقست سیران سبل
لیک روی خود سوی دم کرده اند   گر چه سر اصلست پی کم کرده اند
لیک آن سر پیش این ضالان کم   می دهد داد سری از راه دم
آن ز سر می یابد آن داد این ز دم   قوم دیگر پا و سر کردند گم
چونکه گم شد جمله جمله یافتند   از کم آمد سوی کل بشتافتند

نوبت روز نفیر آن ناکسان
ملقفه از حرص آمد در فغان
گرد زاد بهای آبی جاده بود
گفت هر نوعی بود ... بود

کتاب الفتن

گفت شب بیرون روم من زین حرم   تا ز ظلمت نایدم از کس بر سرم
همچو شب کوکی کنم من ذکر یار   تا رسد از بامها هم بیم دانک
اندر این اندیشه بیرون شد ز کوی   واندر این فکرت همی شد سو بسوی
یک زمان مانع همی شد شرم و جاه   یک زمانی جوع می‌گفتش بخواه
پای پیش و پای پس تا ثلث شب   که بخواهم یا بخسبم خشک لب
ناگهانی خود عسس او را گرفت   مشت و چوبش زد ز ضعف او شگفت
اتفاقا اندر آن شبهای تار   دیده بد مردم ز شب دزدان ضرار

سنی

آمده عباس حرب از بهر کین   بهر قتل احمد و استیز دین
گشت دین را تا قیامت پیشرو   در خلافت او و فرزندان او
آمده عمر بحرب مصطفی   تیغ در کف بسته بر میثاقها
گشته اند در شرع امیر المؤمنین   پیشوا و مقتدای اهل دین
چشم حس را هست مذهب اعتزال   دیده عقلست سنی در وصال
سخره حسند اهل اعتزال   خویش را سنی نمایند از ضلال
هر که در حس ماند او معتزلیست   گرچه گوید سنیم از جاهلیست

فی النبی

هر که بیرون شد ز حس او سنیست   اهل بینش چشم حس خویش بست
قصه عثمان که بر منبر برفت   چون خلافت یافت شایسته تفت
منبر مهتر که سه پایه بد است   رفت بوبکر و دوم پایه نشست
بر سیم پایه عمر در دور خویش   از برای حرمت اسلام و کیش
دور عثمان آمد و بالای تخت   بر شد و بنشست آن مسعود بخت
پس سؤالش کرد شخصی بوالفضول   کان دو ننشستند بر جای رسول
پس تو چون جستی بر ایشان برتری   چون بر نیست تو از ایشان کمتری
گفت اگر جا بر سیوم پایه بدی   وهم مثلی عمر آن می‌شدی
ور دوم پایه شدم من جای جو   گفتیی مثل ابی بکر است او
هست این بالا مقام مصطفی   وهم مثلی نیست با آن شه مرا
لیک گر من این جواب و سؤال   جمله وا گویم بمانم زان مقال
زان مهم تر گفتنیها هست آن   گر بدان فهم تو پی یابد نشان
اندکی گفتم زان بحث عقل   زاندکی پیدا شود قانون کل
در میان جبری و اهل قدر   همچنین بحث است تا حشر ای پسر
گر فرو مانی ز ذم خصم خویش   مذهب ایشان برافتاد از پیش

کتاب السبا

میکند از مشرق و مغرب کذر
وا ز رفیق و همنشین بیخبره

مولعیم اندر سخنهای دقیق
بر کرهها باز کردن ما عشیق

سالها از داد و خلعت میرسید
مملکتها را مسلم میخورید

از برای انکه در روزی چنین
فهم کردارید و باشید معین

دانشان این بود و فرهنگ و نجوم
طبل خوارانید و مکار و شوم

من شما را بردرم اتش زنم
بینی و کوش و لبانشان برکنم

من شما را هیزم اتش کنم
عیش رفته بر شما ناخوش کنم

سجده کردند و بکفتند ای خدیو
کر یکی کرت ز ما جوید دیو

سالها ذفع بلاها کرده ایم
وهم حیران ز انچه ما ها کرده ایم

پادشاهان جهان از بدرکی
بو نبردند از شراب بندکی

ورنه ادهم وار سرکردان و دنک
ملک را برهم زدندی بیدرنک

لیک حق بهر ثبات این جهان
مهرشان بنهاد بر چشم و دهان

تا شود شیرین بر ایشان تخت و تاج
تا ستانند از جهانداران خراج

از خراج ار جمع اری زر چو ریک
اخر ان از تو بماند مرده ریک

همره جانت نکردد ملک و زر
زر بده سرمه ستان بهر نظر

بعد ازان جمله پریرون شدند
سوی قصران شه میمون شدند
چون یکی بانکی بزد از در زات
کفت میکوید که سلطان با شمات
پس کنید اندا خ انسان دکند
تا شدند اندر نوی دیو از بلند
جای دیکر را خاکر اخون نوی کند
کفت خالی مخزن شاه ... زد
نقب زن زد نقب و در مخزن رسید
هر یکی از مخزن اسانی کشید
شه معین دید ... کاه زنان
حلبه در نام و نشان و نام زنان
خویش را دزد دید ... زرک
روز در دیو ان املفشا ... رست
پس روان کشد سر هکنان
تا که هر سلک ...

تا ببینی

فی السلطان

تا ببینی کاین جهان چاهیست تنک
یوسفانه از رسن ادری بجنک

تا بکوید چون ز چاه ای جان بیام
جان که یا بشری لنا هذا غلام

وای انشه که وزیرش این بود
جای هر دو دوزخ پرکین بود

شاد ان شاهی که او را دستکیر
باشد اندر کار چون اصف وزیر

شاه عادل چون قرین او شود
معنی نور علی نور این بود

چون سلیمان شاه و چون اصف وزیر
نور بر نور است و عنبر بر عبیر

شاه فرعون و چو هامانش وزیر
هر دو را نبود ز بدبختی کزیر

پس بود ظلمات بعض فوق بعض
نی خرد یار و نه دولت روز عرض

من ندیدم جز شقاوت در لئام
کر تو دیدستی رسان از من سلام

از شهی تو چه کم کردد اکر
بر غلام و بنده اندازی نظر

کفت این سهلست اما احمق است
مرد احمق زشت و مردود حق است

کرچه امرزیم کناه و زلتش
هم کند در من سرایت علتش

پادشاهان خون کنند از مصلحت
لیک رحمتشان فزونست از عنت

شاه را باید که باشد خوی رب
رحمت او سبق کیرد بر غضب

نی غضب غالب بود مانند دیو
بی ضرورت خون کند از بهر ریو

دیب اس سوی دیوان امدند
وازهیبت جان همه لرزان شدند
انکه شب بر هر که خشم اندا ختی
روز دیدی بی سر و بیتن ساختی
شاه را بخت دید کر دیدی بین
بود با ما دوش ... دو دیدن
زانکه خلقی خاص ... او
انکه وقف عام از نقش او
وقف انشاء ان شه ملکوت
کز کرم در نیمی بخشیان ... جی
هر یکی خاصیت خود و انمود
انکه ها جمله ... بخشی ...
من نخواهم رحمتی خود رحم شاه
من نخواهم عیب ... انشه دانیاه
... ان ... کرده ام
کر بوی ... کرده ام

کتاب البین

هست شاهانرا زمان بر نشست ... هول سرهنکان وصارمها بدست
دورباش و نیزه و شمشیرها ... کربلرزد از مهابت شیرها
بانک چاوشان وان چوکانها ... کر شود سست از نهیبش جانها
از برای خاص و عام رهکذر ... کر کند شان از شهنشاهی خبر
از برای عام باشد این شکوه ... تا کلاه کبر ننهند ان کروه
تا من و ماهای ایشان بشکند ... نفس خود بین فتنه و شر کم کند
شهر ازان ایمن شود کان شهریار ... داد اند ر قهر زخم و کیر و دار
پس بمیرد ان هوسها در نفوس ... هیبت شه مانع ایذ زان نحوس
پادشاهی کر بیش بخت او ... فرق نبود از امین و ظلم خو
انکه میلرزد ز بیم زداو ... وانکه طعنه میزند بر جیداو
فرق نکند هر دو یک باشد برش ... شاه نبود خاک تیره بر سرش
در دل شاهان تو هم ما دان بطر ... کرچه که کم شد زغفلت زیر و بر
بلکه راغبی هست در دل وقت کشت ... وقت خشم و حرص انذر زیر طشت
ان فرات انزمان باد من است ... کر بکوبی انچه حق کفتن است
من بدین شمشیر برم کردنت ... سود می ندهد بهانه کردنت

فی السلطان

انزمان بکشم ترا بی هیچ شک ... تیغ را کرد او حواله کهنه لک
ور بکویی راست ازادت کنم ... حق یزدان نکشت شاد تکنم
هست مضجع در زمان بر هم نهاد ... خورد سوکند و چنین تقریر داد
نایب حق است و سایه عدل حق ... اینه حق است و باشد مستحق
کو ادب از بهر مظلو می کند ... نی برای عرض و خشم و دخل خود
چون برای حق و روز اجل است ... کر خطائی شد دیت بر عاقلست
عاقلرا و کیت دانی هست حق ... سوی بیت المال بر کردان ورق
انکه بهر حق زند او امن است ... وانکه بهر خود زند او ضامن است
صد هزاران سایه کوتاه و دراز ... شد یکی در نور انخور شید باز
نی درازی ماند نی کوتهی نی پهن ... کونه کونه سایه در خور شید رهن
لیک یکرنکی کراند محشر است ... بر بد و بر نیک کشف و ظاهر است
کر معانی اینجهان صورت شود ... نقشها اندر خور خصلت شود
کرد انکه فکر نقش نامها ... این بطانه روی کار جامها
اینهمه سرها مثال کاو پیس ... دوک نطق اندر ملک بازیک
نوبت صد رنکیست و صد دلی ... عالم یکرنک کی کرد جلی

كتاب البن

نوبت زنكت روم شد تنها | اين شبات وافتاب اندر هان
نوبت كرك ويوسف زيرچا | نوبت قبطي فرعون اينشا
تا ز زرق بد ديغ خره خند | انكانرا حصه باشد دوده خند
دردرون بيشه شيران منتظر | تاشود امر تعالوا منتشر
پس برون ايند ان شيران زنج | بي حجابي حق نمايد دخل خرج
جوهر انسان بگيرد بر وبحر | پيش كاوان بسملان روز نحر
روز نحر رستخيز سهمناك | مؤمنانرا عيد وكاوانرا هلاك
جمله مرغان ابي روز نحر | هيچو كشتها روان بر روي بحر
تا كه يهلك من هلك عن بينة | تا كه يحيو من بحا واستبنه
پادشاه را خدا كنی كند | تا بحرص خويش بر صفها زند
قصد شان انكه خلق امير شوند | قصدش انكه ملك كردد بي كزند
ما كرا بهم ابر ابيان كن باز من | روز من روشن كن از خلق حسن
منكر اند زشتي و مكروهيم | كه زنبر زهري چو ماد كوهيم
ايكه من زشت وخصالم نيز زشت | چون شوم كل چون مرا از خار كشت
نوبهارا حسن كلده خاد را | زينت طاوس ده اين مار را

درکمال

في السادات

دركمال زشتيم من منتهى | لطف تو در فضل ودرفن منتهى
پادشاهي زيبدان خلاق را | پادشاهي جملگان عاجز را
پادشاهان مظهر شاهی حق | فاضلان مرآت آكاهي حق
قرنها بگذشت واين قرن نوست | ماه انماهست وابان آب نيست
عدل ان عدلست فضل ان فضل هم | ليك مستبدل شدان قرن وامم
قرنها بر قرنها رفت اي همام | وين معاني برقرار وبر دوام

في السادات

كشت سيه شد كراولادي بجوم | دمروان راشمع وشيطانرا رجوم
هر كسي را كربدي ان چشم ودو | كه كرفتي زافتاب چرخ نور
كي ستاره حاجتتي ابد دليل | كه بود بر نور خورشيد او دليل
هيچ ماه واختري حاجت نبود | كه بود بر آفتاب حق شهود
او شريفي ميكند دعوي سرد | ماد را او را كه داند تا چه كرد
بر زن وبر فعل زن دل مي نهيد | عقل ناقص وانكها ني اعتمد
خويشش را بر علي وبر نبي | بسته است اندر زمانه هر غبي
هر كه باشد از زنا واز زانيان | اين برد ظن در حق ربانيان

عقل خود را او در وجود [illegible]
عقل كل را انسان ذات [illegible]
اي هوا را تو و در خود ممتاز
كر برايد جان باكت از نماز
كين هوا را حرص وحاكمين نفو
عقل را انديشه يوم الدين نفو

في ان اذا شرح [illegible]
كف شعب كرد در [illegible]
در دلالت دان تو اولاد [illegible]
چشم را انشا ركان [illegible]
نطق ثبوتش نطق [illegible]
صدقوم هم يحبون الظاهرة
صدقوم هم يحفون [illegible]
صدقوم هم مصابيح الدجى
صدقوم هم مفاتيح [illegible]
واند كشهزاده وسلطان [illegible]
سادات از خاندان مصطفى
كف انصوف وشكر خوار جليس
تا بود با چون شما شاهان [illegible]
باغ چه بود جان من [illegible]
انبيا بوده [illegible]

کتاب البین

هر که بر گردد سرش از چرخها — همچو خود گردنده بیند خانه را
انچه گفت آن باغبان بوالفضول — حال او بد دور از اولاد رسول
گر نبودی او نتیجه مرتدان — کی چنین گفتی برای خاکدان
بهر این فرمود پیغمبر که من — همچو کشتی‌ام بطوفان زمن
ما و اصحابیم چون کشتی نوح — هر که دست اندر زند یابد فتوح
گفت آهو با خران طعمه نوات — که از آن اجزای تو زنده نوات
من الیف مرغزاری بوده‌ام — در ظلال روضه‌ها آسوده‌ام
گر قضا افکند ما را در عذاب — کی رود آن طبع و خوی مستطاب
گر گدا گشتم گدا رو کی شوم — ور لباسم کهنه گردد من نوم
سنبل و لاله سپرغم نیز هم — با هزاران ناز و نخوت خورده‌ام
صد هزاران آفرین بر جان او — بر قدوم و دور فرزندان او
آن خلیفه زادگان مقبلش — زاده‌اند از عنصر جان و دلش
گر ز بغداد و هری یا از ری‌اند — بی مزاج آب و گل نسل وی‌اند
شاخ گل هر جا که میروید گلست — خم مل هر جا که میجوشد ملست
گر ز مغرب بر زند خورشید سر — عین خورشید است نی چیزی دگر

او بسر نفی میکند دعوی او
مادر او را که داند تا چه کرد
مادر او بر علی و بر نبی
خویشتن را بر علی و بر نبی
لب دارد اندر زمانه هر غبی
انچه گفت آن باغبان بوالفضول
حال او بد دور از اولاد رسول
گر نبودی او نتیجه مرتدان
کی چنین گفتی برای خاندان
گفت آخر اندر آن باغ که خواند
دزدی از پیغمبران میراث ماند
شیر را بچه همی ماند بدو
تو به پیغمبر چه میمانی بگو
حاشیه نقل کرده اهل اندر وی
گر کند با آل پس خارجی
تا چه کین دارند دایم دیو و غول
چون ستان و شمر با آل رسول

بجر

فی سرقه

عیب جویان را از این دم کور دار — هم بستاری خود ای کردگار
گفت حق چشم خفاش بدخصال — بسته‌ام من ز آفتاب بیمثال
از نظرهای خفاش کم و کاست — انجم آن شمس نیز اندر خفاست
دزد چون مال کسان را میبرد — قبض و دلتنگی دلش را میخورد
او همی گوید عجب این قبض چیست — قبض آن مظلوم کز شرت گریست
چون بدین قبض التفاتی کم کند — باد اصرار آتشش را دم کند
قبض دل قبض عوان شد لاجرم — گشت محسوس آن معانی زد علم
غصه‌ها زندان شدست و چارمیخ — غصه بیخست و برارد شاخ بیخ
بیخ پنهان بود هم شد آشکار — قبض و بسط اندرون بیخی شمار
چونکه بیخش بد بود زودش بزن — تا نروید زشت خاری در چمن

فی سرقت

بر عسس کرده ملک تهدید بیم — که چرا باشید بر دزدان رحیم
عشوه‌هاشان از چه رو باور کنید — یا چرا زایشان قبول زر کنید
رحم بر دزدان و هر منحوس دست — بر ضعیفان زحمت و بیرحمی است
هین ز رنج خاص مکسل ز اشتغال — رنج او کم بین نگردد رنج عام

بهر این فرمود پیغمبر که من
همچو کشتی‌ام بطوفان زمن
ما و اولادیم چون کشتی نوح
هر که دست اندر زند یابد فتوح
گر قضا افکند ما را در عذاب
کی رود آن خوی و طبع مستطاب
گر گدا گشتم گدا رو کی شوم
ور لباسم کهنه گردد من نوم
گفت نامم خود گواهی میدهد
منتی بر عود و عنبر می‌نهم
لیک آن دارالنعیم صاحب مشام
بر خر سرگین پرست آن شد حرام

کتاب البین

اصبع ملدوغ در دفع شرر | در تعدی و هلاکش نکو
اتفاقا اندر آن ایام دزد | کشته بود انبوه و پخته و خام دزد
در چنین وقتش بدید و سخت زد | چوبها و زخمهای بیعدد
نعره و فریاد از آن درد بس سخت | کر بزن تا من بگویم حال راست
گفت اینک دادمت مهلت بگو | تا شب چون آمدی بیرون بگو
تو نه زینجا غریب و منکری | راستگو تا تو بجه مکر اندری
اهل دیوان بر عسس طعنه زدند | کز چه دزدان کنون ابنه شدند
اینهمی ازت و از یاران تست | وانما یاران زشتت را نخست
ورنه زین جمله را از تو کشم | تا شود ایمن ز شر هر محتشم
گفت او از بعد سوگندان پر | گر بنیم من خانه سوز و کیسه بر
من غریب دزدی و بیدادیم | من غریب مصرم و بغدادیم

سخره

این مثالت را چو اژدرها کند | تا با سنج جزو جزوش بر کند
این مثال آورد ابلیس لعین | تا که شد ملعون حق تا یوم دین
این مثال آورد قارون از لجاج | تا فرو شد در زمین با تخت و تاج

فی السلام

این مثال آورد نمرود جهول | تا که پشه مغز سر خوردش عجول
این مثال اندیش کشته قوم عاد | کاسه‌هاشان خرد و مرد اهل زباد
این مثال آورد شداد لئیم | تا که شد محروم از هر دو نعیم
این مثال آورد فرعون از غلط | تا که اندر آب دریا شد سقط
این مثال آورد هر بدبخت دون | تا که شد در قعر دوزخ سرنگون
این مثالت را چو زاغ و بوم دان | کز ایشان پست شد صد خاندان

سلام

بی طمع نشنیده‌ام از خاص و عام | من سلامی ای برادر والسلام
جز سلام حق تو هین از آن بجو | خانه خانه جا بجا و کو بکو
از دهان آدمی خوش مشام | هم پیام حق شنیدم هم سلام
وین سلام باقیان بر بوی آن | من همی نوشم بدل خوشتر ز جان
زان سلام او سلام حق شده است | کاتش اندر دودمان خود زده است

سفر

لیک شیرینی و لذات مقر | هست بر اندازه رنج سفر
آنکه از شهر و ز خویشان بر خورد | کز غریبی رنج و محنتها بری

کتاب الیقن

هرچه اسان یا فتی اشان دهی	درد مشکل با برابر جان نهی

سحر

در ممالک ساحران دادیم ما	هر یکی در سحر فرد و پیشوا
مصلحت انکه از اطراف مصر	جمع ارد شان شه و صراف مصر
او بسی مردم فرستاد انزمان	در نواحی بهر جمع ساحران
هر طرف کر ساحری بدنام بد	کرد پران سوی او ده مرد کار
دو جوان بودند ساحر مشتهر	سحر ایشان در دل مه مستمر
شیر دوشیده ز مه فاش اشکار	در سفرها رفته بر خمی سوار
شکل کرباسی نموده اقتاب	او بپیموده فروشیده شتاب
بعد ازان کفشدا پیا در بیا	کور با با کو تو ما را رهنما
برده شان بر کور او بنمود راه	پس سه روزه داشتند از بهر شاه
بعد ازان کفشدای بابا بیا	شاه پیغامی فرستاد از وجا
کر دو مرد او را بشتاب اورده اند	اب رو پیش پیش لشکر برده اند
بیست با ایشان سلاح و لشکری	جز عصا در عصا شور و شری
تو جهان را شان در دفته	کرچه در صورت بجای خفته

انکو

فی السحر انفا

سحر هاروت و ماروت اندر بابل ... لبه انها انجا ... سحر و ضد سحر را بی احبار ... زنبار و اموزند ... ایک اول ... سحر را ازما ... ما بیا موزیم ... از برای ابتلا و امتحان ... کامتحان شرط باید ... اختیار تی نبود ... قل اعوذ بخوانید ... هین ز نفاثات ... المستغاث ... دیو و غول ... ابنیا را در نظر ... کرد

فی السحر

ان اکو سحر است ما را ده خبر	ور خدائی باشد ایجان پدر
هم جزده تا که ما سجده کنیم	خویش را بر کیمیا بر زنیم
نا امیدانیم امیدی رسد	در شب دیجور خورشید دمد
از ضلال ایم در راه رشد	راند کانیم و کرم ما را کشد
کفتشان در خواب کای اولاد	هست ممکن ظاهر ایزادن ردن
فاش مطلق کفتنم دستور نیست	لیک راز از پیش چشم دور نیست
لیک نشانی وانمایم با شما	تا شود پیدا شما را این خفا
نور چشمانم چو انجا مروید	از مقام خواب شان اکر شوید
ان زمان که حشه باشد ان حکیم	ان عصا کیرید و بکذارید هم
کر بدزدید ان عصا شان ساحرست	چاره ساحر شما را حاضرست
ور نمیتوانید هان ان ایزدیست	او رسول ذو الجلال و مهدیست
غفلت و کفر است مایه جادوی	مشعله دین است جان موسوی
من بجادونی چه مانم ای فتیح	کز دم پیر شک میکرد مسیح
من بجادونی چه مانم ای عجب	کز زجانم نور میکیرد کتب
من بجادونی چه مانم ای خبیث	کز خدا نازل شود بر من حدیث

زنت کرد انداو جادو ... تا طلاق اقد ... دیدها شان ... تا حبن ...

فی الفتنه

از زهب ... ازرسول ... مبقی چون ... الفضول ... ال موسی کو درعنا تا کنون ... عابدان ... اصحاب او ... کونه ... شرع ... کو عمر کو ... کانا ... رخصت ...

کتاب الجن

چون تو با پر هوا بر می پری
لاجرم بر من کمان بد می بری

خوی اشا روت و ماروت ای پسر
چون بکشت و داد شان خوی شر

در فتادند از لنحن الصافون
در چه بابل فتاده واژگون

لوح محفوظ از نظرشان دور شد
لوح ایشان ساحر و مسحور شد

سرهمان دیر همان هیکلهمان
موسیی بر عرش فرعونی همان

فی سنة

جمعه شرطست و جماعت در زمان
امر معروف و ز منکر احتراز

رنج بدخویان کشیدن زیر صبر
منفعت دادن بخلقان همچو ابر

خیر ناس ان ینفع الناس ای پدر
گر نه سنگی چه حریفی با مدر

در میان امت مرحوم باش
سنت احمد مهل محکوم باش

چون جماعت رحمت آمد ای پسر
جهد کن کز رحمت آری تاج سر

فی سلیمان

صرصری بر عاد قتالی شده
مر سلیمان را چو حمالی شده

صرصری میبرد بر سر تخت شاه
هر صباح و هر مسا یکماهه راه

هم شده حمال و هم جاسوس او
گفت غایب را کنان محسوس او

فی التب

در سبب چون بی مراد او کرد ذر
پس چرا بدظن نکردی در سبب

بس کسی از بیکسی خاقان شده
بس کسی از ثروت بی سامان شده

دیگران زان بیکسی بی نان شده
بس کس از عقد زنان قارون شده

دیگری از عقد زن مدیون شده
بس سبب گردان چو دم خر بود

تکیه بر وی کم کنی بهتر بود
در سبب گر بی نکردی هیچ بد

لیک از مهلت نهان افتد نه زد
ای ز غفلت از سبب تو بیخبر

بنده اسباب گشتی تو چو خر
لاجرم اعمی دل و سرکش شدی

مضطر احوال و مضطرب شدی
چشم بگشا اسب رانگر

تا شوی فارغ ز اسباب نظر

فی سلیمان

باد چون کشاد غایب با مثی
سوی کوش انملک ثبا مثی

کر فلانی این چنین گشت از زمان
السلیمان وشه صاحبقران

کو سلیمانی کرد اند لحن طیر
دیو اگرچه ملک گیرد هست غیر

دیو بر شبه سلیمان کرد اثبت
علم مکرش هست و علمنا ش نیست

چون سلیمان از خدا بشاش بود
منطق الطیری ز علمناش بود

تو از آن مرغ هوایی فهم کن
گر نه بدستی لحبود من لدن

جای سیمرغان بود آن کوه قاف
هر خیالی را نباشد دست یاف

هر خیالی را که دیدان اتفاق
آنکهش بعد العیان افتد فراق

نی فراق قطع بهر مصلحت
کایمنست از هر فراق آن منقبت

بهر استبقای آن جسم چو جان
لحظه در ابر خود گرد دنهان

بهر استبقای آن روح جسد
آفتاب از برف یکدم در گذشد

بهر جان خویش جوز ایشان صلاح
هین مدزد از حرف ایشان اصطلاح

شماتت

چون خدا خواهد که پرده کس درد
میلش اندر طعنه پاکان برد

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس
کم زند در عیب معیوبان نفس

جمله عالم گر نبود نور وصور
چشم را باشد ازان خوبی خبر

فی الصوات

اندرین کرد دون مکر دان نظر
زانکه از موده است ثمر از هجر نظر

ملکت قانع مشو در تقعر بود
بارها ناکردنی فعلی من فعلی

چونکه گفت کالقدر بی نقصلو
بارها انکه جو دو عیب جو

تا بیالای التهم صا فازدرد
چند باید عقل ما را زنج بر

فی الثبات الکفار

دید پیغمبر یکی جوق اسیر
که همی بردند و ایشان در نفیر

دید شان در بند آن آگاه پیر
می نظر کردند در وی زیر زیر

مومنان آیینه یکدیگرند | این خبر را از پیمبر آورند
پیش چشمت داشتی شیشه کبود | زان سبب عالم کبودت می‌نمود
گر نه کوری این کبودی دان ز خویش | خویش را بد گو مگو کس را تو بیش
مؤمن ار ینظر بنور الله نبود | غیب مؤمن را برهنه چون نمود
چونکه تو ینظر بنار الله بدی | نیکویی را وا ندیدی از بدی
اندک اندک آب را بر نار زن | تا شود نار تو نور ای بوالحزن
گرچه هاروتند و ماروت و فزون | از همه بر بام نحن الصافون
بر بدیهای بدان رحمت کنند | بر منی و خویش بینی کم تنند
هین مبادا غیرت آید از کمین | سرنگون افتید در قعر زمین
پیش حکم حق بنه گردن ز جان | لیک طعنه مزن بر گمرهان
تا که آدم بر بلیسی کو شقی است | از حقارت وز زیافت بنگریست
خویش بینی کرد و آمد خودگزین | خنده زد بر کار ابلیس لعین
بانگ بر زد غیرت حق کای صفی | تو نمی‌دانی ز اسرار خفی
پوستین را باژگونه گر کنم | کوه را از بیخ و از بن بر کنم
پرده صد آدم آن دم بر درم | صد بلیس نو مسلمان آورم

تا صفی خاشید هم یان از غضب
بر رسول صدق ذو النهاب
زان عجبها نام از درنجیر بان
کر تا در آدم ما کمال تا یار بان
زانهی خدم کر از رنجیر وفد
مبتلی‌شان سوی ترسا و نیاز
از سوی دوزخ و زنجیر کران
مبتلی‌شان تا بهشت جاودان
بر لمس و دیو نوران خندیده
که تو خود را نیک مردم دیده
چونکه ندجا ماند کوی نو بین
خند و او بلا بر ابلیس اهل دین
گر تو طعنه میزنی بر بندگان
مر تو را اغم بر [illegible] کاه مران

گفت آدم توبه کردم زین نظر | اینچنین گستاخ نندیشم دگر
یا رب این جرأت ز بنده عفو کن | توبه کردم من مگیر از من سخن
آنکه جان در روی او خندد چو قند | از ترش رویی خلقش چه گزند
آنکه جان بوسه دهد بر چشم او | کی خورد غم از فلک وز خشم او
در شب مهتاب مه را بر سماک | از سگان و عوعو ایشان چه باک
سگ وظیفه خود بجا می‌آورد | مه وظیفه خود برخ می‌گسترد
کارک خود میگذارد هر کسی | آب نگذارد صفا بهر خسی
خس خسانه میرود بر روی آب | آب صافی میرود بی اضطراب
مصطفی مه میشکافد نیم شب | ژاژ میخاید ز کینه بولهب
آن مسیحا مرده زنده می‌کند | وان جهود از خشم سبلت میکند
بانگ سگ هرگز رسد در گوش ماه | خاصه ماهی کو بود خاص اله
هر کسی گر عیب خود دیدی ز پیش | کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش
غافلند این خلق وز خود بیخبر | لاجرم گویند عیب همدگر
من نبینم روی خود را ای شمن | من ببینم روی تو تو روی من
آنکه او بیند روی خویش | نور او از نور خلقانست بیش

آنکه رو با بیند تا مدد خویش
آنکه باید دیده است از دید و خویش
مرلنور [illegible] فهم خران از باغ دوا
باز رو باید کل صباغ را
چشم زنگی کور شد باد او آفتاب
حلق نی بد ز دید و باد او نتیم
ما چو مصنوعیم و صانع
جز زبون و جز که قانع نیستیم
ما همه نفسی و نفسی می‌زنیم
گر نخواهی ما همه اهریمنیم
زان ز آهرمن رهیدستیم ما
که خریدی جان ما را از عمی
که زهر بادی جان ما [illegible]
جاره هند و در بلی مجتهد شدند
بهر طاعت راکع و ساجد شدند
هر بلی بر بلی تکیه کرد
در نما زامل [illegible] آباده ورد

کتاب الثانی

نور حسی نبود آن نوری کزو / نور خود محسوس بیند بی‌ردو
گر ببرد نور او باقی بود / زانکه دیدش دید خلاقی بود

چار هندو در یکی مسجد شدند / بهر طاعت راکع و ساجد شدند
هر یکی بر نیتی تکبیر کرد / در نماز آمد بمسکینی و درد
مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست / کای مؤذن بانگ کردی وقت هست
گفت آن هندوی دیگر از نیاز / هی سخن گفتی و باطل شد نماز
آن سیم گفت آن دوم را ای عمو / چه زنی طعنه برو خود را بگو
آن چهارم گفت حمد الله که من / در نیفتادم بچه چون آن سه تن
پس نماز هر چهاران شد تباه / عیب گویان بیشتر گم کرده راه
ای خنک جانی که عیب خویش دید / هر که عیبی دید آن بر خود خرید
سالها ابلیس نیکو نام زیست / گشت رسوا بین که او را نام چیست
در جهان معروف بد علیای او / گشت معروفی بعکس ای وای او
تا نباشی ایمن تو معروفی مجو / پاک شو از خوف پس از امن گو
تا نروید ریش تو ای خوب‌رو / پرده کو ساده زنخ طعنه مزن
این نکو کن مبتلا شد جان او / در چهی افتاد تا شد پند تو

و بود

فی الشیطان

تو نیفتادی که باشی پند او / زهر او نوشید تو خور قند او
عیب کم گو بنده‌ٔ الله را / متهم کم کن بدزدی شاه را
ورنه باشی هیچ هیچ از هیچ‌دان / پس دو هر دو باشی منتهان

شیطان

جان بابا گویدت ابلیس هین / تا بدم بفریبدت دیو لعین
اینچنین تلبیس با بابات کرد / آدمی را از سیه دل مات کرد
بر سر شطرنج چستست این غراب / تو مبین بازی بچشم نیم خواب
زانکه فرزین بندها داند بسی / که بگیرد در گلویت چون خسی
در گلو ماند خس او سالها / چیست آن خس مهر جاه و مالها
همچو ابلیسی که میگفت ای سلا / رب انظرنی الی یوم القیام
کاندرین زندان دنیا من خوشم / تا که دشمن زادگان را میکشم
هر که او را قوت ایمانی بود / وز برای زاد ره نانی بود
میستانم گه بمکر و گه بریو / تا برآرند از پشیمانی غریو
گه بدرویشی کنم تهدیدشان / گه بزلف و خال بندم دیدشان
قوت ایمانی درین زندان کمست / وانچه هست از قصد این سگ در خطست

:

مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست / کای مؤذن بانگ کردی وقت هست
گفت آن هندوی دیگر از نیاز / هی سخن گفتی و باطل شد نماز
آن سیم گفت آن دوم را ای عمو / چه زنی طعنه برو خود را بگو
آن چهارم گفت حمد الله که من / در نیفتادم بچه چون آن سه تن
پس نماز هر چهاران شد تباه / عیب گویان بیشتر گم کرده راه
چونکه بر سر بود او [illegible] / [illegible]
عیب کردن [illegible] / چون شکر گفت [illegible]

گر همان عیبت نبود ایمن مباش / بوک آن عیب از تو آید در [illegible]
لا تخافوا از خدا نشنیده‌ای / [illegible]
[illegible]
سالها ابلیس نیکو نام زیست / گشت رسوا بین که او را نام چیست
در جهان معروف بد علیای او / گشت معروفی بعکس ای وای او
تا نروید ریش تو ای خوب‌رو / پرده کو ساده زنخ طعنه مزن
این نکو کن مبتلا شد جان او / در چهی افتاد تا شد پند تو
تو نیفتادی که باشی پند او / زهر او نوشید تو خور قند او
[illegible]

استعیذ الله من شیطانه | قد هلکنا اه من طغیانه
یک سلاست ودر هزاران مرد | هر که در دوی دو شاوان میشود
هر که سر دن کرد مید انکه دو دست | دیو پنهان کشته اند در زیر پوست
کفت هی تو کیستی نام تو چیست | کفت نام خاش ابلیس شقی است
کفت بیدادم چرا کردی بجد | راستکو با من مکو برعکس و ضد
کفت هنکام نماز اخر رسید | سوی مسجد زود می باید دوید
عجلوا الطاعات قبل الفوت کفت | مصطفی چون در وحدتر البفت
کفت نی نی این غرض بود ترا | که بجز بی رهنما باشی مرا
دزد ره پنهان کند در مسکنم | کویدم که پاسبانی میکنم
من کجا باور نمایم دزد را | دزد کی داند ثواب و مزد را
خاصه دزدی چون تو قطاع الطریق | از چه رو کشتی چنین بر من شفیق
کفت امیر او را کر اینها راست است | لیک بخش تو از اینها کاست است
صد هزاران چون مرا تو ره زدی | حمزه کردی در خزینه امدی
اتشی از تو لیوزم چاره نیست | کیت کز دست تو جامه اثر پاره نیست
طبعت ای اتش چو سوزاننده است | تا لسوزانی تو چیزی چاره نیست

انعداوند اکر ده طی کرده اند
کوش بر بانک سکان کی کرده اند
کر بکشتم من غوانی ز البهو
فی برای نفس کشتم نی لهو
من زدم مشتی و ناکه او فتاد
انکه جانش خود نبود جان بداد
من یکی کشتم تو مرسل زاده
صد هزاران طفل بی جرم و زبان
کشته و خون ناداد در کردنت
تا چه اید بر تو زان خون خوردنت
کشته ذریه یعقوب را
وا مید قتل من مطلوب را
شرکن تا با تو شادی کند
تا ببینی اهمنی برکس مخند

تو

لعنت این باشد که سوزانت کند | اوستاد جمله دزدانت کند
با خدا کفتی شنیدی رو برو | من که باشم پیش مکرت ای عدو
معرفتهای تو چون بانک صفیر | بانک مرغانست اما مرغ کیر
صد هزاران مرغ را اورده بدست | مرغ غره کاشنائی امده است
در هوا چون نبود بانک صفیر | از هوا اید شود اینجا اسیر
قوم نوح از مکر تو در نوحه اند | دلکباب و سینه شرحه شرحه اند
عاد را تو باد دادی در جهان | او فکندی در عذاب جاودان
از تو بود از سنکسار قوم لوط | در سیاابه ز تو خوردند غوط
مغز نمرود از تو امد در بخته | ای هزاران فتنها انکیخته
بولهب هم از تو نا اهلی شده | بوالحکم هم از تو بو جهلی شده
ای براین شطرنج بهر باد را | مات کرده صد هزار استاد را
این فرزین بند تو ها شکک | سوخته جانها سیه کشته دلت
بحر مکری تو و خلقان قطره | تو چو کوهی و این سلیمان ذره
کر رهد از مکر تو ای خصم | غرق طوفانیم الا من عصم
بس ستاره سعد از تو محترق | پس سیاه جمع از تو مفترق

نا فلک نی نوی کردون میشدند
کوش بر اسرار ادبا الامر زدند
میر بود و مدانند مکان ز اوزها
تا شهب میرانید از دود ازدها
کر رسید اینجا رسولی امد ا
هر چه مجفوع امید از او ابدید
کر همی جو بید دردی بها
ادخلوا الابیات من ابوابها
مرزن انطفد در و دیوار های بیت
کز سوی بام فلکتان راه نیست
نیست حاجت تا بدین راه دزد
خاکیرا داده ایم اسرار راز
پیش او اسید اکر خاز فی در اید
شکر کردید از او که
منع شیطان کرد و باوی
دم دمید و کشت کرداید حلیش

بس مسلمان کز تو دین دریافته · سرنکون تا قعر دوزخ تافته
بس چو بلعم از تو نومید آمده · بس چو برصیصا ز تو کافر شده
امتحان شیر و کلبم کرد حق · امتحان نقد و قلبم کرد حق
قلب را من کی سیه رو کرده ام · صیرفیم قیمت او کرده ام
نیکوان را رهنمائی میکنم · مریدان را پیشوائی میکنم
نیکوان را پیشواء و مأمنم · شاخهای خشک را بر میکنم
این علفها می نهم از بهر چیست · تا پدید آید که حیوان جنس کیست
تو ز من با حق چه نالی ای سلیم · تو بنال از شر این نفس لئیم
تو خوری حلوا ترا دمل شود · تب بکیرد طبع تو مختل شود
بی کنه لعنت کنی ابلیس را · چون نبینی از خود این تلبیس را
نیست از ابلیس از تست ای غوی · که چو روبه سوی دنبه میروی
چونکه در سبزه ببینی دنبه را · دام باشد این ندانی تو چرا
زان ندانی کت ز دانش دور کرد · میل دنبه چشم عقلت کور کرد
حبک الاشیاء یعمی ویصم · نفسک السوداء جنت لا تختصم
تو کنه بر من منه کژ کژ مبین · من ز بد بیزارم و از حرص و کین

ناکهان در پیش ما هست از فتن · بیخ و بنیاد از زمینش بر کنیم
چون نشه کرد آمد ندا از کرد او · کرد با ایشان بقلب آن کفتکو
کر بیاریم از قبیله خویش را · تا کرد در هیجا بود پیش شما
مر شما را عون و یار آیم · تا شما دشمنان را بشکنیم
چون قریش از کفت او راضی شدند · هر دو لشکر در مقابل آمدند
پای خود وا پس کشید و میکریخت · که همی بینم سپاهی من شکفت
کفت حارث ما سراقه انجنین · وی چرا می تا نکفتی این چنین
تا بخود آمد ... · تو نبودی ...

حرص و کین هست از طباع مختلف · مر مرا کی چاره ضد شد مکتنف
من بدی کردم پشیمانم هنوز · انتظارم تا شبم آید بروز
هم امیدی میبرم با درد و سوز · تا مکر این دیمهم کردد تموز
متهم کشتم میان خلق من · فعل خود بر من نهد هر مرد و زن
کرک بیچاره اکرچه کرسنه است · متهم باشد که او در طنطنه است
چونکه کرد ابلیس خو با سروری · دید آدم را بحقیر از خری
که به از من سروری دیکر بود · تا که او مسجود چون من کس شود
سروری زهر است جز آن روح را · کو بود تریاق لانی ز ابتداء
این خلیفه زاده کان دادی کند · حزم بهر روز میعادی کند
آن عدوی کز پدرتان کین کشید · سوی زندانش ز علیین کشید
آن شه شطرنج دل را مات کرد · از بهشتش سخرهٔ آفات کرد
چند جا بندش کرفت او در نبرد · تا بکشتی در فکندش روی زرد
اینچنین کرده است با آن پهلوان · سست سستش منکرید ای دیکران
مادر و بابای ما را آن حسود · تاج و پیرایه بچالاکی ربود
کردشان آنجا برهنه و زار و خوار · سالها بکریست آدم زار زار

چونکه حارث با سراقه کفت این · از عتابش خشمکین شد آن لعین
... ز آتش ... را کوفت شیطان ... · خون آن بیچارکان ...
چونکه ویران کرد ... · پس بکفت انی بری منکم ...
در خبر آمد که آن معاویه · خفته بد در قصر در یک زاویه
قصر را از اندرون در بسته بود · کز زیارتهای مردم خسته بود
ناکهان مردی ورا بیدار کرد · چشم چون بکشاد پنهان کشت مرد
کفت اندر قصر کس را ره نبود · کیست کین کستاخی و جرات نمود
کرد ... کرد او و بر آمد ... · وز پس پرده نهان میکرد رو

کتاب الثنی

گر ز اشک چشم او روشن بدی / گر چرا اندر چرا لاشک بدی
تو قیاسی گیر طراریش را / که چنان سر رو کند زاریش را
الحذر ای گل‌پرستان از شرش / تیغ لاحولی زنید اندر سرش
کو همی بیند شما را از کمین / که شما او را نمی‌بینید هین
گفت حارث ای سراقه شکل هین / دی چرا تو می‌نگفتی این چنین
تا شیاطین سوی گردون می‌شدند / گوش بر اسرار بالا می‌زدند
می‌ربودند اندکی زان رازها / تا شهب می‌راندشان زود از سما
که روید آنجا رسولی آمده است / هرچه می‌خواهید از او آید بدست
گر همی جویید در بی‌بها / ادخلوا الابیات من ابوابها
گوشها تیز کرد او چون گوش اسب / می‌کشاند سوی حرص و سوی کسب
برزند بر پاش نعلی ز اشتباه / تا بمانی تو ز دردان ز راه
نعل او باشد تردد در دو کار / این کنم یا آن کنم هین هوش دار
این بکن که هست مختار نبی / آن مکن که کرد مجنون و صبی
همچو ابلیس از خدای پاک فرد / تا قیامت عمرش در خواست کرد
گفت انظرنی الی یوم الجزاء / کاشکی گفتی که تبنا ربنا

گفت ما اول فرشته بوده‌ایم / راه طاعت را بجان پیموده‌ایم
سالکان راه را محرم بدیم / ساکنان عرش را همدم بدیم
پیشهٔ اول کجا از دل رود / مهر اول کی ز دل بیرون شود
ما هم از مستان این می بوده‌ایم / عاشقان درگه وی بوده‌ایم
التی از تو لبوزم حاجتی / ما دینش
کیست کز دست تو جامه‌اش ندرید / صد هزاران چون مرا بوده ردی
خر کردی در خریدی آمده / گل از آهو چه زاید کودکی
هست در کودکی و آهویی

زندگی

فی الشیطان

زندگی بی دوست جان فرسودن است / مرگ حاضر غایب از حق بودن است
گفت ابلیس لعین دادار را / دام زفتی خواهم این اشکار را
زر و سیم و گلهٔ اسبش نمود / که بدین تانی خلایق را ربود
گفت شاباش و ترش آویخت لنج / شد ترنجیده ترش همچون ترنج
پس جواهرها ز معدنهای خوش / کرد آن پس مرده را خوش پیشکش
گیر این دام دگر را ای لعین / گفت زین افزون ده ای نعم المعین
چرب و شیرین و شرابات ثمین / دادش و بس جامهٔ ابریشمین
گفت یا رب بیش از این خواهم مدد / تا ببندمشان بحبل من مسد
تا که مستانت که نر و پردل‌اند / مردوار این بندها را بگسلند
تا بدین دام و رسنهای هوا / مرد تو گردد ز نامردان جدا
دام دیگر خواهم ای سلطان بخت / دام مرد انداز حیلت‌ساز سخت
خمر و چنگ آورد پیش او نهاد / نیم خنده زد بدان شد نیم شاد
سوی اضلال ازل پیغام کرد / که برآر از قعر بحر فتنه گرد
دام محکم ده که تا گردد تمام / وافکنم در کام ایشان چون لگام
در کمند آرم کشمشان کشکشان / تا که نتوانند سر پیچید از آن

تو کیایی و استخوان اندیش نیز / تا کدامین سو کند او کام تیز
گر بسوی استخوان آید بکیست / ور کجا جوید نقش اهوریت
تو کجا و استخوان از اعوری / قوت نفس و قوت جان از اعوری
کز غذای نفس جوید ابلهی / ور غذای روح خواهد سروری
ور کند او خدمت تن هست خر / ور رود در بحر جان یابد گهر
انبیا طاعات عرضه میکنند / دشمنان شهوات عرضه میکنند
آدمی کو علم الاسما بگ است
پایگ چون برق
از دو بانگ انداختش
چون شمال

کتاب الشین

چونکه خوبی زنان با او نمود / که ز عقل و صبر مردان میربود
پس زد انگشتک برقص اندر فتاد / که بده زوتر رسیدم بر مراد
چون بدید آن چشمهای پرخمار / که کند عقل و خرد را بیقرار
وان صفای عارض آن دلبران / که بسوزد چون سپند این دل بران
روی و خال و ابرو لب چون عقیق / گوییا حق تافت از پردهٔ رقیق
قد چون سرو خرامان در چمن / خد همچون یاسمین و نسترن
چونکه دید آن غنج برجست از بلد / چون تجلی حق از پردهٔ تنک
عالمی شد واله و حیران و دنگ / زان کرشم و زان دلال نیک شنگ
من ز آتش زاده‌ام او از وحل / پیش آتش مر وحل را چه محل
او کجا بود اندر آن دور و زمن / صدر عالم بودم و فخر زمن
شعله میزد آتش جان سفیه / کاتشی بود الولد سر ابیه
نی غلط گفتم که بد قهر خدا / علتی را پیش آوردن چرا
زانکه خبث ذات او بی موجبی / هست سوی ظلم و عدوان جاذبی
هر زمان خوانند تا آخر کهی / کاندر آنجا زر از آن چهی
گر فلانجا حوض آب و چشمه‌ایست / تا در آنجا اندر آید بحوض سرنگون

نوحهٔ انا ظلمنا میزدی
نیست دستان و فسون را [illegible]
اندرون هر حیله او را [illegible]
صد هزاران سحر [illegible]
مردی مردان [illegible]
در زن و در مرد [illegible]
چون [illegible]
دیو با تنگ [illegible]
کرم [illegible]
کاسه [illegible]
منوا کردی [illegible]
خوار کردی [illegible]
نو زنیم [illegible]
وا کنی [illegible] از
[illegible]

فی الشیطان

آدمی را با هزاران کر و فر / اندر افکند آن لعین در شور و شر
چونکه هنگام فراق جان شود / دیو دلاله در ایمان شود
پس فروشد ابله ایمان از شتاب / اندر آن تنگی بیک ابریق آب
و آن خیالی باشد و ابریق نی / قصد آن دلاله جز تخریق نی
این زمان که تو صحیح و فربهی / صد خیال بهر خیالی میدهی
میفروشی هر زمانی زر کان / میستانی همچو طفلان گردکان
پس در آن رنجوری روز اجل / نیست نادر گر بود اینت عمل
حق پی شیطان بدین بانگ زد مثل / که ترا در رزم آرد با حیل
که ترا گوید که من یارم ترا / در بلا و در جفا و در عنا
مر ترا یاری دهم من با نوا / در خطرها پیش تو من میدوم
اسپرت باشم که تیر خدنک / مخلصت باشم هم اندر وقت جنگ
جان فدای تو کنم در انتعاش / دستیی شیری هلا مردانه باش
سوی کفرش آورد زین عشوه‌ها / آن جوال جد عز و مکر و دها
چون قدم بنهاد در خندق فتاد / او بقهقهه خنده لب را برگشاد
هین بیا من طمعها دادم ز تو / گویدش رو رو که بیزارم ز تو

که هلا افکند او [illegible]
راه دین [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
مرده [illegible]
باز [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ساها [illegible]
در چنین [illegible]
هیبت [illegible]
بندهٔ کرده [illegible]
از [illegible]
[illegible]

تو نترسیدی ز عدل کردگار   من همی ترسم تو دست از من بدار

شکر

گفت را گر فایده نبود مگو   ور بود هل اعتراض و شکر جو

شکر یزدان طوق هر گردن بود   نی جدال و رو ترش کردن بود

گر ترش رو بودن آمد شکر و بس   همچو سرکه شکرگویی نیست کس

شکر نعمت چون کنی چون شکر تو   نعمت تازه بود احسان او

عجز تو از شکر شکر آمد تمام   فهم کن در باب فقد تم الکلام

داد حق اهل سبا را بس فراغ   صد هزاران قصر و ایوان و باغ

شکر آن نگذاشتند آن بدرگان   در وفا کمتر فتادند از سگان

مر سگی را لقمهٔ نانی ز در   چون رسد بر در همی بندد کمر

پاسبان و حارس در میشود   گرچه بر وی جور و سختی میرود

هم بر آن در باشدش باش و قرار   کفر دارد کرد غیری اختیار

ور سگی آید غریبی روز و شب   آن سگانش میکنند آن دم ادب

که برو آنجا که اول منزلست   حق آن نعمت گروگان دلست

سیزده پیغمبر آنجا آمدند   گمرهان را ره نمودندی به پند

دیو چون عاجز شود از افتتان   استعانت جوید او زین انسیان

که شما یار منید یاری کنید   جانب مایید جانبداری کنید

گر کسی را ره زنند اندر جهان   هر دو گونه شیطان بر آید شادمان

ور کسی جان برد و در دین شد بلند   نوحه میدارند آن دو حسودمند

هر دو میخایند دندان حسد   بر کسی که داد ادیب او را خرد

ملک ملکت او است فرمان آن او   کمترین سگ بر درش شیطان او

زرگانی ار کسی مانند بد   بر درش ننهاده باد و سر ند

کودکان خانه دو مستی میکنند   باشد اندر دو نشان طفلان و او

گر هلا نعمت فزون شد شکر کو   مرکب شکر او بجنبد جو گوا

شکر منعم واجب آمد در خرد   ورنه بگشاید در خشم ابد

هین کرم بینید و اینجود کز کند   کز چنین نعمت بشکری بر کند

سر ببخشد شکر خواهد سجده   پا ببخشد شکر خواهد قعده

شکر نعمت نعمتت افزون کند   صد هزاران گل ز خار بیرون کند

قوم گفته شکر ما را برد غول   ما شدیم از شکر و از نعمت ملول

نعمت چه سیر شد جانهامان از آن   شکر چه گوییم بر گو نشد هین

پیش ما این نعمت آمد محنتی   شکر محنت کی کنند ای متقی

ما چنان پژمرده گشتیم از عطا   کرنه طاعتمان خوش آمد نه خطا

ما نمیخواهیم نعمتها و باغ   ما نمیخواهیم اسباب فراغ

شکر نعمت خوشتر از نعمت بود   شکرباره کی سوی نعمت رود

شکر جان نعمت و نعمت چو پوست   زانکه شکر آرد ترا تا کوی دوست

نعمت آرد غفلت و شکر انتباه   صید نعمت کن بدام شکر شاه

نعمت شکرت کند پرچشم و میر   تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

سیر نوشی از طعام و نقل حق   تا رود از تو شکم خواری و دق

بازاگر بیگانه معبر کند   حمله بر وی همچو شیر نر کند

لیک آن شیطان کز خویش هنر کند   اندرو صد حیلت و مکر زند

آب روی ها را بغلظاو کند   تا برد او آبروی بنیان دین

فی الشکر

چند بت بشکست احمد در جهان   تا که یارب گوی گشتند امتان

گر نبودی کوشش احمد تو هم   می پرستیدی چو اجدادت صنم

این سرت وارست از سجده صنم   تا بدانی حق او را بر امم

گر بگویی شکر این رستن بگو   کز بت باطن همت برهاند او

کتاب الشکر

نعمت وهابرا شکری کنید | تا سر منحوس خود را شکنید
شکر جذب نعمت او فر کند | کفر نعمت مرد را کافر کند
افرینها بر تو بادا ای خدا | ناکهان کردی مرا از غم جدا
کر سر هر موی من یابد زبان | شکرهای تو نیاید در بیان
میزنم نعره درین روضه عیون | خلق را با لیت قومی یعلمون
شکر کویم دوست را در خیر و شر | زانکه هست اندر قضا از بد بتر
کفت خر کرد دغم و درد ادم | قسمتم حق کرد و من راضی شدم
چونکه قسام اوست کفر امد کله | صبر باید صبر مفتاح الصله
باز کفتا الصبر مفتاح الفرج | صابر زرا کی رسد جور و حرج
راضیم من قسمت قسام را | کو خداوند است خاص و عام را
بهره ور از نعمت او خاص و عام | میرساند روزی وحش و هوام
مرغ و ماهی قسمت خود میخورند | مور و مار از نعمت او میچرند
خوان او مر جمله عالم کشد | بر سر خوانش خلایق در تکشد
میخورند و هیچ کم ناید از ان | کیست بی روزی بکو اندر جهان
باش راضی کر تویی دل زنده | کو رساند روزی هر بنده

فی الشکر

غیر حق جمله عدو و دوست اوست | با عدو از دوست کی شکوه نکوست
شکر کن تا نایدت از بد بتر | ورنه مانی ناکهان در کل چو خر
تا دهد دو غم نخواهم انکبین | زانکه هر نعمت غمی دارد قرین
کنج بی مار و کل بیخار نیست | شادی بی غم درین بازار نیست
در قیامت بنده را کوید خدا | هین چه کردی انچه دادم مر ترا
کو بدای رب شکر تو کردم بجا | چون ز تو بود اصل ان روزیها
کویدش حق نه نکردی شکر من | چون نکردی شکر ان اکرام و فن
بر کریمی کرده ظلم و ستم | نی ز دست او رسید این نعمتم

تتمه

چون مبدل میکند او سیئات | طاعت میکند زعم وشات
زین شود مرجوم شیطان رجیم | وز حسد او بطرقد کردد دو نیم
او بکوشد تا کناهی او رد | زانکه ما را بچاهی اورد
چون ببیند کان کنه شد طاعتی | کرد او را نامبارک ساعتی
اندر امن در کشادم مر ترا | تف زدی و تحفه دادم مر ترا
چون جفا کردا جنینها میدهم | پیش پایی چپ ز جان سر مینهم

پس وفا کردا چه بخشم تو بدان | گنجها و ملکهای جاودان
جاودانه پادشاهی نیمهش | اینچه اندر وهم نایند بدهمش
پاسبان من عنایات و ببت | هر کجا کرمن روم شه در پی است
در دل سلطان خیال من مقیم | بی‌خیال من دل سلطان سقیم
چو بپر اندر راشه در دوش | میپرم بر اوج دل چون پر نوش
همچو ماه و آفتابی می‌پرم | پرده های اسمان را میدرم
کرد نقاشی دو گونه نقشها | نقشهای صاف و نقش بی‌صفا
نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت | نقش ابلیسان و عفریتان زشت
هر دو گونه نقش استادی اوست | زشتی او نیست آن رادی اوست
تا کمال دانش پیدا شود | منکر استادیش رسوا شود
ور نداند زشت کردن ناقص است | زان سبب خلاق کبر و مخلص است
پس از این دو کفر و ایمان شاهدند | بر خداوندیش هر دو ساجدند
گشت مجنون من غمیر بیم دیش | صبر من از کوه سنگین است بیش
مبتلا بی زخم ناساید تنم | عاشقم بر زخمها بر می‌تنم
لیک از لیلی وجود من پر است | این صدف پر از صفات آن در است

تم

توجه آمد فتح ببر پا بیار
نقد دزدی بیکیاد و میبار
وارثی با بوده ملک نوی تورا
انقلاب بعد کان کوی ترا
از یکی با دلو امداد زعراق
یا دربسند بد یاران از وراق
گشت آری بد در از اوراق الانیف
بود بر من لب بیاران از زشرده در
کاغذ طبع داده خلعت مرا
کر نوبتش یاد صد مدح وثنا
شکرها و حمدها بر منتهد
تا که شکر از حد و از اندازه برد
لب بلفقد شکر کر احوال زند
برد دفع تو کوامی مید هند
شرح هند سر آن هند موجه
شکرها دزد بلا با امقد

تو سهر ای قصاد اگر فصدم کنی | نیش را ناگاه بر لیلی زنی
داند آن عقلی که او دل روشنیست | در میان لیلی و من فرق نیست
من کیم لیلی و لیلی کیست من | ما یکی روحیم اندر دو بدن

مشبع

در زمان پیش اید اندر ذرج کللو | جملش اینکه خدا گفته کلوا
چون مگس حاضر شود در هر طعام | از وقاحت بی صلا و بی سلام
پیش او هیچت لوت نصنکر | گر کند خود را اگر گوییش بس
زین چنین قحط سه ساله داد داد | ظل مولانا تا ابد پاینده باد
وانگهی شد محمد و از خوردن بماند | پس برسم دعوت اهو را انجو اند
سرچنین کرد او کری دو انفلان | اشتها بهت هستم ناتوان
گفت میدانم که نازی میکنی | یا ز ناموس احترازی میکنی

شرل

سامری خود که باشد ای سگان | که خدایی بر تراشد در جهان
در خدایی کاو چون بکدلی شد | وز همه اشکالها فاطل بدی
کاو میشاید خدا یرا ابدات | در دو ستم تو چون کردی خلاف

کونشان شکر و حمد مرتو
بر سریر حق بنیو فرتو
کر زبان مادحان نیکی زند
هفتاد امت شکان میکند
گفت من اثار کردم هم داد
میر نقصی نکرد از افتعاد
لیدم جمله عطاها را ادا
بخش کردم ببینیم و بر فقیر
مال دادم لیدم عمر داد
در جزا زیر اگر بودم مال با
چون کسی را خار در پا بخلد
پای خود را بر سر زانو نهد
وز سر سوزن همی جوید سرش
ور نیابد میکند با لب ترش
خار در پا شد چنین دشوار یاب
خار در دل چون بود وا ده جواب

کتاب الثنی

پیش گاوی سجده کردن از حرب / کشت عقلت صید سحر سامری
چشم دزدیدی ز نور ذوالجلال / اینت جهل وافر و عین ضلال
شه بر آن عقل و گزینش که تراست / چون تو کان جهل را کشتن سزاست
گاو زرین بانگ کرد آخر چه گفت / کاحمقان را اینهمه رغبت شگفت
زان عجبتر دیده‌اند از من بسی / لیک حق را کی پذیرد هر خسی

شهوت

دیدم از چه بام سر و سیلاب بود / دام پا گیرش همین شهوت بود
همچو من از مستی شهوت ببر / مستی شهوت ببین اندر شتر
باز این مستی شهوت در جهان / پیش مستی ملک شد مستهان
مستی آن مستی این بشکند / او بشهوت التفاتی کم کند
زانکه شهوت با خیالی رانده‌اند / وز حقیقت دورتر وامانده‌اند
با خیالی میل تو چون پر بود / تا بدان پر بر حقیقت بر شود
چون برانی شهوتی پر بشکند / لنگ گشتی آن خیال از تو گریخت
پر نگه دار و چنین شهوت مران / تا پر میلت برد سوی جنان
خلق پندارند عشرت می‌کنند / بر خیالی پر خود بر می‌کنند

همچنین

فی الشهوه

همچنین هر شهوتی اندر جهان / خواه مال و خواه جاه و خواه نان
خواه باغ و مرکب و تیغ و مجن / خواه ملک و خانه و فرزند و زن
هر یکی زانها ترا مستی کند / چون نیابی آن خمارت بشکند
این خمار غم دلیل آن شده است / که بدان مفقود مستی‌ات بده است
جز باندازهٔ ضرورت زین مگیر / تا نگردد غالب و بر تو امیر
دانکه هر شهوت چو خمرست و چو بنگ / پردهٔ هوش است و عاقل زوست دنگ
خمر تنها نیست سرمستی هوش / هر چه شهوانیست بندد چشم و گوش
ترک شهوت کن اگر خواهی تو هوش / دانکه شهوت باز بندد چشم و گوش
آن بلیس از خمر خوردن دور بود / مست بود او از تکبر وز جحود
مست آن باشد که آن بیند که نیست / زر نماید آنچه مس و آهنی است
چونکه وی بود جهاد آمد محال / شهوت ار نبود نباشد امتثال
صبر نبود چون نباشد میل تو / خصم چون نبود چه حاجت خیل تو
هین مکن خود را خصی رهبان مشو / زانکه عفت هست شهوت را گرو
بی هوا نهی از هوا ممکن نبود / هم غزا با مردگان نتوان نمود
همچنین چون شاه فرمود اصبروا / رغبتی باید کزو تابی تو رو

کتاب الثنی

لابرات را هیچ نتوانم شکست / زانکه لا به تو یقین لا برشکست
گر زمین و آسمان بر هم زدی / زانتقام این مرد بیرون نامدی

شجاعه

کودکی کو حارس کشتی بدی / طبلکی در دفع مرغان میزدی
تا رمیدی مرغ از آن طبلک ز کشت / کشت از مرغان بد ایمن میگذشت
چونکه سلطان شاه محمود کریم / بر گذر زد آن طرف خیمهٔ عظیم
با سپاهی همچو استاره اثیر / انبه و فیروز صفدر ملکگیر
اشتری بد کو بدی حمال کوس / بختئی بد پیشرو همچون خروس
بانگ کوس و طبل بر وی روز و شب / میزدندی در رجوع و در طلب
اندر آن مزرع در آمد آن شتر / کودک آن طبلک بزد در حفظ بر
عاقلی گفتش مزن طبلک که او / پخته طبلست و با آنست خو
پیش او چبود بود این طبلک تو طفل / که کشد او طبل سلطان بیست کفل

شهادت

شرع را همچون ترازو دان یقین / گر بد و خصمان دهند از مکر کین
گر ترازو نبود آن خصم از جدال / کی رهد از وهم و جفا و احتیال

بی‌حده

فی الشجاعه

پس در این مرد از زشت پوفا / اینهمه رشک و خصمی و جفا
پس در آن اقبال و دولت بود / چون شود آنی و جنی در حسد
قاضیان را در حکومت این فن است / شاهد ایشان از دو چشم روشن است
گفت شاهد زان بجای دیده است / کو بدیده الغرض تر دیده است
مدعی دیده است اما با غرض / پرده باشد دیدهٔ دل را غرض
حق همی خواهد که تو زاهد شوی / تا غرض بگذاری و شاهد شوی
حق همیگوید غرض را ترک کن / تا قبول افتد تو را با ما سخن
کاین غرضها پردهٔ دیده شود / بر نظر چون پرده پوشیده شود
هر جمادی با نبی افسانه گو / کعبه با حاجی گواه و نطق جو
بر مصلی مسجد آمد هم گواه / کو همی آمد بمن از دور راه
بر خلیل آتش گل و ریحان بود / باز بر نمرود آتش آن بود
بارها گفتیم این را ای حسن / می نگردم از بیانش سیر من
بارها خوردی تو نان دفع ذبول / اینهمان نانست چون نبود ملول

شباب

طفل را با بالغان نبود جدال / طفل را حق کی نشاند با رجال

کتاب الشهوة

پس کلوا از بهر دام شهوتست — بعد از ان لا تسرفوا از عفتست
شهوت از خوردن بود کم کن بخورد — یا نکاحی کن گریز از شور و شر
چون بخوردی میکشد سوی حرم — دخل را خرجی بباید لاجرم
پس نکاح آمد چو لا حول و لا — تا که دیوت نفکند اندر بلا
چونکه حریص خوردنی زن خواه زود — ورنه آمد گربه و دنبه ربود
بار سنگین بر خری کو میجهد — زود بر نه پیش از ان کو بر جهد
نی بوقت شهوت باشد عشا — نی رود عقل چو کوه کاه وا
نی بوقت خشم و کینه صبرها — سست گردد در فرار و در ثبات
هست مردی این نه از ثیر و ذکر — ورنه بودی میر میران کیر خر
حق کرا خوانده است در قرآن رجال — کی بود این جسم را آنجا مجال
ارج جوان را چه قدر است ای پدر — اخر ز بازار قصابان گذر
صد هزاران سر نهاده بر شکم — ارزشان از دنبه و از کوشت کم
تا توانی بنده شهوت مشو — در پی شهوت مکن جان را گرو
ورنه شهوت خان و ماشت بر کند — زنده اش در گور تاریک افکند
روسپی باشد که از جولان کند — عقل او موشی شود شهوت ستور

نقد

فی الشفاعة

اندر این معنی حکایت گوش کن — تا دل از شهوت بکلی شوییت

شفاعت

گفت پیغمبر که روز رستخیز — کی گذارم مجرمان را اشک ریز
من شفیع عاصیان باشم بجان — تا رهانمشان ز اشکنجه گران
عاصیان و اهل کبائر را بجهد — وارهانم از عتاب و نقض عهد
صالحان امتم خود فارغ اند — از شفاعتهای من روز گزند
بلکه ایشان را شفاعتها بود — گفتشان چون حکم نافذ میرود
پادشاهی بر ندیمی خشم کرد — خواست تا از وی برآرد دود گرد
کرد شه شمشیر بیرون از غلاف — تا زند بروی جزای آن خلاف
هیچکس را زهره نی تا دم زند — یا شفیعی بر شفاعت بر تند
جز عماد الملک نامی از خواص — در شفاعت مصطفی وار آن خلاص
بر جهید و زود در سجده فتاد — در زمان شه تیغ را از کف نهاد
گفت اگر دیو است من بخشیدمش — ور بلیسی کرد من پوشیدمش
چونکه آمد پای تو اندر میان — راضیم گر کرد مجرم صد زیان
صد هزاران خشم را تانم شکست — کز ترا آن فضل و آن عقد آن هست

کتاب الصدق

میوه گو کهنه شود تا هست خام — پخته نبود غوره خوانندش تمام
گر شود صد ساله آن خام ترش — طفل و غوره است او بر هر تن هش
گرچه باشد ریش و مویش سپید — همچو آن طفلی خوفست و امید
ماند خواهم تا رسیدم یا رسم — حق کند با من غضب با خود کرم
این زمین چون گاهواره کودکان — بالغان را تنگ میدارد مکان
بهر طفلان حق زمین را مهد خواند — شیر در گهواره بر طفلان فشاند
خانه تنگ آمد از این گهوارها — طفلکان را زود بالغ کن شها
هین مکن این گاهواره خانه تنگ — تا تواند رفت بالغ بی درنگ
خانه را گهواره رو ضعف مداد — تا تواند کرد بالغ انتشاد

فی الصبر

صبر تلخ آمد ولیکن عاقبت — میوه شیرین دهد پر منفعت
گفت ای نور حق و دفع حرج — معنی الصبر مفتاح الفرج
صبر از ایمان بیاید سر کله — حیث لا صبر فلا ایمان له
گفت پیغمبر خداش ایمان نداد — هر کرا نبود صبوری در نهاد
یوسف حسنی تو این عالم چو چاه — وین رسن صبر است از امر اله

یوسفا

فی الصبر

یوسفا آمد رسن بر زن دو دست — از رسن غافل مشو بیگه شده است
حمد لله کاین رسن آویختند — فضل و رحمت را بهم آمیختند
در رسن زن دست بیرون آ ز چاه — تا ببینی بارگاه پادشاه
تا ببینی عالم جان جدید — عالمی بس آشکارا ناپدید
صبر کردن جان تسبیحات تست — صبر کن کانست تسبیح درست
هیچ تسبیحی ندارد آن درج — صبر کن کالصبر مفتاح الفرج
صبر چون پول صراط آن سو بهشت — هست با هر خوب یک لالای زشت
تا ز لالا میگریزی وصل نیست — زانکه لالا را ز شاهد فصل نیست
تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه دل — خاصه صبر از بهر آن نغز چگل
رفت لقمان سوی داود صفا — دید کو میکرد زاهن حلقها
جمله را با همدگر در میفکند — ز آهن پولاد آن شاه بلند
صنعت زراد او کم دیده بود — در عجب میماند و وسواسش فزود
کاین چه شاید بود وا پرسم ازو — که چه میسازی ز حلقه تو بتو
باز با خود گفت صبر اولیتر است — صبر تا مقصود زوتر رهبر است
چون نپرسی زودتر کشفت شود — مرغ صبر از جمله پران تر بود

ور بپرسی دیر تو حاصل شود   سهل از بی صبریت مشکل شود
چونکه لقمان تن بزد اندر زمان   شد تمام از صنعت داودان
پس زره سازید و در پوشید او   پیش لقمان کریم صبرخو
گفت این نیکو لباس است ای فتی   در مصاف و جنگ دفع زخم را
گفت لقمان صبر هم نیکو دمیست   کو پناه و دافع هر جا غمیست
صبر را با حق قرین کرد ای فلان   آخر والعصر را آگه بخوان
صد هزاران کیمیا حق آفرید   کیمیایی همچو صبر آدم ندید
صبر کن در موزه دوزی تو هنوز   ور شوی بی صبر گردی پاره دوز
کهنه دوزان گر بدیشان صبر و حلم   جمله نو دوزان شدندی هم بعلم
گفت حق ایوب را در مکرمت   من بهر موی تو صبری دادمت
هین بصبر خود مکن چندین نظر   صبر دیدی صبر دادن را نگر
چند بینی گردش دولابرا   سر برون کن هم ببین میراب را
صبر شیر اندر میان فرث و خون   کرد او را ناعش ابن اللبون
صبر جمله انبیاء با منکران   کردشان خاص حق و صاحبقران
هر کرا بینی یکی جامه درست   دانکه او آن را بکسب صبر جست

هرکرا

هر کرا دیدی برهنه بینوا   هست بر بی صبری او آن گوا
هر که مستوحش بود پر غصه جان   کرده باشد با دغایی اقتران
صبر اگر کردی ز الف از بیوفا   از فراق او نخوردی این قفا
چون ملالو ودی صبر پر شود   جان با وجه عرش و کرسی بر شود
مصطفی بین چونکه صبرش شد براق   بر کشانیدش ببالای طباق
چون صبوری پیشه کرد ایوب راد   از بلا او را در رحمت گشاد
صبر صد را مد بهر حالت که هست   صبر را مگذار تا بتوان ز دست
صبر مفتاح الفرج نشنیده   کاندرین معنی دلیل دیده
صبر آرد عاشقان را کام دل   بیدلان را صبر بد آرام دل

صوفیه

شمس تبریزی که نور مطلق است   آفتاب است و ز انوار حق است
چون حدیث روی شمس الدین رسید   شمس چارم آسمان رو در کشید
واجب آمد چونکه بردم نام او   شرح کردن رمزی از انعام او
این نفس جان دامنم بر تافته است   بوی پیراهان یوسف یافته است
کز برای حق صحبت سالها   باز گو رمزی از آن خوش حالها

ای همه جان تو از ما و من   ای لطیفه روح تو در مرد و زن
مرد و زن چون یک شوند آن یک توی   چونکه یکها محو شد آنک توی
این من و ما بهر آن برساختی   تا تو با ما نرد خدمت باختی
تا تو با ما و تو یکجوهر شوی   عاقبت محض چنان دلبر شوی
تا من و تو ها همه یکجا شوند   عاقبت مستغرق جانان شوند
این همه هست و بیا ای امر کن   ای منزه از بیان و از سخن
چشم جسمانه تواند دیدنت   در خیال آرد غم و خندیدنت
صد هزاران ز اهل تقلید و نشان   افکندشان نیم وهمی در گمان
که بظن تقلید و استدلالشان   قائمست و جمله پر و بالشان
شبهه می انگیزد آن شیطان دون   درفتند این جمله کوران سرنگون
پای استدلالیان چوبین بود   پای چوبین سخت بی تمکین بود
غیر آن قطب زمان دیده ور   کز ثباتش کوه گردد خیره سر
پای نابینا عصا باشد عصا   تا نیفتد سرنگون او بر حصا
هم ز بیم معجزات انبیاء   سرکشیده منکران زیر گیا
تا بناموس مسلمانی زیند   در تسلس تا ندانی کیستند

همچو قلابان بر آن نقد تباه   نقره میمالند و نام پادشا
ظاهر الفاظشان توحید و شرع   باطن آن همچو در نان تخم صرع
فلسفی را زهره نی تا دم زند   دم زند دین حقش بر هم زند
ظاهر ما چون درون مدعی   در دلش ظلمت زبانش شعشعی
از خدا نه بوی او را نه اثر   دعویش افزون ز شیث و بوالبشر
دیو بنموده ورا هم نقش خویش   او همی گوید ز ابدالیم و بیش
حرف درویشان بدزدد بدیهی   تا گمان آید که هست او خود کسی
خرده گیرد در سخن بر بایزید   ننگ دارد از درون او یزید
هر که را اندر ورا چون بایزید   روز محشر حشر گردد با یزید
بینوا از نان و خوان آسمان   پیش او ننداخت حق یک استخوان
او ندا کرده که خوان بنهاده‌ام   نایب حقم خلیفه زاده‌ام
الصلا ساده دلان پیچ پیچ   تا خورید از خوان جودم هیچ هیچ
پیش هر صوفی که او با فر بود   هرچه اثما ضیاست لا بد کر بود
چون بود فکرش همه مشغول حال   ناید اندر ذهن او فکر محال
هم عرب ما هم سبو ما هم ملک   جمله ما یؤفک عنه من افک

کتاب الصاد

عقل را شو دان و زن را نفس و طمع | این دو ظلمانی و منکر عقل شمع
تو منی و من توام تو من خوشم | تو علی بودی علی را چون کشم
معصیت کردی به از هر طاعتی | آسمان پیموده در ساعتی
بس خجسته معصیت کان مرد کرد | نی ز خاری بر دمد اوراق ورد
نی عمر را قصد او زد در رسول | می کشیدش تا بدرگاه قبول
همچنین مقصود من زین مثنوی | ای ضیاء الحق حسام الدین توی
مثنوی اندر فروع و در اصول | جمله آن تست و کردستی قبول
الحذارست و بر امداد تو | تکیه بر اشفاق و بر اسعاد تو
مثنوی اندر فروع و در اصول | می کند زیر لوای تو رجوع
مثنوی اندر اصول و ابتدا | جمله بهر تست و بر تست انتها
در قبول است عز و معتلی | زانکه شاه جان و سلطان دلی
ورنه این زاغان دغل افروختند | بانگ بازان سپید آموختند
بانگ هدهد گر بیاموزد قطا | راز هدهد کو و پیغام سبا
بانگ پر ورده ز پرده بدان | تاج شاهان را ز تاج هدهدان
حرف درویشان و نکته عارفان | بسته اند این بی حیایان بر زبان

هر هلاک

فی صوفیه

هر هلاک امت پیشین که بود | زانکه چندل را گمان کردند عود
هر که اندر شیخ تیغی منجلید | باز کونه راوش خود می درید
بلک از بحرش آن ذو فنون | وان مریدان خسته در غرقاب خون
هر که او سوی گلویش زخم زد | حلق خود ببریده دید و زار مرد
وانکه او را زخم اندر سینه زد | سینه اش بشکافت شد مرده ابد
وانکه آگه بود از صاحب قران | دل ندادش که زند زخم گران
نیم دانش دست او را بسته کرد | جان ببرد الا که خود را خسته کرد
هست صوفی آنکه شد صفوت طلب | نز لباس صوف و خیاطی و دب
صوفیی گشته به پیش این لئام | الخیاطة واللواطة والسلام
بر خیال آن صفا و نام نیک | رنگ پوشیدن نکو باشد ولیک
بر خیالش گر روی تا اصل او | همچنانکه گر به سوی نان بو
آن یکی میگفت من پیغمبرم | وز همه پیغمبران فاضل ترم
گردنش بستند و بردندش به شاه | کاینهمی گوید رسولم از اله
خلق بر وی جمع چون مور و ملخ | کاینچه مکرست و چه تزویر و چه فخ
گر رسول آنست کاید از عدم | ما همه پیغمبریم و محتشم

کتاب الصاد

ما از آنجا آمدیم اینجا غریب | تو چرا مخصوص باشی ای ادیب
هر که محجوب است او خود کودکیست | مرد آن باشد که بیرون از شکیست
گر بریش و خایه مردستی کسی | هر بزی را ریش و مو باشد بسی
پیشوای بد بود آن بز شتاب | میبرد اصحاب را سوی قصاب
ریش را شانه زدی که سابقم | سابقی لیکن بسوی درد و غم
هین روش بگزین و ترک ریش کن | ترک این ما و من و تشویش کن
ریش خود را خنده زاری کرده | ناز کم کن چونکه ریش آورده
تا شوی چون بوی گل با عاشقان | پیشوا و رهنمای گلستان
چیست بوی گل دم عقل و خرد | شد قلاووز ره باغ ابد
گفت صوفی در قصاص یک قفا | سر نشاید باد دادن از عمی
خرقه تسلیم اندر گردنم | بر من آسان کرد سیلی خوردنم
دید صوفی خصم خود را سخت زار | گفت اگر مشتش زنم من خصم وار
او بیک مشتم بریزد چون رصاص | شاه فرماید مرا زجر و قصاص
خیمه ویرانست بشکسته وتد | او بهانه میکند کرد رقد
بهر این مرده دریغ آید دریغ | گر قصاص امثال اند در زیر تیغ

بچون

فی صدقه

چون نمیتانست کف بر خصم زد | عزمش آمد کش سوی قاضی برد

صدقه

گفت پیغمبر که دایم بهر پند | دو فرشته خوش منادی میکنند
کای خدایا منفقانرا سیر دار | هر درمشانرا عوض ده صد هزار
ای خدایا ممسکانرا در جهان | تو مده الا زیان اندر زیان
ای خدایا منفقانرا ده خلف | ای خدایا ممسکانرا ده تلف
آن درم دادن سخی را لایقست | جان سپردن خود سخای عاشقست
نان دهی از بهر حق نانت دهند | جان دهی از بهر حق جانت دهند
گر بریزد برگهای این چنار | برگ بی برگیش بخشد کردگار
گر نماند از جود در دست تو مال | کی کند فضل الهت پای مال
هر که کارد گردد انبارش تهی | لیکنش اندر مزرعه باشد بهی
وانکه در انبار ماند و صرفه کرد | اشپش و موش و حوادثهاش خورد
چارهٔ دفع بلا نبود ستم | چاره احسان باشد و عفو و کرم
گفت الصدقه مرد للبلاء | داو مرضاک بصدقه یا فتی
صدقه نبود سوختن درویش را | کور کردن چشم حلم اندیش را

کتاب الصدق

کفت پیغمبر نشانی داده است — صدق قلب نیکو واحکاک بنهاده است
کفته است الکذب ریب فی القلوب — باز الصدق طمانین طروب
دل بیارامد ز کفتار دروغ — اب و روغن هیچ نفروزد فروغ
در حدیث راست ارام دلست — راستیها دانه و دام دلست
دل مکر رنجور باشد بد دهان — کو نداند چاشنی این وان
چون شود از رنج و علت دل سلیم — طعم صدق و کذب را باشد علیم
حرص ادم چون سوی کندم فزود — از دل ادم سلیمی را ربود

فی البلهاء

خویش ابله کن تبع میرو و بس — رستکی زاین ابلهی یابی و بس
باچنین نوری چو پیش ادی کتاب — جان وحی اسای او آرد عتاب
اکثر اهل الجنة البله ای پدر — بهر این کفته است سلطان البشر
زیرکی چون باد کبر انکیز تست — ابلهی شو تا بماند دین درست
ابلهی نه کو بمسخرکی دوتوست — ابلهی نه کز شقاوت حال جوست
ابلهی کو واله و حیران هوست — باشد ابله در کردن او طوق دوست
ابلهانند ان زنان دست بر — از کف ابله وز رخ یوسف نذر

نور مردان شرق و مغرب کرفت
اسمانها سجده کردند از شکفت
...
انطفی کان نوری اندازه ...
مظهر عشق است محبوب او یقین
...
کی شود خود شید از نفخ منطفی
هرکه بر شمع خدا ارد پف او
شمع کی میرد بسوزد پوز او

فی الصلوة

صلوة

انچه یعقوب از رخ یوسف بدید — وانچه او از بوی او اندر کشید
وانچه در روی بود واندر وی بدید — خاص او بدان با خوان کی رسید
این ز عشق خویش در چه میکند — وان بکین از بهر او چه می کند
سفره او پیش این از نان تهی است — پیش یعقوب است پر کو مشتهی است
روی ناشسته نه بیند روی حور — لا صلوة کفت الا بالطهور
ان یکی پرسید از مفتی براز — کر کسی کرید بنوحه در نماز
ان نماز او عجب باطل شود — یا نمازش جایز و کامل بود
کفت اب دیده نامش بهر چیست — بنکری تا او چه دید و کر کریست
اب دیده تا چه دیده است از نهان — تا چنین از چشمه خود شد روان
کر ز شوق حق کند کریه دراز — یا ندامت از کناهی در نماز
یا ز خوف حق بود کریه خوش است — زانکه ان اب تو دفع آتش است
بیشکی کردد نماز او کمال — قرب یابد در دو جهان لا محال
ان جهان کر دیده است ان پر نیاز — رونقی یابد ز نوحه او نماز
ور ز رنجش بود و از دردسر — ریسمان بکسست وهم بشکست دوک

فی الشهداء

...

فی الشفاء

...

پس نمازش بیشکی باطل شود   گر بُوَد او نیز بیجا اصل بود
زانکه ترکش بود اصل نماز   ترک خویش و ترک فرزندان نیاز
از خلیل آموز قربان ولد   خویش بنه بر آتش نمرود ردّ
حاصل آنکه تا بدانی ای کیا   کز بکاء فرقت بیحد تا بکاه
گرگ اغلب آن زمان گیرا بود   کز رمه شیشک بخود تنها بود
آنکه سنت با جماعت ترک کرد   در چنین مسبع ز خون خویش خورد
هست سنت ره جماعت چون رفیق   بی ره و بی یار افتی در مضیق
راه سنت با جماعت بر بود   اسب با اسبان یقین خوشتر رود
لیک هر کو راهرا همره مدان   غافلان حشوه را اکر مدان
همرهی را جو کز و یابی مدد   همدل و همدرد جویای صمد
همرهی نی کو بود خصم خرد   فرصتی جوید که جامهٔ تو برد
پنج وقت آمد نماز ای رهنمون   عاشقان را فی صلوة دائمون
نی به پنج آرام گیرد آن خمار   کاندرین سرهاست نی پانصد هزار
نیست زرغبّا طریق عاشقان   سخت مستسقی است جان صادقان
نیست زرغبّا طریق ماهیان   زانکه بی دریا ندارند انس جان

انکه کو مثانت بالا میرود
وحش از زنبوری کمتر بود
تن بنوا عطشان کوثر خوانده
لیک چرا خشکی و تشنه مانده
تو مکو فرعونی و کوثر چند
بر تو خونست ای فلان و نا خوش انتقید

فی الصبر

صبر کن ای برادر صبر کن
تا شفا یابی تو زین رنج کهن
صبر تو کشف هر سرّ سر است
صبر تلخ آمد و لیکن آخر است
چونکه قائم او انس الصلاة
صبر کن الصبر مفتاح الصله
تا ز کشف الصبر مفتاح الفرج
صابر از آن کی رسد جور و حرج

فی صالح

آب این دریا که هایل بقعه است   با خمار ماهیان یک جرعه است

صالح

بشنو اکنون قصه صالح روان   بگذر از صورت طلب معنی آن
زانکه صورت بین نبیند عاقبت   عاقبت بینی بیابی عافیت
ناقهٔ صالح بصورت بد شتر   پی بریدندش ز جهل آن قوم مر
از برای آب چون خصمش شدند   آب کور و نان کور ایشان بدند
ناقة الله آب خورد از جوی میغ   آب حق را داشتند از خود دریغ
ناقهٔ صالح چو جسم صالحان   شد کمینی در هلاک طالحان
تا بر آن امت ز حکم مرگ و درد   ناقة الله و سقیاها چه کرد
شحنه قهر خدا زیشان بجست   خونبهای اشتری شهری درست

فی الصمت

پیش بینایان خبر گفتن خطاست   کاندلیل غفلت و نقصانهاست
پیش بینا شد خموشی نفع تو   بهر این آمد خطاب انصتوا
گر بفرماید بگو بر گوی خوش   لیک اندک گو دراز اندر مکش
ور بفرماید که اندر کش دراز   همچنان شرمین بگو با امر ساز

گفت خواهی تو برون از مکوب
من بهر موی تو صبر داد داد
هین بصبر خود مکن چندین نظر
صبر باید صبر دادن را نکو
چند بینی گردش دولاب را
سر برون کن هین ببین دولاب را

فی الصوفی

صوفیان طالب نوار الفرج
سالکان هم کرد پروردی تو
در بیابد صوفیی زاد و دوا
ذات اللب صوفی بود ...
جز مکر الصوفی کز نور حق
سیر خورد او ...
از هزاران اندکی او صوفیند
با فنان درد و دان او فرید

زانکه آن تقلید صوفی از طمع / عقل او بربست از نور لمع
زانکه صوفی را طمع بر دین زده / مانده در خسران و کار دین تبه
بنگر آن اویس دور و قرن / روز همچون مصطفی شب [illegible]
روز صدیق الله او را کشت ماه / شب نبود با ماه او [illegible]
دید شبه در کف آن شیخ غر / گفت شیخا نور ام [illegible]
[illegible] کرد در جام شراب / دیو میمیرد [illegible] اندر شراب
[illegible] رو نمود و باز زد / از کدامین شیخ و پیران این رسید
گفت جامع را [illegible] / کاندرونش می [illegible]

همچنین کر من درین زیبا فنون | با ضیاء الحق حسام الدین کنون
چونکه کوته میکنم من از رشد | او بصد نوعم بکشش می کشد
پس بمهر روی برو لب نهاد | بر سر و بر چشم و رویش بوسه داد
گفت یارا تو چه پنهان گوهری | ای غریب عرش چونی خوش سری
گفت چون باشد خود آشوبه خراب | کرد راید دردها نرش آفتاب

ضحك

گر نمادی میخزی خندان بجز | تا دهد خنده ز دانه او خبر
ای مبارک خنده اش کو از دهان | مینماید دل چو در از درج جان
نامبارک خنده آن لاله بود | کز دهان او سواد دل نمود
یکزمانی صحبتی با اولیاء | بهتر از صد ساله طاعت بی ریا
گر تو سنگ خاره و مرمر بوی | چون بصاحبدل رسی گوهر شوی
مهر پاکان درمیان جان نشان | دل مده الا بمهر دلخوشان

ضد

پس بضد نور دانستی تو نور | ضد ضد را مینماید در صدور
رنج و غم را حق پی آن آفرید | تا بدین ضد خوشدلی آید پدید

پس نهانیها بضد پیدا شود | چونکه حق را نیست ضد پنهان بود
نور حق را نیست ضدی در وجود | تا بضد او را توان پیدا نمود
لاجرم ابصارنا لا تدرکه | وهو یدرک بین تو از موسی و کُه
دو علم افراخت اسپید و سیاه | آن یکی آدم دگر ابلیس راه
درمیان آن دو لشکرگاه زفت | چالش و پیکار آنچه رفت رفت
همچنین دور دوم هابیل بود | ضد نور پاک او قابیل بود
همچنین آمد علم از عدل و جور | تا بنمرود آمد اندر دور دور
ضد ابرهیم گشت و خصم او | وان دو لشکر کین گذار و جنگجو
چون درازی جنگ آمد ناخوشش | فصل این هر دو آمد آتشش
پس حکم کرد آتشی را و نکو | تا شود حل مشکل این دو نفر
دور دور و قرن قرن اینها فریق | تا بموسی و بفرعون غریق
سالها اندر میانشان حرب بود | چون ز حد رفت و ملالت میفزود
آب دریا را حکم سازید حق | تا که ماند که بره زاید سبق
تا که فرعون را با فرعونیان | آب دریا غرقشان کرد از زمان
همچنین تا دور و عهد مصطفی | با ابوجهل آن سپهدار جفا

مت بسا را اهل حال صوفیان / نادر است اهل مقام اندر میان
ظاهر او چون درون مدعی / درد لش ظلمت زبانش شعشعی
از خدا بویی نه او را نه اثر / دعویش افزون ز شیث و بوالبشر
دعوی بنموده و دام نفس خویش / او همیگوید ز ابدال ایم بیش
حرف درویشان بدزدد مرد دنی / تا گمان آید که هست او خود کسی
خورده گیرد در سخن بر بایزید / ننگ دارد از درون او یزید
هر که داند [illegible] / روز محشر [illegible]
بینوا از نان و خوان آسمان / پیش او ننداخت حق یک استخوان

فی الضیف

اوندا کرده کرخوان بنهاده‌ا
تا شب خم خلف زاده او
افضالا ساده دلان بیع شیخ
تا خورید از خوان خود هیچ
در باید تا کرسنه آدمی
اشکار اکردد از نفس وکی
زرد دیوار بدن کنجی است ها
خانه مور است و مار و اژدها
چونکه پیدا کشت خود جرمی نبود
عرفالب رفته اکاهی بود
نفس ددو لیس است نزد اهل حق
نفس بسکرا قو منبا از انشراق
هر نقد دارد آوینی هر حق
مثل نفس مرده کرمی بخو
نفس ماهی کی نبود دور از آب
از تو بی پایان عنکبوت کرد

بهر این گفتند دانایان بفن   میهمان محسنان باید شدن

تو مرید و میهمان آنکسی   کو ستاند حاصلت را از خسی

نیست چیره چون ترا چیره کند   نور ندهد مر ترا تیره کند

چون ترا نوری نبود اندر قران   نور کی یابند از تو دیگران

کافران مهمان پیغمبر شدند   وقت شام ایشان بمسجد آمدند

کامدیم ای شاه ما اینجا فنق   ای تو مهمان دار سکان افق

بینوا آئیم و رسیده ما ز دور   هین بیفشان بر سر ما فضل نور

رو بیاران کرد آن سلطان راد   دستگیر جمله شاهان و عباد

گفت ای یاران من قسمت کنید   که شما پر از من و خوی منید

هر یکی یاری یکی مهمان گزید   در میان بد یک شکم زفت و عنید

جسم ضخمی داشت کس او را نبرد   ماند در مسجد چو اندر جام درد

مصطفی بردش چو وا ماند از همه   هفت بز بد شیرده اندر رمه

که مقیم خانه بودندی بزان   بهر دوشیدن برای وقت خوان

وقت خفتن رفت و در حجره نشست   پس کنیزک از غضب در وا ببست

شیخ خانقاست او در بیم وعظ
نوت نوشد او در نوشد از خدا
فانق خوانست او در نوال
فانق جانش فانق خوش حال
نیست جانش ز صوفی نشد زرد
صوفیان بر صوفی شنفت زدند
پس شیخ خانقاهی آمدند
شیخ را کشد داد جان ما
نوا از این صوفی بخواه ای امیر
کفت آخر چه کار است این صوفیان
کفت این صوفی نه خود دارد کران
در شیخ بسیار کو هیچ هوس
در خورش افزون خورد
ور بخورد هفت چون اصحاب کهف
صوفیان کردند پیش شیخ زحف
شیخ رو او و در پیش آن فقیر
کفت هر جا که هفت او طاکبر

از برون زنجیر در را در فکند   کز او بد خشمگین و دردمند

گبر را از نیم شب تا صبح دم   چون تقاضا آمد و درد شکم

از فراش خویش سوی در شتافت   دست بر در چون نهاد او بسته یافت

در گشادن حیله کرد آن حیله ساز   نوع نوع و می نشد در هیچ باز

حیله کرد و بخواب اندر خزید   خویش را در خواب در ویرانه دید

زانکه ویرانه بد اندر خاطرش   شد بخواب اندر هم آنجا منظرش

خویش را در ویرانه خالی چو دید   او چنان محتاج هم در دم برید

گشت بیدار و بدید آن جامه خواب   پر حدث دیوانه شد از اضطراب

ز اندرون او بر آمد صد خروش   زین چنین رسوائی بی خاک پوش

گفت خوابم بدتر از بیداریم   که خورم زان سو وزین سو می‌ریم

بانگ میزد وا ثبورا وا ثبور   همچو جان کافران در قعر گور

منتظر که کی شود این شب بسر   تا در آید از گشادن بانگ در

تا گریزد او چو تیری از کمان   تا نبیند هیچکس او را چنان

قصه بسیار است کوته می‌کنم   باز شد آن در رهید از درد و غم

مصطفی صبح آمد و در را گشاد   صبح آن گمراه را او راه داد

کتاب الضیافة

در کشاد و کفت پنهان مصطفی | تا نکردد شرمسار آن مبتلا
تا برون اید رود کستاخ او | تا نه بیند در کشا را پشت و رو
یا نهان شد در پس دیوارها | از ویش پوشید دامان خدا
جامه خواب پر حدث را یکفضول | قاصدا اورد در پیش رسول
کاینچنین کرده است مهمانت ببین | خنده زد رحمة للعالمین
که بیاور مطهره اینجا بپیش | تا بشویم جمله را با دست خویش
کفت مؤمن کفت او را مصطفی | کامشب دیکر تو شو مهمان ما
کفت والله تا ابد ضیف توام | هر کجا باشم بهر جا کر روم
زنده کرده و معتق و در بان تو | اینجهان و انجهان بر خوان تو
هر که بکزیند جز این بکزیند خوان | عاقبت درد کلوش استخوان
هر که سوی غیر خوان تو رود | دیو با او دان که همکاسه شود
ان یکی را یکجهان امد فیق | ساخت او را هیچو طوق الله عنق
خوان کشید او را اکرامها نمود | انشب اندر کوی ایشان سود بود
مرد زن را کفت پنهانی سخن | کامشب اینجا تو دو جا خواب کن
بستر ما را بکستر سوی در | هر مهمان اکستران سوی دکر

کو

فی الضیف

کفت زن فرمان برم خدمت کنم | سمع و طاعت ای دو چشم روشنم
هر دو بستر کستریدو رفت زن | سوی ختانه سور کرد انجا وطن
ماند مهمان عزیز و شوهرش | نقل بنهادند از خشک و ترش
الکیاسة والادب لاهل الله | الضیافة والقری لاهل الوبر
الضیافة للغریب والقری | اودع الرحمن فی اهل القری
کل یوم فی القری ضیف جدید | ما له غیر الله من معنیث
کل لیل فی القری وفد جدید | ما لهم ثم سوی الله المجید
کفت چون توفیق یابد بندهٔ | کو کند مهمانی فرخندهٔ
مال خود ایثار راه او کند | جاه خود ایثار جاه او کند
شکر او شکر خدا باشد یقین | چون باحسان کرد توفیق قرین
ترک شکرش ترک شکر حق بود | حق او لا شک بحق ملحق شود
شکر میکن مر خدا را در نعم | نیز میکن ذکر و شکر خواجه هم
رحمت مادر اکرچه از خداست | خدمت او هم فریضه است و سزاست
زین سبب فرموده حق صلوا علیه | که محمد بود محتاج الیه

طیبة

فی الصلوة

در هران کاری که میلت نیست و خواست
اندر آن جبری شوی کاین از خداست

انبیا در کار دنیا جبریند
کافران در کار عقبی جبریند

انبیا را کار عقبی اختیار
کافران را کار دنیا اختیار

زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش
می‌پرد او در پس و جان پیش پیش

کافران چون جنس سجین آمدند
سجن دنیا را خوش آیین آمدند

انبیاء چون جنس علیین بدند
سوی علیین بجان و دل شدند

این خدا بنما تو جان را آن مقام
کاندرو بی‌حرف می‌روید کلام

تخم بطی گر چه مرغ خانه‌ات
کرد زیر پر چو دایه تربیت

مادر تو بط آن دریا بده است
دایه‌ات خاکی بد و خشکی پرست

میل دریا کر تو را دل اندر است
آن طبیعت جانت را از مادر است

میل خشکی مر تو را چون دایه است
دایه را بگذار کو بد رایه است

طیور

نوبت هدهد رسید و پیشه‌اش
وان بیان ضعف و اندیشه‌اش

گفت ای شه یکهنر کان کهتر است
باز گویم گفت کوته بهتر است

گفت بر گو تا کدام است آن هنر
گفت من آنگه که باشم اوج بر

از برای چاره این خوفها
آمد اندر هر نمازی اهدنا
کاین نمازم را میامیز ای خدا
با نماز ضالین اهل ریا
در سجود تن کاش دو کو دانی
معنی سبحان ربی الاعلی
کای سجودم چون وجودم ناسزا
مر بدی را تو نکویی ده جزا
در قیام این گفتها دارد رجوع
وز خجالت شد دوتا اندر رکوع
قوت استادن از خجلت نماند
در رکوع از شرم تسبیحی نخواند
باز فرمان می‌رسد بردار سر
از رکوع و پاسخ حق بر شمر
سر برآرد او دگر ره شرمسار
اندر افتد باز در رو همچو مار

بکرم

بنگرم از اوج با چشم یقین
من ببینم آب در قعر زمین

تا کجایست و چه عمقستش چه رنگ
از چه می‌جوشد ز خاکی یا ز سنگ

ای سلیمان بهر لشکرگاه را
در سفر می‌دار این آگاه را

پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق
در بیابانهای بی‌آب عمیق

همره ما باشی و هم پیشوا
تا کنی پیدا تو آب از بهر ما

چند گویی همچو زاغ پرنحوس
ای خلیل حق چرا کشتی خروس

حکمت کشتش چه بود آخر بگو
تا مسبح گردم او را مو بمو

گفت فرمان حکمت فرمان نخوان
تا مهلل گردم از امر بجان

شهوتیست او و بس شهوت پرست
زان شراب زهرناک ژاژ مست

گر نه بهر نسل بودی ای وصی
آدم از ننگش بکردی خود خصی

چون نه بازی که گیری تو شکار
دست آموز شکار شهریار

بینی طاوس با صد نقش و بند
که نقشش چشمها روشن کند

هم نه طوطی که چون قندت دهند
گوش سوی نطق شیرینت نهند

هم نه بلبل که عاشق وار زار
خوش بنالی در چمن با لاله زار

هم نه هدهد که پیکیها کنی
نی چو لکلک که وطن بالا کنی

قوت بر هاشادن نبودش
که خطاب هیبتی بر جان رسش
پس نشاید تقدم زان بار کران
حضرتش گوید سخن گو با بیان
نعمت دادم بگو شکرانه چه بود
دادمت سرمایه هین بنمای سود
چون ز سرمایه بود او را نبود
تا فرمی خواهد کرد و عذر زود
او بیت وارث آرد و در بلا
سوی جان انبیا و آن کرام
یعنی ای شاهان شفاعت کان لئیم
بخت در گل ماندش پا و گلیم
انبیاء گویند روز چاره رفت
چاره آنجا بود و دست افزار زفت
مرغ بی‌هنگامی ای بدبخت رو
ترک ما کن خون ما اندر مشو

کتاب الطلب

در زمستان سوی هندستان روی (نوری) — در بهاران سوی ترکستان شوی

در چه بازاری و بهر چه خرند — تو چه مرغی و ترا با چه خورند

زاینکان با مکیسان برترا — تا دکان فضل الله اشتری

طلب

بی طلب تو این طلب مان داده — بیشما رو عد عطاء بنهاده

با طلب چون ندهی ای حی ودود — کز تو امد جملگی جود و وجود

در عدم کی بود مارا خود طلب — بی سبب کردی عطاهای عجب

جان و نان دادی و عمر جاودان — سایر نعمت کر ناید در بیان

این طلب در ما هم از ایجاد تست — رستن از بیداد یارب داد تست

بی طلب هم میدهی کنج نهان — رایکان بخشیده جان جهان

اندر این ره می تراش و میخراش — تا دم اخر دمی فارغ مباش

تا دم اخر دمی اخر بود — کرعنایت با تو صاحب سر بود

هر که میکوشد اکر مرد و زنست — کوش و چشم شاه جان بر روزنست

ما همه مرغانیانیم ای غلام — بحر میداند زبان ما تمام

پس سلیمان بحر امد ما چو طیر — در سلیمانی تا ابد دادیم سیر

بالیمن

فی الطلب

با سلیمان پای در دریا بنه — تا چو داود آب سازد صد زره

ان سلیمان پیش جمله حاضرست — لیک غفلت چشم بند ساحرست

تا ز جهل و خوابناکی و فضول — او به پیش ما و ما از وی ملول

کر کران و کر شنابنده بود — انکه جوینده است یابنده بود

در طلب زن دائما تو هر دو دست — که طلب در راه نیکو رهبرست

لنک و لوک و خفته شکل و بی ادب — سوی او میغژ و او را می طلب

که بکفت و که بخاموشی و که — بوی کردن کیر هر سو بوی شه

کفت ان یعقوب با اولاد خویش — جستن یوسف کنید از حد بیش

هر کسی خود را در این جستن بجد — هر طرف رانید شکل مستعد

کفت از روح خدا لا تیأسوا — همچو کم کرده پسر رو سو بسو

هر که را بینی طلبکار ای پسر — یار او شو پیش او انداز سر

کز جوار طالبان طالب شوی — و از ظلال غالبان غالب شوی

کر یکی موری سلیمانی بجست — منکر اندر جستن او منکرست

هر چه داری تو ز مال و پیشه — نی طلب بود اول و اندیشه

کر یکی کنجی بباید نادراست — ور نباشد از طلب هم قاصرست

دو بکرد اندر لوی و رنت ... دو دنیا از خویش کوندش کرجب ... هین جواب خویش کو ... ما کرایم ... جان از نیاز ... از همه نومید کرده اند ... پس براورد هر دو دست ... کز همه نومید کشتم ... اول و آخر توی ... تا بدانی کان ... ابدال ازکین ... دانکهان الحمد خوان ... بر زبان الحمد ... از زبان ...

و انکهان کفش خدا ... هم نظام ... همچنان ... در بلا ... همچنان ... در لغت ... همچنان ... حصر کرده ... کر عبادت ... طمع ... زن ... در هم ... سوی خود ... در دکان ... سوی ... دید الوده ... از ذکر ... ذا ...

کتاب الطلب

هر که چیزی جست بی‌شک یافت او / چون بجد اندر طلب بشتافت او
چون نهادی در طلب پا ای پسر / یافتی و شد میسر بی‌خطر
هین مباش ای خواجه یکدم بی‌طلب / تا بیابی هرچه خواهی ای عجب
عاقبت جوینده یابنده بود / چونکه در خدمت شتابنده بود
در طلب چالاک شو وین مجتناب / می طلب والله اعلم بالصواب
سایهٔ حق بر سر بنده بود / عاقبت جوینده یابنده بود
گفت پیغمبر که چون کوبی دری / عاقبت زان در برون آید سری
چون نشینی بر سر کوی کسی / عاقبت بینی تو هم روی کسی
چون ز چاهی میکنی هر روز خاک / عاقبت اندر رسی در آب پاک
جمله دانند این اگر تو نگروی / هرچه میکاریش روزی بدروی
هین از او خواهید نه از غیر او / آب در یم جو مجو از خشک‌جو
ور بخواهی از دگر هم او دهد / بر کف میلش سخا هم او نهد
آنکه معرض را ز زر قارون کند / رو بدو آری بطاعت چون کند
گر ترا اینجا کشد نبود عجب / منگر اندر عجز و بنگر در طلب
کاین طلب در تو گروگان خداست / زانکه هر طالب بمطلوبی سزاست

بجد

بر رخش زرد تسلی و کف اعمی ببین
خصم او دعا زنی باشد این
لایق ذکر و دعا ذاتست از ذکر
وانچنین راز و وردها یار فرید
لب خبان کن فعل کان خود نزاد
باشد اشهد گفتن تعین زبان
تا همه عضو عضوت ای پسر
گفته باشد اشهد ان لا اله وفم
دفتر بنده بخوی خواجه کوات
که منم بنده وان مولای ما

فی العتب

تا بدو یا بیراست وین بود
بعد از آنت مرکب چوبین بود
مرکب چوبین بخشکی ابترست
خاصه مرکب یکانزار دهرست

فی الطلب

جهد کن تا این طلب افزون شود / تا دلت زین چاه بیرون شود
هر که رنجی برد گنجی شد پدید / هر که جدی کرد در جدی رسید
گفت پیغمبر که رکوع است و سجود / بر در حق کوفتن حلقه وجود
حلقهٔ آن در هر آنکو می‌زند / بهر او دولت سری بیرون کند

فی الطمع

از طمع هرگز نخوانم من فسون / این طمع را میکنم من سرنگون
حاش لله طمع من از خلق نیست / از قناعت در دل من عالمی است
یک حکایت گوش کن بشنو بهوش / تا بدانی که طمع شد بند گوش
هر کرا باشد طمع الکن شود / با طمع کی چشم دل روشن شود
پیش چشم او خیال جاه و زر / همچنان باشد که موی اندر بصر
جز مگر مستی که از حق پر بود / گر چه بدهی گنجها او حر بود
هر که از دیدار برخوردار شد / این جهان در چشم او مردار شد
من ز سرکه می بجویم شکری / وز مخنث می بجویم لشکری
همچو گبران می بجویم از بتی / کو بود حق یا ز حق او آیتی
من ز سرگین می بجویم بوی مشک / من در آب جو بجویم خشت خشک

این خموشی مر ترا چون یقین بود
بحر را از خاموشی بلغمی بود
تو همیشه وقتی بحر خامش بجان
او همیشه در بحر غرق کوش و کنار
هر دو کم گویند دانکم از بحر دو
فی کفش چون فرو گفتن از دو

فی الصدق

رنگ صدق و رنگ تقوی و یقین
تا ابد باقی بود بر عابدین
رنگ کفران و رنگ شک و نفاق
تا ابد باقی بود بر جان عاق
چون سیه رویی فرعون دغا
رنگ او باقی و جسم او فنا
راستی را پیشه خود کن مدام
تا شوی در هر دو عالم نیکنام
دل بیارا ای پسر گفتار صواب
اینچنین گفته است والله اعلم بالصواب

کتاب الظلم

من بجویم پاسبانرا از دزد / کارنا کرده بجویم هیچ مزد
من ز شیطان می بجویم کوششی / کر مرا بیداد کرداند بخیر
تا کرا باید لطف وبخشایش کری / سرخ کردد روی زرد از کوهری
زردی رو بهترین رنکهاست / زانکه اندر انتظار آن لقاست
لیک سرخی بر رخی کو لامعست / بهر آن آمد که جانش قانعست
کر طمع لاغر کند زرد و ذلیل / نی ز درد و علت آید او علیل
چون ببیند روی زرد بی سقم / خیره کردد عقل جالینوس هم
چون طمع بستی تو در انوار هو / مصطفی کوید که ذلت نفسه
نور بی سایه لطیف و عالیست / از مشبک سایه غربالیست
عاشقان عریان همی خواهند تن / پیش عوریان چه جامه چه بدن
روزه داران را بود آن نان خوان / خرمکس را چه ابا چه دیکدان

فی الظلم

ای من آن پیلی که زخم پیلبان / ریخت خونم از برای استخوان
آنکه کشتتم پی مادون من / می نداند که نخسبد خون من
بر منست امروز و فردا بر ویست / خون چون منکس چنین ضایع کیست

فی الظلم

کرچه دیوار افکند سایه دراز / باز کردد سوی او آن سایه باز
اینجهان کوهست وفعل ما ندا / سوی ما آید نداها را صدا
چاه مظلم کشت ظلم ظالمان / اینچنین کفتند جمله عالمان
هر که ظالمتر چهش با هول تر / عقل فرموده است بدتر را بتر
ایکه تو از ظلم چاهی می کنی / از برای خویش دامی می تنی
مر ضعیفان کر تو ظلمی میکنی / دانکه اندر قعر چاهی بی بنی
کرد خود چون کرم پیله بر متن / بهر خود چه میکنی اندازه کن
مر ضعیفانرا تو بی خصمی مدان / از نبی اذجا نصر الله بخوان
شیر مردانند در عالم مدد / آن زمان کافغان مظلومان رسد
بانک مظلومان ز هر جا بشنوند / آن طرف چون رحمت حق میدوند
آن ستونهای خللهای جهان / آن طبیبان مرضهای نهان
محض مهر و داوری و رحمتند / همچو حق بی علت و بی رشوتند
اینچه یاری میکنی یکبارکیش / کوید از بهر غم و بیچارکیش
مهربانی شد شکار شیر مرد / در جهان دارو نجوید غیر درد
هر کجا دردی دوا آنجا رود / هر کجا فقری نوا آنجا رود

اب کم جو تشنکی اور بدست | تا بجوشد ابت از بالا و پست
تا سقاهم ربهم اید خطاب | تشنه باش الله اعلم بالصواب
ظلم مستور است در اسرار جان | می نهد ظالم به پیش مردمان
کر ببیند مکر دارم شاخها | کاو دو زخ را ببیند از ملا
پس سلیمان کفت ای انصاف جو | داد و انصاف از کر میجویی بکو
کیست ان ظالم کز باد بروت | ظلم کرده است و خراشیده است روت
ای عجب در عهد ما ظالم کجاست | کو نه اندر حبس و در زنجیر ماست
چونکه ما زادیم ظلم ان روز مرد | پس بعهد ما که ظلمی پیش برد
چون برامد نور ظلمت نیست شد | ظلم را ظلمت بود اصل و عضد
نک شیاطین کسب و خدمت میکنند | دیکران بسته باصفاد و بند
اصل ظلم ظالمان از دیو بود | دیو در بندست استم چون نمود
ملک زان داده است ما را کن فکان | تا ننالد خلق سوی اسمان
تا بیالا بر نیاید دودها | تا نکردد مضطرب چرخ و سها
تا نلرزد عرش از ناله یتیم | تا نکردد از ستم جانی سقیم
زان نهادیم از ممالک مذهبی | تا نیاید بر فلکها یاربی

مین بانان تازه روز و شب زانطیل
در دو عید و مطر تو دو سبیل
هر چه ایدت ز جهان طلب و پس
در دولت ضعف است او داد او دو دست
هین مکو کرما نما اند در کردیم
کر هم اکنون باز پرسی در عدم

في الضلالة

همچو ابلیسی که کفت اغویتنی
تو شکستی جام و ما را میزنی
بل قضا حق است و جهد بنده حق
هین مباش اعور چو ابلیس خلق
در تردد مانده ایم اندر دو کار
این تردد کی بود بی اختیار
این کنم یا ان کنم خود کی بود
چون دو دست و پای او بسته بود
هیچ باشد این تردد در سرم
که روم در بحر یا بالا برم

من

منکر ای مظلوم سوی اسمان | کاسمانی شاه داری در زمان
ای تو کرده ظلمها چون خوش دلی | از تقاضای مکافی غافلی
یا فراموشت شده انکردها | کر فرو اویخت غفلت پردها
جرم کردی رشک بردی بر صفات | کر نه خصمتهاستی اندر قفات
لیک مجویی برای ان حقوق | اندک اندک عذر میخواه از عقوق
تا بیکبارت نکیرد محتسب | اب خود روشن کن اکنون با محب
سوی جامع میشد انک شهریار | خلق را میزد نقیب و چوبدار
ان یکی را سر شکستی چوب زن | وان دکر را بر دریدی پیرهن
در میانه بیدلی ده چوب خورد | بیکناهی که برا واز داه کرد
خون چکان رو کرد با شاه و بکفت | ظلم ظاهر بین چه پرسی از نهفت
خیر تو اینست جامع میروی | تا چه باشد شر و ضرت ای غوی
بنکر ای از جهل کشته ناحقی | پر ز سرهای بریده خندقی
خندقی از قعر خندق تا کلو | پر ز سرهای بریده از غلو
حیله اند کار این دعوی شده | کردن خود را بدین دعوی زده
هین ببین اخر بچشم اعتبار | اینچنین دعوی منه بر شو میار

این تردد هست که موصل روم
یا برای سحر تا بابل روم
پس تردد را بباید قدرتی
ورنه ان خنده بود بر سبلتی
بر قضا کم نه بهانه ای جوان
جرم خود را چون نهی بر دیگران

في الطينة

ان یکی دباغ در بازار شد
تا خرد انجیر و داد و کار زد
چونکه در بازار عطاران رسید
ناکهان بیهوش افتاد و خمید
همچو مردار اوفتاده بی خبر
نیم روز اندر میان رهگذر
جمع امد خلق بروی ان زمان
جملکان لاحول کو درمان کنان
ان یکی کف بر دل او می براند
وز کلاب ان دیکری بر وی فشاند

کتاب الظاء

ظهور الحق

هر که چون هندو بد و سوداییست / روز عرضش نوبت رسواییست
چون ندارد روی همچون آفتاب / او نخواهد جز شب همچون نقاب
برگ یک گل چون ندارد خار او / شد بهاران دشمن اسرار او
وانکه سرتا پا گلست و سوسنست / پس بهار او را دو چشم روشنست
خار بی‌معنی خزان خواهد خزان / تا زند پهلوی خود با گلستان
تا بپوشد حسن آن و ننگ این / تا نبینی ننگ این و رنگ آن
پس خزان او را بهارست و حیات / یک نماید سنگ و یاقوت زکات
باغبان هم داند آن را در خزان / لیک دید یک به از دید جهان
خود جهان آن یک کس است او باقیان / جمله اتباع و طفیلند انقلان
از جهان کاملست و مفردات / نسخهٔ کل وجود او آمده است
پس همی گویند هر نقش و نگار / مژده مژده نک همی آید بهار
تا بود تابان شکوفه چون زره / تا کند آن میوه‌ها پیدا گره
چون شکوفه ریخت میوه سر کند / چونکه تن بشکست جان سر بر کند
گرچه جسمت نازکست و بی‌نزار / بر نماید جهان را بی تو کار

گفت عیدی اندر که چون مصروع گشت
تا چه شد کو را فتاد از بام طشت
[illegible]
کز برادر دانا بباید زود رفت
اندکی بر کرد [illegible]
خلق را [illegible]
[illegible]
پس نهاد آن عود بر بینی او
چونکه بوی [illegible]
مغز [illegible]
[illegible]
خلق گفتند این فسون [illegible]
طیبات آمد [illegible]
الخبیثات للخبیثین [illegible]
فی العیوب
[illegible]
[illegible]

فی الظن

گرچه جسم نازکت را زور نیست / لیک بی خورشید ما را نور نیست
گرچه مصباح و زجاجه گشته‌ای / لیک سرخیل دل و سررشته‌ای
چون سر رشته به دست کام توست / درّهای عقد دل زانعام توست

فی الظن

یک حکایت بشنو ای گوهرشناس / تا بدانی تو عیان را از قیاس
ماه روزه گشت در عهد عمر / بر سر کوهی دویدند آن نفر
تا هلال روزه را گیرند فال / آن یکی گفت ای عمر اینک هلال
چون عمر بر آسمان مه را ندید / گفت کاین مه از خیال تو دمید
ورنه من بیناترم افلاک را / چون نمی‌بینم هلال پاک را
گفت تر کن دست و بر ابرو بمال / آنگهان تو در نگر سوی هلال
چونکه او تر کرد ابرو مه ندید / گفت ای شه نیست مه شد ناپدید
گفت آری موی ابرو شد کمان / سوی تو افکند تیری از گمان
چون یکی مو کژ شد از ابروی او / شکل ماه نو نمود آن موی او
موی کژ چون پردهٔ گردون بود / چون همه اجزات کژ شد چون بود
چون یکی مو کژ شد او را راه زد / تا به دعوی لاف دید ماه زد

[illegible]
[illegible]
[illegible]
دام را [illegible]
[illegible]
گفت طاوس [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

سهو باشد ظنها را گاه گاه / این چه ظن است اینکه کور آمد براه
گر ده برد بگران نوحه گری / مدتی بنشین و بر خود میگری
زابر گریان شاخ سبز و تر شود / نور شمع از گریه روشنتر شود
هر کجا نوحه کنند انجا نشین / زانکه تو اولیتری اندر حنین
زانکه ایشان در فراق فانیند / غافل از لعل بقای کانیند
زانکه بر دل نقش تقلید است و بند / رو باب چشم بندش را برند
زانکه تقلید آفت هر نیکوئیست / گر بود تقلید اگر کوه قویست

عشق

شاد باش ای عشق پر سودای ما / ای طبیب جمله علتهای ما
ای دوای نخوت و ناموس ما / ای تو افلاطون و جالینوس ما
جسم خاک از عشق بر افلاک شد / کوه در رقص آمد و چالاک شد
عشق جان طور آمد عاشقا / طور مست و خر موسی صعقا
عاشقی پیداست از زاری دل / نیست بیماری چو بیماری دل
علت عاشق ز علتها جداست / عشق اصطرلاب اسرار خداست
عاشقی گر زین سر و گر زان سر است / عاقبت ما را بدان شه رهبر است

فی الطلب

آب خواه از جو بجو خواه از سبو / کاین سبو را هم مدد باشد ز جو
نور خواه از مه طلب خواهی ز خور / نور مه هم ز آفتاب است ای پسر
زان طلب بنما بلوی نور بد / در مریم را بجنبان ...
آب کم جو تشنگی آور بدست / تا بجوشد آبت از بالا و پست
تا سقاهم ربهم آید خطاب / تشنه باش الله اعلم بالصواب
آب رحمت بایدت رو پست شو / وانگهان خور خمر رحمت مست شو
تو بهر حالی که باشی میطلب / آب میجو دائما ای خشک لب
کان لب خشکت گواهی میدهد / کو باخر بر سر منبع رود

هر چه

هر چه گویم عشق را شرح و بیان / چون بعشق آیم خجل گردم از آن
گرچه تفسیر زبان روشنگر است / لیک عشق بیزبان روشنتر است
چون قلم اندر نوشتن میشتافت / چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت
چون سخن در وصف اینحالت رسید / هم قلم بشکست و هم کاغذ درید
عقل در شرحش چو خر در گل بخفت / شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت
آفتاب آمد دلیل آفتاب / گر دلیلت باید از وی رو متاب
عشق زنده در روان و در بصر / هر دمی باشد ز غنچه تازه‌تر
عشق آن زنده گزین کو باقیست / وز شراب جانفزایت ساقیست
عشق آن بگزین که جمله انبیا / یافتند از عشق او کار و کیا
تو مگو ما را بدان شه بار نیست / با کریمان کارها دشوار نیست
تو مکن تهدید از کشتن که من / تشنه زارم بخون خویشتن
عاشقانرا هر زمانی مردنیست / مردن عشاق خود یک نوع نیست
او دو صد جان دارد از نور هدی / وان دو صد را میکند هر دم فدا
هر یکی جانرا ستاند ده بها / از نبی خوان عشرة امثالها
گر بریزد خون من آن دوست رو / پای کوبان جان بر افشانم بر او

خشکی لب هست پیغامی ز آب / که بمات آرد یقین این اضطراب
کاین طلب کاری مبارک جنبشیست / این طلب در راه حق مانع کشیست
این طلب مفتاح مطلوبات تست / این سپاه و نصرت و رایات تست
این طلب همچون خروس اندر صیاح / میزند نعره که میآید صباح
هر کرا بینی طلبکار ای پسر / یار او شو پیش او انداز سر
هر که جوید یافت جست و یافتش / چون بجد اندر طلب بشتافتش
هین مباش ای بی‌خبر ... / ...
تا نیابی هر چه خواهی ... / عاقبت جوینده یابنده بود
چونکه در خانه ... / ... افتد
حضعن کان بیقوت افتاد / از برای دفع جا ...

ساعتی افتاد بیهوش و دراز / عقل او پرید در بستان راز
بر سر و رویش گلابی می‌زدند / از گلاب عشق او غافل بدند
او گلستانی نهانی دیده بود / غارت عشقش ز خود ببریده بود
گفت من مستسقیم آبم کشد / گرچه می‌دانم که هم آبم کشد
هیچ مستسقی بنگریزد ز آب / گر دو صد بارش کند مات و خراب
گر بیاماسد مرا دست و شکم / عشق آب از من نخواهد گشت کم
گویم آنگه که بپرسند از بطون / کاشکی بحرم روان بودی درون
خیک اشکم گو بدر از موج آب / گر بمیرم هست مرگم مستطاب
با رخ چون زعفران اشک روان / رفت آن بیدل سوی صدر جهان
هم کفن هم تیغ اندر دست او / چونکه بود او عاشق و سرمست او
جمله خلقان منتظر سر در هوا / کش بسوزد یا برآویزد ورا
هیچ عاشق خود نباشد وصل جو / که نه معشوقش بود جویای او
لیک عشق عاشقان تن زه کند / عشق معشوقان خوش و فربه کند
چون درین دل برق مهر دوست جست / اندر آن دل دوستی می‌دان که هست
در دل تو مهر حق چون شد دوتو / هست حق را بی‌گمانی مهر تو

هر که جویا باشد یابد عاقبت / مایه‌اش دردست و اصل مرحمت
تا نزاید طفلک نازک گلو / کی روان گردد ز پستان شیر او
ای بسا کس رفته تا شام و عراق / او ندیده هیچ جز کفر و نفاق
ای بسا کس رفته تا هند و هری / او ندیده جز مگر بیع و شری
ای بسا کس رفته ترکستان و چین / او ندیده هیچ جز مکر و کمین
چون ندارد مدرکی جز رنگ و بو / جمله اقلیم‌ها را گو بجو
طالب هر چیز ای یار رشید / جز همان چیزی که می‌جوید ندید
گاو در بغداد آید ناگهان / بگذرد از این سران تا آن سران

هیچ بانگ کف زدن آید بدر / از یکی دست تو بی دستی دگر
تشنه می‌نالد که کو آب گوار / آب هم نالد که کو آن آبخوار
جذب آبست این عطش در جان ما / ما ازان او و او زان ماست
حکمت حق در قضا و در قدر / کرده ما را عاشقان همدگر
آدمی حیوان نباتی و جماد / هر مرادی عاشق هر بی مراد
بی‌مرادان بر مرادی می‌تنند / وان مرادان جذب ایشان می‌کنند
لیک میل عاشقان لاغر کند / میل معشوقان خوش و بافر کند
عشق معشوقان دو رخ افروخته / عشق عاشق جان او را سوخته
کهربا عاشق بشکل بی‌نیاز / کاه می‌کوشد در آن راه دراز
گفت معشوقی بعاشق ز امتحان / در صبوحی کای فلان ابن الفلان
مر مرا تو دوست‌تر داری عجب / یا که خود را باز گو ای ذو الکرب
گفت من در تو چنان فانی شدم / که پرم من از تو از سر تا قدم
بر من از هستی من جز نام نیست / در وجودم جز تو ای خوش کام نیست
زان سبب فانی شدم من اینچنین / همچو سرکه در تو بحر انگبین
در نگنجد عشق در گفت و شنید / عشق دریاییست قعرش ناپدید

از همه عشق و خوی پنهان [illegible]
او نمی‌بیند بجز [illegible]
اشک می‌بارد و [illegible]
هیچ [illegible] طلب
لب فرو بند از طعام و از شراب / سوی خوان آسمانی کن شتاب
دم بدم از آسمان می‌دار امید / در هوای آسمان رقصان چو بید
دم بدم از آسمان می‌آید آب / آب و آتش رزق می‌آید عجب
گر ترا آنجا کشد نبود عجب / منکر اندر عجز و بنگر در طلب
کان طلب در تو گرو کرد [illegible] / زانکه هر طالب بمطلوبی سزاست
جهد کن تا این طلب افزون شود / تا دلت زین چاه تن بیرون شود

قطرههای بحر را شوان شمرد — هفت دریا پیش آن بحراست خرد
عشق جوشد بحر را مانند دیگ — عشق ساید کوه را مانند ریگ
عشق بشکافد فلک را صدشکاف — عشق لرزاند زمین را از گزاف
با محمد بود عشق پاک جفت — بهر عشق او را خدا لولاک گفت
منتهی در عشق او چون بود فرد — پس مر او را از انبیا تخصیص کرد
گر نبودی بهر عشق پاک را — کی وجودی دادمی افلاک را
من بدان افراشتم چرخ سنی — تا علو عشق را فهمی کنی
تا تو باشی در حجاب بوالبشر — سرسری در عاشقان کمتر نگر
زیرکان کر موی را بشکافتند — علم و حکمت را بجان دریافتند
علم نیرنجات و سحر و فلسفه — گرچه نشناسند حق المعرفه
لیک کوشیدند تا امکان خود — برگذشتند از همه اقران خود
عشق غیرت کرد خود را در کشید — شد چنین خورشید زانشان ناپدید
نور چشمی کر بروز اشاره دید — آفتابی روا زو چون در کشید
زانبکذ رکن پندمن بپذیر هین — عاشقانرا تو بچشم عشق بین
صدق عاشق بر جمادی می‌تند — چه عجب گر بر دل دانا زند

في الطمع

کز از وی الطمع بودی عال...
راست کی کشتی از روز منقعال
طمع خام است و محرومی آن
خام خوردن علت آورد در تن
کانغار آنی یا فتی گنج نهان
من همان خواهم ترا هم بیش
کار بخت است آن و آنهم نادرا
کسب باید کرد تا تن قادراست
کوش را اندر طمع از اتصاف
کوش را اندر حرص از اطلاع
هیچ کس از چنین طمع...
کانعد آن...
از حیث آن جهان محجوب کرد
خون تو در دل...

صدق موسی بر عصا و کوه زد — بلکه بود دریای پر اشکوه زد
صدق احمد بر جمال ماه زد — بلکه بر خورشید رخشان راه زد
روبرو آورده هر دو در نفیر — گشته گریان هم امیر و هم فقیر
آنچه بینداند جوان در آینه — پیر اندر خشت بیند عاینه
پیر عشق لشت نی موی سفید — دستگیر صد هزاران ناامید
یکدم هجران بر عاشق چو سال — وصل سالی متصل پیشش خیال
عشق مستقی است مستسقی طلب — در پی هم این و آن چون روز و شب
روز بر شب عاشق است و مضطر است — چون ببینی شب بر او عاشق تر است
نیستشان از گفتگو یک لحظه ایست — از پی هم شان یکی دم آیست
اینکرفته پای آن آنکرفته این — این بر آن مدهوش آن بیهوش این
در دل معشوق جمله عاشق است — در دل عذرا همیشه وامق است
در دل عاشق بجز معشوق نیست — در میانشان فارق و مفروق نیست
سینه پر آتش مرا چون منقل است — کامل آمد کشت وقت منقل است
صد درا صبری بدا کنون آن نماند — بر مقام صبر عشق آتش فشاند
صبر من مردان شبی کر عشق زاد — دور گشت او حاضران را عمر باد

زینهمه انواع نعمتها که بود
فرخون او غم ندارد جان زدود
بی قوم طمع خوش بی از جهان
شد حجاب ... از خوش جاودان
طمع ذوق و انفعالات ... آورد
از حیات را ستن کرده ... ان
پس طمع کور است ... نیکو بدان
بی نو بودن ... نفس ... ایمان
حق نور را ... عبادت از طمع
در تو صد کوه ... آید از طمع
از طمع ... بر آن ... بودن ان ... آن
تا نهی ... بر آن ... آن
آنکه ... امید ... بود ما
از خدا ... آن ... خدا
تا ... حق ... حق
نور گشت ... کو ... نور

[illegible]

کتاب البین

ای محدث از خطاب و از خطوب | در کنشتم اهن سردی مکوب
سرنگونم همین رها کن پای من | فهم کو در جمله اجزای من
اشترم من تا توانم می کشم | چون فتادم زار با کشتن خوشم
بر سر مقطوع اگر صد خندق است | پیش دردم من مزاج مطلوات
من نخواهم زد دگر از خوف و بیم | اینچنین طبل هوا زیر گلیم
من علم اکنون بصحرا میزنم | یا سر اندازی و یا روی صنم
عشق ار زد صلجو خوفر کالبد | گر حیاتی دارد و حس و خرد
خاصه خود ملک دنیا ابتر است | بیخدا نان هنیش در دسر است
ملک دنیاش پریشان دلحلال | ما غلام ملک عشق بی زوال
عامل عشقت معزولش مکن | جز بعشق خویش مشغولش مکن

فی العلماء

پاک بود از شهوت و حرص و هوا | نیک کرد او لیک نیک بدنما
گر خضر در بحر کشتی را شکست | صد درستی در شکست خضر هست
وهم موسی با همه نور و هنر | شد از آن محجوب تو بی پر مپر
آن گل سرخ است تو خونش مخوان | مست عقل است او تو مجنونش مخوان

حکی

فی العلماء

حکمهای هر یکی نوع دگر | این خلاف آن زپایان تا به سر
در یکی راه و ریاضت را جوع | در یکی توبه کرده و شرط رجوع
در یکی گفته ریاضت سود نیست | اندر این ره مخلصی جز جود نیست
در یکی گفته که جوع و جود تو | شرک باشد از تو با معبود تو
جز توکل جز که تسلیم تمام | در غم و راحت همه مکر است و دام
در یکی گفته که واجب خدمت است | ور نه اندیشه توکل تهمت است
در یکی گفته که امر و نهیهاست | بهر کردن نیست شرح عجز ماست
تا که عجز خود ببینیم اندر آن | قدرت حق را بدانیم آن زمان
در یکی گفته که عجز خود مبین | کفر نعمت کردن است آن عجز هین
قدرت خود بین که این قدرت از اوست | قدرت خود نعمت او دان که هوست
در یکی گفته کز این دو درگذر | بت بود هرچه بگنجد در نظر
در یکی گفته مکش این شمع را | کاین نظر چون شمع آمد جمع را
از نظر چون بگذری و از خیال | کشته باشی نیمشب شمع وصال
در یکی گفته بکش باکی مدار | تا عوض بینی یکی را صد هزار
که ز کشتن شمع جان افزون شود | لیلیت از صبر چون مجنون شود

کتاب العین

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش   پیش آمد پیش او دنیا و بیش
چونکه خلق از مرگ او آگاه شد   بر سر گورش قیامت گاه شد
خلق چندان جمع شد بر گور او   موکنان جامه دران در شور او
کان عدد را هم خدا داند شمرد   از عرب وز ترک وز رومی و کرد
خاک او کردند بر سرهای خویش   درد او دیدند درمان جای خویش
اغلاق بر سر گورش مهی   کرده خون را از دو چشم خود رهی
جمله از درد فراقش در فغان   هم شهان و هم کهان و هم مهان
چون خدا اندر نیاید در عیان   نایب حقند این پیغمبران
نی غلط گفتم که نایب با منوب   گر دو پنداری قبیح آید نه خوب
نی دو باشد تا توی صورت پرست   پیش او یک گشت کز صورت برست
چون بصورت بنگری چشم تو دوست   تو بنورش درنگر کان یکتوست
اینش گوید نیست چون تو در وجود   در کمال و فضل و در احسان و جود
آنش گوید هر دو عالم آن تست   جمله جانهامان طفیل جان تست
آنش خواند گاه عیش و خرمی   اینش گوید گاه نوش و مرهمی
او چو بیند خلق را سرمست خویش   از تکبر میرود از دست خویش

ثم شیران ز آن نکو ان ...
کرمکی بر وی صید از ... ما
لیکن آمد از حدیقه ور زکا
وز سلیمان نبی شد دادخواه
کای سلیمان معدلت می گستری
بر شیاطین آدمی و پری
مرغ و ماهی در پناه عدل تو
کیست آن کم گشته کز وصلت ...
مشکلات هر ضعیفی از تو حل
پشه باشد در ضعیفی خود مثل
پس سلیمان گفت ای انصاف جو
داد و انصاف از که میجویی بگو
کیست آن ظالم که ...
عجب در عهد ما ... ظلم
کو بیداد و ...

في العلماء

او نداند که هزاران را چو او   دیو افکنده است اندر آب جو
آب خواه از جو بجو خواه از سبو   کاین سبو را هم مدد باشد ز جو
نور خواه از مه طلب خواهی ز خور   نور مه هم ز آفتابست ای پسر
چون چراغی نور شمعی را کشید   هر که دید او را یقین آن شمع دید
همچنین تا صد چراغ ار نقل شد   دیدن آخر لقای اصل شد
خواه از نور پسین بستان تو آن   هیچ فرقی نیست خواه از شمعدان
آن نمک کز وی محمد املح است   زان حدیث بانمک او افصح است
این نمک باقیست از میراث او   با تواند آن وارثان او بجو ٥
هر که او بی پیر شدی در راه شد   او ز غولان گمره و در چاه شد
گر نباشد سایهٔ پیر ای فضول   پس ترا سرگشته دارد بانگ غول
غولت از ره افکند اندر گزند   از تو داهی تر درین ره بس بدند
از نبی بشنو ضلال رهروان   که چسان کردشان بلیس بدروان
صد هزاران ساله راه از راه دور   بردشان و کردشان ادبار و عور
استخوانهاشان ببین و مویشان   عبرتی گیر و مران خر سویشان
گردن خر گیر و سوی راه کش   سوی رهبانان و رهدانان خوش

گفت پشه داد من از دست باد
کو دو دست ظلم بر ما برگشاد
ما ز ظلم او به تنگی اندریم
با لب بسته از او خون میخوریم
ظلم او بر ما صریح و عیان
نیست ما را چاره جز کردن بیان
داد ما انصاف ما بستان از او
ای کریم عادل انصاف جو
پس سلیمان گفت ای زیبا دوی
امر حق باید که از جان بشنوی
حق به من گفته است هان ای دادور
مشنو از خصمی تو بی خصم دگر
خصم تنها گر بر آرد صد نفیر
هان و هان بی خصم قول او مگیر
گفت قول است راست فرمودی بگو
خصم من باد است و او در حکم تو

کتاب الیمین

هین مهل خر را و دست از وی مدد | زانکه عشق اوست سوی سبزه زار
گر یکی دم تو بغفلت واهلیش | او رود فرسنگها سوی حشیش
دشمن راهست خر مست علف | ای بسا خربنده کو کرده تلف
گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست | عکس آن کن خود بود آن راه راست
یا علی از جمله طاعات راه | بر گزین تو سایهٔ خاص اله
هر کسی در طاعتی بگریختند | خویشتن را مخلصی انگیختند
تو برو در سایهٔ عاقل گریز | تا رهی زان دشمن پنهان ستیز
از همه طاعات اینت بهترست | سبق یابی بر هر آنکو سابقست
چون گرفتی پیر هین تسلیم شو | همچو موسی زیر حکم خضر رو
صبر کن بر کار خضر ای بی نفاق | تا نگوید خضر رو هذا فراق
گرچه کشتی بشکند تو دم مزن | گرچه طفلی را کشد تو مو مکن
دست او را حق چو دست خویش خواند | تا ید الله فوق ایدیهم براند
علمهای اهل دل حمالشان | علمهای اهل تن احمالشان
علم چون بر دل زند یاری شود | علم چون بر تن زند باری شود
گفت ایزد یحمل اسفاره | بار باشد علم کان نبود ز هو

[illegible]

فی العلم

علم کان نبود ز هو بی واسطه | آن نپاید همچو رنگ ماشطه
لیک چون این بار را نیکو کشی | بار برگیرند و بخشندت خوشی
هین مکش بهر هوا این بار علم | تا ببینی در درون انبار علم
کوفت صوفی را چو تنها یافتش | نیم کشتش کرد و سر بشکافتش
گفت صوفی آن من بگذشت لیک | ای رفیقان پاس خود دارید نیک
مر مرا اغیار دانستید هان | نیستم اغیارتر زین قلتبان
آنچه من خوردم شما را خوردنیست | وینچنین شربت جزای هر دنیست
رفت بر من بر شما هم رفتنیست | اینچنین غصه شما را خوردنیست
این جهان کوهست و گفتگوی تو | از صداها باز آید سوی تو
قاضیی بنشاندند و میگریست | گفت نایب قاضیا گریه ز چیست
این نه وقت گریه و فریاد تست | وقت شادی و مبارکباد تست
گفت آه چون حکم راند بیدلی | در میان آن دو عالم جاهلی
آن دو خصم از واقعهٔ خود واقفند | قاضی مسکین چه داند زان دو بند
جاهلست و غافلست از حالشان | چون رود در خونشان و مالشان
گفت خصمان عالمند و علتی | جاهلی تو لیک شمع ملتی

[illegible]

صدهزاران فصل داند از علوم ‌‌ جان خود را می نداند آن ظلوم
داند او خاصیت هر جوهری ‌‌ در بیان جوهر خود چون خری
که همی دانم یجوز و لا یجوز ‌‌ خود ندانی تو یجوزی یا عجوز
این روا وان ناروا دانی ولیک ‌‌ خود روا یا ناروایی بین تو نیک
قیمت هر کاله می دانی که چیست ‌‌ قیمت خود را ندانی احمقیست
سعدها و نحسها دانسته ‌‌ ننگری سعدی تو یا ناشسته
جان جمله علمها اینست این ‌‌ که بدانی من کیم در یوم دین
آن اصول دین بدانستی ولیک ‌‌ بنگر اندر اصل خود گر هست نیک
از اصولینت اصول خویش به ‌‌ که بدانی اصل خود ای مرده
جوع یوسف بود مر یعقوب را ‌‌ بوی نانش میرسید از دور جا
آنکه بستد پیرهن را می شتافت ‌‌ بوی پیراهان یوسف می نیافت
وانکه صد فرسنگ ره زانسو بد او ‌‌ چونکه بد یعقوب می بویید بو
ای بسا عالم ز دانش بی نصیب ‌‌ حافظ علمست آنکس نی حبیب
مستمع از وی همی یابد مشام ‌‌ گرچه باشد مستمع از جنس عام
زانکه پیراهن بدستش عاریه است ‌‌ چون بدست آن نخاسی جاریه است

جاریه

هر کسی را خصم کرده عاد او
یار را با تیر نفس از جان نو
آنچه بر خود خواهد بود
ور دگر کس آنکه از ربح و کند
آنچه بر خود نور روا داردها
می مکن از دیگران و یار گن
آنچه بر خود کی خود از نفع
بر کسی میسند هم ای بی مهر
زانکه بر رضا خواند بر کن
میدهد یادش بش از رو گن

فی الظن

گر ندارد از نفاق
آنچه داری بر برادر ظن همان
بدگمان باشد همیشه زشت کار
نامه خود خواند اندر حق یار

جاریه پیش نخاسی سرسریست ‌‌ در کف او از برای مشتریست
آفتاب اعراض را کامل نمود ‌‌ لاجرم بازارها در روز بود
تا که قلب و نقد نیک آید پدید ‌‌ تا بود از غبن و از حیله بعید
تا که نورش کامل آمد بر زمین ‌‌ تا جهان را رحمة للعالمین
لیک بر قلاب مبغوض است سخت ‌‌ زانک ازو شد کاسد او را رخت
پس عدو جان صراف قلب ‌‌ دشمن درویش که بود غیر کلب
انبیا با دشمنان بر می تنند ‌‌ پس ملائک رب سلم میزنند
کاین چراغی را که هست او نورداد ‌‌ از پف و دمهای دزدان دور دار
دزد و قلابست خصم نور و بس ‌‌ زین دو ای فریاد رس فریاد رس
بد گهر را علم و فن آموختن ‌‌ دادن تیغ است دست راهزن
تیغ دادن در کف زنگی مست ‌‌ به که آید علم ناکس را بدست
علم و مال و منصب و جاه و قران ‌‌ فتنه آرد در کف بدگوهران
پس غزا زین فرض شد بر مومنان ‌‌ تا ستانند از کف مجنون سنان
جان او مجنون تنش شمشیر او ‌‌ واستانند تیغ را زان زشت خو
دو شهر او و دو آن فرمان بدی ‌‌ شهر غزنین گشت از دو شیر منیر

از زبان کاری کزیشان مانده اند
انبیا را ساحر و کاذب خوانده اند
وان امیران اخس قلب ساز
این کسان بر وزن ایشان احتراز
کو دفینه دارد و گنج از درون
ز آن بنه خود منکر
از خیال زشت خود منکر
بر جهان از زهر دارو ...
ظن نیکو بر اخوان صفا
گرچه آید ظاهر از ایشان جفا
اشغال و وهم بد چون شد پدید
صدهزاران یار را از هم برید
مشفقی گر کرد جور و امتحان
عقل باید کو نباشد بدگمان
سیر چشمان اگر اندیشه کنند
وز حدیث خیر ندانش ...

کتاب العین

از فرح خلقی باستقبال رفت / او درآمد از ره دزدیده تفت
جمله اعیان و مهان برخاستند / قصرها از بهر او آراستند
گفت من از خود نمائی نامدم / جز بخاری و گدائی نامدم
نیستم بر عزم قال و قیل من / در بدر گردم بکف زنبیل من
بنده فرمانم که امر است از خدا / تا گدا باشم گدا باشم گدا
رفت صوفی سوی اهلی زن خویش / دست زد چون مدعی بر دامنش
اندر آورد او بر قاضی کشان / کاین خر ادبار را بر خر کشان
یا بزخم درّه ده او را جزاء / آنچنانکه رای تو بیند سزا
کانکه از زخم تو میرد در دمار / بر تو تاوان نیست باشد آنجیار
وانکه از زخم تو بیند مرا خویش / فارغ از دوزخ رود تا خلد بیش
بر حد تعزیر قاضی هر که مرد / نیست بر قاضی ضمان کو نیست خرد
چون همی گنجد جهانی زیر طین / چون نگنجد آسمانی در زمین
حاش لله تو برونی زین جهان / هم بوقت زندگی هم این زمان
در هوای غیب مرغی می‌پرد / سایه او بر زمین می‌گسترد

فی العقل

کر تنی در حسن نو کوئی کاینست / ورنه کوئی زرق و مکر است و دغا
ورنه کوئی زرق و مکر [illegible]
کر درآمیزد نو کوئی طامع است / ورنه کوئی در تکبر مولع است
کر تحمل کرد کوئی کاهل است / ورنه کوئی [illegible]
ور [illegible] درآمد نو کوئی [illegible]
انصتوا را گوش کن خاموش باش / چون زبان حق نگشتی گوش باش

فی العشق

زانکه عشق مردگان پاینده نیست / زانکه مرده سوی ما آینده نیست
عشق زنده در روان و در بصر / هر دمی باشد ز غنچه تازه‌تر
عشق آن بگزین که جمله انبیا / یافتند از عشق او کار و کیا

دو عمی

فی العقل

در بمعنی کوش ای صورت پرست / زانکه معنی بر تن صورت پراست
همنشین اهل معنی باش تا / هم عطا یابی و هم باشی فتی
جان بی‌معنی درین تن بی‌خلاف / هست همچون تیغ چوبین در غلاف
تا غلاف اندر بود باقیمت است / چون برون شد سوختن را آلت است
تیغ چوبین را مبر در کارزار / بنگر اول تا نگردد کارزار
گر بود چوبین برو دیگر طلب / ور بود الماس پیش آ با طرب
گفت پیغمبر علی را کای علی / شیر حقی پهلوانی پردلی
لیک بر شیری مکن هم اعتمید / اندر آ در سایهٔ نخل امید
هر کسی گر طاعتی پیش آورند / بهر قرب حضرت بیچون و چند
تو تقرب جو بعقل و سر خویش / نی چو ایشان بر کمال و بر خویش
اندر آ در سایه آن عاقلی / کش نتاند برد از ره ناقلی
پس تقرب جو بدو سوی اله / سر مپیچ از طاعت او هیچگاه
زانکه او هر خار را گلشن کند / دیده هر کور را روشن کند
ظل او اندر زمین چون کوه قاف / روح او سیمرغ بس عالی طواف
دستگیر و بندهٔ خاص اله / طالبان را می‌برد تا پیشگاه

نو مکو ما دار ابدان شد پدید / [illegible]
تا کریبان کار دها شو [illegible]
انکه از حق یابد او وحی و خطاب / هر چه فرماید بود عین صواب
انکه جان بخشد اگر بکشد رواست / نایب است و دست او دست خداست
همچو اسمعیل پیشش سر بنه / شاد و خندان پیش تیغش جان بده
تا بماند جانت خندان تا ابد / همچو جان پاک احمد با احد
عاشقان جام فرح آنکه کشند / که بدست خویش خوبانشان کشند
نورها کن عشقهای صورتی / عشق بر صورت نه بر روی [illegible]

ز

کتاب العین

کو بگویم تا قیامت نعت او | هیچ آن را غایت و مقطع مجو
آفتاب روح نی آن فلک | کز نورش زنده اند انس و ملک
در بشر رو پوش کشت آفتاب | فهم کن والله اعلم بالصواب
جبرئیل را بر استون بسته | پر و بالش را بصد جا خسته
پیش او کو ساله بریان آوری | گر کشی او را بکهدان آوری
گر بخور این مارا لوت و قوت | منت او را جز لقاء الله قوت
زاین شکنجه و امتحان آن مبتلا | می کند از تو شکایت با خدا
کای خدا افغان ازاین گرگ کهن | گویدش نک وقت آمد صبر کن
داد تو را خواهم از هر بیخبر | داد که دهد جز خدای دادگر
او همی گوید که صبرم شد فنا | در فراق روی تو یا ربنا
احمدم وا مانده در دست یهود | صالحم افتاده در حبس ثمود
ای سعادت بخش جان انبیا | یا بکش یا باز خوانم یا بیا
عقل دو عقل است اول مکسبی | که در آموزی چو در مکتب صبی
از کتاب و اوستاد و فکر و ذکر | از معانی و از علوم خوب و بکر
عقل تو افزون شود بر دیگران | لیک تو باشی ز حفظ آن گران

اینهم معشوق صورت بر زنان
خواه عشق اینجهان خواه آنجهان
اینهم صورت بود و عاشق گشته
چون برون شد جان چرا [illegible]
صورتش بر جاست زین سیری چراست
عاشقا وابین که معشوق تو کیست
اینهم محسوس [illegible]
عاشقی هر کو [illegible]
چون وفا از عشق افزون میکند
کی وفا صورت دگرگون میکند
[illegible]

لوح

فی العقل

لوح حافظ باشی اندر دور و گشت | لوح محفوظ است کو زین در گذشت
عقل دیگر بخشش یزدان بود | چشمه آن در میان جان بود
چون ز سینه آب دانش جوش کرد | نی شود گنده نه دیرینه نه زرد
عقل ایمانی چو شحنه عادلست | پاسبان و حاکم شهر دلست
همچو گربه باشد او بیدار هوش | دزد در سوراخ ماند همچو موش
در هر آنجا که برآرد موش دست | نیست گربه ور بود آن مرده است
گربه چه شیر شیرافکن بود | عقل ایمانی که اندر تن بود
غره او حاکم درندگان | نعره او مانع چرندگان
شهر پر دزدست و پر جامه کنی | خواه شحنه باش گو و خواه نی
عقل در تن حاکم ایمان بود | که ز بیمش نفس در زندان بود
عقل عقل و جان جان اینجا تویی | عقل و جان خلق را سلطان تویی
عقل کل سرگشته و حیران تست | کل موجودات در فرمان تست
خر نخواندت اسب خواندت ذو الجلال | اسب تازی مر عرب گوید تعال
میر آخور بود حق را مصطفی | بهر استوران نفس پر جفا
قل تعالوا گفت از جذب کرم | تا ریاضتشان دهم رائضم منم

عاشقا زاهد نفس بود [illegible]
برده ویران خراج [illegible]
ور خطا گوید [illegible]
ور شود [illegible]
چون [illegible]
این خطا از صد صواب اولیتر است
در درون کعبه رسم قبله نیست
چه غم ار غواص را پاچیله نیست
ملت عاشق ز ملتها جداست
عاشقان را مذهب و ملت خداست
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

کتاب الیقین

نقشها را تا مروض کرده ام — زاین ستوران بس لگدها خورده ام
هرکجا باشد ریاضت باره — از لگدها ش نباشد چاره
لاجرم اغلب بلا بر انبیاءاست — کر ریاضت دادن خامان بلاءاست
کفت سیغمبر که انظا هر نکو — تو مبین او را جوان و بی هنر
ای بسا ریش سیاه و مرد پیر — ای بسا ریش سفید و دل چو قیر
عقل او را ازموده بارها — کرده پیری ان جوان در کارها
پیر پیر عقل باشد ای پسر — نی سفیدی موی اندر ریش و سر
از بلیس او پیرتر خود کی بود — چونکه عقلش نیست او لاشی بود
طفل کیرش چون بود صاحب کمال — پیر باشد در رهزان خوش خصال
کفت انما هی زبرای ده کنم — دل زرای و مشورت شاب کنم
نیست وقت مشورت هین راه کن — چون علی تو اه اندر چاه کن
محرم ان اه کم یابست بس — شب رو و پنهان روی کن چون عسس
لطف او عاقل کند مر بیلرا — قهر او ابله کند قابیل را
درجاداث از کرم عقل افزید — عقل از عاقل بقهر خود برید
درجاد از لطف عقلی شد پدید — واز نکال از عاقلان دانش برید

هرکجا یوسف رخی باشد چو ماه — جنت است ار چه باشد قعر چاه
جنت است ان گرچه باشد قعر چاه — با تو دوزخ جنت است ای جانفزا
با تو زندان گلشن است ای دلربا — بی تو زندان ... نعیم
شد جهنم با تو رضوان نعیم — بی تو شد ریحان و گل نار جحیم
هرکجا تو با منی من خوشدلم — گر بود در قعر گوری منزلم
خوشترم از هر دو عالم انجا بود — کم را با تو سر و سودا بود
عاشقان ... — در فرد ... نکرار ...
خاموشند و نعره ... — هر ... باشی

فی العقل

عقل چون باران بامر انجا بحث — عقل انبو خشم حق دید و کریخت
ابر و خورشید و مه و نجم بلند — جمله بر ترتیب ایند و میروند
هریکی اید مکر در جای خویش — کر نه پس ماند هنکام و نه پیش
پس نکو کفت ان رسول خوش جواز — ذره عقلت به از صوم و نماز
زانکه عقلت جوهر است اینها عرض — این دو در تکمیل ان شد مفترض
تا جلا باشد مران ایینه را — که صفا اید زطاعت سینه را
لیک کر ایینه از بن فاسد است — صیقل او را دیر باز اورد بدست
واکز بن ایینه کو اکبر است — اندکی صیقلکری او را بس است
این تفاوت عقلها را نیک دان — در مراتب از زمین تا اسمان
هست عقلی از ضیا چون افتاب — هست عقلی کمتر از زهره و شهاب
هست عقلی چون ستاره اتشی — هست عقلی چون چراغ سرخوشی
زانکه ابر از پیش او چون وا جهد — نور یزدان بین خردها بر دهد
عقلهای خلق عکس عقل او — عقل او مشکت و عقل خلق بو
عقل کل و نفس کل مرد خداست — عرش و کرسی را مدان کز وی جداست
مظهر حقست ذات پاک او — نزد او بجو حق را و از دیگر مجو

درد ... اشوب چرخ دوار
... دانست با بسلسله
... انقوم ... مثلبار
... دو ... ما دور
عاشق ... از او است
عقل و جان ... بهر او
من ... در ... اضطراب
... دراتش کرفتار ... عشق
... عشق
... از عشق
عشق ... ابد
عشق ... ابد ...
عشق چون ... از ... دادی
در ... نکرد
... کو شود ... افتاب

عقل جزوی عقل را بدنام کرد | کام دنیا مرد را ناکام کرد

عمل

کافر و مؤمن که زیان کرده است | در ره ایمان و طاعت یک نفس
سر شکسته نیست این سر را مبند | یک دو روزی جهد کن باقی بخند
بد محالی جست کو دنیا بجست | نیک حالی جست کو عقبی بجست
مکرها در کار دنیا باردست | مکرها در ترک دنیا وارداست
چون زدستت زخم بر مظلوم رست | آن درختی گشت ازان زقوم رست
چون ز خشم آتش تو در دلها زدی | مایهٔ نار جهنم آمدی
آتشت اینجا چو آدم سوز بود | آنچه ازوی زاد مرد افروز بود
آتش تو قصد مردم میکند | نار کز وی زاد بر مردم زند
این سخنهای چو مار و کژدمت | مار و کژدم گشت و میگیرد دمت
اولیا را داشتی در انتظار | انتظار رستخیزت گشت مار
وعدهٔ فردای و پس فردای تو | انتظار حشرت آمد وای تو
منتظر مانی در آن روز دراز | در حساب و آفتاب جانگداز
جنگ میکردند حمالان پرید | تو مکش تا من کشم حملش چو شیر

وصف از آن ناتی که غافل ماند ازو
گر نشود از وصف خود اول برو
خواه خود را دو نسازد لعل ناب
خواه ما او دو نیست دارد آفتاب
اندر این دو دوئی خود رون نیست
هر دو جانب جز صفات او نیست
تا نشد او لعل خود دو دشمن است
زانکه یک نیست اینجا دو من است
زین موقف نیست اندر پیش عشق
جمله وا مانند اندر کیش عشق
عشق وصف ایزد آما که خوف
وصف بنده مبتلا فرج و جوف
شرح عشق ار من بگویم بر دوام
صد قیامت بگذرد و آن ناتمام

زانکه در آن زنج می دید آن دو | حملها را هر یک از دیگر ربود
مزد حق کو مزد آن پیمانه کو | آید هد گنجینت مزد و آن تو
گنج زری که چو خسبی زیر ریگ | با تو باشد آن نماند مرده ریگ
پیش پیش آنجنازه ات میدود | مونست گور و غریبی میشود
آدمست از خاک کی ماند بخاک | جنیّ است از نار بی هیچ اشتراک
نیست خود مانند آتش آن پری | گرچه اصلش اوست چون می بنگری
مرغ از باد است کی ماند بباد | نامناسب را خدا نسبت بداد
نسبت این فرعها با اصلها | هست بیچون ار چه دادش وصلها
پس زمین و چرخ را دان هوشمند | چونکه کار هوشمندان می کنند
گرنه از هم این دو دلبر میمزند | پس چرا چون جفت در هم میخزند
بی زمین کی گل بروید ارغوان | پس چه زاید ز آب و تاب آسمان
بهر آن میلست در ماده بنر | تا بود تکمیل کار همدگر
میل اندر مرد و زن حق زان نهاد | تا بقا یابد جهان زین اتحاد
میل هر جزوی بجزوی هم نهد | ز اتحاد هر دو تولیدی جهد
زخم کیکی را نمی تانی کشید | زخم ماری را تو چون خواهی چشید

عشق را پانصد پرست و هر پری
از فراز عرش تا تحت الثری
زاهد با ترس می تازد بپا
عاشقان پران تر از برق و صبا
تا بجد بود عشق بار الحجب
هر عشق او را خدا الا که حجب
کی نبودی هر عشق یا که
کی وجودی دادمی افلاک را
من بدان افراشتم چرخ سنی
تا علو عشق را فهمی کنی
از بلاها عاشق و پس با خود
منتهی از خلق و افکار خود
گر برای تو چنین کردم جهان
بس بلاها خوردم در آن زمان
مال و رزق و روز و شب
بر من از عشقت بنی آدم

کتاب الیمن

ظاهرا کار تو ویران میکنم ... لیک خاربرا کلستان میکنم

هین مراقب باش کر دل بایدت ... کز پی هر فعل چیزی زایدت

ور ازین افزون ترا همت بود ... از مراقب کار بالاتر رود

این نماز و روزه و حج و جهاد ... هم کواهی دادنست از اعتقاد

این زکوة و هدیه و ترك حسد ... هم کواهی دادنست از سر خود

خوان و مهمانی پی اظهار راست ... کای مهان ما با شما هستیم راست

هدیها و ارمغان و پیشکش ... شد کواه انکه هستم با تو خوش

هر کسی کوشد بمالی یا فسون ... چیست دارم کوهری در اندرون

کوهری دارم ز تقوی و سخا ... این زکوة و روزه بر هر دو کوا

روزه کوید کرد تقوی از حلال ... با حرامش دان که نبود اتصال

وان زکاتش کفت کو از مال خویش ... مید هد پس چون بدزدد از اهل کیش

قول و فعل امد کواهان ضمیر ... زاین دو بر باطن تو استدلال کیر

چون ندارد سیر ترشح درد درون ... بنکر اندر بول رنجور از برون

فعل و قول ان بول رنجوران بود ... کر طبیب جسم را برهان بود

وان طبیب روح در جانش رود ... وز ره جان اندر ایمانش رود

حاجتش

فی العمل

حاجتش نبود بفعل و قول خوب ... احذروهم هم جواسیس القلوب

قول و فعل اظهار سرانست و ضمیر ... هر دو پیدا میکند سر ستیر

چون کواهت تزکیه شد شد قبول ... ورنه محبوس است اندر موم و مول

در زمانه مر ترا سه همرهند ... زان یکی وافی و زان دو غدر مند

ان یکی یاران و دیکر رخت و مال ... وان سوم وافیست وان حسن الفعال

مال ناید با تو بیرون از قصور ... یار اید لیک تا بالین کور

چون ترا روز اجل اید به پیش ... یار کوید از زبان حال خویش

تا بدینجا بیش همره نیستم ... بر سر کورت زمانی بیستم

فعل تو وافیست زانکن ملتحد ... کاندر اید با تو در قعر لحد

پس پیمبر کفت بهر این طریق ... با وفاتر از عمل نبود رفیق

کر بود نیکو ابد یارت شود ... ور بود بد در لحد مارت شود

وین عمل وین کسب در راه سداد ... کی توان کرد ای پدر بی اوستاد

دون ترین کسبی که در عالم رود ... هیچ بی ارشاد استادی بود

اولش علم است انکاهی عمل ... تا دهد بر بعد مهلت تا اجل

کفت غمازی که بد کوید ترا ... ضایع ارد خدمت تو سالها

پیش شاهی کو سمیع است و بصیر | کفت غمازان بنا شد جای کیر
جمله غمازان ازان ابتر شوند | سوی ما ایند وافزایند پند
بد همی کویند شه را پیش ما | که برو جف القلم کم کن وفا
معنی جف القلم کی این بود | که جفاها با وفا یکسان بود
بل جفا را هم جفا جف القلم | وان وفا را هم وفا جف القلم
اید دیده پوستین یوسفان | کر بدرد کرکش ان از خویش دان
انچه می بافی همه روزه بپوش | زانچه میکاری همه ساله بنوش
فعل تست این غصه‌های دم بدم | این بود معنی قد جف القلم
کر نکردد سنت ما از رشد | نیک نیکی را بود بد را بد
روح بی قالب نتاند کار کرد | قالب بیجان بود بیکار و سرد
قالب بیجان کم از خاکست دوست | روح چون مغز است قالب همچو پوست
قالبت پیدا و انجان پر نهان | راست شد زین هر دو اسباب جهان
خاک را بر سر زنی سر نشکند | اب را بر سر زنی بر نشکند
کر تو میخواهی که سر را بشکنی | اب را و خاک را بر هم زنی
چون شکستی سر رود ابش باصل | خاک سوی خاک اید روز فصل

خصم کی اخصم من بیابد بخت
بخت بهتر از لجاج و روی سخت
کفت پیغمبر که هست از امتم
که بود هم کوهر و هم همتم
مهر از ان نور بیند جانشان
کز همان جایی که می‌بینم بدان
در صحیحین و احادیث و روات
ملکه اند ز مشرب اب حیات
سر امسا لا تکردنا بخوان
راز اصبحنا عرابیا بدان
سر امسا و اصبحنا تو را
میرساند جانب راه خدا
رهزن راز از کجه شد نفس
که بد شد و عزی کرد زلیس

نطفه از نانست کی ماند بنان | مردم از نطفه است کی باشد چنان
جنی از نار است کی ماند بنار | از بخار است ابر کی ماند بباد
از دم جبریل عیسی شد پدید | کی بصورت همچو او شد یا ندید
ادم از خاکست کی ماند بخاک | هیچ انکوری نمی ماند بتاک
کی بود طاعت چو خلد پایدار | کی بود دزدی بشکل پای دار
هیچ اصلی نیست مانند اثر | پس ندانی اصل رنج و درد سر
لیک بی اصلی نباشد این جزا | بیکناهی کی برنجاند خدا
کفت با خود انچه کردم با کسان | شد جزای ان بجان من رسان
قصد جفت دیکران کردم بجاه | بر من امد ان و افتادم بچاه
من در خانه کسی دیکر زدم | او در خانه مرا زد لاجرم
هر که با اهل کسان شد فسق جو | اهل خود را دان که قواد است او
زانکه مثل او جزای او شود | چون جزای سیئه مثلش بود
چون بکاری جو نروید غیر جو | قرض تو کردی ز که خواهی کرو
جرم خود را بر کسی دیکر منه | کوش و هوش خود بدین پاداش ده
جرم بر خود نه که تو خود کاشتی | با جزا و عدل حق کن اشتی

علم بودش چون نبودش عون
او نیابد بالا ازادم نفس طین
که چه دانی ذوق علم ای امین
ذات ملکا باید و دون فلاح
کار تقوی دارد و دین و صلاح
که از او باشد بدو عالم فلاح
انچنانکه کاشف وحی رسول
دید در خود حکمت و نور وصول
خویش را هم لحن عرفان خدا
متهم دان بد صفت بد صدا
لحن عرفان را اکر واقف شوی
بر ضمیر منبع کی واقف شوی
که بیاموزد و صفت بلبلی
تو چه دانی کو چه کوید با کلی

دیجرا باشد سبب بد کردنی   بد ز فعل خود شناس از بخت نی
ان نظر بر بخت چشم احول کند   کلب را کهدانی و کاهل کند
متهم کن نفس خود را ای فتی   متهم کم کن جزای عدل را
توبه کن مردانه سر او در ره   کر فن بعمل بمثقال بره
توبه بی توفیقت ای نور بلند   جز برلش توبه بود ریشخند
سبلتان توبه یک بار بر کنی   توبه سایه است و تو ماه روشنی
ای ز تو ویران دکان و منزلم   چون ننالم چون بیفشاری دلم
چونکه بیتو نیست کار مرا نظام   بیتو هرکز کار کی کردد تمام

فی العلم

اینجه حق اموخت مرز نبور را   ان نباشد شیر را و کور را
خانها سازد پر از حلوای تر   حق براوان علم را بکشود در
اینجه حق اموخت کرم پیله را   هیچ پیلی داند انکون حیله را
ادم خاکی ز حق اموخت علم   تا بهفتم اسمان افروخت علم
نام و ناموس ملک را در شکست   کوری انکس کر با حق در شکست
زاهد ششصد هزاران ساله را   پوزبندی ساخت انکوساله را

وز بدانی بانی اشان اتهم ارتکاب
چون ز د رجحان کاهکاران

فی العلم

هیچ نامی بی حقیقت دیده
یا ز کاف و لام کل کل حیده
اسم دیدی رو مسمی را بجو
مه ببالا دان نه اندر اب جو
همچو اهن ز اهنی بی رنک شو
در ریاضت اینه بی زنک شو
خویش را صافی کن از اوصاف خود
تا ببینی ذات پاک صاف خود
بینی اندر دل علوم انبیا
بی کتاب و بی معید و اوستا
در مثالی خواهی از علم نهان
قصه کو از رومیان و چینیان

خاتم ملک سلیمانست علم   جمله عالم صورت و جانست علم
ادمی را زان هنر بیچاره کشت   خلق دریاها و خلق کوه و دشت
زاو پلنک و شیر ترسان همچو موش   زاو شده پنهان بدشت و کوه وحوش
علم چون اموخت سک رست از ضلال   میکند در بیشها صید حلال
سک چو عالم کشت شد چالاک زفت   سک چو عارف کشت شد زاصحاب کهف
سک شناسا شد که میر صید کیست   ای خدا ان نور اشنا سنده چیست
کفت دانایی برای داستان   که درختی هست در هندوستان
هرکسی کز میوه ان خورد و برد   نی شود او پیر و نی هرکز بمرد
پادشاهی این شنید از صادقی   بر درخت و میوه اش شد عاشقی
قاصدی دانا ز دیوان ادب   سوی هندستان روان کرد از طلب
سالها می کشت ان قاصد ازاو   کرد هندستان برای جستجو
شهر شهر از بی مطلوب کشت   نی جزیره ماند و نی کوه و نه دشت
هرکرا پرسید کردش ریشخند   کاین بجوید جز مکر مجنون بند
بود شیخی عالمی قطبی کریم   اندران منزل که ایس شد ندیم
کفت من نومید پیش او روم   ز استانه او براه اندر شوم

چینیان کفتند ما نقاش تر
رومیان کفتند ما را کر و فر
کفت سلطان امتحان خواهم درین
کز شماها کیست در دعوی کزین
چینیان کفتند یک خانه بما
رومیان کفتند بر حکمت بنا
اهل چین و روم در بحث امدند
رومیان در علم واقفتر بدند
همچو ان ابله که تا بد اوفتاد
دیده بر دیوار و حیران ایستاد
عاشق دیوار شد کاین باصفاست
بیخبر کان عکس خورشید سماست
چون ز اصل خویش دور افتاد بجا
دید دیوار و بماند انجا بجا
ای بمانده دور از مطلوب خویش
ذبح ضایع سعی باطل کار خویش

تا دعای او بود همراه من / چونکه نومیدم من از دلخواه من
رفت پیش شیخ با چشم پر آب / اشک می‌بارید مانند سحاب
گفت شیخا وقت رحم و رأفتست / ناامیدم وقت لطف این ساعتست
گفت وا گو کز چه نومیدی شدی / چیست مطلوب تو رو با چه بدی
گفت شاهنشا کردم اختیار / از برای جستن یک شاخسار
که درختی هست نادر در جهان / میوهٔ او مایهٔ آب حیات
سالها جستم ندیدم زو نشان / جز که طنز و تسخر این سرخوشان
شیخ خندید و بگفتش ای سلیم / این درخت علم باشد در علیم
بس بلند و بس شگرف و بس بسیط / آب حیوانی ز دریای محیط
تو بصورت رفته‌ای ای بی‌خبر / زان ز شاخ معنیی بی بار و بر
سر غیب آن را سزد آموختن / کز ز گفتن لب تواند دوختن
در خور دریا نشد جز مرغ آب / فهم کن والله اعلم بالصواب
او بدریا رفت و مرغ آبی نبود / گشت غرقه دست گیرش ای ودود
در دباغت گر خلق پوشید مرد / خواجگی خواجه را آن کم نکرد
وقت دم آهنگر ار پوشید دلق / احتشام او نشد کم پیش خلق

چون یکی حس غیر محسوسات دید / گشت غیبی بر همه حسها پدید
چون ز جو جست از گله یک گوسفند / پس پیاپی جمله زان سو بر جهند
گوسفندان حواست را بران / در چرا از اخرج المرعی چران
تا در آنجا سنبل و ریحان چرند / تا بگلزار حقایق ره برند
هر حست پیغمبر حسها شود / جمله حسها را ... ن اختیار رود
حسها با حس تو گویند راز / بی زبان و بی حقیقت بی مجاز
علم تقلیدی بود بهر فروخت / چون بیابد مشتری خوش برفروخت
مشتری علم تحقیقی حق است / دائما بازار او با رونق است

پس لباس کبر بیرون کن ز تن / ملبس ذل پوش در آموختن
علم آموزی طریقش قولی است / حرف آموزی طریقش فعلی است
فقر خواهی آن بصحبت قایم است / نی زبانت کار می‌آید نه دست
دانش انوار است در جان رجال / نی ز راه دفتر و نی قیل و قال
نی همه ملک جهان دون دهد / صد هزاران ملک گوناگون دهد
بر سر ملک جمالش داد حق / ملکت تعبیر بی درس و سبق
ملکت حسنش سوی زندان کشید / ملکت علمش سوی کیوان کشید
شه غلام او شد از علم و هنر / ملک علم از ملک حسن استوده‌تر

عمر

دید اعرابی زنی او را دخیل / گفت نک خفته است زیر آن نخیل
زیر خرمابن ز خلقان او جدا / زیر سایه خفته بین سایهٔ خدا
آمد آنجا و از او دور ایستاد / مر عمر را دید و در لرز اوفتاد
هیبتی زان خفته آمد بر رسول / حالتی خوش کرد بر جانش نزول
مهر و هیبت هست ضد یکدگر / این دو ضد را دید جمع اندر جگر
گفت با خود من شهان را دیده‌ام / پیش سلطانان مه و بگزیده‌ام

لیک بسته مانده در بیع و شری / مشتری بیچاره کالله اشتری
درس آدم را فرشته مشتری / محرم درسش نه دیو است و پری
آدم انبئهم باسما درس گو / شرح کن اسرار حق را مو به مو
ای برادر بر تو حکمت جاریه است / آن ز ابدالست و بر تو عاریه است
گرچه در خود خانه نوری یافته است / آن ز همسایهٔ منور تافته است
بدگهر را علم و فن آموختن / دادن تیغ است دست راهزن
تیغ دادن در کف زنگی مست / به که آید علم ناکس را بدست
علم و مال و منصب و جاه و قران / فتنه آرد در کف بدگوهران

از شهانم هیبت و ترسی نبود — هیبت این مرد هوشم در ربود
رفته ام در بیشهٔ شیر و پلنگ — روی من ز ایشان نکردانید رنگ
بس شدستم در مصاف و کارزار — همچو شیر آندم که باشد کار زار
بس بخوردم بس زدم زخم گران — دل قوی تر بوده ام از دیگران
بی سلاح این مرد خفته بر زمین — من بهفت اندام لرزان چیست این
هیبت حق است این از خلق نیست — هیبت این مرد صاحب دلق نیست
هر که ترسید از حق و تقوی گزید — ترسد از وی جن و انس و هر که دید
اندر این فکرت بحرمت دست بست — بعد یکساعت عمر از خواب جست
کرد خدمت مر عمر را و سلام — گفت پیغمبر سلام آنگه کلام
پس علیکش گفت و اورا پیش خواند — ایمنش کرد و بنزد خود نشاند
هر که ترسد مر ورا ایمن کنند — مرد دل ترسنده را ساکن کنند

العمر

ای خدای با عطای با وفا — رحم کن بر عمر رفته بر جفا
خرج کردم عمر خود را دمبدم — در دمیدم جمله را در زیر و بم
داد عمری حق که هر روزی از آن — کس نداند قیمت آن در جهان
سال بیگه گشت و وقت کشت نی — جز سیه رویی و فعل زشت نی

کم

کرم در بیخ درخت تن فتاد — بایدش برکند و بر آتش نهاد
هین و هین ای راه رو بیگاه شد — آفتاب عمر سوی چاه شد
این دو روزک را که زورت هست زود — پر فشانی بکن از راه جود
آنقدر تخمی که ماندستت بکار — تا در آخر بینی از ابرک و باد
تا نمرده است این چراغ با گهر — هین فتیله اش ساز و روغن زودتر
هین مگو فردا که فرداها گذشت — تا بکلی نگذرد ایام کشت
بر گذشته حسرت آوردن خطاست — باز ناید رفته یاد آن هباست
اینزمان سودی ندارد حسرتم — چون کنم چون فوت شد این فرصتم
عمر و مرگ این هر دو با خویش بود — بیخدا آب حیات آتش بود
اینهم از تاثیر لعنت بود کو — در چنان حضرت همی شد عذر جو
از خدا غیر از خدا را خواستش — ظن افزونیست کلی کاستش
خاصه عمری غرق در بیگانگی — در حضور شیر روبه شانگی
عمر بیشم ده که تا پیشتر روم — مهلم افزون ده که تا کمتر شوم
تا که لعنت را نشانه او شود — بد کسی باشد که لعنت جو بود
عمر خوش در قرب جان پرور دلست — عمر زاغ از بهر سرگین خوردنست

عمر پنجم ده کر تا کر میخودم — دایمًا انیم ده کر بس بدکوهرم
همچنان کانخواجه را منهما رسید — خواجه از ایام سالش پرسید
گفت عمرت چند سال است ای پسر — باز گویی و درمد زد و بر پشم
گفت هجده هفده نی نی شانزده — ای برادر خوانده یا کر پانزده
گفت واپس واپس ابجز ه پرت — باز مبرو تا نکیر مادرت
بحثهای عمر را در شوده خا[ک] — می بکاری تا شوی اخر هلاک
اینچنین عمر عزیز بی بهاء — بی عوض ضایع کنی هر دم چرا
غبن می باید ترا ای مرد کار — تا دهی کلزار و کیری خار زار
عمر کان شد صرف در دنیا نماند — خرم انکش حق بسوی خویش خواند
عمر معدود شمرده چون که هیچ — در ره حق کرد دان تا منهمی

عبادت

کر بخواب آییم مثان دیم — ور ببیدادی بد مثان دیم
کر بکریم ابر پر زرق ویم — ور بخندیم از زمان برق ویم
کر بخشم و جنک عکس قهر اوست — ور بصلح و عذر عکس مهر اوست
ما کییم اندر جهان پیچ پیچ — چون الف او خود چه دارد هیچ هیچ

این در را باید بر نهد او در ابیات
وان در را باید بر نهد چون اقتاد
نفس بر دید بوار مثل ادم است
بنکر از صورت چرا او کمات
جان کمات از صورت بیار را
رو بجو انکه هر تا یار را
کوشت یاره ادمی با عقل و جان
منکافد کو مر با بحر و کان
کرکشاید دل سر انبان داد
جان بسوی عرش تا در کاز
کر زبان کوید ز اسرار نهان
اتش افروزد لبو زنجها
زان جلبی کرده خری ورده
لاجرم چون خر برون ده

چون الف کر تو مجرد میشوی — اندر این ره مرد مفرد میشوی
جهد کن تا ترک غیر خود کنی — دل از اینده بنای فانی بر کنی
جمله حیوانات وحشی زادمی — باشد از حیوان اینی در کمی
خون انها خلق را باشد سبیل — زانکه وحشی اند از عقل جلیل
خون ایشان خلق را باشد روا — زانکه ایشان را نمیند ایشان ترا
عزت وحشی بدان ساقط شده است — کامر انسان را مخالف امده است
پس چه عزت باشد ای نادان — چون شدی تو حمر مستنفره
خون شاید کشت از بهر صلاح — چون شود وحشی شود خونش مباح
چون عبادت بود مقصود از بشر — شد عبادتگاه کردنکش سقر
ادمی را هست در هر کار دست — لیک ازو مقصود این خدمت بدست
ما خلقت الجن والانس این بخوان — جز عبادت نیست مقصود از جهان
کرچه مقصود از کتاب انفس بود — کر تواش بالش کنی هم میشود
لیک ازو مقصود این بالش نبود — علم بود و دانش وارشاد بود
کر تو میخی ساختی شمشیر را — بر کزیدی بر ظفر ادبیر را
کرچه مقصود از بشر علم و هدیست — لیک هر یک ادمیرا معبدیست

طالع علوی است علم و معرفت
طالع نوبت است نور صفت
طالع خر است او و رحم باید است
پس بدار اخر خری و وا باید
رحم کر علوی کن و در اهل من
طبع دار و عقل خود را ز ازاد
طبع را اهل تا ملک باید را ز از
تو از دو لش را با دو راه با نکد از
سالها خر بنده بودی تو بدو
زانکه خر بنده ز خر دو البود
هم مزاج خر شد است این عقل را
فکر شد انکه چون علف آرد بدید
از خر علوی مزاج دل کرفت
دو مقام عاقلان مرا ز ازو
چونکه غالب عقل بود و دو صنعو
از سوار زن کرده در صنعو

كتاب العين

بندگی کن تا شوی عاشق لعل | بندگی کسبست اید در عمل
بنده ازادی طمع دارد ز جد | عاشق ازادی نخواهد تا ابد
بنده دایم خلعت وادرار جوست | خلعت عاشق همه دیدار اوست
ان یکی گستاخ رو اندر هری | چون بدید او خود غلام مهتری
جامهٔ اطلس کمر زرین روان | روی کرد او سوی قبلهٔ اسمان
کای خدا زین خواجه صاحب منن | چون نیاموزی تو بنده داشتن
بنده پروردن بیاموز ای خدا | زین رئیس واختیار شهر ما
از قضا رنجور شد روزی هلال | مصطفی را وحی شد غماز حال
وحیش امد رحم حق غمخوار شد | که فلان مشتاق تو بیمار شد
مصطفی بهر هلال با شرف | رفت از بهر عیادت ان طرف
مبرراکشد که انسلطان رسید | او ز شادی بیدل و جان برجهید
گفتش از بهر خطاب ان محترم | من برای دیدن تو نامدم
پس بگفتش کای هلال عرش کو | همچو مهتاب از تواضع فرش کو
گفت از رنجش مرا کاهیست | لیک روزی چند بردرگاه مست
صحبت او با ستور و استرانست | سایس است و منزل او اخرانست

وازضعیفی عقل او خو بها | این خبر بر ما ده کش ازدها
کز صبی رشته دیجور و دل | هم از او صحبت رسد او را مدد
جز بنای ابرا نشوز لبنه | پرو باش را صدجانه
پیش او کو سالها دربا اوری | که کشی او را که پنهان خری
زین شکنجه امتحان اهتلا | می کند اثو شکایت با خدا
کای خدا افغان ازان گرگ کهن | کو بدش نانت و دنا امد برکن
او همی گوید که صبر شد فنا | در فراق روی تو ای دلربا

رو

في علي

رفت پیغمبر بر غبت بهر او | اند را خو وامد اندر جستجو
بود اخو مظلم و زشت و پلید | اینهمه بر خاست چون تنبد رسید
بوی پیغمبر ببرد ان شیر نر | همچنانکه بوی یوسف را پدر

في علي

غرق عشقی شو که غرقست اندرین | عشقهای اولین واخرین
مجلس گفتم نکردم من بیان | ورنه هم لبها بسوزد هم زبان
من چو لب گویم لب دریا بود | من چو لا گویم مراد الا بود
من ز شیرینی نشینم رو ترش | من ز بسیاری گفتارم خمش
تا که شیرینی ما از دو جهان | در حجاب رو ترش باشد نهان
تا که در هر گوش ناید این سخن | یکهمی گویم ز صد سر لدن
هفت دریا گر شود کلی مداد | نیست مر پایان شدن را هیچ امید
باغ و بیشه گر شود یکسر قلم | زین سخن هرگز نگردد هیچ کم
انهمه حبر و قلم فانی شود | وین حدیث بی عدد باقی بود
حالت من خواب را ماند گهی | خواب پندارد مر او را گمرهی
در دل هر امتی کز حق مزه است | روی و اواز پیمبر معجزه است

احمد و بو لهب اندر دید بود | احمد مر وا ماند در دین عمود
صالحم افتاد در حبس ثمود | ای سعادت بخش جان انبیا
یا بکش یا باز خوان یا ما بیا | چون ملک با عقل یکسر شد نزاد
بهر حکمت را دو صورت گشته اند | اعلان با عقل از نیاز گوهرند
در دو جسم هم همچو دنبال روند | لاجرم هر دو مناصر امدند
هر دو خوش رو و هر در خور | هم ملک هم عقل حق را طالبی
هر دو ادم را معین و ساجدی | مر سفیها نزار را بدر مردود
زانکه بنود سنن وانی دوی

چون پیمبر از برون بانکی زند / جان امت در درون سجده کند
زانکه جنس بانک او اندر جهان / از کسی نشنیده باشد گوش جان
آن غریب از ذوق آواز غریب / از زبان حق شنود انی قریب
پیل اندر خانه تاریک بود / عرضه را آورده بودندش هنود
از برای دیدنش مردم بسی / اندر آن ظلمت همی شد هر کسی
دیدنش با چشم چون ممکن نبود / اندر آن تاریکیش کف می بسود
آن یکی را کف بخرطوم اوفتاد / گفت همچون ناودانستش نهاد
آن یکی را دست بر گوشش رسید / آن برو چون بادبیزن شد پدید
آن یکی را کف چو بر پایش بسود / گفت شکل پیل دیدم چون عمود
آن یکی بر پشت او بنهاد دست / گفت خود این پیل چون تختی بدست
همچنین هر یک بجزوی چون رسید / فهم آن میکرد هر جا می شنید
از نظرگه گفتشان بد مختلف / آن یکی دالش لقب داد آن الف
در کف هر گر اگر شمعی بدی / اختلاف از گفتشان بیرون شدی
هیچ بر که در نیفتد از درخت / بی قضا و حکم آن سلطان بخت
از دهان لقمه نشد سوی گلو / تا نگوید لقمه را حق کادخلوا

کشتی بی لنکر آمد مرد شر
کز نباد کژ نیابد او حذر
لنکر عقل است عاقل را امان
لنکری در یوزه کن از عاقلان
طبع خواهد تا کشد از خصم کین
عقل بر نفس است بند آهنین
آید و منعش کند وا داردش
عقل چون شحنه است در نیک و بدش
عقل ایمانی چو شحنه عادل است
پاسبان و حاکم شهر دل است
عقل در تن حاکم ایمان بود
کز نهیبش نفس در زندان بود
عقل عقلی و جان جان انعام تو
عقل و جان خلق را سلطان تو

میل و رغبت کان زمام آدمیست / جنبش و آرام از آن غنی است
در زمینها و آسمانها ذره / بر نجنباند نگردد پره
جز بفرمان قدیم نافذش / شرح نتوان کرد و جلدی نیست خوش
چه مه و چه آفتاب و چه فلک / چه عقول و چه نفوس و چه ملک
چه وحوش و چه طیور و چه جماد / چه ملوک و چه گدا چه کیقباد
چه بلاد و چه جبال و چه بحار / چه مه و چه سال و چه لیل و نهار
چه تراب و آب و چه باد و چه نار / چه خریف و صیف و چه دی چه بهار
جمله اند در حکم و در فرمان او / همچو گویی در خم چوگان او
آفتاب آفتاب آفتاب / اینچه میگویم مگر هستم بخواب
گر کسی گوید که دانی نوح را / آن رسول حق و نور روح را
گر بگویی چون ندانم کان قمر / هست از خورشید و مه مشهورتر
کودکان خرد در کتابها / وان امامان جمله در محرابها
نام او خوانند در قران صریح / قصه اش گویند از ماضی فصیح
راستگو دانند ترا از روی وصف / گرچه ماهیت نشد از نوح کشف
ور بگویی من چه دانم نوح را / همچو او بی دانند ادراک فهم

عقل کل را کرد ... حیران
کل موجودات در وی ماند ...
عقل آمد عقل او آواره شد
صبح آمد شمع او بیچاره شد
عقل خود شحنه است چون سلطان رسید
شحنه بیچاره در کنجی خزید
عقل سایه حق بود حق آفتاب
سایه را با آفتاب او چه تاب
جهد کن تا پیر عقل و دین شوی
تا چو عقل کل تو باطن بین شوی
... چون عقل ... [illegible]
خلقتش داد و ... [illegible]
عقل چون ... [illegible]
... [illegible]

مور لنگم من چه دانم فیل را | پشه کی داند اسرافیل را
این سخن هم راست است از روی آن | گر بماهیت ندانش ابلهان
عجز از ادراک ماهیت عمو | حالت عامه بود مطلق مگو
آن یکی دباغ در بازار شد | تا خرد آنچه ورا در کار بد
چونکه در بازار عطاران رسید | ناگهان افتاد بیهوش و خمید
بوی عطرش زد ز عطاران راد | تا بگردیدش سر و بر جا فتاد
همچو مردار او فتاد او بی‌خبر | نیم روز اندر میان رهگذر
جمع آمد خلق بر وی آن زمان | جملگان لاحول گو درمان‌کنان
آن یکی کف بر دل او می‌براند | وز گلاب آن دیگری بر وی فشاند
او نمی‌دانست کاندر مرتعه | از گلاب آمد ورا این واقعه
چون جعل گشته است از سرگین کشی | از گلاب آید جعل را بیهشی
هم از آن سرگین سگ داروی اوست | که بدان او را همی معتاد و خوست
الخبیثات الخبیثین را بخوان | روی و پشت این سخن را باز دان
ناصحان او را به عنبر یا گلاب | می دوا سازند بهر فتح باب
مر خبیثان را نسازد طیبات | در خور و لایق نباشد ای ثقات

کمتر ز دان ناماهی خوش نفس
آنکه نبود هیچ او محتاج کس
گر بنشی و خانه بر دوش ...
هست ... ز دان ...
می‌شود ای بد بود ... قضا
می برد اصحاب را سوی ... تهم
دلش را شانزده دیگر ...
ساقی لیکن نبود درد و غم
هین دو ... مکن ... ز ذکر کن
... ما و من و ... ذکر کن
تا شوی چون بوی گل با عاشقان
... و رهنمای ... خرد
... بوی گل دم ... آمد
شد ... او وزه ده ...

زهره نی کس را که گوید این بخوان | یا برون آید ز مسجد آن زمان
هیبتی بنشسته بد بر خاص و عام | پر شده از نور یزدان صحن و بام
هر که بینا ناظران نور بود | کور را زان تاب هم گرمی فزود
تا ز گرمی فهم کردی آن ضریر | که بر آمد آفتابی بس منیر
لیک این گرمی گشاید دیده را | تا ببیند عین هر بشنیده را
آنکه گر خواهد همه خاک زمین | سر بسر زر گردد و در ثمین
حق برای او کند ای زرگزین | روز محشر این زمین را نقره گین
فارغیم از زر که ما بس پر فنیم | خاکیان را سر بسر زرین کنیم
از شما کی کدیه زر می‌کنیم | ما شما را کیمیاگر می‌کنیم
ترک آن گیرید گر ملک سباست | که برون از آب و گل بس ملکهاست
یک زنی آمد به پیش مرتضی | گفت شد بر ناودان طفلی مرا
گرش می‌خوانم نمی‌آید بدست | ور هلم ترسم که افتد بر نشیب
نیست عاقل تا که دریابد چو ما | گر بگویم کز خطر سوی من آ
هم اشارت را نمی‌داند بدست | ور بداند نشنود این هم بدست
بس نمودم شیر و پستان را بدو | او همی گرداند از من چشم و رو

در زمین مردمان خانه مکن
کار خود کن کار بیگانه مکن
کیست بیگانه تن خاکی تو
کز برای اوست غمناکی تو
تا تو تن را چرب و شیرین میدهی
جوهر جان را نبینی فربهی
گر میان مشک تن را جا شود
روز مردن گند او پیدا شود
... از آن حشر ... بالا شود
... دل ... چون خشم ...
هست آنچه کور داروش کند
... ز دست و ... درد
... هست ... جان ...

کتاب العین

از برای حق شما ای مهتران / دستگیرید این جهان و آن جهان
زود درمان کن که می‌لرزد دلم / گر بگردد از میوهٔ دل بگسلم
گفت طفلی را برآور هم به بام / تا ببیند جنس خود را آن غلام
سوی جنس آید سبک زان ناودان / جنس بر جنس است عاشق جاودان
زن چنان کرد و چو دید آن طفل او / جنس خود خوش خوش بدو آورد رو
سوی بام آمد ز متن ناودان / جاذب هر جنس را هم جنس دان
غژغژان آمد به سوی طفل طفل / وارهید از او فتادن سوی سفل
گر نبودی خلق محجوب و کثیف / ور نبودی حلقها تنگ و ضعیف
در مدیحت داد معنی دادمی / غیر این منطق لبی بگشادمی
مدح تو حیف است با زندانیان / گویم اندر مجمع روحانیان
مدح و تعریف است و تخریق حجاب / فارغ است از مدح و تعریف آفتاب
مادح خورشید مداح خود است / که دو چشمم روشن و نامرمد است
ذم خورشید جهان ذم خود است / که دو چشمم کور و تاریک و بد است
تو ببخشا بر کسی کاندر جهان / شد حسود آفتاب کامران
آب دریا را اگر نتوان کشید / هم به قدر تشنگی باید چشید

شرط من جانا بخش کردن بدن / بلکه حس را سوی یزدان بردن
آنکه ورزی پیش بخت و تخت / نیکو در عقلش بکرده [illegible]
کافران از کبر کرده [illegible] / وانصدف بر دو صدف کوه [illegible]
بلعم باعور و ابلیس لعین / سود نامد مرتشان اعتبار بود
صد هزاران [illegible] در جهان / تا بدانند خوف اطراف بدگمان
هین مگو کاینک فلان نیک [illegible] کرد / در فلان سال [illegible]
هین چرا گم کرده اینجا [illegible] / [illegible]

فی علی

راز را گر می‌نیاری در میان / درکها را تازه کن از قشر آن
نطقها نسبت به تو قشر است لیک / پیش دیگر فهمها مغز است نیک
آسمان نسبت به عرش آمد فرود / ورنه بس عالیست پیش خاک تود
شاه شاهانست بلکه شاه‌ساز / از برای چشم بد نامش ایاز
چشمهای نیک هم بر وی بد است / از ره غیرت که حسنش بی‌حد است
یک دهان خواهم به پهنای فلک / تا بگویم وصف آن رشک ملک
ور دهان یابم چنین و صد چنین / تنگ آید در بیان آن امین
این قدر هم گر نگویم ای سند / شیشهٔ دل از ضعیفی بشکند
شیشهٔ دل را چو نازک دیده‌ام / بهر تسکین بس قبا بدریده‌ام
من سر هر ماه سه روز ای صنم / بی‌گمان باید که دیوانه شوم
هین که امروز اول سه روزه است / روز پیروز است نی پیروزه است
هر دلی کاندر غم شاهی بود / دم بدم او را سر ماهی بود
ای برون از وهم و قال و قیل من / خاک بر فرق من و تمثیل من
بنده نشکیبد ز تصویر خوشت / هر دمی گوید که جانم مفرشت
همچو آن چوپان که می‌گفت ای خدا / پیش چوپان و محب خود بیا

هین بکن آن شیوه و رو کار کن / با توکل [illegible] کن لیک بهش
هر که آن شیره کند بر دو قند / افغان از کور بر خود تا ابد
وانکه او بکند [illegible] اینک و کار / بر کند کوری نو اینا در

فی العمر الادمی

عمر چون آبست وقت او را چو جو / خلق باطن ریگ جوی عمر تو
چونکه عمرت برد دیو فاضحه / بی نمک باشد اعوذ و فاتحه
ای بلی ریگی که چون شد آب از او / نیست تا آب روان از جو
ای خدای با عطا با وفا / رحم کن بر عمر رفته بر جفا

کتاب العین

تا شیش جو بهم من از پیراهنش — چارقش دوزم بوسم دامنش

ایهما بکه همایون فرخی — از تو دارند و سخاوت هر سخی

ایکو بمکه کرمهای جهان — محو کردد پیش ایثارت نهان

ای لطیفیکه کل سرخش چو دید — از خجالت پیرهن را بر درید

از غفوری تو غفران چشم سر — رو بهان بر شیر از عدل تو چیر

غیر عفو تو کرا دارد سند — هر که با امر تو بیباکی کند

غفلت و کستاخی این مجرمان — از وفور عفو تست ای عفو دان

کر خدا دادی مرا پانصد دهان — کفتمی شرح تو ای جان جهان

یکزبان دارم من از هم منکسر — در خجالت از تو ای دانای سر

چشم بکشا قلعه را بنکر نکو — همچو سیماب لرزان پیش او

بر سر این ایختان محکم ای — کو بیا شرقی و غربی باوست

چند کر همچون فدائی تاختند — خویش را پیش او انداختند

هر یکی را و یکرزی میفکند — سرنکونشان اند را قدام سمند

داده بودش صنع حق جمعیتی — کر همه زد بکشته بر امنیتی

چشم من چون دید روان قیاد — کثرت اعدا از چشم فتاد

داد حق عمر بکه هر دو روز از آن
کس نداند فیض آن در جهان
خرج کردم عمر خود را ای عبد
درد مندم چله داد در دوره
عمر ضایع سعی باطل راه دور
نفس کاهل دل تبه جان ناصبور
موی برسر همچو برف از بیم مرگ
جمله اعضا لرزلرزان همچو برگ
روز کوچ لاشک نزدیک وره دراز
کار کو ویران عمل رفتیم ناز
بیخهای خوی بد محکم شده
قوت بر کندن از آن کم شده
لیک چو کاف رحمت بی حد از وجود
بکند و بیماند ... از خاک بود

اخزان

فی العجب

اخزان لب باد و خورشید ادب — پیش او بنیاد ایشان منکبت

زاین سبب پیغمبر با اجتهاد — نام خود و از علی مولا نهاد

کفت هر کس را منم مولی و دوست — ابن عم من علی مولای اوست

کیست مولی آنکه آزادت کند — بند رقیت ز پایت بر کند

چون بآزادی نبوت هادیست — مؤمنان را از انبیا آزادیست

ایکروه مؤمنان شادی کنید — همچو سرو سوسن آزادی کنید

عجب

آن یکی نحوی بکشتی در نشست — رو بکشتی بان نمود آن خودپرست

کفت هیچ از نحو خواندی کفت لا — کفت نیم عمر تو شد بر فنا

دل شکسته کشت کشتی بان ز تاب — لیک آندم کشت خاموش از جواب

باد کشتی را بکردابی فکند — کفت کشتیبان بدان نحوی بلند

هیچ دانی آشنا کردن بکو — کفت نی از من تو سباحی مجو

کفت کل عمرت ای نحوی فناست — زانکه کشتی غرق در کردابهاست

محو می باید نه نحو اینجا بدان — کر تو محوی بیخطر در آب ران

هر که نقص خویش را دید و شناخت — اندر استکمال خود دو اسبه تاخت

از وجود او کل موجود ...
جز فنا در وجهان تنها نخست
کف والی رفته ام من در دها
حرف با انبیا کشت ...
کاش از خاکی ...
همچو خاکی دانه ...
عمر تو ماند ...
روز و شب دنیا ...
...
تا کر خاکی کرد ...
کرد کر ... نهی ...
اندر ایید کوه ... داد ...
لیس بنه بر جا ... عوض
تا ز خلاق جهان ...
در عامی کارها ...
جز بکار دیکر بود ...

کتاب العین

زان نمی پرد بسوی ذو الجلال — کو کمانی می برد خود را کمال
علتی بدتر ز پندار کمال — نیست اندر جان تو ای مغرور ضال
از دل و از دیدهات بس خون رود — تا ز تو این معجبی بیرون شود
علت ابلیس انا خیر بدهاست — وین مرض در نفس هر مخلوق هست
گرچه خود را بس شکسته بیند او — آب صافی دان و سرگین زیر جو
چون بشوراند ترا در امتحان — آب سرگین رنگ گردد در زمان
در تک جو هست سرگین ای فتی — گرچه جو صافی نماید مر ترا
پیش از عثمان یکی نساخ بود — کو بنسخ وحی جدی می نمود
چون نبی از وحی فرمودی سبق — او همان را وانوشتی بر ورق
پرتو آن وحی بر وی تافتی — او درون خویش حکمت یافتی
عین آن حکمت بفرمودی رسول — زین قدر گمراه شد آن بوالفضول
کانچه میگوید رسول مستنیر — مر مرا هست آن حقیقت در ضمیر
پرتو اندیشهاش زد بر رسول — قهر حق آورد بر جانش نزول
پرتو آن تا کهش بر دل بتافت — در درون خویش حرفی یافت
هم ز نساخی بر آمد هم ز دین — شد عدو مصطفی و دین بکین

عاقبت تو رو فخواهی یا تمام
کارها بیت ابتر و نام تو خام
عمر کرکس شد هزار و یا فصد بیت
مرکبوتر را چرا باشد زان بتر
می عمر دار کبوتر صد هزار
مرار کرکس را ندیدنا تیکله
جلد بند از دیدار کرکس تاقیات
نی غلط کردند با کرکس دیر
می نماند در جهان ایمانا و مو
کل شی هالک الا وجهه
هیچ ابلیس از خدا باز برد
تا قیامت عمر در خواست کرد
گفت انظرنی الی یوم الجزا
کاشکی گفتی که تبنا ربنا

مصطفی

فی العجب

مصطفی فرمود کای گبر عنود — چون سیه گشتی اگر نور از تو بود
گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست — پرتو عاریت آتش زنیست
گر شود پر نور روزن یا سرا — تو مدان روشن مگر خورشید را
ور در و دیوار گوید روشنم — پرتو غیری ندارم این منم
پس بگوید آفتاب ای نارشید — چونکه من غایب شوم آید پدید
سبزهها گویند ما سبز از خودیم — شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم
فصل تابستان بگوید ای امم — خویش را بینید چون من بگذرم
تن همی نازد بخوبی و جمال — روح پنهان کرده فر و پر و بال
گویدش ای مزبله تو کیستی — یک دو روز از پرتو من زیستی
غنج و نازت می نگنجد در جهان — باش تا که من شوم از تو جهان
گرم دارانت ترا گوری کنند — کشکشانت در تک گور افکنند
تا که چون در گور یارانت کنند — طعمهٔ موران و ماران کنند
بینی از گند تو گیرد آن کسی — کو به پیش تو همی مردی بسی
پرتو روح است نطق و چشم و گوش — پرتو آتش بود در آب جوش
آنچنانکه پرتو جان بر تن است — پرتو ابدال بر جان من است

:

زندگی بید و رحمان بود
مرا حاضر غایب از هم بود
اینهم از تاثیر لعنت بود و
وز جهان حضرت هند عمر
از خدا غیر از خدا را خواستن
ظن افزونی کلامش
خاصه عمری غرق در بیگانگی
در حضور شیر روبه شانگی
عمر خوش در قرب جان پروردن است
عمر زاغ از بهر سرگین خوردن است
عمر بیشم ده که تا پیشی خورم
دادی اینهم ده که گر ایشان بدم
کو نه گر کز خوار ان گند دهان
گوید ای گز زاغ عمر نور را
بس از ان گند دهن
عاقبت معبود بیرون

کتاب العین

بلعم باعورا که خلق جهان / سغبه شد مانند عیسی زمان
سجده ناوردند کس را دون او / صحت رنجور بود افسون او
پنجه زد با موسی از کبر و کمال / آنچنان شد که شنیدستی تو حال
صد هزار ابلیس و بلعم در جهان / همچنین بوده است پیدا و نهان
این دو را مشهور گردانید اله / تا که باشند این دو بر باقی گواه
رهزنان را در بیابان چون کشند / یکدو تن را سوی ده زایشان کشند
تا ببیند اهل ده کیفر بند / رونق ایشان بود شاهی چند
این دو دزد آویخت بر دار بلند / ورنه اندر شهر بس دزدان بدند
این دو را پرچم بسوی شهر برد / کشتگان قهر را نتوان شمرد
نازنینی تو ولی در حد خویش / الله الله پا منه زاندازه بیش
گر زنی بر نازنین‌تر از خودت / در تگ هفتم زمین زیر آردت
قصه عاد و ثمود از بهر چیست / تا بدانی کانبیا را نازکیست
همچو هاروت و چو ماروت شهیر / از بطر خوردند زهر آلوده تیر
اعتمادی بودشان بر قدر خویش / چیست بر شیر اعتماد گاومیش
گرچه او با شاخ صد چاره کند / شاخ شاخش شیر نر پاره کند

مال ده عمر قربان ای پسر
مال و جان داده بکار معتبر
نقد دادم زر طلبی بستدم
شاد شادان سوی میخانه شدم
طلب ماندی تا کنون در دکه‌ام
حیف بودی عمر ضایع کرده‌ام
نی چو تو پس رو که مردم کن ای
سوی سنگی میروی از گوهری
همچنان کان خواجه را مهمان رسید
خواجه از ایام سالش برپرسید
گفت عمرت چند سال ای پسر
بازگو وز دزدیان مشمر
گفت هفده هیجده نی شانزده
ای برادر خوانده یا کهتر از ده

گر شود

فی العجب

گر شود پر شاخ همچون خارپشت / شیر خواهد گاو را ناچار کشت
باد صرصر کو درختان می‌کند / با گیاه پست احسان می‌کند
بر ضعیفی گیاه آن باد تند / رحم کرد ای دل تو از قوت ملند
چون گناه و فسق خلقان جهان / می‌شدی روشن بباش از زنان
دست خاییدن گرفتندی بخشم / لیک عیب خود ندیدندی بچشم
خویش در آیینه دید آن زشت مرد / رو بگردانید از او و خشم کرد
خویش بین چون از کسی جرمی بدید / آتشی در وی ز دوزخ شد پدید
حمیت دین را نشانی دیگر است / که از آن آتش جهانی اخضر است
گفت حقشان گر شما روشنگرید / در سیه‌کاران مغفل منگرید
شکر گویید ای سپاه و چاکران / رسته‌اید از شهوت و از چاکران
گر از آن معنی نهم من بر شما / مر شما را پیش بپذیرد سما
عصمتی که مر شما را در تن است / آن ز عکس عصمت و حفظ من است
موشکی در کف مهار اشتری / در ربود و شد روان او از مری
اشتر از چستی که با او شد روان / موش غره شد که هستم پهلوان
بر شتر زد پرتو اندیشه‌اش / گفت بنمایم ترا تو باش خوش

گفت والیل والبالغ عز و جل
باز میرو تا بکن مادر زر
عقل اوش و حرص باد در دلم
دم بدم چون نیل بیدار پیر
زانچنین عمری که مادر دوزخ است
و فصاحت غضب املاء است
چون بکوشند بکنج عمر تو دور
میشود دلخوش ز دنیا احمد او
اینچنین نفرین دعا بنداد او
چشم بکشا بدیدی بر ما در او
گو ما بنگر پلک مو از معاد
اوش گفتی کاینچنین عمری مباد

فی العبادة

این نماز و روزه و حج و جهاد
هم گواهی دادنت از اعتقاد

کتاب الیقین

تا بیامد بر لب جوی بزرگ / کاندر او گشتی زبون پیل سترگ
موش آنجا ایستاد و خشک گشت / گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت
این توقف چیست حیرانی چرا / پا بنه مردانه اندر جو درآ
تو قلاووزی و پیش‌آهنگ من / در میان ره مباش و تن مزن
گفت این آبی شگرف است و عمیق / من همی‌ترسم ز غرقاب ای رفیق
گفت تا اشتر ببینم حد آب / پا در او بنهاد آن اشتر شتاب
گفت تا زانوست آب ای کور موش / از چه حیران گشتی و رفتی ز هوش
گفت مور تست و ما را اژدهاست / که ز زانو تا بزانو فرقهاست
گر ترا تا زانوست ای پرهنر / مر مرا صد گز گذشت از فرق سر
گفت گستاخی مکن بار دگر / تا نسوزد جسم و جانت زین شرر
تو مری با مثل خود موشان بکن / با شتر مر موش را نبود سخن
گفت توبه کردم از بهر خدا / بگذران زین آب مهلک مر مرا
رحم آمد مر شتر را گفت هین / برجه و بر کودبان من نشین
این گذشتن شد مسلم مر مرا / بگذرانم صد هزاران چون ترا
بو مسیلم گفت من خود احمدم / دین احمد را بفن برهم زنم

این زکوة و هدیه و ترک حسد / هم گواهی دادنست از سر خود
خوان مهمانی پی اظهار راست / کای مهان ما با شما گشتیم راست
هدیه‌ها و ارمغان و پیشکش / شد گواه آنکه هستم با تو خوش
کو همی دادم ز تقوی تا بنجا
این زکوة و روزه بر هر دو گوا / ... از حلال
روزه گوید کرد تقوی او ز حلال / ... اتصال
با حرامش دان که نبود
چون فراموش خود یاد کند / بنده گشتی آنکه آزادت کند
گر تو خواهی حری و دلزنده / بندگی کن بندگی کن بندگی

فی العجب

بو مسیلم را بگو کم کن بطر / غره اول مشو آخر نگر
هین قلاووزی مکن از حرص جمع / پس روی کن تا فشاند در پیش شمع
نردبان خلق این ما و منست / عاقبت زین نردبان افتادنست
هر که بالاتر رود ابله‌ترست / کاستخوان او بتر خواهد شکست
این فروعست و اصولش آن بود / که ترفع شرکت یزدان بود
چون نمردی و نگشتی زنده زو / یاغیی باشی بشرکت ملک جو
زانکه هستی سخت مستی آورد / عقل از سر شرم از دل می‌برد
صد هزاران قرن پیشین را همین / مستی هستی بزد ره زین کمین
شد عزازیلی ازین مستی بلیس / که چرا آدم شود بر من رئیس
خواجه‌ام من نیز خواجه‌زاده‌ام / صد هنر را قابل و آماده‌ام
در هنر من از کسی کم نیستم / تا بخدمت پیش دشمن بایستم
عاجزم من از منی خویشتن / چه تنی بر منی تو پیش من
از من و ما هر که آید بر منند / عاشق خویش است و بر لا می‌تنند
بی من و مائی همی جویم نجات / تا شوم من گوی اندر صولجان
هر که بی من شد همه من‌ها دراوست / یار حیله شد چو خود را ابد دوست

از خودی بگذر که تا باشی خدا / فانی خویش شو که تا یابی بقا
گر ترا باید وصال در یقین / محو شو والله اعلم بالیقین
کودکان را میل کمتر بود / زانکه هستند از فواید خیره زود
چون شود و آهنگ میدان می‌رود / جانش از دوش تنگی می‌شود
می‌رود کودک ... / خود ندارد از خرد آگاه هیچ
چون کند در کار آگاهی او / ...
آنکه بی خواب گردد ... / ...
جهد کن تا مرد طاعت در ... / با مطیعان تا نگشت امید
تا بکی بر روی تنها ... / متهم گردد ...

کتاب العین

ائینه بی نقش شد یابد بها | زانکه شد حاکی ز جمله نقشها

فی العادی

دشمن ان باشد که قصد جان کند | دشمن ان نبود که خود جانی کند
نیست خفاشک عدوی افتاب | او عدو خویش امد در حجاب
تابش خورشید او را می کشد | رنج او خورشید هرکز کی کشد
دشمن ان باشد کز او اید عذاب | مانع اید لعل را از افتاب
مانع خویشند جمله کافران | از شعاع جوهر پیغمبران
کی حجاب چشم ان فردند خلق | چشم خود را کور و کژ کردند خلق
اب داند مابات و بوی شیر را | کرچه جوانند الا نادرا
بل عدو خویش را هرجا بود | خود بداند از نشان و از اثر
روز خفاشک نیارد بر پرید | شب برون اید چو دزدان حرید
از همه محروم تر خفاش بود | کر عدو افتاب فاش بود
نی تواند در مصافش زخم خورد | نی بنفرین تاندش مهجور کرد
انکه ان خود شد از احسان او | برنداندان زقهرش نادو بود
موجب کین تو با جانم چه بود | عز خبث کو هر خود ای عنود

وانعلاما انرا نشاید می نمود
کردنیه خواجه بنماید زود
سر او با من بکو شد ای جوان
ورنه بوم از تمادت و زبان
پاره پاره کردنت و بلعلادم
وازخواجه وانکه از همتم
کفش اندر خواب خواجه انکیا
بنده کبر اهم تباموز و بیا
خلق در وصف تال رودکار
جان همی بازند هر کردکار
ان یکی اندر بلا ایوب وار
وان دکر در صابری یعقوب وار
ان یکی چون نوح در اندوه کرب
واندکر چون ابراهیم صفدر

هچو

فی العبد

همچو کژدم کو کزد پای فتی | تا رسید از وی او را افتی
یا چو دیوی کو عدو جان ماست | تا رسید از حمش از ماو کاست
بلکه طبعا خصم جان ادمی است | از هلاک ادمی در خرمی است
دشمن راه خدا را خار دار | دزد را منبر منه بر دار دار
دزد را تو دست ببریدن ببند | از بریدن عاجزی دستش ببند
کر نبندی دستش او دست تو بست | ور تو پایش نشکنی پایت شکست
تو عدو را می دهی و نیشکر | هرچه کو زهر نوش و خاک خور

عبد

نی که لقمان را که لقمه پاک بود | روز و شب در بندکی چالاک بود
خواجه اش میداشتی در کار پیش | بهترش دیدی ز فرزندان خویش
زانکه لقمان کرچه بنده زاده بود | بنده بود و از هوا ازاده بود
بود لقمان بنده شکل خواجه | بندکی بر ظاهرش دیباجه
چون رود در ره بجاناشناس | بر غلام خویش پوشاند لباس
او بپوشد جامهای ان غلام | مر غلام خویش را سازد امام
در پیش چون بندکان در ره شود | تا نیاید ز او کسی اکه شود

:

ان زر دنیا چون انبود درجو
واندکر درد استغاثت چون عمر
صد هزاران خلق کشته منبر
هر چه از طمع بی جهد می کند

و علی علیه السلام

چون ترا دیدم من از روح الله اد
مهرانی خود شد از خشم فاد
کشت عالی همت از خشم بوم
چون نخوا ازی نیکو اندر زمی
بو نهی حشم لطف و بیم زمن
بو سفنا لی بلا بلا درد و
در رو حبت بابم در حیح
حتی مه بود از هر خرو
هست ان نست عزم ملح و فنا
هست ان نست نبو فلح و

کو بیای بنده تو و بر صدر نشین — من بگیرم کفش چون بنده کهن

تو درشتی کن مرا دشنام ده — مر مرا تو هیچ توقیری منه

ترک خدمت خدمت تو داشتم — تا بغربت تخم حیلت کاشتم

خواجگان زاین بنده که آگه شدند — تا گمان آید که ایشان برده‌اند

ایها العشاق اقبال جدید — از جهان کهنه نو در رسید

زان جهان کو چاره بیچاره جوست — صد هزاران نادره عالم دراوست

ابشروا یا قوم اذ جاء الفرج — افرحوا یا قوم قد زال الحرج

آفتابی رفت در کازه هلال — در تقاضا که ارحنا یا بلال

زیر لب میگفتی از بیم عدو — کوری او بر مناره رو بگو

میدمد در گوش هر غمگین بشیر — خیز ای مدبر ره اقبال گیر

زان خورانم من غلامانرا که من — میخورم بر خوان خاص خویشتن

زان خورانم بنده کانرا از طعام — که خورم من خود ز پخته یا که خام

من چه پوشم از خز و اطلس لباس — زان بپوشانم حشم را بلاس

شرم دارم از نبی ذو فنون — البسوهم گفت مما تلبسون

مصطفی کرد این وصیت با بنون — اطعموا الاذناب مما تاکلون

همچو مدح مرد چوپان سلیم — مر خدا را پیش موسی کلیم

که بجویم اشپشت شیرت دهم — چارقت را دوزم و پیشت نهم

قلب او را حق چو عیدی کرد لطف — گر تو هم رحمت کنی نبود شگفت

رحم فرما بر قصور فهمها — ای ورای فهمها و وهمها

ای علی که جمله نور دیده — شمه واگو از آنچه دیده

تیغ حلمت جان ما را چاک کرد — آب علمت خاک ما را پاک کرد

باز گو دانم که این اسرار هوست — زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست

از صحا

عیادت

از صحابه خواجه بیمار شد — واندر آن بیماری او چون تار شد

مصطفی آمد عیادت سوی او — چون همه لطف و کرم بد خوی او

در عیادت رفتن تو فایده است — فایده آن باز با تو عاید است

فایده اول که آن شخص علیل — بو که قطبی باشد و شاه جلیل

چون تو چشم دل نداری ای عنود — که نمیدانی تو هیزم را ز عود

وحی آمد سوی موسی از عتیب — کای طلوع ماه دیده تو ز جیب

مشرقت کردم ز نور ایزدی — من حقم رنجور گشتم نامدی

گفت سبحانا تو پاکی از زیان — اینچه رمز است این بکن یا رب عیان

باز فرمودش که در رنجوریم — چون نپرسیدی تو از روی کرم

گفت یا رب نیست نقصانی ترا — عقل گم شد این گره را برگشا

گفت آری بنده خاص گزین — گشت رنجور او منم نیکو ببین

هست معذوریش معذوری من — هست رنجوریش رنجوری من

هر که خواهد همنشینی با خدا — او نشیند در حضور اولیا

از حضور اولیا گر بگسلی — تو هلاکی زانکه جزوی بی کلی

صد هزاران فیضشان اندر وحی — که خبر نبود دل مجروح را

باز گو ای باز عرش خوش شکار — تا چه دیدی از خوان از کرکار

چشم تو ادراک غیب آموخته — چشمهای دیگران بر دوخته

گفت پیغمبر بگوش حاکم — کو برد دعوی ز کردن اندرام

گر درآکه از رسول از روی دوست — گر هلاک عاقبت در دست اوست

او همیگوید بیاش پیش من — تا نیابد از من انس منکر خطا

من همیگویم چو زاین مزد و زرت — یا قضا من چون نیوهم این خلد جنت

کتاب الیمین

پس پیمبر روی بر روی نهاد | بر سر و بر چشم و رویش بوسه داد
گفت یارا تو چه پنهان گوهری | ای غریب عرش چونی خوشتری
گفت چون باشد خراب آلوده‌ای | گرد راید در دهان آفتاب

عزت

شاه آن باشد که از خود شه بود | نی بمخزنها و گوهر شه شود
تا بماند شاهی او سرمدی | همچو عز ملک دین احمدی
تا قیامت نیست شرعش را زوال | گشته دور از ملک او عین الکمال
عزت آن اوست وان بندگان | ز آدم و ابلیس بر میخوان نشان
شرح حق پایان ندارد همچو حق | هان دهان بربند و برگردان ورق
گفت فرعونش ورق در دست ماست | دفتر و دیوان حکم ابدم راست
مر مرا بخریده اند اهل جهان | کز همه عاقلتری تو ای فلان
موسیا خود را خریده هر برد | خویش بین کم بخود غره مشو
جمع آدم ساحران دهر را | تا کر جهل تو نمایم شهر را
این نخواهد شد بروزی یا دو روز | مهلتم ده تا چهل روز تموز
گفت موسی مر مرا دستور نیست | بنده‌ام امهال تو مأمور نیست

او همی اقبال بر پیش و کار کم
مر مرا کن از برای خود دو نیم
تا نیاید بر من از انجام بد
تا نوزد جان من بر جان خود
من هیکو برد و جف القلم
زین قلم این سر نگون گردد علم
گر بتازی گوید و گر پارسی
گوش و هوش کو کرد در فهمش ...
باده آورد و خورد هر کوش نیست
حلقه او بنحره هر کو نیست
بار دیگر آمدم دیوانه وار
رو در و ایجان زود در زنجیر یار
عز این زنجیر زلف دلبرم
کرد و صد زنجیر ازو در گردنم

فی العدل

گر تو چیزی و مرا خود باز نیست | بنده فرمانم بدانم کار نیست
می‌زنم با تو بجد تا زنده‌ام | من چکاره نصرتم من بنده‌ام
می‌زنم تا در رسد حکم خدا | او کند هر خصم از خصمی جدا
گفت نی نی مهلتم باید نهاد | عشوه‌ها کرده تو کم پیمای باد
حق تعالی وحی کردش در زمان | مهلتش ده مشنو مهر این از آن
این چهل روزش بده مهلت بطوع | تا سگالد مکرها او نوع نوع

عدل

چون سلیمان کز سوی حضرت بتاخت | او زبان جمله مرغان را شناخت
در زمان عدلش آهو با پلنگ | انس بگرفت و برون آمد ز جنگ
شد کبوتر ایمن از چنگال باز | گوسفند از گرگ نا ورد احتراز
او میانجی شد میان دشمنان | اتحادی شد میان بی‌زبان
گفت قول تست برهان و درست | خصم من باداست و او حکم قواست
بانگ زد آن شه که ای باد صبا | پشه افغان کرد از ظلمت بیا
هین مقابل شو تو با خصم و بگو | پاسخ خصم و بکن دفع عدو
باد چون بشنید آمد تیز تیز | پشه بگرفت آن زمان راه گریز

هست بر پای دلم از عشق بند
سود کی دارد مر آن وعظ و پند
قصه عشقش ندارد مطلعی
هم ندارد همچو مطلع مقطعی
چون سخن در وصف آن غارتگر است
هم قلم بشکست و هم کاغذ درید
بحر را پیموده و هیچ اسکله
شیر را برداشت هر کز ره
کز خدا دادی مرا آن صد دهان
گفتمی شرح تو ای جان جهان
یک زبان دادم من اظهر من
در خیالات ار نوای دانایی
از تقاضای تو میگردد سرم
ای عبرده من بپای انگیزم

کتاب العین

پس سلیمان گفت کای پشه کجا / باش تا بر هر دو رانم من قضا
گفت پشه داد من از بود اوست / خود سیاه این روز من از دود اوست
او چو آمد من کجا یابم قرار / کو برآرد از نهاد من دمار
عدل چه بود آب ده اشجار را / ظلم چه بود آب دادن خار را
عدل وضع نعمتی بر موضعش / نی بهر بیخی که باشد آبکش
ظلم چه بود وضع در ناموضعی / که نباشد جز بلا را منبعی
نعمت حق را بجان و عقل ده / نی بطبع پر زحیر پرگره
بار کن بیگار غم را بر تنت / بر دل و جان کم نه آن جان کندنت
منت شاه شهرها بیهوده گیر / هست تمییزش سمیع است و بصیر
آدمی باش و ز خر گیران مترس / خر نه ای عیسی دوران مترس
چرخ چارم هم ز نور تو پر است / حاش لله که مقامت آخر است
تو ز چرخ و اختران هم برتری / گرچه بهر مصلحت در آخری
میر آخور دیگر و خر دیگر است / نی هر آنکو اندر آخر شد خر است
میر آخور گرچه در آخور بود / هر کرا او را خر بگوید خر بود

درد دل گر لعلها داد نوازت / باغها از خنده مالامال نیست
محرم مردینت را کو رستمی / تا ز صد خرمن یکی جو گفتمی
چون بخواهم کز سرش آهی کنم / چون علی سر را فرو چاهی کنم
چونکه اخوان را دل کینه ورست / یوسفم را قعر چاه اولیتر است
مست گشتم خویش بر غوغا زنم / چه چه باشد خیمه بر صحرا زنم
برکف من نه شراب آتشین / وانگه آن کر و فر مستانه بین

فی العجب

چون شود مبدل هند از دوست / از چه شد بر باد آخر سانت

فی ع

شد

فی العید

شد مناسب عضوها و ابدانها / شد مناسب وصفها با جانها
وصف هر جا مناسب باشدش / بیگمان جانی که حق بتراشدش
چون صفت با جان قرین کرده است حق / پس مناسب دانش همچون چشم و رو
شد مناسب وصفها در خوب و زشت / شد مناسب حرفها که حق نوشت

فی العید

آید هلهای عید پر ز کوب / قسمتان از عید چون شد زخم چوب
شد قیامت عید بی دیدن هلال / ما چو اهل عید خندان همچو گل
بشنوا کنون اید هل چون بانگ دف / دبات دولتها چگونه می زند
چونکه بشنید اندهل آن گرد دید / گفت چون برسد دلم از طبل عید
موسی جان سینه را سینا کند / طوطیان کور را بینا کند
خسرو شیرین جان نوبت زده است / لاجرم در شهر قند ارزان شده است
یوسفان غیب لشکر می کشند / تنگهای قند مصری می کشند
اشتران مصر را رو سوی ماست / بشنوید ای طوطیان بانگ دراست
شهر ما فردا پر از شکر شود / شکر ارزانست ارزان تر شود
در شکر غلطید ای حلواییان / همچو طوطی کوری صفراییان

زان این شراب ار بگویی خنده رود / ترکی اندر شراب جاهل بود
کل و دوزخ چه کرد دنیا ای عزیز / هر که ترکش کرد او اهل غنی است
معنی اتقوا را حیا کن گوش کن / بعد از آن جام بقا را نوش کن
سوی من منگر به خواری سست سست / تا نگویم آنچه در رگهای تست
عقل خود را از من افزون دیده / تو مرا کم عقل را چون دیده
همچو گرگ غافل اندر ما مپیچ / ای ز ننگ عقل تو بی عقل به
چونکه عقل تو عقیله مردم است / آن نه عقل است آن که مار و کژدم است

کتاب العین

نی شکر کو سبد کار انبت ولی   جان بر افشانید بار انبت و لی
بکذرش در شهرها اکنون نماند   چونکه شیرین خسرو از ابرشاند
نقل بر نقل اش و می بر می هلا   بر منادی روی زن با نان صلا
سر کره نه ساله شیرین میشود   سنک مرمر لعل زرین میشود
افتاب اندر فلک دستک زنان   ذره ها چون عاشقان بازی کنان
چشمها مخمور شد از سبزه زاد   کل شکوفه می کند بر شاخسار
چشم دولت سحر مطلق می کند   روح شد منصور انا الحق میزند
شد ز یوسفان زلیخا نوجوان   عشرت از سر کیر خوش خوش شادمان
انبثی اندر دل خود بر فروز   دفع چشم بد سپندانی بسوز
تو بحال خویشتن می باش شاد   تا بیابی در دو جهان جان مراد

عاقبت

هیچ کافر را بخواری منکرید   کر مسلمان مردنش باشد امید
چه خبر داری ز ختم عمر او   تا بکردانی از او یکباره رو
چونکه هنکام فراق جان شود   دیو دلاله ره ایمان شود
پس فروشد ابله ایمان را شتاب   اندر ان تنکی ببلک ابر تو اب

زاغ اکر زشتی خود دانستیی
همچو برف از درد و غم بکداختیی
ان یکی امد در یاری بزد
کفت یارش کیستی ای معتمد
کفت من کفتش برو هنکام نیست
بر چنین خوانی مقام خام نیست
چون نبودی تو شده دور از فراق
سوختش باید تو را دور از نفاق
رفت ان مسکین سالی در سفر
در فراق دوست سوزید از شرر
پخته کشت ان سوخته پس باز کشت
باز کرد خانه انباز کشت
حلقه زد بر در بصد ترس و ادب
تا نیجهد بی ادب لفظی ز لب

فی العزیز

وانجنانی باشد وا بر تو نی   قصد ان دلاله جز تجری تو نی
انزمان که تو صحیح و فربهی   صد قرا بهر خیالی میدهی
میفروشی هر زمانی ذرکان   می ستانی همچو طفلان کردکان
پس دران رنجوری دور اجل   نیست نادر کر بود اینت عمل

عزیز

همچو بودان عزیز اندر کذر   امده پرسان ز احوال پدر
کشته ایشان پیر و بابا شان جوان   پس پدرشان پیش امد ناکهان
پس بپرسیدند از او کای رهکذر   از عزیز ما عجب داری خبر
کر کسی مان کفت کامروز ان رسید   بعد نومیدی ز بیرون میرسید
کفت اری بعد من خواهد رسید   ان یکی خوش شد چو این مژده شنید
بانک میزد کای مبشر باش شاد   وان دکر بشناخت بیهوش اوفتاد

عین

پر طاوست مبین و پای بین   تا که سوء العین نکشاید کمین
که بلغزد کوه از چشم بدان   یزلقونک از نبی بر خوان بدان
احمدا چون کوه لغزید از نظر   در میان راه بی کل بی مطر

بانک زد یارش که بر در کیست ان
کفت بر در هم توی ای دلستان
کفت اکنون چون منی ای من در ا
نیست کنجایی دو من در سرا
نیست سر رشته دوتا اندر کشید
شد دوتا رو هیچ خود نشی مکن
صد درد و غم و درد کان باز دارد
مصباح زادی و در کردار امی
کر شود پر نور دروش با ریا
تو مدار روشن بکو خود بید
در دو در و دیوار کو بید روز
بر تو غیری نیدادم ازین
پس بکوید افتاب ای نارسید
چونکه من غایب شوم اید پدید
سبزها کویند ما سبزاز خودیم
شاد و خندانیم و زیبا خودیم

کتاب العین

در عجب درماند کاین لغزش زچیست   من نپنداردم که این حالت تهیست
تا بیامد آیه و اگاه کرد   کان ز چشم بد رسیدت وا ز برد
کو بدی غیر تو در دم لا شدی   صید چشم و سخره افنا شدی
معنی چشم بد اخر باز دان   ان یکاد از چشم بد بنکو بخوان
یا رسول الله در ان وادی کسان   مینرسند از چشم بد بر کرکسان
از نظرشان کله شیر عرین   وا شکافد تا کند ان شیر انین
بر شتر چشم افکند همچون حمام   وانکهان بفرستد اندر پی غلام
که برو از پیه این اشتر بخر   بیند او اشتر سقط در راه در
سر بریده از مرض ان اشتری   کو بتک با اسب میکردی بری
کز حسد وز چشم بد بی هیچ شک   سیر و کردش را بکرداند فلک
من رسید چشم بد کردم بلید   در رسیدم نیز چشم بد رسید
دافع هر چشم بد از پیش و پس   چشمهای پر خمار تست و بس
چشم بد را چشم نیکوت شها   مات و مستاصل کند نعم الدوا
بل ز چشمت کیمیاها میرسد   چشم بد را چشم نیکو میکند

فصل تا بستان نکو بد ای امیر   خویش را بیبی چون من بکند و
ش همی تازد بخوبی و جمال   روح پنهان کرد فر و پر و بال
کوبدش ای مرغ بر تو کیستی   چند روز از برتون زیتی
فتح و نازت می بکند در جهان   باش تا که من شوم از توجهان
کو مدارایت تو کوری کند   طعنه ماران و مور تیز کند
پیش از کند تو کردان کی   کس پیش تو همی مردبی
انجا نکه بر تو جاودان است   پر تو ابدال بر جاودان است

فی الغیرة

فی الغیرة

جمله عالم زان غیور امد که حق   برد در غیرت برین عالم سبق
او چو جانست و جهان چون کالبد   کالبد از جان پذیرد نیک و بد
شاه را غیرت بود بر هر که او   در کزیند بعد از انکه دید رو
غیرت حق بر مثل کندم بود   کاه خرمن غیرت مردم بود
اصل غیرتها بدانید از اله   ان خلقان فرع حق بی اشتباه
شرح ان بکذارم و کیرم کله   از جفای ان نکار ده دله
کنده را لوطیی در خانه برد   سر نکون افکند و در روی میفشرد
در میانش خنجری دید ان لعین   پس بکفت اندر میانت چیست این
کفت انکه با من ار یک بد منش   بد ببیند لشد بدرد اشکمش
کفت لوطی حمد لله را که من   بد نیندیشیده ام با تو بفن
چونکه مردی نیست خنجرها چه سود   چون ندارد دل تدارد سود خود

عنبت

کوشهای بند کان خود چو در   عنبت ایشان کنی کیفر بری
همین که بوی دهان تا خاتنت   کی برد جان غیر انکو صادقست
حبذا خوانی نهاده در جهان   لیک از چشم خسان پنهان

صد هزاران سال الملکن لعین   بود ز ابدال و امیر المؤمنین
پنجه زد با ادم از نازی که داشت   کشت رسوا همچو سرکین وقت چاشت
پنجه با مردان مزن ای بوالهوس   بر پر از سلطان چو مرغ افرس
بلعم با عور را خلق جهان   سغبه شد مانند عیسی زمان
پنجه نا ورد زد با کبر ادون او   صیت دیجور بود افزون او
پنجه زد با موسی از کبر و کمال   انچنان شد که شنیدستی تو حال
همچو هاروت و چو ماروت شهیر   از بطر خوردند زهر الوده تیر

کتاب الغنی

گر جهان باغی پر از نعمت شود — قسم مار و مور هم خاکی بود
قسمشان خاک است گردی گرچه‌ها — میر کوی خاک چون نوشی چو ما
در میان چوب گوید کرم چوب — مر کرا باشد چنین حلوای خوب
در میان خاک گوید کرم خود — این چنین حلوا بعالم کی بود
کرم سرگین در میان آن حدث — در جهان نقلی نداند جز خبث
جز نجاست هیچ نشناسد کلاغ — شد نجاست مرد را چشم و چراغ

غفلت

افنی نبود بتر از ناشناخت — تو بر یار و ندانی عشق باخت
یار را اغیار پنداری همی — شاد نی را نام بنهادی غمی
این چنین لطفی که دارد یار ما — تو گریزانی از او ای بوالعطا
اینچنین نخلی که قند یار ماست — چون که ما دزدیم نخلش دار ماست
این چنین مشکین که زلف میر ماست — چونکه بی عقلیم آن زنجیر ماست
این چنین لطفی چو نیلی می‌رود — چونکه فرعونیم بر ما خون شود
خون همی گوید من آبم هین بریز — یوسفم گرگ از تو ام ای پر ستیز
تو نمی بینی که یار بردبار — چونکه با او ضد شوی گردد چو مار

اعتمادی بود شان بر علم خویش
حیلت بر شیر اعتماد گاو میش
گرچه او با شیر صد چاره کند
شاخ شاخش شیر پاره پاره کند
گر شود بر شاخ همچون خار پشت
شیر خواهد کاو را تا جان بکشت
باد صرصر گر در جهان کند
با گیاه تر احسان میکند
بر ضعیفی گیاه آن باد تند
رحم کرد ای دل تو از قوت ملند
گرچه هار و تیشه ماروت فزون
از همه بر بام نحن الصافون
بر بدیهای بدان رحمت کنند
بر منی و خودپرستی کم تنند

فی الغنا و الغضب

جور دوران و هر آن رنجی که هست — سهلتر از بعد حق و غفلت است
رنج و درد و جوع و فقر اندر بلا — صعب نبود چون فراق و بعد یار
زانکه اینها بگذرد و آن نگذرد — دولت آن دارد که جان آگه برد

غناء

همچو پیلم بر سرم زن زخم و داغ — تا نبینم خواب هندستان و باغ
تا که خود را در دهم در جوش من — تا رهی یابم در آن آغوش من
زانکه انسان در غنا طاغی شود — همچو پیل خواب بین یاغی شود
پیل چون در خواب بیند هند را — پیلبان را نشنود آرد دغا

غضب

گفت عیسی را یکی هشیار سر — چیست در هستی ز جمله صعب‌تر
گفتش ای جان صعب‌تر خشم خدا — که از آن دوزخ همی لرزد چو ما
گفت زین خشم خدا چبود امان — گفت ترک خشم خویش اندر زمان
کظم غیظ است ای پسر خط امان — خشم حق یاد آور و در کش عنان

فراق

بشنو از نی چون حکایت میکند — و از جداییها شکایت میکند

مین مبادا غیرت آید از کمین
سرنگون افتید در قعر زمین
همچو هاروت و چو ماروت شهیر
از بطر خوردند زهرآلوده تیر
چونکه او وثوق حلقان جهان
مینکردید روشن با ایشان از زمان
دست خاییدند و گفتند ای بیر خشم
لیک عیب خود ندیدند ای عجب
خویش بین چون از کجی می‌دید
آتشی در روی چو دود و دم
گفت حضرت کز شما روشن کنید
در سیه کاران مفصل ننگرید
شکر گویند ای شما حاکی
دسته اید از شهوت و از خاک
گر از اعمی نهم من اندر شما
مر شما را پیش بنده بر شما

کتاب الفناء

کز نیستان تا مرا ببریده اند   از نفیرم مرد و زن نالیده اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فراق   تا بگویم شرح درد اشتیاق
هر کسی کو دور ماند از اصل خویش   باز جوید روزگار وصل خویش
هر که او از همزبانی شد جدا   بینوا شد گرچه دارد صد نوا
چونکه گل رفت و گلستان درگذشت   نشنوی دیگر ز بلبل سرگذشت
چونکه گل رفت و گلستان شد خراب   بوی گل را از که جوییم از گلاب
استن حنانه از هجر رسول   ناله میزد همچو ارباب عقول
در میان مجلس وعظ آنچنان   کز وی آگه گشت هم پیر و جوان
در تحیر مانده اصحاب رسول   کز چه مینالد ستون با عرض و طول
گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون   گفت جانم از فراقت گشت خون
از فراق تو مرا چون سوخت جان   چون ننالم بی تو ای جان جهان
مسندت من بودم از من تاختی   بر سر منبر تو مسند ساختی
پس رسولش گفت کای نیکو درخت   ای شده با سر تو همراز بخت
گر همی خواهی بگه تا نخل کند   شرقی و غربی ز تو میوه چنند
یا در آن عالم حقت سروی کند   تا تو تازه بمانی تا ابد

انبعاث عجب من شناختی
عجب ارد مجبانه اصد براه
لبن هرام بد هلاک خام را
گرنی دانه ده بنیاد دام را
گوشت پاره آلت گویای تو
پیه پاره منظر بینای تو
سمع تواند و پاره استخوان
مدرکت دو قطره خون یعنی جان
کرمکی و از قدر اهد کشته
مطراقی در جهان افکنده
از منی بودی منی را واگذار
ای ایاز از پوستین یاد دار
تا نگردی غرق موج دشمنی
[illegible]
دشمن من در دها خویش بین
زانکه از خود بین نیابد [illegible]

کو

فی الفراق

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش   بشنو ای غافل کم از چوبی مباش
آن ستون را دفن کرد اندر زمین   تا چو مردم حشر گردد یوم دین
تا بدانی هر که را یزدان بخواند   از همه کار جهان بیکار ماند
عقل دراک از فراق دوستان   همچو تیرانداز اشکسته کمان
دوزخ از فرقت چنان سوزان شده   پیر از فرقت چنین لرزان شده
گر بگویم از فراق چون شرار   تا قیامت یک بود از صد هزار
پس ز شرح سوز او کم زن نفس   رب سلم رب سلم گو و بس
هر چه از وی شاد گشتی در جهان   از فراق او بیندیش آن زمان
چون صلای وصل بشنیدن گرفت   اندک اندک مرده جنبیدن گرفت
نی که از خاک کرد عشق صبا   سبز پوشد سر برآورد از قبا
کم ز آب نطفه نبود کز خطاب   یوسفان زایند رخ چون آفتاب
کم ز بادی نی که شد از امر کن   در رحم طاوس و مرغ خوش سخن
کم ز نادی نیست کز امر سلام   گلستان شد بر خلیل خوش کلام
کم ز چوبی نیست در دفع عدو   گشت اژدرهای منکر زامر هو

می از آن آمد حرام اندر جهان
که خوری خود بین شوی اندر زمان
هر که از خود در تصور ماندست
اینهمه از نفس خود بین [illegible]
او کجا بود اندر آن دور زمین
صدر عالم بودم و فخر زمین
شعله میزد آتش جان بغیر
کانتی نور الولد سر ابیه
نی غلط گفتم که بد قهر خدا
علتی را پیش آورد نه چرا
بر نوشته هیچ بنویسد کسی
یا نهالی کارد اندر مغرسی
کاغذی جوید که آن بنوشته نیست
تخم کارد موضعی که کشته نیست
ای برادر موضع ناکشته باش
کاغذ اسپید نابنوشته باش

فخر

کتاب القفاء

بادە درجوشش گدای جوش ما | چرخ در گردش اسیر هوش ماست
بادە از ما مست شد نی ما ازاو | قالب از ما هست شد نی ما ازاو
بر سماع راست هر کس چیر نیست | طعمهٔ هر مرغکی انجیر نیست
چند گویی من بگیرم عالمی | اینجهان را پر کنم از خود همی
گر جهان پر برف گردد سربسر | تاب خور بگدازدش از یک نظر
وزر او و زر دو چون او صد هزار | نیست گرداند خدا از یک شرار
پوست دنبه یافت مردی مستهان | هر صباح او چرب کردی سبلتان
در میان منعمان رفتی که من | لوت چربی خوردەام در انجمن
دست بر سبلت نهادی در نوید | رمز یعنی سوی سبلت بنگرید
کاین گواه صدق گفتار منست | واین نشان چرب و شیرین خوردنست
اشکمش گفتی جواب بی طنین | کر اباد الله کید الکاذبین
لاف تو ما را بر آتش بر نهاد | کان سبال چرب تو بر کنده باد
گر نبودی لاف زشتت ای گدا | یک کریمی رحم افکندی بما
چون شکم خود را بحضرت در سپرد | گربه آمد پوست دنبه را ببرد
از پی گربه دویدند او گریخت | کودک از ترس عتابش رنگ ریخت

الفلم
تا شرف کردی ازدون و ... انکو
تا بکار دردزنو ... ان دو ...
زانکه زانت بالوده مستها بود
بوستن وجا ... وازیادتست

فی العداوة

کین مدارا نها که از کین مکرها
کورشان اهلوی کین دارا هند
اصل کینه دوزخ است و کین تو
جزو آن کل است و خصم دین تو
چون تو جزو دوزخی پس هوش دار
جزو سوی کل خود گیرد قرار
ور تو جزو جنتی ای نامدار
عیش تو باشد چو جنت پایدار
تلخ با تلخان یقین ملحق شود
کی دم باطل قرین حق شود

فی الفقر

آمد اندر انجمن آن طفل خرد | آبروی مرد لافی را ببرد
گفت آن دنبه که هر صبحی بدان | چرب میکردی لبان و سبلتان
گربه آمد ناگهانش در ربود | بس دویدیم و نکرد آن جهد سود
چون شنید آن قصه گشت از غم هلاک | پهلوان در لاف کرم و ذوق و فاک
منفعل شد در میان انجمن | سر فرو برد و خمش شد از سخن
خندە آمد حاضران را از شگفت | رحمهاشان باز جنبیدن گرفت
دعوتش کردند و سیرش داشتند | تخم رحمت در زمینش کاشتند

فی الفقر

یکشب اعرابی زنی مر شوی را | گفت و از حد برد گفتگوی را
کاین همه فقر و جفا ما میکشیم | جمله عالم در خوشی ما ناخوشیم
نانمان نی نان خورش ما درد و رشک | کوزەمان نی آبمان از دیده اشک
جامهٔ ما روز تاب آفتاب | شب نهالین و لحاف از ماهتاب
قرص مه را قرص نان پنداشته | دست سوی آسمان برداشته
ننگ درویشان ز درویشی ما | روز و شب از روزی اندیشی ما
خویش و بیگانه شدە از ما رمان | بر مثال سامری از مردمان

اینهمای خلوت ... بود در جهان
گر بدانی گنج زر آمد نهان
خلق را تا تو چنین بد خو کند
تا ترا تا چار زخم آنسو کند
این نشان دان که اندر آخر جهان
خصم کردند و عدو ... کسان
تا عماری با فغان اندر لحد
لا تذرنی فرد ... خوان ... از احد
انعکاس ... عهد و افغان
هم ز دادن ... عهد ها ...

فی العبد

دستها مصطفی بر رو نهاد
بوسههای عاشقانه بر ... داد
مصطفی ... عبار ... کرد ... بخش
از فعال ... بد ... گرداو ...
شد ... زنگی ... او ...
هیچ ... بد و ... شد ...

کتاب الفقا

گر بخواهم از کسی یک شنک … مر مرا گوید خمش کن مرد جنك
ترهات از دعوی و دعوی مجو … رو سخن از کبر و از نخوت مگو
چند حرف طمطراق و کار و بار … کار رو حال خود ببین و شرم دار
نخوت و دعوی و کبر ترهات … دور کن از دل که تا یابی نجات
کبر زشت و از گدایان زشت‌تر … روز سرد و برف و آنگه جامه تر
چند آخر دعوی باد و بروت … ای ترا خانه چو بیت العنکبوت
گفت این تو زنی یا بو الحزن … فقر فخر آمد مرا طعنه مزن
مال و زر سر را بود همچون کلاه … کل بود آن کز کله سازد پناه
آنکه زلف و جعد رعنا باشدش … چون کلاهش رفت خوشتر آیدش
مرد حق باشد بمانند بصر … پس برهنه به که پوشیده نظر
وقت عرضه کردن آن برده‌فروش … بر کند از بنده جامهٔ عیب‌پوش
ور بود عیبی برهنه‌اش کی کند … بل بجامه خدعه‌ئی با وی کند
کار درویشی ورای فهم تست … سوی درویشان بمنگر سست سست
زانکه درویشی ورای کارهاست … دمبدم از حق مر ایشان را عطاست
بلکه درویشان ورای ملک و مال … روزئی دارند ژرف از ذو الجلال

حقا

في الفقر

خشمها عادلست و عادلان … کی کند استمگری با بیدلان
این یکی را نعمت و کالا دهند … و آن دگر را بر سر آتش نهند
آتش سوزد که دارد این گمان … بر خدای خالق هر دو جهان
پس فهر انس کو خود دارهد … اب حیوانی که ماند تا ابد
پس دل عالم ولیست ار که بش … میرسد از واسطهٔ این دل الفیض
دل نباشد تن چه داند گفتگو … دل بجویدش چه داند جستجو
آن یکی کوری همی گفت الامان … من دو کوری دارم از اهل زمان
پس دو باره رحمتم آرید هان … چون دو کوری دارم ای اهل زمان
از تعجب مردمان گفتند لیک … آن یکی و کوری این کن بیان نیک
زانکه یک کوریت میبینیم ما … آن دگر کوری کدام آن وانما
گفت زشت آوازم و ناخوش نوا … زشت آوازی و کوری شد دو تا
بانگ زشتم مایهٔ غم میشود … مهر خلق از بانگ من کم میشود
زشت آوازم بهر جا کرد رود … مایهٔ خشم و غم و کین میشود
احمد از نزد خدا این یکی بصیر … بهر از صد و قصر است و صد وزیر
یا د الناس معادن هین بیاد … معدنی باشد فزون از صد هزار

:

معدن لعل و عقیق مکتنس / بهتر است از صد هزاران کان مس
احمدا اینجا ندارد مال سود / سینه باید پر ز درد عشق و دود
اعمی روشن دل آمد در مبند / پند او را ده که حق اوست پند
گر تو سه ابله ترا منکر شوند / تلخ کی گردی چو هستی کان قند
گر دو سه احمق ترا تهمت نهند / حق برای تو گواهی میدهد
بانگ کردند اهل کشتی کای همام / از چه دادندت چنین عالی مقام
گفت از تهمت نهادن بر فقیر / وز حق آزاری پی چیزی حقیر
حاش لله بل ز تعظیم شهان / که نبودم بر فقیران بدگمان
آن فقیران لطیف خوش نفس / کز پی تعظیمشان آمد عبس
آن فقیری بهر پیچاپیچ نیست / در پی آنکه بجز حق هیچ نیست
متهم چون دارم آنها را که حق / کرد امین مخزن هفتم طبق
متهم نفس است نی عقل شریف / متهم حس است نی نور لطیف
بانگ درویشان و محتاجان منوش / تا نگیرد بانگ محتالت گوش
گر گدایان طامع‌اند و زشت‌خو / در شکم‌خواران تو صاحب‌دل بجو
در تگ دریا گهر با سنگهاست / فخرها اندر میان ننگهاست

گفت بسم الله شرح لن و لم / تا که فرح و سی شود این انجمن
تا فزاید قصر من زان ایمان / تا که دیلم قطب دوران زمان
گفت از بهر عتاب آن محترم / من برای دیدن تو نامدم
گفت روحم بهر تو خود در روح جلبت / هین بفرما کین بخشم هر کیت
چون چنین گفت او و نخوتر ای بد / مصطفی زان غاب خو بعود اند
پس بگفتش کانها لا العرش کو / همچو مهتاب از نو ضعیف شکو
آن شهی در زندگی بنهانه است / هرجا سوی بد بیا الصلات

اینچنان کز فقر می‌ترسند خلق / زیر آب شور رفته تا بحلق
گر بترسیدی از آن فقر آفرین / گنجهاشان کشف گشتی در زمین
جمله‌شان از خوف غم در عین غم / در پی هستی دویده در عدم
چون فنااش از فقر پیرایه شود / او محمدوار بی‌سایه شود
فقر فخری را فنا پیرایه شد / چون زبان شمع او بی‌سایه شد
شمع شد جمله زبانه پای و سر / سایه را نبود بگرد او گذر
موم از خویش و ز سایه در گریخت / در شعاع از بهر آنکه شمع ریخت
گفت از بهر فنایت ریختم / گفت من هم در فنا بگریختم
گریه می‌کرد اشک میراند او بسوز / گفت شاه او را که ای فیروزروز
از چه گریی دولتت شد ناگوار / فوق افلاکی قرین شهریار
گفت کودک گریه‌ام زانست زار / که مرا مادر در این شهر و دیار
از توام تهدید کردی هر زمان / بینمت در دست محمود ارسلان
پس پدر مر مادرم را دادی جواب / جنگ کردی کاین چه خشمست و عتاب
می‌نیابی هیچ نفرینی دگر / زین چنین نفرین مهلک سهلتر
سخت بی‌رحمی و بس سنگین‌دلی / که بصد شمشیر او را قاتلی

چون پیمبر دید آن بیمار را / خوش نوازش کرد یار غار را
زنده شد او چون پیمبر را بدید / گوییا آن دم مر او را آفرید
گفت بیماری مرا این بخت داد / کامد این سلطان بر من بامداد
تا مرا صحت رسید و عافیت / از قدوم این شه بی‌حاشیت
گفت پیغمبر مر آن بیمار را / چون عیادت کرد یار زار را
یاد آور هیچ دعایی گفته‌ای / چون ز مکر نفس می‌آشفتی
هست پیغمبر روشن کده / پیش خاطر آمدش آن گمشده

کتاب الفناء

من زکفت هردو جهان کشتی	در دل افتادی مرا بیم و غمی
تا چه دوزخ خونت محمود العجب	که مثل کشتت در ویل و کرب
من همی لرزید می از بیم تو	غافل از اکرام و از تعظیم تو
ما در دم کو تا ببیند این زمان	مر مرا بر تخت ای شاه جهان
باید دکو تا مرا بیند چنین	خوش نشسته پهلوی سلطان دین
فران محمود لنای بی سعت	طبع از او دایم همی ترساندت
شیر اینسو پیش آهو سر نهد	باز اینجا نزد تیهو پر نهد
اند راینجا آفتاب انوری	خدمت ذره کند چون چاکری
این تورا باور نباید مصطفی	چون ز مسکینان همی جوید دعا
گر تو کوئی از پی تعلیم بود	عین تجهیل از چه در تفهیم بود
بلکه میداند که کنج بیشمار	در خرابیها نهادان شهریار
با فقیری گفت روزی یکجنی	گرنه را اینجا عبد اند کسی
گفت او گر می نداند عامیم	خویش را من نیک میدانم کیم
وای اگر بر عکس بودی درد و رنج	او بدی بینای من من کور خویش
احفر کبر احمقم من یکجش	بخت بهر از لجاج و دوری میخش

کفت نا آید امام انبیا رسول
اند عاکه کفته ام من از فضول
چون کو قمار کند می آمدم
هیچ عذر و دست و پا نبود
مضطرب میکشم و حال نبود
تند محکم بود و قفل نا کشود
نی بغیر خنغالی یار من
این چنین دشوار آمد کار من
چون عبادت هر دل آدامی
از عبادت نیست دشمن کامی
تا نه بیند دشمن خود در زراد
تا ملک بد خواطر نشش قرار
لیک ان کان لشاء عتابها کنند
تا بر صواب او اثر ننهند

فی الفکر

این سخن بر وفق ظنت می جهد	ورنه بخشم داد عقلم می دهد
شکر که مظلومی و ظالم نه	ایمن از فرعونی و هر فتنه
خالی اشکم لاف اللهی نزد	کاتش را اینسان از هر مدد
اشکم خالی بود زندان دیو	کش غم نان مانع از مکر و ریو
اشکم پر لوث دان بازار دیو	تاجران دیو را دروی غریو
تاجران ساحران لاشی فروش	عقلها را تیره کرده از خروش

فکر

خلق عالم چون رمه آدمی است شان	صید واند جمله را روز و شبان
پس چو می بینی که از اندیشه	قائم است اندر جهان هر پیشه
خانها و قصرها و شهرها	کوههای و دشتها و نهرها
هم زمین و بحر و هم مهر و فلک	زنده از وی همچو ماهی از دریا یک
پس چرا از ابلهی پیش تو کور	تن سلیمانست و اندیشه چو مور
مینماید پیش چشمت کر بزرگ	هست اندیشه چو موش و تن سترگ
عالم اندر چشم تو هول عظیم	ز ابر و برق و رعد دار می لرز و بیم
وز جهان فکرتی ای کم ز خر	ایمنی و غافل چو سنگی بی خبر

خود حقیقت مغضب ما شلخی
لیک کند کان ز انو نیز داری صنع
او نشد خود که حلقه کرده ام
خو همایه بجا آورده ام
هر خود او آلتی او ورحم از آن
در دل ربخور خود در انو خرد آن

فی الغزو

بر امید غزو و روزه و ضعف دان
کردن خود کرده آرزم جهد
چون نمی آید اینجا که منم
کاندر این غزو افتاب و دشمنم

فی العدل

گفت شه نیکوانست جرم و موش
لیک چو بحری کنج دروس ضعش
موضع شه دنخ نهی و اندراز
موضع سه سبل هم بادادند

كتاب الفاء

زانکه نفسی واز خرد بی بهره — ادمی خو نیستی خر کره
جهل محضی واز خرد بیگانه — بو نداری واز خدا دیوانه

فساد

فتنه زاد و کرد عالم را خراب — شرق و غرب با فساد اندر اضطراب
چون مراتب گشت دلها تنگ شد — هر یکی با دیگری در جنگ شد
گفتگو بسیار شد خامش شدم — مسئله تسلیم کردم تن زدم
ور تو گوئی موجب فتنه چه بود — باز گویم گوش کن چون غم فزود

فطرة

خوی بد در ذات تو اصلی نبود — کز بد اصلی نیاید جز جحود
ان بد عاریتی باشد که او — ارد اقرار و شود او توبه جو
همچو ادم زلتش عاریه بود — لاجرم اندر زمان توبه نمود
چونکه اصلی بود جرم ان بلیس — ره نبودش جانب توبه نفیس
رو که رستی از خود و از خوی بد — وز زبانه نار و از دندان دد
در سیاهی زنگ از ان اسوده است — کز نژاد و اصل زنگی بوده است
انکه روزی شاهدش خوش رو بود — گر سیه گردد تدارکجو بود

در نیابد عیب هم عطا هم رحمت
شاه را صد دزد و فریس از درگاه
عدل چه بود وضع اندر موضعش
ظلم چه بود وضع در ناموضعش
عدل چه بود اب ده اشجار را
ظلم چه بود اب دادن خار را

في العيد

گفت هر کس کو مرا مژده دهد
چون صفر پای از جهان بیرون نهد
که صفر بگذشت و شد ماه ربیع
مژده ور باشم مر او را و شفیع
چون صفر بیرون رود بادو وفا
گفت عکاشه صفر بگذشت و رفت
گفت که جنت تو را ای شیر زفت

في الفرس

مرغ پرنده چو ماند بر زمین — باشد اندر ناله و درد و حنین
مرغ بر روی زمین خوش می رود — دانه چین و شاد و شاطر می رود
زانکه او از اصل بی پرواز بود — و انکه پرنده و پرواز بود
مادگی خوش اید و چادر بگیر — دستی خوش اید خنجر بگیر
غازئی خوش اید جوشن بپوش — ور بجزی مایلی دو کون فروش

فرس

بود امیری را یکی اسب گزین — در گله سلطان نبودش همقرین
او سواره گشت در موکب پگاه — ناگهان دید اسب را خوارزمشاه
چشم شه را فر و رنگ او ربود — تا برجعت چشم شه بر اسب بود
الحق اندر زیر این چرخ کبود — اینچنان اسبی بقد و رنگ نبود
مر بودی رنگ ان هر دیده را — مرحبا ان برق مه زائیده را
همچو ماه و چون عطارد تیز رو — گوئیا صرصر علف بودش نه جو
ماه عرصه اسمان را هر شبی — میبرد اندر مسیر و مذهبی

فاطمه

اندر امد پیش پیغمبر ضریر — کای نوابخش تنور از هر خمیر

في العفو

ان اسیران جمله در عذر امدند
همچو بابا پیش شیر ساجد شدند
عذر ان گرمی و لاف و ما و من
پس شده رقت با تیغ و کفن
از خجالت جمله انگشتان گزان
هر یکی می گفت کای شاه جهان
گر بری خون حلال احلال
ور ببخشی هست انعام و نوال
کرده ایم انها که از ما می سزید
تا چه فرمائی تو ای شاه مجید
گر ببخشی جرم ما اید رو دور
شب شبها کرده باشد روز و دود
ور ببخشی بایک نو مبدل کناد
ورنه صد چون ماند اشاد باد

في العجله

کتاب الفاف

ابنو میراب و من مستقیم   مستغاث المستغاث ایساقیم
چون درامد اندر پیر از در شتاب   عایشه بکریخت بهر احتجاب
زانکه واقف بود انخاتون پاک   از غیوری رسول رشک ناک
کفت پیغمبر برای امتحان   او نمی بیند ترا کم شو نهان
کرد اشارت عایشه با دستها   او نبیند لیک من بینم ورا

قضا و قدر

از قضا سرکنکبین صفرا فزود   روغن بادام خشکی می نمود
از هلیله قبض شد اطلاق رفت   اب اتش را مدد شد همچو نفت
با قضا پنجه مزن ای تند و تیز   تا نکیرد هم قضا با تو ستیز
مرده باید بود پیش حکم حق   تا نیاید زخم از رب الفلق
چون قضا اید شود دانش بخواب   مه سیه کردد بکیرد افتاب
از قضا این تعبیه کو نادر است   از قضا دان کو قضا را منکر است
این قضا ابری بود خورشید پوش   شیر و اژدرها شود زاو همچو موش
من اکر دامی نبینم کاه حکم   من نه تنها جاهلم در راه حکم
ای خنک انکو نکوکاری کند   زور را بکذارد و زاری کند

فی القضا و القدر

کر قضا پوشد سیه همچون شبت   هم قضا دستت بکیرد عاقبت
کر قضا صد بار قصد جان کند   هم قضا جانت دهد درمان کند
این قضا صد بار اکر راهت زند   بر فراز چرخ خرکاهت زند
از کرم دان انکه می ترساندت   تا بملک ایمنی بنشاندت
چون بترساند ترا اکه شوی   ور نترساند ترا اکه شوی
بعد توبه کفتش ای ادم نه من   افریدم در تو ان جرم و محن
نی که تقدیر و قضای من بدان   چون بوقت عذر کردی ان نهان
کفت ترسیدم ادب نکذاشتم   کفت منهم پاس انت داشتم
هر که ارد حرمت ان حرمت برد   هر که ارد قند لوزینه خورد
چون قضا اید نماند فهم و رای   کس نمیداند قضا را جز خدای
چون قضا اید فرو پوشد بصر   تا نداند عقل ما پا را ز سر
زان امام المتقین داد این خبر   کفت اذا جا القضا عمی البصر
چون قضا بکذشت خود را میخورد   پرده بدرید و کریبان می درد
کفت پیغمبر بکوش چاکرم   کو ببرد روزی ذکر دن این برم
کرد اکرام رسول از وجه دوست   اکرچه هلاکم ز اقبت بردست اوست

کتاب القاف

او همین گوید بکش پیشین مرا / تا نیاید از من این منکر خطا

من همی گویم چو مرگ من ز تست / با قضا من چون توانم حیله جست

او همی افتد به پیشم کای کرم / مر مرا کن از برای حق دو نیم

تا نیاید بر من این انجام بد / تا نسوزد جان من بر جان من

من همی گویم برو جف القلم / زان قلم بس سرنگون گردد علم

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو / زانکه این را من نمیدانم ز تو

آلت حقی تو فاعل دست حق / چون زنم بر آلت حق طعن و دق

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست / گفت هم از حق و آن سر خفیست

گر کند بر فعل خود او اعتراض / ز اعتراض خود برویاند ریاض

رو بهستی داشت فرعون عنود / لاجرم از کارگاهش کور بود

لاجرم میخواست تبدیل قدر / تا قضا را باز گرداند ز در

خود قضا بر سبلت آن حیله‌مند / زیر لب می‌کرد هر دم ریشخند

صد هزاران طفل کشت او بیگناه / تا بگردد حکم و تقدیر اله

تا که موسی نبی ناید برون / کرد بر گردن هزاران ظلم و خون

اینهمه خون کرد و موسی زاده شد / وز برای قهر او آماده شد

او همی جوشید از تف سعیر / عقل می‌گفتش الم یأتک نذیر

او همی گفت از شکنجه وز بلا / همچو جان کافران قالوا بلی

فی الغربة

من عجب آن خلوتی بگزیده‌ام / خلق را من دزد جامه دیده‌ام

جبه را بردند [illegible] / غرقه بازی گشته ما چون طفل خود

تا شکار [illegible] اجل [illegible] شد / خل هذا اللعب بسّک لا تعد

آنکه در عزلت نظر بر دوخت [illegible] / آخر از [illegible] آموخت

خلوت از اغیار باید نی ز یار / پوستین بهر دی آمد نی بهار

بر دیدی

فی القضا و القدر

پس یقین شد که تعز من تشا / خاکیی را گفت پرها بر گشا

آتشی را گفت رو ابلیس شو / زیر هفتم خاک با تلبیس شو

آدم خاکی برو تو بر سماء / ای بلیس آتشی رو تا ثری

چار طبع و علت اولی نیم / در تصرف دائما من باقیم

کار من بی علت است و مستقیم / هست تقدیرم نه علت ای سقیم

عادت خود را بگردانم بوقت / این غبار از پیش بنشانم بوقت

بحر را گویم که هین پر نار شو / گویم آتش را که رو گلزار شو

کوه را گویم سبک شو همچو پشم / چرخ را گویم فرو در پیش چشم

گویم ای خورشید مقرون شو بما / هر دو را سازم چو دو ابر سیا

چشمهٔ خورشید را سازیم خشک / چشمهٔ خون را بفن سازیم مشک

آفتاب و مه چو دو گاو سیا / یوغ بر گردن ببندد‌شان اله

جهد فرعونی چو بی توفیق بود / هرچه او میدوخت آن تفتیق بود

از منجم بود در حکمش هزار / وز معبر بود و ساحر بیشمار

مقدم موسی نمودندش بخواب / که کند فرعون و ملکش را خراب

با معبر گفت با اهل نجوم / چون بود دفع خیال و خواب شوم

آدمی خوار اند اغلب مردمان / از سلام علیکشان کم جو امان

خانهٔ دیو است دلهای همه / کم پذیر از دیو مردم دمدمه

نذر کردم که ز خلوت هیچ من / سر برون نارم چو دربندم بدن

زانکه در خلوت صفاها [illegible] / نز برای روی مردم [illegible]

جنبش و [illegible] اندر خلوتش / جز برای حق نباشد [illegible]

فی الغربة

جاده محبوب [illegible] ای من درد تو / [illegible]

[illegible]

ده دهم [illegible]

کتاب الفاف

جمله کفشدش کرتند پیر کبیر | راه زادن را چو ده زن بزدنیم
تا رسید آنک مولد بود آن | دایی اینید بی ندان فرعونیان
که برون از ندان روز از نکا | سوی میدان بزم و تخت پادشا
پس بفرمودند در شهر آشکار | که منادی ها کنند از هر کنار
الصلا ای جمله اسرائیلیان | شاه میخواند شما را زان مکان
تا شما را رو نماید بی نقاب | بر شما احسان کند بهر ثواب
شد منادی در محلتها روان | بانک میزد کو بکو شادی کنان
کای اسیران سوی میدان گرد آیید | کز شهنشه دید وجود امید
چون شنیدان مژده اسرائیلیان | تشنگان بودند و بس مشتاقان
زانچه کشتند جمله شادمان | راه میدان برگرفتند از زمان
بر قضا هر کو شبیخون آورد | سر نگون آید سر خود را خورد
چو مکان بر لامکان حمله برد | خون خود ریزد بلاها آورد
چون زمین با آسمان خصمی کند | شوره گردد سر ز مرگی بر زند
نقش با نقاش که پنجه زند | سبلتان و ریش خود بر میکند
گفت نکته الرضاء بالکفر کفر | این پیمبر گفت و گفت اوست مهر

فی الفراق

فی القضاء والقدر

باز فرمود او که اندر هر قضا | مر مسلمان را رضا باید رضا
نی قضای حق بود کفر و نفاق | گر بدین راضی شوم باشد شقاق
ور نیم راضی بود آن هم زیان | پس چه چاره باشدم اندر میان
گفتمش این کفر مقضی نی قضاست | هست آثار قضا این کفر راست
پس قضا را خواجه از مقضی بدان | تا شکالت حل شود اندر جهان
راضیم بر کفر زان رو که قضاست | نی از آن رو که نزاع و کفر ماست
کفر از روی قضا خود کفر نیست | حق را کافر مخوان اینجا مایست
کفر جهلست و قضای کفر علم | هر دو یک کی باشد آخر حلم و علم
زشتی خط زشتی نقاش نیست | بلکه از وی زشت را بنمودنیست
قوت نقاش باشد آنکه او | هم تواند زشت کردن هم نکو
هر زمان دل را دگر رایی بود | آن نه از وی لیک از جایی بود
پس چرا ایمن شوی بر رای دل | عهد بندی تا شوی آخر خجل
اینهم از تاثیر حکم است و قدر | چاه می‌بینی و نتوانی حذر
نیست خود از مرغ پران این عجب | که نبیند دام افتد در عطب
این عجب که دام بیند هم وتد | گر بخواهد ور نخواهد می‌فتد

کتاب القاف

چند فرعونا کشی بی جرم را ** می نوازی این تن پر غرم را
عقل او بر عقل شاهان منفرد ** حکم حق بی عقل و کودش کرده بود
مهر حق بر چشم و بر کوش و خرد ** گر فلاطونست حیوانش کند
چرخ گردان را قضا گمره کند ** صد عطارد را قضا ابله کند
تنگ گرداند جهان چاره را ** آب گرداند حدید و خاره را
ای قراری داده ره را گام گام ** خام خامی خام خامی خام خام
حق ندیدی گردش سنگ آسیا ** آب جو را هم ببین آخر بیا
خاک را دیدی برآمد در هوا ** در میان خاک بنگر باد را
دیگهای فکر می بینی بجوش ** اندر آتش هم نظر میکن بهوش
مرمغی را گفت مردی کای فلان ** هین مسلمان شو بباش از مومنان
گفت اگر خواهد خدا مومن شوم ** ور فزاید فضل هم موقن شوم
گفت میخواهد خدا ایمان تو ** تا رهد از دست دوزخ جان تو
لیک نفس زشت و شیطان لعین ** می کشندت جانب کفران و کین
گفت ای منصف چو ایشان غالبند ** یار او باشم که باشد زورمند
یار او خواهم بدن کو غالبست ** آن طرف افتم که غالب جاذبست

یکدم هجران بر عاشق چو سال ** وصل سالی متصل پیشش خیال
[illegible] عاشق از [illegible] ** [illegible]
چون بدیدی [illegible] عاشق است ** [illegible]
در دل معشوق جمله عاشق است ** در دل عذرا همیشه وامق است
در دل عاشق بجز معشوق نیست ** در میانشان فارق و مفروق نیست

فی العجب

اول آنکس کاین قیاسکها نمود ** پیش انوار خدا ابلیس بود
گفت نار از خاک بیشک بهتر است ** من ز نار و او ز خاک اکدر است
گفت حق نی بلکه لا انساب شد ** زهد و تقوی فضل را محراب شد

فی الغلب

چون خدا میخواست از من صدق زفت ** خواستن چه سود چون پیشش نرفت
نفس و شیطان خواهش خود پیش برد ** وان عنایت قهر گشت و خورد و مرد
تو یکی قصر و سرایی ساختی ** اندر او صد نقش خوش افراختی
خواستی مسجد بود آنجای خیر ** دیگری آمد مر آن را ساخت دیر
یا تو بافیدی یکی کرباس تا ** خوش بسازی بهر پوشیدن قبا
تو قبا میخواستی خصم از نبرد ** رغم تو کرباس را شلوار کرد
چاره کرباس چه بود جان من ** جز زبون رای آن غالب شدن
گر زبون شد جرم آن کرباس چیست ** آنکه او مغلوب غالب نیست کیست

فی القلب

رنجش از سوداء و از صفرا نبود ** بوی هر هیزم پدید آید ز دود
دید او زاری کزو زار دل است ** تن خوش است و او گرفتار دل است
دست و پا در امر دل شد مبتلا ** همچو اندر دست موسی آن عصا
دل بخواهد پا در آید زو برقص ** یا گریزد سوی افزونی ز نقص
دل بخواهد دست آید در حساب ** با اصابع تا نویسد او کتاب
هر کسی را بهر کاری ساختند ** میل آن را در دلش انداختند

این درم اسرار جهان فانی است ** گر بران اینشان بیابی جانی است
بود آن بوجهل شد مومن عیان ** بود آن نوح نبی از گمرهان
زاده خاکی منور شد چو ماه ** زاده آتش توی رو شو سیاه

فی الفقر

چونکه اعمی طالب حق آمده است ** بهر فقر او را نشاید سینه خست
تو حریصی بر رشاد مهتران ** تا بیاموزند عام از سروران
احمدا دیدی که یک قومی از ملوک ** مستمع گشتند گفتی خوش که بوک
احمدا پیش خدا این یک ضریر ** بهتر است از صد چو قیصر صد وزیر

کتاب القاف

دست و پای جبل جبان کی شود — خار و خس بی آب و باد کی رود

گر ببینی جبل خود سوی سما — پر دولت بر گشا همچون هما

ور ببینی جبل خود سوی زمین — نوحه میکن هیچ منشین از حنین

عاقلان خود نوحها پیش کنند — جاهلان آخر بسر بر میزنند

ز ابتداء کار آخر را ببین — تا نباشی تو پشیمان روز دین

حق همیگوید نظرمان بر دلست — نیست بر صورت که آن آب و گل است

تو همیگوئی مرا دل نیز هست — دل فراز عرش باشد نی به پست

در گل تیره یقین هم آب هست — لیک از آن آبی نشاید آب دست

زانکه گر آبست مغلوب گلست — پس دل خود را مگو کاین هم دلست

آن دلی کز آسمانها برتر است — آن دل ابدال یا پیغمبر است

پاک گشته آن ز گل صافی شده — در فزونی آمده وافی شده

ترک گل کرده سوی بحر آمده — رسته از زندان گل بحری شده

آب ما محبوس گل مانده است هین — بحر رحمت جذب کن ما را ز طین

بحر گوید من ترا در خود کشم — لیک میلافی که من آب خوشم

خوش نگردد از مدیحی سفها — چونکه در مداح باشد کیفها

فی القلب

ای دل از کین و کراهت پاک شو — وانگهان الحمد خوان چالاک شو

بر زبان الحمد و اکراه از درون — از زبان تلبیس باشد یا فسون

وانگهان گفته خدا که ننگرم — هم بظاهر هم بباطن ناظرم

ما که باطن بین جمله کشوریم — دل ببینیم و بظاهر ننگریم

قاضیانیکه بظاهر می تنند — حکم بر اشکال ظاهر میکنند

چون شهادت گفت و ایمانش نمود — حکم او مؤمن کنند این قوم زود

بس منافق کاندر این ظاهر گریخت — خون صد مؤمن بپنهانی بریخت

بحث املاک زمین با کبریا — در خلیفه کردن بابای ما

چون نظر در پیش افکند او بدید — آنچه خواهد بود تا محشر پدید

پس ز پس می بیند او تا اصل اصل — پیش می بیند عیان تا روز فصل

هر کسی اندازهٔ روشن دلی — غیب را بیند بقدر صیقلی

هر که صیقل بیش کرد او بیش دید — بیشتر آمد برو صورت پدید

گر تو گوئی کان صفا فضل خداست — نیز این توفیق صیقل زان عطاست

هست انجواد ز مشتا جلیل — دل همی خواهد از استقور دیل

گفت لا ننظر الی تصویرکم — فابتغوا ذا القلب فی تدبیرکم

کتاب القاف

من ز صاحب‌دل کنم در تو نظر | نز نقوش سجده و ایثار زر
تو دل خود را چو دل پنداشتی | جستجوی اهل دل بگذاشتی
دل که گر هفتصد چو این هفت آسمان | اندر او آید شود یاوه و نهان
اینچنین دل ریزها را دل مگو | سبزوار اندر ابوبکری مجو
صاحب دل آینه شش رو بود | حق در آن از شش جهت ناظر بود
هر که اندر شش جهت دارد مقر | کی کند در غیر حق یکدم نظر
صد جوال زر بیاری ای غنی | حق بگوید دل بیار ای منحنی
گر ز تو راضیست دل من راضیم | ور ز تو معرض بود اعراضیم
ننگرم در تو در آن دل بنگرم | تحفه او را آر ای جان در برم
با تو او چونست هستم من چنان | زیر پای مادران باشد جنان
مادر و بابا و اصل خلق اوست | ای خنک آنکس که دل داند ز پوست
تو بگویی نک دل آوردم بتو | گویدت این دل نیرزد یک طسو
آندلی آور که قطب عالمست | جان جان جان جان آدمست
از برای آن دل پر نور و بر | هست آن سلطان دلها منتظر
دوست بینی از تو رحمت میجهد | خصم بینی از تو سطوت میجهد

نور بینی

فی القلب

نور بینی روشنی بیرون دهد | نار بینی یا دخان ظلمت دهد
خصم و یار و نور و نار و فخر و عار | بخت و داد و برد و حاوورد و خار
مور و مار و بود و نار و زر و زار | هر یکی با جنس خود بر میشمار
پس مصفا کن درون خویش را | تا بدانی سر هر درویش را
پس ترا باطن مصفا ناشده | خانه پر از دیو و نسناس و دده
ای خر از استیزه مانده در خری | کی ز ارواح مسیحا بو بری
کی شناسی گر خیالی سر کند | کز کدامین مکمنی سر بر زند
هست مهمانخانه این تن ای جوان | هر صباحی ضیف نو آید دوان
نی غلط گفتم که آید دمبدم | ضیف تازه فکرت و شادی و غم
میزبان تازه رو شو ای خلیل | در مبند و منتظر شو در سبیل
هرچه آید از جهان غیب وش | در دلت ضیفست او را دار خوش
هین مگو که ماند اندر گردنم | که هم اکنون باز پرد در عدم
زانحکایت کرد آن ختم رسل | از ملیک لایزال لم یزل
که نگنجیدم در افلاک و خلا | در عقول و در نفوس با علا
در دل مؤمن بگنجیدم چو ضیف | بی ز چون و بی چگونه بی ز کیف

کتاب القاف

تا بدلالی آن دل فوق و تحت | یابد از من پادشاهیها و تخت

قیاس

سحر را با معجزه کرده قیاس | هر دو را بر مکر بنهاده اساس

ساحران با موسی از استیزه را | برگرفته چون عصای او عصا

زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف | زین عمل تا آن عمل راهی شگرف

لعنة الله این عمل را در قفا | رحمة الله آن عمل را در وفا

قرآن

هست قرآن حالهای انبیا | ماهیان بحر پاک کبریا

ور بخوانی و نه‌ای قرآن پذیر | انبیا و اولیا را دیده گیر

ور پذیرائی چو بر خوانی قصص | مرغ جانت تنگ آید در قفص

مرغ کو اندر قفص زندانی است | می نجوید رستن از نادانی است

روحهایی کز قفصها رسته‌اند | انبیا و رهبر شایسته‌اند

از برون آوازشان آید ز دین | که ره رستن ترا اینست این

مصطفی را وعده کرد الطاف حق | گر بمیری تو نمیرد این سبق

من کتاب و معجزت را رافعم | بیش و کم کن را ز قرآن مانعم

نگران باشد که ملکش بدرهم
راه آن باشد که پیش آید شهی
شاه آن باشد که از خود شه بود
نی بمخزنها و لشکر شه شود
تا بماند شاهی او سرمدی
همچو عز ملک دین احمدی
تا قیامت ثبت شرح عزش از زوال
[illegible]
[illegible]
[illegible]
بس زمین دل که ثابت [illegible]
[illegible]
هیچنان هر فلک [illegible]
[illegible]

فی القرآن

من ترا اندر دو عالم حافظم | طاعنان را از حدیثت دافعم

کس نتاند بیش و کم کردن درو | تو به از من حافظی دیگر مجو

رونقت را روز روز افزون کنم | نام تو بر زر و بر نقره زنم

منبر و محراب سازم بهر تو | در محبت قهر من شد قهر تو

نام تو از ترس پنهان می برند | چون نماز آرند پنهان می‌کنند

خفیه می‌گویند نامت را کنون | خفیه هم بانگ نماز آید فزون

از هراس و ترس کفار لعین | دینت پنهان میشود زیر زمین

من مناره پر کنم آفاق را | کور گردانم دو چشم عاق را

چاکرانت شهرها گیرند و جاه | دین تو گیرد ز ماهی تا بماه

تا قیامت باقیش داریم ما | تو مترس از نسخ دین ای مصطفی

از خدا میخواه تا زین نکتها | در نلغزی و رسی در منتها

زانکه از قرآن بسی گمره شدند | زان رسن قومی درون چه شدند

مر رسن را نیست جرمی ای عنود | چون ترا سودای سر بالا نبود

گر ز قرآن گو نبیند غیر قال | این عجب نبود ز اصحاب ضلال

کز شعاع آفتاب پر ز نور | غیر گرمی می‌نیابد چشم کور

روی نفس مطمئنه از جسد
زخم ناخنهای فکرت می‌کشد
فکرت بد ناخن پر زهر دان
میخراشد در تعمق روی جان
تا گشاید عقدهٔ اشکال را
در حدث کرده است زرین بیل را

فی التعمق

ور بگوید کوش [illegible]
[illegible] آراستی
این که [illegible] راستی [illegible]
[illegible]
خوش ز بحر [illegible]
از شکر گر شکل نانی می‌پزی
طعم قند آید نه نان چون می‌مزی

فی القضاء والقدر

هیچ برگی می نیفتد از درخت
بی قضا و حکم آن سلطان بخت

کتاب القاف

چون کتاب الله بیامد هم بر آن / اینچنین طعنه زدند آن کافران

که اساطیرست و افسانهٔ نژند / نیست تعمیقی و تحقیقی بلند

کودکان خرد فهمش میکنند / نیست جز امر پسند و ناپسند

ذکر آدم گندم و ابلیس و مار / ذکر هود و باد و ابرهیم و نار

ذکر نوح و کشتی و طوفان تن / ذکر کنعان و سر از خط تافتن

ذکر یوسف ذکر زلف پرخمش / ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

ذکر اسمعیل و ذبح و جبرئیل / ذکر قصه کعبه و اصحاب فیل

ذکر بلقیس و سلیمان و سبا / ذکر داود و زبور و اوریا

ذکر طالوت و شعیب و صوم او / ذکر یونس ذکر لوط و قوم او

ذکر حمل مریم و نخل و مخاض / ذکر یحیی و ذکریا در ریاض

ذکر صالح ناقه و تقسیم آب / ذکر ادریس و مناجات و جواب

ذکر الیاس و عزیر و موت او / ذکر قارون و زمین رفتن فرو

ذکر ایوب و صبوری در بلا / ذکر اسرائیلیان در تیه لا

ذکر موسی و شجر طور و عصا / خلع نعلین و خطابات عطا

ذکر عیسی و عروج بر سما / ذکر ذو القرنین و خضر و اولیا

از دهان لقمه نشد سوی گلو
تا نگوید لقمه را حق کادخلوا
در دهن و اشتها نهاذ ده
پر نجنباند نگردد دوره
جز بفرمان قدیم نافذش
شرح نتوان کرد و جلدی پر خوش
آنقدر نتوان که خود کلی کار
می نگردد جز بامر کردگار
طفل با دایه نه استیزد و لیک
کی بداو که چه خیزد بد ناند نیک
چشم آدم کو بنور پاک دید
جان و سر نامها گشتش پدید
چون ملک انوار حق در وی بیافت
در سجود افتاد و در خدمت شتافت

ذکر

فی القرآن

ذکر فضل احمد و خلق عظیم / که قمر از معجزاتش شد دو نیم

ظاهرست و هر کسی پی میبرد / کو بیانی که گم شود در وی خرد

گفت اگر آسان نماید این بتو / اینچنین آسان یکی سوره بگو

جنیان و انسیان و اهل کار / گو یکی آیت ازین آسان بیار

حرف قرآن را بدان که ظاهریست / زیر ظاهر باطنی هم قاهریست

زیر آن باطن یکی بطن دگر / خیره گردد اندرو فکر و نظر

زیر آن باطن یکی بطن سوم / که درو گردد خردها جمله گم

بطن چارم از نبی خود کس ندید / جز خدای بی نظیر بی ندید

همچنین تا هفت بطن ای بوالکرم / میشمر تو زین حدیث معتصم

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین / دیو آدم را نبیند غیر طین

ظاهر قرآن چو شخص آدمیست / که نقوشش ظاهر و جانش خفیست

مرد را صد سال عم و خال او / یک سر مویی نبیند حال او

تا قیامت میزند قرآن ندا / کای گروهی جهل را گشته فدا

مر مرا افسانه می پنداشتید / تخم طعن و کافری می کاشتید

خود بدیدید آنکه طعنه میزدید / که شما بوده اید افسانه و من

چون ملک آن نور حق دید اندرو
جمله افتادند در سجده برو
مدح آن آدم که نامش میبرم
قاصرم گر تا قیامت بشمرم
اینهمه دانست و چون آمد قضا
دانش یک نهی شد بر وی خطا
لیک پوشید او وزان بر جا بماند
تا کنم انکار دیو و وقت قضا
چو قضا اورد حلم خود پدید
چشم واکرد و پشیمانی رسید
این پشیمانی قضای دیگرست
لیک پشیمانی بهل حق داورست
ور کنی عادت پشیمان خور بوی
زان پشیمانی پشیمانتر شوی
نیم عمرت در پشیمانی رود
نیم دیگر در پشیمانی شود

تا ابد بد بد ابکه طعنه مزدید   کرشما فانی وافسانه بدید
من کلام حق وقائم بذات   قوت جان جان ویاقوت زکات
نور خورشیدم فتاده برشما   لیک از خورشید نا کشته جدا
نک منم ینبوع ان آب حیات   تا رهانم عاشقان را از ممات
این الم وحم ای پدر   امده است از حضرت مولی البشر
هر الف لامی چه میماند بدین   کر تو جان داری بدین بنکر مبین
کرچه ترکیبش حروفست بهمام   میماند هم بترکیب عوام
هست ترکیب محمد لحم و پوست   کرچه در ترکیب هرش جنس اوست
کوشت دارد پوست دارد استخوان   هیچ این ترکیب باشد هم چنان
کاندران ترکیب باشد معجزات   کر همه ترکیبها کشته مات
همچنین ترکیب حم والکتب   هست بر بالا ودیکرها نسب
زانکه زین ترکیب اید زندکی   همچو نفخ صور در درماندکی
معنی قران زقران پرس وبس   وازکسی کاتش زده است اندر هوس
پیش قران کشته قربانی وپست   تا کر عین روح ان قران شده است
روغنی کو شد فدای کل بکل   خواه از روغن بوی کن خواه کل

رحم کن برانکه او روی تو دید   فرقت تلخ تو چون خواهد چشید
از فراق تلخ میکوئی سخن   هرچه خواهی کن ولیکن این مکن
درجهان نبود بتر از هجر یاد   این سخن از عاشق خود کوش داد
صد هزاران مرک تلخ از دست تو   نیست مانند فراق شصت تو
تلخی هجر از ذکور وازاناث   دور دار ای مجر ما زامستغاث
بر امید وصل تو مردن خوش است   تلخی هجر تو فوق اتش است
کبر میکوید میان ان سقر   چه غمم بودی کرم بودی نظر
کان نظر شیرین کننده رنجهاست   ساحران را خونبهای دست و پاست
در نبی فرمود کاین قران زدل   هادی بعضی وبعضی را مضل
الله الله چونکه عارف کشت می   پیش عارف کی بود معدوم شی
فهم تو چون باده شیطان بود   کی ترا فهم می رحمان بود
اینه وابنا زند مطرب باشراب   این بدان وان بدین دارد شتاب
پر خماران از دم مطرب چرند   مطربا نشان سوی میخانه برند
انس میدان واین پایان اوست   دلشده چون کوی در چوکان اوست
در سر انچه هست کوش انجا رود   در سر ار صفراست او سودا شود

:

کتاب القاف

بعد از آن ایند و بیهوشی دند | والد و مولود انجا یك شوند
چونکه کردند اشتی شادی وددد | مطربا زاترك ما بیدار کرد
مطرب اغاز ید بیتی خوابناك | کر املئ الکاس یا من لا اداك

قیامت

قطره کو در هوا شد یا کریخت | از خزینه قدرت تو کی کریخت
کر در اید در عدم یا صد عدم | چون بخوانیش او کند از سر قدم
صد هزاران ضد را ضد میکشد | باز شان فضل تو بیرون میکشد
از عدمها سوی هستی هر زمان | هست یا رب کاروان در کاروان
خاصه هر دم جمله افکار و عقول | نیست کردد غرق در بحر نغول
باز وقت صبح چون اللهیان | بر زنند از بحر سر چون ماهیان
در خزان بین صد هزاران شاخ و برگ | از هزیمت رفته در دریای مرگ
زاغ پوشیده سیه چون نوحه گر | در گلستان نوحه کرده بر خضر
باز فرمان اید از سالار ده | مر عدم را کانچه خوردی باز ده
انچه خوردی واده ای مرگ سیاه | از نبات و دارو و از برگ و گیاه
حشر خلق را کوید بحشر | ارمغان کو از برای روز نشر

دیدن آن زن بند را احوال بد
رکلوی لنبه حل من مزید
دید برشته عال بوهب
دید برشته حال الحجب
تن هیزم او را خنبی بد
جمله هیزم ها اجوا او هر نایبد
کر ببد یابد برا و هر تری
انجان کوید حلیم عزتوی
در الهی نامه کرخوش تری
کم فضولی کن تو در حلوه
در خود امد نفس هر اوس
شد مناسب عضو ها وانبیا
شد مناسب وصفها با جا
وصف هر جا مناسب با شدش
بیکمان جانی که حق فرا بدش

فی القیامة

جمعونا و فرادی بینوا | هم بدانسانکه خلقنا کم کذا
هین چه اوردید دست اویزرا | ارمغان روز رستاخیز را
یا امید بازکشتنتان نبود | وعده امروز باطلتان نمود
منکری مهمانیش را از خوی | پس ز مطبخ خاك و خاکستر خوری
ور نه منکر چنین دست تهی | بر در ان دوست یا چون مینهی
اندکی صرفه بکن از خواب و خورد | ارمغان بهر ملاقاتش ببر
شو قلیل النوم مما یهجعون | باش در اسحار از یستغفرون
اندکی جنبش بکن همچون جنین | تا ببخشندت حواس نور بین
بهشان را واده همچو هوشها | حلقه حلقه حلقها در کوشها
پای کوبان دست افشان در ثنا | ناز نازان ربنا احییتنا
ان جلود و ان عظام ریخته | فارسان کشته غبار انکیخته
حمله ارند از عدم سوی وجود | در قیامت هم شکور و هم کنود
سر چه می پیچی کنون نادیده | در عدم فا اول نه سر پیچیده
در عدم افشرده بودی پای خویش | کر مرا که بر کند از جای خویش
حشر پر حرص خس مردار خوار | لقوت خوکی بود روز شمار

چون صفت با جان قرین کرده اند
پس مناسب دانش همچون چشم و درو
شد مناسب وصفها با هوش و روت
شد مناسب حرفها کز خو
دیده ور دانش بین الاصبعین
چون قلم در دست کاتب ای حسن
از بار اعمال بجی با صد جدل
الهی او در دست انبیا با اجل
ایکه عقلت با عطارد دق زند
عقل عاقل را فضا احمق کند
هست صد چندین فنونها قضا
کفت اذا جاء القضا ضاق الفضا
صد ره و مخلص بود از چپ و راست
از قضا بسته شود کز اژدهاست
این عجب بنود که کور افتد بچاه
بوالعجب افتادن بینای راه

کتاب القاف

زانیانرا کنده اندام نهان / خمرخوارانرا بود کند دهان

کند مخفی کان بدلها میرسید / کشت اندر حشر محسوس پدید

نبتهٔ امد وجود ادمی / برحذر شو زین وجود ای ادمی

ظاهر و باطن اگر باشد یکی / نیست کس را در نجات او شکی

در وجود ما هزاران کرک و خوک / صالح و ناصالح و خوب و خشوک

حکم ان خوراست کو غالبتراست / چونکه زر بیش از مس امد انزر است

سیرتی کان در وجودت غالبست / هم بران تصویر حشرت واجبست

پس چو کافر دید کو در داد و جود / کمتر و بیمایه‌تر از خاک بود

از وجود او گل و میوه نرست / جز فساد جمله پاکیها نجست

گفت وا پس رفته‌ام من در ذهاب / حسرتا یا لیتنی کنت تراب

کاش از خاکی سفر نگزیدمی / همچو خاکی دانهٔ می چیدمی

عالم افسرده است و نام او جماد / جامد افسرده بود ای اوستاد

باش تا خورشید حشر اید عیان / تا ببینی جنبش جسم جهان

چون عصای موسی اینجا مار شد / عقل را از ساکنان اخبار شد

پارهٔ خاک ترا چون زنده ساخت / خاکها را جملگی باید شناخت

کان قضا را کو نه کون نصرتی نقصها / چشم بندش یفعل الله ما یشا

في القلب

آینه دانی چرا غماز نیست / زانکه زنگار از رخش ممتاز نیست

آینه کز زنگ الایش جداست / پر شعاع نور خورشید خداست

رو تو زنگار از رخ او پاک کن / بعد از ان ان نور را ادراک کن

گفت پیغمبر که حق فرموده است / من نگنجم هیچ در بالا و پست

در زمین و اسمان و عرش نیز / من نگنجم این یقین دان ای عزیز

در دل مؤمن بگنجم ای عجب / گر مرا جویی در ان دلها طلب

في القيامة

مرده زین سو اند وزان سو زنده اند / خامش اینجا وان طرف گوینده اند

چون جنین را در رحم حق جان دهد / جذب اجزا در مزاج او نهد

از خورش او جذب اجزا می‌کند / تار و پود جسم خود را می‌تند

تا چهل سالش بجذب جزوها / حق حریصش کرده باشد در نما

جذب اجزا روح را تعلیم کرد / چون نداند جذب اجزا شاه فرد

جامع این ذره‌ها خورشید بود / بی غذا اجزات را داند ربود

انزمانیکه درائی تو ز خواب / هوش و حس رفته را خواند شتاب

تا بدانی کان ازو غایب نشد / باز اید چونکه فرماید که عد

هین عزیزا در نگر در راخرت / کر بوسیله است و دنیله برت

پیش تو کرد او بهم اجزاش را / الثر ود دم ود و گوش و پاش را

دست نی و جزو بر هم می‌نهد / پاره‌ها را اجتماعی میدهد

درنگر در صنعت پاره‌زنی / کو همی دوزد کهن بی سوزنی

ریسمانی سوزنی بی‌قوت حرز / انچنان دوزد که پیدا نیست درز

چشم بگشا حشر را پیدا ببین / تا نماند شبهه‌ات در یوم دین

چون قیامت پیش حق صفها زدند / در حساب و در مناجات امدند

:

گفت ادخل فی عبادی تلتقی / جنة من رؤیتی یا متقی

عرش با ان نور با پهنای خویش / چون بدید او را برفت از جای خویش

خود بزرگی عرش باشد بس مدید / لیک صورت کیست چون معنی رسید

مشتری من خدایست او مرا / میکشد بالا که الله اشتری

خونبهای من جلال ذو الجلال / خونبهای خود خورم کسب حلال

این خریداران مفلس را بهل / چه خریداری کند یک مشت گل

گل مخر گل را مخور گل را مجو / زانکه گلخوارست دایم زردرو

دل بخور تا دایما باشی جوان / از تجلی چهره‌ات چون ارغوان

ای ستاده پیش یزدان اشک ریز — بر مثال راست خیز در رستخیز
خوی همی گوید چه آوردی مرا — اندر این مهلت که دادم مر ترا
عمر خود را در چه پایان برده — قوت و قوت در چه فانی کرده
گوهر دیده کجا فرسوده — پنج حس را در کجا پالوده
گوش و چشم و هوش و گوهرهای عرش — خرج کردی چه خریدی تو ز فرش
این مثل بشنو که شب دزد عنید — در بن دیوار حفره می برید
نیم بیداری که او رنجور بود — طقطق آهسته اش را می شنود
رفت بر بام و فرو آویخت سر — گفت او را در چه کاری ای پدر
خیر باشد نیم شب چه میکنی — تو کئی گفتا دهل زن ای سنی
در چه کاری گفت میکوبم دهل — گفت کو بانگ دهل ای بوسبل
گفت فردا بشنوی این بانگ را — نعرهٔ یا حسرتا و اویلتا
من چو رفتم بشنوی بانگ دهل — از زمان واقف شوی بر جزو و کل
آنچه دزد برکش تو بر و بالها — سوره برخوان زلزلت زلزالها
در قیامت این زمین بر نیک و بد — کی ز نادیده گواهیها دهد
کی تحدث حالها و اخبارها — تظهر الارض لنا اسرارها

طالب دل شو که تا باشی چو گل
تا شوی شادان و خندان همچو مل
بود در انجا که اندر کتاخی
بی درنگ کردانی جای اگرد کی
ان همه زنطیم مسجد می کند
در جفای اهل دل جد میکنند
ان مجازست این حقیقت ای خران
نیست مسجد جز درون سروران
مسجدی کو اندرون اولیاست
سجده گاه جمله است آنجا خداست
تا دل مرد خدا نامد بدرد
هیچ قومی را خدا رسوا نکرد
قصد جنگ انبیا می داشتند
جسم دیدند آنچه می پنداشتند

این فرستاده مرا پیش تو میر — هست برهانی که شد مرسل خبیر
چار وصف است این بشر را دل فشار — چار میخ عقل گشته این چهار
تو خلیل وقتی ای خورشید هش — این چهار اطیار رهزن را بکش
زانکه هر مرغی از اینها زاغ وش — هست عقل عاقلان را دیده کش
چار وصف تن چو مرغان خلیل — بسمل ایشان دهد جان را سبیل
ای خلیل اندر خلاص نیک و بد — سر ببرشان تا رهد پاها ز سد
سر ببر اینچار مرغ زنده را — سرمدی کن عمر ناپاینده را
بط و طاوس است و زاغ است و خروس — این مثال چار خلق اندر نفوس
بط حرص است و خروس آن شهوت است — جاه چون طاوس و زاغ امنیت است
در حدیث آمد که روز رستخیز — امر آید هر یکی تن را که خیز
نفخ صور امر است از یزدان پاک — که برآرید ای ذرات سر ز خاک
باز آید جان هر یک در بدن — همچو وقت صبح هوش آید به تن
جان تن خود را شناسد وقت روز — در خرابهٔ خود درآید چون کنوز
جسم خود بشناسد و در وی رود — جان زرگر سوی درزی کی شود
جان عالم سوی عالم می رود — جان ظالم سوی ظالم می شود

:

در نبود هیچ اخلاق بدت
نفع نبی کزو باشی همان
خانه اندر که نامد در ضیا
از شعاع آفتاب کبریا
[illegible] و تاریکست همچون جهود
[illegible] از دود سلطان ودود
نی در اندر آفتاب نور آفتاب
[illegible] در عرصه فراخ
کور خوشتر [illegible]
[illegible] در دل [illegible]
زنده و زنده [illegible]
دل [illegible]
[illegible]
[illegible]
ای [illegible]
خود [illegible]

کتاب الفاف

گر شناسا کردشان علم اله / چون نگه بره و میش وقت صبحگاه
پای کفش خود شناسد در ظلم / جان تن خود چون نداند ای صنم
صبح حشر کوچک است ای مستجیر / حشر اکبر را قیاس از وی بگیر
آنچنانکه جان بپرد سوی طین / نامه پرد از یسار و از یمین
در کفش بنهند نامهٔ بخل و جود / فسق و تقوی آنچه او خو کرده بود
چون شود بیدار او وقت سحر / باز آید سوی او آن خیر و شر
گر ریاضت داده باشد خوی خویش / وقت بیداری همان آید به پیش
گر بد او دی پاک و با تقوی و دین / نامه باز آید مر او را در یمین
ور بد او دی خام و زشت و با ضلال / چون عزا نامه سیه یابد شمال
هست ما را خواب و بیداری ما / بر نشان مرگ و محشر دو گوا
حشر اصغر حشر اکبر را نمود / مرگ اصغر مرگ اکبر را زدود
چون بر آید آفتاب رستخیز / بر جهند از خاک خوب و زشت تیز
سوی دیوان قضا پویان شوند / نقد نیک و بد بکوره می‌روند
نقد نیکو شادمان و نازناز / نقد قلب اندر زحیر و در گداز
لحظه لحظه امتحانها می‌رسد / سر دلها می‌نماید در جسد

وانکه دل بیدار دارد چشم سر / گر بخسبد برگشاید صد بصر
گر تو اهل دل نه‌ای بیدار باش / طالب دل باش و در پیکار باش
گفت پیغمبر که خسبد چشم من / لیک کی خسبد دلم اندر وسن
شاه بیدار است حارس خفته گیر / جان فدای خفتگان دل بصیر
وصف بیداری دل ای معنوی / در نگنجد در هزاران مثنوی
دل نباشد غیر آن دریای نور / دل نظرگاه خدا وانگاه کور
دل بکعبه می‌رود در هر زمان / [illegible]
چشم صبغ دل [illegible] / [illegible]
آب دراز و کوتهی [illegible] / جود دراز و کوته [illegible]

فی القصة

آن یکی سرسبز نحن المتقون / وان دگر همچون بنفشه سرنگون
چشمها بیرون جهیده از خطر / گشته ده چشمه ز بیم مستقر
باز مانده دیده‌ها در انتظار / تا که نامه ناید از سوی یسار
چشم گردان سوی چپ و سوی راست / زانکه نبود بخت نامهٔ راست راست
نامه آید در یمین بنده‌ای / سرسیه از جرم و فسق آگنده‌ای
اندر او یک خیر و یک توفیق نی / جز که آزار دل صدیق نی
پر ز سر تا پای زشتی و گناه / تسخر و خنبک زدن بر اهل راه
آن دغل کاری و دزدیهای او / وانچه فرعونانه انا انای او
چون بخواند نامهٔ خود آن ثقیل / داند او که سوی زندان شد رحیل
پس روان گردد چو دزدان سوی دار / جرم پیدا بسته راه اعتذار
رو سپس کردم بدان محض کرم / سوی فعل خویش می ننگرم
سوی آن امید کردم روی خویش / که وجودم داده است از پیش پیش
خلعت هستی بدادی رایگان / من همیشه معتمد بودم بر آن
چون شمارد جرم خود را و خطا / محض بخشایش در آید در عطا
کای ملائک باز آریدش بما / که بدستش چشم و دل سوی رجا

چون خضر او جسم را [illegible] کرد / زفتش بی ذوق و بی عیار کرد
صد امید اندر میان [illegible] / عاشقان از نفی قل الکلام
گر چه بیله جسم را هم [illegible] / در سفینه خفته‌ای ره می‌بری
تو بکردی پالها در [illegible] / [illegible]
لیک دل پیوسته [illegible] / [illegible]
که دل او در دم [illegible] / بر از آن دل نور داد [illegible]
گوید اینک [illegible] / که دل مرده [illegible]
روی با [illegible] / [illegible]

لاابالی وار ازادی کنم　وان خطاها را همه خط بر زنیم
لاابالی مرکسی را شد مباح　کش زبان نبود ز جرم و از صلاح
چون بناشی دانست میداکرچی　هست پیدا نعرهٔ شیرو کپی
انکه کلرا شاهد و خوشبو کند　هرچی را راست فضل او کند
هر شمالی را یمینی او دهد　بحر را ماء معینی او دهد
کرچی با حضرت او دانست تامن　تا ببینی دست بر دل الطفهاش
تو روا داری کران نامهٔ معین　ملکن رد از چپ در اید دی یمین
اینچنین نامه که پر ظلم و جفاست　کی بود خود در خور اندست راست
روز محشر هر نهان پیدا شود　هم ز خود هر مجرمی رسوا شود
دست و پا بدهد کواهی با بیان　بر فساد او بپیش مستعان
دست کوید من چنین دزدیده ام　لب بکوید من چنین بوسیده ام
پای کوید من شده ستم تا منی　فرج کوید من بکرده ستم زنا
چشم کوید غمزه کرده ستم حرام　کوش کوید چیده ام سوء الکلام
پس دروغ امد ز سر تا پای خویش　چون کواهی مید هد اعضای بیش

قبر

فی القبر

مصطفی روزی بکورستان برفت　با جنازهٔ یاری از یاران برفت
خاک را در کور او اکنده کرد　زیر خاک ان دانه اش را زنده کرد
این درختانند همچون خاکیان　دستها بر کرده اند از خاکدان
سوی خلقان صد اشارت میکنند　وانکه کوشستش عبارت میکنند
نیز کوشان را از ایشان بشنوند　عاقلان اواز ایشان بشنوند
با زبان سبز و با دست دراز　از ضمیر خاک میکویند راز
چون ز کورستان پیمبر باز کشت　سوی صدیقه شد و همراز کشت
چشم صدیقه چو بر رویش فتاد　پیش امد دست بر وی می نهاد
بر عمامه و روی او و موی او　بر کریبان و برو بازوی او
کفت پیغمبر چه میجوئی شتاب　کفت باران امد امروز از سحاب
جامهات می بجویم در طلب　تر نمی بینم ز باران ای عجب
کفت چه بر سر کشیدی از ازار　کفت کردم ان ردای تو خمار
کودکی در پیش تابوت پدر　زار می نالید و بر میکوفت سر
کای پدر اخر کجایت می برند　تا ترا در زیر خاکی بسپرند
می برندت خانهٔ تنک و زحیر　نی درو قالیّ و نی فرش حصیر

بچراغی در شب و نی روز نان — نی دران بوی طعام و نی نشان
نی درش معمور و نی سقف و نه بام — نی دران بهر ضیافت هیچ جام
نی دران از بهر مهمان آب جا — نی یکی همسایه کو باشد پناه
جسم تو کو بوسه گاه خلق بود — چون شود در خانهٔ کور و کبود
خانهٔ بی زینهار و جای تنگ — کاندران نی روی میماند نه رنگ
زین نسق اوصاف خانه میشمرد — واز دو دیده اشک خونین میفشرد
گفت جوحی با پدر کای ارجمند — والله این را خانهٔ ما می برند
گفت جوحی را پدر ابله مشو — گفت ای بابا نشانیها شنو
این نشانیها که گفت او یک بیک — خانهٔ ما راست بی تردید و شک
نی حصیر و نی چراغ و نی طعام — نی درش معمور و نی سقف و نه بام
زین نمط دارند بر خود صد نشان — لیک کی بینند او را طاغیان
زین عمارت کردن گور و لحد — نی بسنگ و نه بچوب و نی لبد
بلکه خود را در صفا گوری کنی — در منی او کنی دفن این منی
خاک او گردی و مدفون غمش — تا دمت یابد مددها از دمش
گورخانه قبها و کنگره — نبود از اصحاب معنی آن سره

کوتبا رنجور را خواند از کر — اندکی رنجید بدای پرمنی
کو درآمد پیش رنجور و نشست — بر سر او خوش همی مالید دست
گفت چونی گفت مردم گفت شکر — شد ازان رنجور پر آزار و نکر
بعد ازان گفتش چه خوردی گفت زهر — گفت نوشت باد افزون گشت قهر
بعد ازان گفت از طبیبان کیست او — که همی آید بچاره پیش تو
گفت عزرائیل می آید برو — گفت پایش بس مبارک شاد زی
گفت رنجور این عدو جان ماست — ما ندانستیم کو کان جفاست

بنگر اکنون زندهٔ اطلس پوش را — هیچ اطلس دست گیرد هوش را
در عذاب منکرست آن جان او — کژدم غم در دل غمدان او
از برون بر ظاهرش نقش و نگار — واز درون اندیشهایش زار زار
وان یکی بینی دران دلق کهن — چون نبات اندیشه و شکر سخن
چون بگورستان روی ای مرتضی — استخوانشان را بپرس از ما مضی
تا بظاهر بینی از مستان کور — چون فرو رفتند در چاه غرور
چشم اگر داری تو کورانه میا — ور نداری چشم دست آور عصا
آن عصای حزم و استدلال را — چون نداری دیده میکن پیشوا
هین سوار توبه شو در دزد گیر — جامها از دزد بستان باز پس
مرکب توبه عجایب مرکبست — بر فلک تازد بیک لحظه ز پست
لیک مرکب را نگه میدار ازان — کو بدزدید آن قبایت را نهان
تا بدزدد مرکبت را نیز هم — پاس دار این مرکبت را دم بدم
خواجه گفت ای پیر دانا مژده — انچه میگفتی شنیدم یک بیک
لیک با نیحی دادنم فرمان نبود — لیک اشارت لب نشانم کو بود
ما چو واقف گشته ایم از چون و چند — مهر بر لبهای ما بنهاده اند

اول آنکس کاین قیاسکها نمود — پیش انوار خدا ابلیس بود
گفت نار از خاک بی شک بهترست — من ز نار و او ز خاک اکدرست
گفت حق نی بلکه لا انساب شد — زهد و تقوی فضل را محراب شد
پور آن بوجهل شد مومن عیان — پور آن نوح نبی از گمرهان
زادهٔ خاکی منور شد چو ماه — زادهٔ آتش توی رو روسیاه
منطق الطیری بصوت آموختی — صد قیاس و صد هوس افروختی

فی القرآن

ای ... و لا تو حاد و بینی — صادقی هم خوش هم نیکبختی

کتاب القاف

تا نگردد رازهای غیب فاش / تا نگردد منهدم نظم معاش

تا نگردد هیچکس واقف بر آن / تا نسوزد پرده دعوی و دان

تا نماند در پرده غفلت تمام / تا نماند دیگ حکمت نیم خام

بر نیفتد از طبق سرپوش غیب / تا نه بیند دیدنی را چشم ریب

ما همه گوشیم کر شد نقش گوش / ما همه نطقیم اما لب خموش

ما همه عینیم کر شد نقش عین / ما همه عینیم ما بی میغ و غین

غرق دریاییم گرچه قطره ایم / جمله شمسیم گرچه ذره ایم

قناعت

از قناعت کی تو جان افروختی / از قناعتها تو نام آموختی

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج / گنج را تو وانمیدانی ز رنج

این قناعت نیست جز گنج روان / تو مزن لاف ای غم و رنج روان

تو نخوانم چیست کمتر زن بغل / چیستا انصاف بنم چیست دغل

چون قدم با شاه و بابل میزنی / چون مگس را ده هوا را میزنی

با سگان بر استخوان در چالشی / چون نزاشکم تهی در نالشی

سوی من منگر بخواری سست / تا نگویم آنچه در رگهای تست

هست قران مر ترا همچون عصا
کفرها را در کشد چون اژدها
گرچه باشی خضر بود در بر خاک
چون عصا اگر بود آن لقب ناک
سنگها ما هی گردد در کر
سالها احمد ببین تا مستقر
روی دنیا رود دم از نشان
تا قیامت میدهد آواز زن
بر فرخ نغره و با آوری زری
دائما بر سکه نام منکری
خود ملکان این معجزه چون آفتاب
صد زبان و نام او ام الکتاب
زهره نه کس را که یک حرفی از آن
یا بدزدد یا فزاید در بیان

فی قدرة الحق

چون قناعت را پیمبر گنج گفت / هر کسی را کی رسد گنج نهفت

حد خود بشناس بر بالا مپر / تا نیفتی در نشیب شور و شر

جهد کن واندر طلب سعی نما / چون نداری در توکل صبرها

گفت حق معکوس میگویی بدان / شور و شر از طمع آید سوی جان

از قناعت هیچکس بیجان نشد / واز حریصی هیچکس سلطان نشد

قدرة الحق

مقریی میخواند از روی کتاب / ماؤکم غورا ز چشمه بندم آب

آب را در غورها پنهان کنم / چشمه ها را خشک و خشکستان کنم

آب را در چشمه کی آرد دگر / جز من بیمثل با فضل و خطر

فلسفی منطقی مستهان / میگذشت از سوی مکتب آن زمان

چونکه بشنید آیت او از ناپسند / گفت آریم آب را ما با کلند

ما بزخم بیل و تیزی تبر / آب را آریم از پستی ز بر

شب بخفت و دید او یک شیرمرد / زد طپانچه هر دو چشمش کور کرد

گفت زین دو چشمه چشم ای شقی / با تبر نوری بیار از صادقی

روز برجست و دو چشم کور دید / نور فایض از دو چشمش ناپدید

یا ز فال بد شوی تا کار بشوی
یا ز معلوم آن مثنوی ای دو قوی
صحبت منکر همی آمد کرمش
غیر این ظاهر نبیند من و منش
هیچ نبد لب ذکر حق را طالب این
آن ز حکمتهای پنهان بی خبر
فائده هر ظاهری خود باطن است
هیچ نفع اندر دواها کامن است
این تفاوت نخوت بداد اندر زمان
تا نباشد اهل عرفان جهان

فی القیامة

لیک قیامت روز عرض اکبر است
عرض او خواهد که با زیب و فر است
هر که او چون بابنج و بود نیست
روز عرض نوبت رسوائی است

کر بنالیدی و مستغفر شدی | نو دریشه از کرم ظاهر شدی
لیک استغفار هم در دست نیست | ذوق توبه نقل هر سرمست نیست
زشتی اعمال و شومی جحود | راه توبه بر دل او بسته بود
از نیاز و اعتقاد آن خلیل | گشت ممکن امر صعب مستحیل
همچنان بر عکس آن انکار مرد | مس کند زر را و صلحی را نبرد
دل بنجی همچو روی سنگ گشت | چون شکافد توبه آن را بهر کشت
چون شعیبی کو که تا او از دعا | بهر کشتن خاک سازد کوه را
یا بدریوزه مقوقس از رسول | سنگلاخی مزرعی شد با وصول
کهربای مسخ آمد این دغا | خاک قابل را کند سنگ و حصی
مرغ بابیلی دو سه سنگ افکند | لشکر زفت حبش را بشکند
پیل را سوراخ سوراخ افکند | سنگ مرغی کو بالا بر زند
دم گاو کشته بر مقتول زن | تا شود زنده همان دم در کفن
حلق ببریده جهد از جای خویش | خون خود جوید ز خون پالای خویش
همچنین ز آغاز قرآن تا تمام | رفض اسباب و علت والسلام
جمله ذرات زمین و آسمان | لشکر حقند گاه امتحان

چون بدآرد روی همچون آفتاب | او نخواهد جز شب همچون نقاب
انکه سر تا پا گلست و سوسن است | پس بهار آورد او چشم روشن است
خار بی معنی خزان خواهد خزان | تا زند پهلوی خود با گلستان
تا نپوشد حسن آن و ننگ این | زانکه خر جاسد از او در کند
سگیان بر صورت گرگان کند | خشم و حرص حس مردار خوار
صورت خوکی بود در نیمار | زانیان را گند اندام نهان
خمر خواران را بود گند دهان | کند مخفی کان بها ها آید
گشت اندر حشر محسوس و پدید

باد را دیدی که با عادان چه کرد | آب را دیدی که در طوفان چه کرد
آنچه بر فرعون زد آن بحر کین | وانچه با قارون نموده است این زمین
وانچه آن بابیل با آن پیل کرد | وانچه پشه کله نمرود خورد
وانکه سنگ انداخت داودی بدست | گشت سیصد پاره و لشکر شکست
سنگ می بارید بر اعدای لوط | تا که در آب سیه خوردند غوط
گر بگویم از جمادات جهان | عاقلانه یاری پیغمبران
مثنوی چندان شود که چل شتر | گر کشد عاجز شود از بار پر
دست بر کافر گواهی میدهد | لشکر حق میشود سر می نهد
جزو جزوت لشکر او در وفاق | مر ترا اکنون مطیعند از نفاق
گر بگوید چشم را کو را فشار | درد چشم از تو بر آرد صد دمار
ور بدندان گوید او بنما وبال | پس ببینی تو ز دندان گوشمال
باز کن طب را بخوان باب العلل | تا ببینی لشکر تن را عمل
کار تو تبدیل اعیان و عطا | کار ما سهو است و نسیان و خطا
سهو و نسیان را مبدل کن بعلم | من همه جهلم مرا ده صبر و حلم
ای که خاک شوره را تو نان کنی | وانکه نان مرده را تو جان کنی

ظالم و والطبر از کر کاشید بد | مست کن ای دزد خانه او بلی
دزد و جو دماهی از او کرد | صالح و ناصالح و خوب و خوش
حامل خود از انسان کوی غالب است | چونکه زد بیش از وجود غالب است
سبز تیکان رو جوز واجب است | هم وان تصویر خرز واجب است
پس روان کو در دزد بد انجیل | کر نباشد خار دار آتش کند
چون مومن از ملامات بلس و لیس | بوده پنهان کشته پیدا چون عس
می بر بدش می شود زندش پیش | کبر و البک بگردانهای خویش

کتاب القاف

ایکه جان خیره را رهبر کنی وای که بیره را توسیبر کنی
ایکه خاک تیره را تو جان دهی عقل و حس را در وی ایمان دهی
شکر از نی میوه از چوب اوری از منی مرده بت خوب اوری
کل ز کل صفوت ز دل پیدا کنی پیه را بخشی ضیاء و روشنی
میکنی جز و زمین را اسمان میفزائی در زمین از اختران
او بصنعت از دانت و من صنم التی کو ساز دم من ان شوم
کر مرا ساغر کند ساغر شوم ور مرا خنجر کند خنجر شوم
کر مرا چشمه کند ابی دهم ور مرا ناری کند تابی دهم
کر مرا باران کند خرمن دهم ور مرا ناوک کند در تن جهم
کر مرا ماری کند زهر افکنم ور مرا یاری کند مهر اکنم
کر مرا شکر کند شیرین شوم ور مرا حنظل کند پر کین شوم
کر مرا شیطان کند سرکش شوم ور مرا سوزان کند اتش شوم
من چو کلکم در میان اصبعین نیستم در صف طاعت بین بین
نقشها کیبخبر کرباجنر در کف نقاش باشد بحضر
دمبدم در صفحه اندیشه شان مثبت و محوی می کند ان بی نشان

فی القضا و تمثیله

خشم می ارد رضا را می برد بخل میرد بد سخا را می برد
که بر دخند وصفا اردهمی بد رود عجز و عطا کاردهمی
نیم لحظه مدرکاتم شام و غد هیچ خالی نیست زان اثبات و محو

حکایت

گفت این اوباش رائی میزنید ناد را این شهر خودم قاضی کنند
دفع میکویم مرا گویند نی نیست چون تو عالم صاحب فنی
با وجود تو حرامست و خبیث کر کم از تو در قضا کوید حدیث
در شریعت نیست دستوری که ما کمتر از تو شه کنیم و پیشوا
زین ضرورت کنج و دیوانه شدم زانکروه از عجز بیکانه شدم
ظاهرا شوریده و شیدا شدم لیک در باطن همانم که بدم
عقل من کنجست و من ویرانه ام کنج اکر پیدا کنم دیوانه ام
اوست دیوانه که دیوانه نشد وین عسس را دید و در خانه نشد
دانش من جوهر امد بی عرض این نهانی نیست بهر هر غرض
قاضیی بنشانند و میکریست کفت نائب قاضیا کریه زچیست
این نه وقت کریه و فریاد تست وقت شادی و مبارکباد تست

میکند با بر سر ممبر آه او تا بود که بر جهد زان جاه او
منظری می اتیدش منزلت رامیکند روی و الیش میکند
اشک می باردچو باران از عیون خشک امیکی چو دارد او خزان
هوز بانی روی و الیش میکند رو بدرکاه مقلبش میکند
لیک خوامرا باید او علیم نور که بکو سیل پیش کرای ابطال کرد
اشطار جلتی اینکاش شد روح جبر و الیش میکند الغرض
نامدت اینک کن امد بلند انجذا از ادرا الشیطان پرست

چون ندیدی نامه کردار خویش منکر از لیس بین خزای کار خویش
نز تو ارد دوی ظاهر طاعتی نز تو اد در شب با لمس بیتی
نز تو اد در شب خفا و فا نز تو راد در روز در دفع وصبا
نز تو ر لحفظ زبان زاد ارکس نز نظر کردن بغیر بن نفس وبی
پیش حد بود باید از و دیع خویش لیک چه باشد مردن یار از خویش
از نکی راد رد با مت زاد مشاه در کف ابد نامه عصیان بیا
چون نامه نعیب بی معاصی مثل از نا جا شب

کفت او چون حکم داند بدی · درمیان آن دو عالم جاهلی
اند وخصم از واقعه خود واقفند · قاضی مسکین چه داند زان دو بند
جاهلست وغافلست از حالشان · چون رود در خونشان و مالشان
کفت خصمان عالمند وعلتی · جاهلی تو لیک شمع ملتی

قرینه

واعظی را کفت روزی سائلی · کای تو منبر را سنی‌تر قائلی
یک سؤالستم بکوای ذو اللباب · اندرین مجلس سؤالم را جواب
بر سر بارو یکی مرغی نشست · از سر و دمش کدامین بهترست
کفت اکر رویش بشهر و دم بده · روی او از دم او میدان که به
ور سوی شهرست دم رویش بده · خاک آن دم باش واز رویش بجه

کتمان

کفت پیغمبر هر آنکو سر نهفت · زود کردد با مراد خویش جفت
دانه چون اندر زمین پنهان شود · سر آن سرسبزی بستان شود
زر ونقره کر نبودندی نهان · پرورش کی یافتندی زیر کان
در میان این سه کم جنبان لبت · از ذهاب واز ذهب وز مذهبت

جمله فنون ومعصیت آن یکی · هیچ دار الحرب پر از کافری · انجمان نامه بلبل بر زوال · درعین نامه در این [illegible] · خود همین جا نامه خود در عین · دست چه [illegible] · چون نباشی [illegible] · هست [illegible] · روز محشر هر نهان پیدا شود · هم زخود هم محرمی سر برون · انچه کردی اندر این خانه نهان · روز محشر یک بیک پیدا شود · شرط روز بعث اول مردن است · زانکه بعث از مرده زنده کردن است · جمله عالم زین غلط کردند راه · کز عدم ترسند وآن آمد پناه

کاین سه را خصمست بسیار و عدو · در کمینت ایستد چون داند او
ور بکوئی با یکی دو الوداع · کل سر جاوز الاثنین شاع

فی الکسب

پس بدانکه کسبها از ضعف خاست · در توکل تکیه بر غیری خطاست
نیست کسبی از توکل خوبتر · چیست از تسلیم خود محبوبتر
پس کریزند از بلا سوی بلا · پس جهند از مار سوی اژدها
هیچ وارث روزی غیری برنداشت · هیچکس ندرود تا چیزی نکاشت
طمع خام است آن مخور خام ای پسر · خام خوردن علت آرد در بشر
کان فلانی یافت کنجی ناکهان · من همان خواهم چرا جویم دکان
کار بختست آن وآن هم نادرست · کسب باید کرد تا تن قادرست
کسب کردن کنج را مانع کی است · پا مکش از کار آن خود در پی است
تا نکردی تو کرفتار اکر · که اکر آن کردمی یا آن دکر
هر کجا بینی برهنه و بینوا · دان که او بکریخته از اوستا
تا چنان کردد که میخواهد دلش · آن دل کوربد بیحاصلش
کر چنان کشتی که استا خواستی · خویش را وخویش را آراستی

از کجا کویم علم از زیر علم · از کجا جویم سلم از زیر سلم · از کجا کویم هست از زیر هست · از کجا جویم [illegible] · کر زغیری [illegible] · کر به بینی [illegible] · هم بصورت [illegible] · زان همان [illegible] · کو بدان [illegible] · جهت آن [illegible] · چون [illegible] · در جواب [illegible] · ما [illegible] · جه خیالست [illegible] · جه خیالست [illegible] · از طبیب [illegible]

هر کرا استا گویزد در جهان / او زد ولت میکویزد این بدان
صد هزاران انبیا و رهروان / ناید اندر خاطر آن بدگمان
امید ور اکبرد که تا ریکی دهد / در دلش ادبار جز این کی نهد
بر کسی که نان خورد دلشاد او / مرگ او گردد بگیرد در گلو
پس تو ای ادبار رو نان هم مخور / تا نیفتی همچو او در شور و شر
صد هزاران خلق نانها میخورند / زور می یابند و جان می‌پرورند
تو بدان نادر کجا افتاده‌ای / گرنه محرومی و ابله زاده‌ای
این جهان پر آفتاب و نور ماه / تو بهشته سر فرو برده بچاه
کر اگر حقست کو آن روشنی / سر ز چه بردار و بنگر ای دنی
جمله عالم شرق و غرب آن نور یافت / تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت
چرخ را کن رو بیابان و کروم / کم ستیز اینجا بدان کاللج شوم
هین مگو کاینک فلانی کشت کرد / در فلان سال و ملخ کشتش بخورد
پس چرا کارم که اینجا خوف هست / پس چرا افشانم این گندم ز دست
هین مکن استیزه و رو کار کن / با توکل کشت کن بشنو سخن
هر که استیزه کند بر رو فتد / آنچنان کو بر نخیزد تا ابد

کژدها و نیشها مخموش شد / پیش بیمار و رش منکوس شد
آن همی بیند کز آن از هر او [illegible] / چشم دشمن لیک زان دو چشم دو [illegible]
و الفجر
وان عمارت کردن گور و لحد / نی ببنا است و نی چوب و لبد
بلکه خود را در صفا گوری کنی / در منی او کنی دفن این منی
خاک او گردی و مدفون غمش / تا دمت یابد مدد ها از دمش
روی صحرا است و هموار و فراخ / هر [illegible] دامنی کوه و کاخ
این بزرگ [illegible] / چون بنا ز [illegible]

وانکه او نگذاشت کشت و کار را / پر کند کوری تو انبار را
ور بغفلت ما هنیم او را چنین / پنجه مانع بر آید از زمین
که منه این سر بر این سرزیر را / هین مکن سجده مر این ادبیر را
کردمی من شرح این بس جانفزا / گر نبودی غیرت و رشک خدا
هم قناعت کن تو بپذیر این قدر / تا بگویم شرح این وقت دگر
نام خود کرده سلیمان نبی / روی پوشی میکند بر هر غبی
در گذر از صورت و از نام خیز / از لقب و از نام در معنی گریز
پس بپرس از خلق او و از فعل او / در میان خلق و فعل او را بجو
کار هر کس نیست هین درکش زمام / مسجد اقصی بساز و کن تمام
دست داد ست خدا کاری بکن / مکسبی کن یاری یاری بکن
هر که او در مکسبی پا می‌نهد / یاری یاران دیگر می‌دهد
زانکه جمله کسب ناید از یکی / هم درودگر هم سقا هم حایکی
چون بانبازیست عالم بر قرار / هر کسی کاری گزیند ز افتقار
طبل خواری در میان شرط نیست / راه سنت کار و مکسب کردنیست
نردبانهاییست پنهان در جهان / پایه پایه تا عنان آسمان

آنکه میکفی که کو آن باب بین / دست مید [illegible]
دیگر [illegible] و دام [illegible]
آنکه کشاخ آمد [illegible]
استخوان و کله ها [illegible]
چون نکو [illegible]
تا ظاهر [illegible]
چون فرو [illegible]
چشم اگر دادی [illegible]
ور ندادی [illegible]
گر چه [illegible]
زان [illegible]
تا برون [illegible]
جز شود اندر [illegible]

کتاب الکاف

هر کوه را نورد پابی دیگرست / هر روش را آسمانی دیگرست
هر یکی از حال دیگر بی خبر / ملک با پهنای بی پایان دیگر
اینند زان حیران که او زجیب خویش / وان در این حیره که چه ذوق حیتش
صحن ارض الله واسع آمده / هر درختی از زمینی سر زده
بر درختان شکر گویان برگ و شاخ / که زهی ملک و زهی عرصهٔ فراخ
بلبلان گرد شکوفه بر گره / که از آنچه می خوری ما را بده

ما که کفش بکن و نو انعوی
در بیابان فراخی می روی
انفراخی بیابان تنگ شد
زو نو زندان آمد ای بر باد
هر که در بیابان او میخ موراد کفر
کرد در الفتح الا الله بر
او بلاند که تو همچون ظالمان
از بروق در گلشن و جادو
ای لبا لطوطی گویای خوش
ای لبا شرب ز دوادو ریش
دو بکو در نشان تنعی خامش
اغوث ابنجز گو ابر بین
لبات اگر کرمان بنی خاک
پلپت با پایان حال النحال الا

کذب

تا نباشد راست کی باشد دروغ / آن دروغ از راست میگیرد فروغ
بر امید راست کج را می خرند / زهر در قندی رود آنگه خورند
گر نباشد گندم محبوب نوش / چه برد گندم نمای جو فروش
بر دروغان جمع می آید دروغ / للخبیثات الخبیثون زد فروغ
هر که او جنس دروغ است ای پسر / راست پیش او نباشد معتبر
دل فراخان را بود دست فراخ / چشم کوران را عثار سنگلاخ
هر که را دندان صدق و رسته شد / از دروغ و از خباثت رسته شد
بگشای گوش اکنون گوش دار / فهم کن امثال و معنی هوش دار

کذ

فی الکوثر

کرد مردی از سخندانی سؤال / حق و باطل چیست ای نیکو مقال
گوش را بگرفت و گفت این باطلست / چشم حق است و یقینش حاصلست
آن بنسبت باطل آمد پیش این / نسبت است اغلب سخنها ای امین

کوثر

کودکان را حرص می آرد غراد / تا شوند از ذوق دل دامن سوار
چون ز کودک رفت آن حرص بدش / برد گر اطفال خنده آیدش
گرچه میکردم چه می دیدم در این / خل ز عکس حرص بنمود انگبین
آن بنای انبیاء بی حرص بود / لاجرم پیوسته رونقها فزود
هر که را دیدی ز کوثر سرخ رو / او محمدخوست با او گیر خو
تا احب لله آیی در حبیب / کز درخت احمدی با اوست سیب
هر که را دیدی ز کوثر خشک لب / دشمنش میدار همچون مرگ و تب
زانکه او بوجهل شد یا بولهب / دور شو زو تا نیفتی در کرب
گرچه بابای تو هست و مام تو / او حقیقت هست خون آشام تو

کربلاء

زانکه باشد خفته اندر گلستان / میل گلخن کی کند چون ابلهان

ان یکی عاقلی در گشاده بود
ستم و ظلم در دلها بیان بود
نوحه چه دانی تا شوی فالشاد
زانکه پنهان است زنوها شاد
بابان این ان تنوی اندر معنا
بابلن مرغان تنوی اندر هوا
ان یکی از حقد و دیگر از رضا
ان یکی از دیو و دیگر از خدا
ان درختی خیزد از تخم نبی
واندر آن درخت دیگر از بادبی

فی القمح

که خورد دیو گندم با ورق
لنکند سو که مرد کمتر دروغ
چونکه دیو بی کند بیدار دروغ
تو منتقر از مکر دیو کنده بیدم

کتاب الکاف

چون کند مستقی از آب اجتناب　　چون کند مخمور دوری از شراب

سیر نبود هیچ عاشق از حبیب　　صبر نکند هیچ رنجور از طبیب

عاشق از معشوق کی باشد جدا　　چون با او بیند همه کون و مکان

هیچکس بر غیر حق عاشق نشد　　واقف آن سر بجز خالق نشد

باب زنده کی کر گشت باد　　مرده را کی در کشاند در کنار

مرده را کس در کنار دارد مگر　　کو ندارد از جهان جان خبر

کعبه

جانب کعبه برفت پای پیل　　با همه لشکر نی کثیر و نی قلیل

گفتی که خشک شد پاهای او　　با بمرد اینجان هول افزای او

پیل را حق جان اگر میکند　　وانچنان را کول و کره می کند

چونکه کردندی سرش سوی یمن　　پیل بر صد اسبه کشتی گام زن

حس پیل از زخم عنبا گاه بود　　چون بود حس ولی با ورود

ابرهه با پیل بهر ذل بیت　　آمده تا افکند حق را چو میت

تا حریم کعبه را ویران کند　　جمله را زان جای سرگردان کند

تا همه زوار کرد او شند　　کعبه او را همه قبله کنند

داد خبر

فی کاشان

واز عرب کینه کشانند و کوند　　کر چرا در کعبه ام آتش زنند

عین سعیش عزت کعبه شده　　موجب اعزاز آن بیت آمده

مکیان را عز یکی بد صد شده　　تا قیامت عزشان ممتد شده

او و کعبه اش مشهود مخوف تر　　از چه است این از عنایات قدر

از جهاز ابرهه همچون دده　　آن فقیران عرب منعم شده

او کمان برده که لشکر می کشد　　بهر اهل بیت خود زر می کشد

اندر این فتح عزایم وان همم　　در تماشا بوده برده هر قدم

کاشان

کو عمر نامی تواند در شهر کاش　　کس بنفروشد بصد دانگ لواش

چون بگید کان یکی عمر رو　　این عمر را نان فروشید از کرم

او بگوید رو بدین دیگر دکان　　زان یکی نان به کزینجا ماتان

کر نبودی احول او اندر نظر　　او بگفتی هست دکان دگر

پس زدی اشراق این تا احولی　　بردل کاشی شدی عمر علی

این ازینجا گوید آن خباز را　　این عمر را نان فروش ای نانوا

چون شد او هم عمر از احولی　　دو کشید آن تا نگه هست آن علی

چونکه اسرارت نهان در دل شود
آن مرادت زودتر حاصل شود
دانه ها چون در زمین پنهان شود
سر او سرسبزی بستان شود
زرو نقره گر نبودندی نهان
پرورش کی یافتندی زیر کان
هر که را اسرار حق آموختند
مهر کردند و دهانش دوختند

پس فرستادش بدکان بعید
نان زنبیلش روی او اندرکشید

گر عمر را نان ده ای انباز من
واز بعتی فهم کن زاو از من

او همت زانو حوالت میکند
هین عمر آمد کر تا بر نان زند

چون بیک دکان عمر بود بر رو
در همه کاشان زنان محروم شو

ور بیک دکان علی گفتی بگیر
نان از آنجا بی حواله بی زحیر

کوسج

گفت آخر من کجا یادم شدن
گر بهر جامه رو مرد من ممتحن

چون تو زندیقی پلیدی ملحدی
می برآرد سر ببیشم چون ددی

بعد از آن کودک بگوید بنگریست
گفت او با این دو مو از غم گریست

فارغ است از خشک و از بسیار خشت
وز چو تو مادر فروش کنگ زشت

فی الکب

گفت پیغمبر باواز بلند
با توکل زانوی اشتر ببند
رمز الکاسب حبیب الله شنو
از توکل در سبب کاهل مشو

بر زنخدان چار مو بهر چون
بهتر از سی خشت بیرامون کون

ذره سایه عنایت بهتر است
از هزاران کوشش طاعت پرست

زانکه شیطان خشت طاعت برکند
گر دو صد خشت است خود را ابتر کند

یا عنایت او ندارد زهره
تا بیا زد خویش را بهره

خشت اگر پر بد نهاده توات
اندر وسه موا ز عطاء النوات

درجهد

رو توکل کن تو با کسب ای عمو
جهد میکن کسب میکن مو بمو
جهد کن جدی نما تا وارهی
جهد کن جدی نما تا وارهی
از جهالت و از ضعف و غافلی
پس بدانکه کسبها از ضعف خاست
در توکل تکیه بر غیری خطاست
نیست کسبی از توکل خوبتر
چیست از تسلیم خود محبوبتر
کر نبودی خلق محجوب از خلقان
هم شب از حرص و حسد خود را بکش
وز هوس و از حرص سود اندر خوش
هر کسی داد نیابد جو بجو
تا رهند از حرص خود دیک ساعتی

در حقیقت هر یکی مورا از آن
خود منکر همچو کوهی دانکان

در حقیقت هر یک از آن نمو کهیت
کان امان نامه وصله شافعیست

فی اللسان

ظالم آن قومی که چشمان دوختند
وز سخنها عالمی را سوختند

عالمی را یک سخن ویران کند
روبهان مرده را شیران کند

جانها در اصل خود عیسی دمند
یکزمان زخمند و دیگر مرهمند

من پشیمان گشتم این گفتن چه بود
لیک چون گفتم پشیمانی چه سود

نکته کان جست ناگه از زبان
همچو تیری دان که جست آن از کمان

وانگردد از ره آن تیر ای پسر
بند باید کرد سیلی را ز سر

چونکه بگذشت از سر جهانی را گرفت
گر جهان ویران کند نبود شگفت

ای زبان تو بس زیانی مر مرا
چون توئی گویا چه گویم من ترا

ای زبان هم آتش و هم خرمنی
چند این آتش درین خرمن زنی

در نهان جان از تو افغان میکند
گرچه هر چه گوییش آن میکند

ای زبان هم گنج بی پایان توئی
ای زبان هم رنج بی درمان توئی

هم صفیر و خدعه مرغان توئی
هم انیس و ظلمت کفران توئی

کتاب اللام

هم خفر و رهبر مرغان توئی   هم انیس و وحشت هجران توئی

چند امانم میدهی ای بی امان   ای توزه کرده بکین من کمان

آدمی مخفیست در زیر زبان   این زبان پرده است بر درگاه جان

چونکه بادی پرده را در هم کشید   سر صحن خانه شد بر ما پدید

کاندران خانه گهر یا گندم است   گنج زر یا جمله مار و کژدم است

یا دران گنجست و ماری بر کران   زانکه نبود گنج زر بی پاسبان

بی تأمل او سخن گفتی چنان   کز پس پانصد تأمل دیگران

گفتی اندر باطنش دریاستی   جمله دریا گوهر گویاستی

داحة الانسان فی حفظ اللسان

بهر این گفتند اکابر در جهان

در حدیث آمد که تسبیح از ریا   همچو سبزه گولخن دان ای کیا

جوش نطق از دل نشان دوستیست   بستگی نطق از بی الفتیست

دل که دلبر دید کی ماند ترش   بلبلی گل دید کی ماند خمش

ماهی بریان ز آسیب خضر   زنده گشت و سوی دریا شد مقر

یار چون با یار خوش بنشسته شد   صد هزاران لوح سر دانسته شد

چونکه وفضی آمد اینک ابر او … ان صالح … ان الیس دل … باغ و آب … قد شادی میوه … انعم … ان وحی … میشه اموختی در کسب … خیانت اندر … درجهان … چون برون آئی از آنجا … میشه آموز کاندر آخرت … و اندر آبد … زین جهان شهوت … نامه … خشم گفتا … پیش ان …

لباس ..

چون

فی اللیلة القدر

چون طمع بستی تو از انوار هو   مصطفی گوید که ذلت نفسه

نور بی سایه لطیف و عالی است   آن مشبک سایه غربالی است

عاشقان عریان همی خواهند تن   پیش عریانان چه جامه چه بدن

روزه داران را بود آن نان خوان   خر مگس را چه ابا چه دیگدان

فی لیلة القدر

خوش شب قدر است در شبها نهان   تا کند جان هر شبی را امتحان

نی همه شبها بود قدر ای جوان   نی همه شبها بود خالی از آن

فی اللوح المحو و الاثبات

نقشها گر بیخبر گر باخبر   در کف نقاش باشد محتضر

دمبدم در صفحهٔ اندیشه شان   مثبت و محوی میکند آن بی نشان

خشم می آرد رضا را می برد   بخل می روید سخا را می برد

کی برد حقد و صفا آرد همی   بد رود عجز و عطا کارد همی

نیم لحظه مدرکاتم شام و غد   هیچ خالی نیست زان اثبات و جد

فی اللواطة

فاعل و مفعول در دوزخ شما   رو سیاهند و خجل و شرمسار

کودکان با زنند در بازیگری … سود نبود جز که نظل زمان … شب شود در خانه آید بی کنیز … کودکان رفته غافل … اینجهان بازی گرست و مرگ شب … باز گردی کیسه خالی پر تعب … سوی خانه کودکان … با فغان و اخر … گسب فانی خواهد … چند کس خس کنی … نقد خس … حیله و مکری … راه زوری … هر که زان … دیگر

کتاب الهم

دهر زده و دهرن یقین در حکم داد	در چه بعد ند و در بنس المهاد
کولرا و غولرا کورا فریفت	از خلاص و فوز میباید شکیفت
هم خر و خر کر اینجا در کلند	غافلند اینجا و انجا افلند
خر کسانیرا کر وا کردند از ان	در بهار فضل اید از خزان
توبه ارند و خدا توبه پذیر	امر او گیرند و او نعم الامیر

موعظه

محرم این هوش جز بیهوش نیست	مر زبانرا مشتری جز گوش نیست
گر نبودی ناله نی را اثر	نی جهان را پر نکردی از شکر
صد هزاران مرد ترسا سوی او	اندک اندک جمع شد در کوی او
او بیان میکرد با ایشان فصیح	دائما از افعال و اقوال مسیح
او بیان میکرد با ایشان براز	سر انگلیون و زنار و نماز
او بظاهر واعظ احکام بود	لیک در باطن صفیر و دام بود
در درون سینه مهرش کاشتند	نایب عیسیش می پنداشتند
او بسر دجال یک چشم لعین	ای خدا فریاد رس نعم المعین
صد هزاران دام و دانه است ای خدا	ما چو مرغان حریص بی‌نوا

دمبدم

هر کرا او بشنه داد و طلب
از ده کب و تعب با رنج و تب
اطلبوا الارزاق من اسبابها
ادخلوا الاوطان من ابوابها
شاه و سلطان و رسول حق کنون
هست داود نبی ذوفنون
[illegible]
هر کرا بهر کاری باشد [illegible]

فی الموعظة

دمبدم پا بسته دام نویم	هر یکی گر باز و سیمرغی شویم
میرهانی هر دمی ما را و باز	سوی دامی میرویم ای بی‌نیاز
هر کرا صاحب ذوق بود از گفت او	لذتی میدید و تلخی جفت او
نکته ها میگفت او امیخته	در جلاب و قند زهری ریخته
هان مشو مغرور زانگفت نکو	زانکه دارد صد بدی در زیر او
او چو باشد زشت گفتش زشت دان	هر چه گوید مرده از انست جان
گفت انسان پاره انسان بود	پاره از نان یقین که نان بود
وان علی فرمود نقل جاهلان	بر مزابل همچو سبزاست ای فلان
بر چنان سبزه هر انکو بر نشست	بر نجاست بی شکی بنشسته است
باید شر خود را لبش از حدث	تا نماز فرض او نبود عبث
ان امیران در شقاعت امدند	وان مریدان در ضراعت امدند
کاینچه بد بختی است ما را ای کریم	از دل و دین مانده ما بی تو یتیم
تو بهانه میکنی و ما ز درد	می زنیم از سوز دل دمهای سرد
ما بگفتار خوشت خو کرده‌ایم	ما ز شیر حکمت تو خورده‌ایم
الله الله این جفا با ما مکن	لطف کن امروز و فردا مکن

[illegible]

کتاب الحلم

میبدهد دل مر تورا کاین نیکلان | بی تو کردند اخر از بیحاصلان
جمله در خشکی چو ماهی میطپند | ابر بگشا زجو بر دار بند
ایکه چون تو در زمانه نیست کس | الله الله خلق را فریاد رس
دیو را نطق تو خامش میکند | گوش ما را گفت تو هش میکند
گوش ما هوش است چون گویا توی | خشک ما بحر است چون دریا توی
با تو ما را خاک بهتر از فلک | ای سماک از تو منور تا سمک
بی تو ما را بر فلک تاریکیست | با تو ایمه این زمین تاریکیست
با مه روی تو شب تاریکیست | روز را بی نور تو تاریکیست
با تو بر خاک از فلک بردیم دست | بر سما ما بی تو چون خاکیم پست
صورت رفعت بود افلاک را | معنی رفعت روان پاک را
صورت رفعت برای جسمهاست | جسمها در پیش معنی اسمهاست
الله الله یکنظر بر ما فکن | لا تقنطنا فقد طال الحزن
نکتهها چون تیغ پولادست تیز | گر نداری تو سپر واپس گریز
پیش این الماس بی اسپر میا | کز بریدن تیغ را نبود حیا
زین سبب من تیغ کردم در غلاف | تا که کژ خوانی نخواند بر خلاف

دش

فی الموعظه

دشمن ارچه دوستانه گویدت | دام دان گرچه ز دانه گویدت
گر ترا قندی دهد آن زهر دان | گر بتو لطفی کند آن قهر دان
چون قضا اید نبینی غیر پوست | دشمنانرا باز نشناسی ز دوست
چون چنین شد ابتهال اغاز کن | ناله و تسبیح و روزه ساز کن
ناله میکن کای تو علام الغیوب | زیر سنگ مکر بد ما را مکوب
ای برادر عقل یکدم با خود آر | دمبدم در تو خزانست و بهار
باغ دلرا سبز و تر و تازه بین | پر ز غنچه و ورد و سرو و یاسمین
زانبهی برگ پنهان گشته شاخ | زانبهی گل نهان صحرا و کاخ
این سخنها که از عقل کلست | بوی ان گلزار و سرو و سنبلست
بوی گل دیدی که انجا گل نبود | جوش مل دیدی که انجا مل نبود
بو قلاووزست و رهبر مر ترا | می برد تا خلد و کوثر مر ترا
فصل باران بهاری باد رخت | اید از انفاسشان ما نیکبخت
گر درخت خشک باشد در مکان | عیب آن از باد جان افزا مدان
باد کار خویش کرد و بر وزید | انکه جانی داشت بر جانش گزید
وانکه جامد بود خود واهم نشد | وانی انجا که او عارف نشد

از حدیث اولیاء نرم و درشت | تن مپوشان زانکه دینت راست پشت
گرم گوید سرد گوید خوش بگیر | تا ز سرد و گرم بجهی وز سعیر
گرم و سردش نو بهار زندگیست | مایهٔ صدق و یقین و بندگیست
زانکه زان بستان جانها زنده است | زان جواهر بحر دل آکنده است
اینسخن شیراست در پستان جان | بی کشنده خوش نمی گردد روان
مستمع چون تشنه و جوینده شد | واعظ ار مرده بود گوینده شد
مستمع چون تازه آید بی ملال | صد زبان گردد بگفتن گنگ و لال
چونکه نامحرم درآید از درم | پرده در پنهان شوند اهل حرم
ور درآید محرمی دور از گزند | برگشایند آن ستیران روی بند
هرچه را خوب و کش و زیبا کنند | از برای دیدهٔ بینا کنند
کی بود آواز چنگ از زیر و بم | از برای گوش بی حس اصم
مشک را حق بیهده خوش دم نکرد | بهر حس کرد و پی اخشم نکرد
نای را حق بیهده خوش دم نکرد | بهر انس آمد پی اهرم نکرد
حق زمین و آسمان بر ساخته است | در میان بس نار و نور افراخته است
این زمین را از برای خاکیان | آسمان را مسکن افلاکیان

کاولیا یابد ز بیم و زخم سخت
نی برای بردن گردون درخت
لیک خود دادش خسی خوی و بیج
تا مصالح صالح آید در تبیع
همچنین هر کاسبی اندر دکان
بهر خود کوشد نه اصلاح جهان
هر یکی بر درد جوید مرهمی
در تبع قایم شده زان عالمی
حق ستون این جهان از ترس ساخت
هر یکی از ترس جان در کار باخت
حمد ایزد را که ترسی را چنین
کرد او معمار و اصلاح زمین
پس حقیقت بر همه حاکم کسیست
که قریبست او اگر محسوس نیست

مرد سفلی دشمن بالا بود | مشتری هر مکان پیدا بود
شرح میخواهد بیان این سخن | لیک میترسم ز اسرار کهن
فهمهای کهنه کوته نظر | صد خیال بد درآرد در فکر
بر سماع راست هر کس چیر نیست | لقمهٔ هر مرغکی انجیر نیست
خاصه مرغ مرده پوسیده | پر خیالی اعمی بی دیده
نقش ماهی را چه دریا و چه خاک | رنگ هندو را چه صابون و چه زاک
قابل اینگفتهها شو گوشدار | تا کز از زر سازمت من گوشوار
گوشواره چه که کان زر شوی | تا بماه و تا ثریا بر شوی
اولا بشنو که خلق مختلف | مختلف جانند چون یا تا الف
در حروف مختلف شور و شکیست | گرچه از یک رو ز سر تا پا یکیست
همچنین مه را ز اختر نکتهاست | او میان اختران بهر سخاست
امر شاورهم پیمبر را رسید | گرچه رایی نیست رایش را زند
در ترازو جو رفیق زر شده است | نی از آنکه جو چو زر جوهر شده است
روح قالب را کنون همره شده است | مدتی سگ حارس درگه شده است
اینکه نوجست بیرون از غلاف | آینه و میزان کجا گوید خلاف

همت او ماند در کنج ای عبوس
تا نگردی فارغ از تشنیع و بوس
في الكذب
چون ظرافتها بتان اصل و فروع
دل نیاراید ز گفتار دروغ
کذب چون خس باشد و دل چون دهان
خس نگردد در دهان هرگز نهان
تا در او باشد زبان می‌زنی
تا بدانش از دهان بیرون کنی
خاصه که افتد خسی در چشم باد
چشم افتد در نم و بستن گشاد
ما پس آن خس را از بیم اکنون کنیم
تا دهان و چشم زین خس وارهد
في الكظم
زینهار ای جان تو از بوجهل بگذر
ور نفتی کز نبی هاشم

اینه ومیزان کجا بندد نفس / بهر ازاد وجبای هیچ کس
اینه ومیزان محکهای سنی / کر دو صد سالش تو خدمتها کنی
کاز برای من بپوشان راستی / بل فزون بنما ومنما کاستی
اوت کوید دلش وسلت برخند / اینه ومیزان وانکه دیو وبند
چون خداما را برای ان فراخت / کر بما بتوان حقیقت را شناخت
این نباشد ماچه باشیم ای جوان / کی شویم ایین روی نیکوان
لیک درکش در بغل ائینه را / کز تجلی کرد سینا سینه را
کر طبیب کویدت ای بخور زاد / از عسل پرهیز کن هین هوش دار
کر جوابش کوئی از جهل ابقم / کر چرا تو میخوری بی ترس وبیم
کویدت درد الحکیم نکته دان / کج قیاسی کرده چون ابلهان
درتو علت می فروزد همچو باد / هین مکن ما باز هیزم را نو باد
زاید واتش خانات ویران شود / قالب زنده از ان بیجان شود
اینبد درمن از نار بت هست از همچو نو / نار صحت دذن افزاید سرود
کوش دارای احول اینها را / داروی دیده بکش از راه کوش
بس کلام پاک دردلها کور / می نیابد میرود تا اصل نور

کفت احمد مرورا کای بی شیم
وانت کفش کرچه کفر افزا ئینی
دید صد نقش بلکشای اقاب
نی زشرقی نی زغرب خوش تاب
کفت احمد راست کفتی ای عزیز
ابر قصه تو ذدنیا ندرخیز
حاضران کفتند کاصد الوری
راستکو کفتی دو ضد کو احوا
کفت من ائینه ام مصقول دست
ترک وهندو در من ان بیند کهست
هر کرد ائینه باشد پیش رو
زشت وخوب خوبش را بیند دراو
اینچه ذات است اینکه ذات وفنا
مانیه اندر دما خوشتن

وانفرز

وان فسون دیو در دلهای کژ / میرود چونکفش کژ در پای کژ
کرچه حکمت را بتکرار اوری / چون تو نا اهلی شود از تو بری
کرچه بنویسی نشانش میکنی / ور چه میلافی بیانش میکنی
اوز تو رو در کشد ای پر ستیز / بندها را بکسلد وز تو کریز
ور نخوانی و ببیند سوز تو / علم باشد مرغ دست اموز تو
او نپاید پیش هر نا اوستا / همچو باز شه بخانه روستا
باز در ویرانه جغدان فتاد / راه را کم کرد و در ویران فتاد
باز کوید من چه درخورد جغد / صد چنین ویران رها کردم بجعد
من نخواهم بود اینجا میروم / سوی شاهنشاه راجع میشوم
خویشتن مکشید ای جغدان که من / نی مقیم میروم سوی وطن
اینخراب اباد در چشم شماست / ورنه ما را ساعد شه بازجاست
جغد کفتا باز حیلت میکند / تا ز خان ومان شما را بر کند
خانهای ما بکیرد او بمکر / بر کند ما را بسالوسی ز وکر
می نماید سیرچشمی این حیلت پرست / والله از جمله حریصان بدتر است
او خورد از حرص طین را همچو دبس / دنبه مسپارید ای یاران بخرس

کند کفر تو جهان کنده کرد
کفر تو دنیا دنی را زند کرد
لیک غش خوانده است انکار خدا
این نجاست نیست در ظاهر روا
ظاهر کافر ملوث نیست زان
این نجاست هست در اخلاق ودین
این نجاست ظاهر از ابی رود
این نجاست باطنی افزون شود
این نجاست بویش اید بیست کام
وان نجاست بویش از ری تا بشام
انچه میکویم بقدر فهم تست
مردم اندر حسرت فهم درست
فی الکلام
ظالم انفوس میکند چشمها دو خشد
وازینخها عالم پر از نو خشد

عالمی را یک سخن ویران کند
روبهان مرده را شیران کند
ناطقه چون فاضح آمد عیب را
میدراند پرده های غیب را
وان فنون بودی درو های کز
میرود چون کفش کژ در پای کژ
کو چه حکمت را اندر او ری
چون تو نا اهلی شود از تو بری
چون نطق از دل ان دو
چون نطق ازیران فی ...
لب بکی نطق ... ماند پیش
دل کرد دلبر دید کی ماند خمش
مای کل ... کی ماند خمش
یاد یار خوش نقشه ... شد
صد هزاران لوح سر دانسته شد

کفت از اقرار عالم فارغم — انکه حق باشد کواه او را چه غم
کر خفاشی را ز خورشیدی خورست — اندلیل آمد که ان خورشید نیست
نفرت خفاشکان آمد دلیل — کر منم خورشید تابان جلیل
کر کلابی را جعل راغب شود — ان دلیل ناکلابی می بود
کر شود قلبی خریدار محک — در محکیش در آید نقص و شک
دزد شب خواهد نه روز این را بدان — شب نیم روزم که تابم در جهان
فارقم فاروقم و غربال وار — تا که کاه از من نمی یابد گذار
ارد را پیدا کنم من از سبوس — تا نمایم این نقوش از نفوس
من چو میزان خدایم در جهان — وانمایم هر سبک را از کران
کاو را داند خدا کوساله — خر خریداری و در خور کاله
من نه کاوم تا که کوساله ام خرد — من نه خوارم کاشتری از من چرد
او کمان دارد که بر من جور کرد — بلکه از اینه من روفت کرد
تا نکیرد مادرانرا درد زه — طفل در زادن نیابد هیچ ره
این امانت در دل و دلها حامله است — این نصیحتها مثال قابله است
قابله چکند چو زن را درد نیست — درد باید درد کودک را رهی است

انکه او بی درد باشد رهزنست — زانکه بی دردی انا الحق کفتنست
ان انا بی وقت کفتن لعنتست — وین انا در وقت کفتن رحمتست
ان انا منصور رحمت شد یقین — وان انا فرعون لعنت شد ببین
هر طرف غولی همی خواند ترا — کای برادر راه خواهی هین بیا
رهنمایت هر هت باشم رفیق — من قلاوزم درین راه دقیق
نی قلاوزست و نی ره داند او — یوسفا کم رو سوی این کرک خو
ناصحانشان در نصیحت آمدند — از فسوق و کفر مانع میشدند
قصد خون ناصحان میداشتند — تخم فسق و کافری میکاشتند
چون قضا آید شود تنک این جهان — از قضا حلوا شود رنج دهان
کفت اذا جا القضا ضاق الفضا — یحجب الابصار اذ جاء القضا
چشم بسته میشود وقت قضا — تا نبیند چشم کحل چشم را
ان یکی مرد دو مو آمد شتاب — پیش یک ایینه دار مستطاب
کفت از ریشم سفیدی کن جدا — که عروس نو کزیدم ای فتی
ریش او ببرید و کل پیشش نهاد — کر تو بکزین چون مرا کاری فتاد
این سؤال وان جواب است ان کزین — که سر اینها ندارد مرد دین

نوح محفوظات هیانا ...
راز ... نماید اشکار
هادی راه است یار اندر قدوم
مصطفی زین کفت اصحابی نجوم
نجم اندر ریک و دریا رهنماست
چشم اندر نجم نه کو مقتداست
چشم را با روی او میدار جفت
کرد منکیزان ز راه بحث و کفت
زانکه کردد نجم پنهان زان غبار
چشم بهتر از زبان با عثار

فی تمثیل الغایب

چون شب ... از همه مستور شد
لاجرم ... نور شد
اسم اعظم چونکه کس نشناسدش
سروری بر کل اسما باشدش

ور بگویی نکته بکر لطیف | بعد درکش گشت بند و کثیف
گر من این را بشنیدم کهنه شد | چیز دیگر گو بجز آن ای عضد
چیز دیگر تازه و نو گفته گیر | باز فردا زو شوی زار و نفیر
دفع علت کن چو علت خوش شود | هر حدیث کهنه پیشت نو شود
ما طبیبانیم و شاگردان حق | بحر قلزم دید ما را فانفلق
آن طبیبان طبیعت دیگرند | که بدل از راه نبضی بنگرند
ما بدل بی واسطه خوش بنگریم | کز فراست ما بعالی منظریم
آن طبیبان غذایند و ثمار | جان حیوانی بدیشان استوار
ما طبیبان فعالیم و مقال | ملهم ما پرتو نور جلال
آن طبیبانرا بود بولی دلیل | وین دلیل ما بود وحی جلیل
دست مزدی می نخواهیم از کسی | دست مزد ما رسد از حق بسی
هین صلا بیماری ناسور را | داروی ما یک بیک رنجور را
کرد عالم پر بود خورشید نور | چون روی در ظلمتی مانند کور
بی صنیعی از آن نور عظیم | بسته روزن باشی از ماه کریم
تو درون چاه رفتستی ز کاخ | چه گنه دارد جهانهای فراخ

تا تو هم از خلق پنهانی همی | لیلة القدری و اسم اعظمی

في الموعظة

بر سریری خفته بد آن نیکنام | طقطق و های و هوی شب ز بام
گامهای تند بر بام سرا | گفت با خود این چنین زهره کرا
بانگ زد بر روزن قصر او که کیست | این نباشد آدمی ماناپریست
سر فرو کردند قومی بوالعجب | ما همی گردیم شب بهر طلب
هین چه می‌جویید گفتند اشتران | گفت اشتر بام بر کی جست هان
پس بگفتندش که تو بر تخت جاه | چون همی جویی ملاقات اله

في الموعظة

جانکه اندر وصف گرگی ماندهٔ | چون ببیند روی یوسف را نکو
لحن داودی بسنگ و که رسید | گوش آن سنگین دلان کر شنید
آفرین بر عقل و بر انصاف باد | هر زمان والله اعلم بالرشاد
آن یکی گوید در این ره هفت روز | نیست آب و هست ریگ پای سوز
آن یکی گوید دروغ است این بدان | کو بهر شب چشمه بینی روان
حزم آن باشد که برگیری تو آب | تا رهی از ترس و باشی در صواب
گر بود در راه آب این را بریز | ور نباشد وای بر مرد ستیز
هین گلوی خود مبرید ای مهان | از چنین لقمه رسیده بادهان
راههای صعب پایان برده‌ایم | ره بر اهل خویش آسان کرده‌ایم
هین بجویید از نجوم سعد را | زانکه در ظلمت درید و هر جا
هر که ما را گشت پیرو باز رست | از عذاب نار در جنت نشست
وانکه نشنید از شقاوت پند ما | در عذاب جاودان شد مبتلا
گر تو جایی حشمه باشی با خطر | اژدها در قصد تو آید ببر
مهربانی مر ترا آگاه کرد | که بجه زود ار نه اژدرهات خورد
تو بگویی فال بد چون میزنی | فال چه برجه ببین در روشنی

خوردها باید دگر او را کلید | چون پری از آدمی شد ناپدید

في المصاحبة

جان ما در چشم روشن گوید | خرم و حیرت از او نفزاید
ور بدی را گوید اغماد در جهاد | کز ملک نجیاام شد لیک نزاد
از زن دیگر اگر آورده | بروی این جور و جفا کم کرده
هست مادر نفس و بابا عقل زاد | اولش تنگی و آخر بس گشاد
حکمت خود در قضا داد و قدر | کرده ما را عاشقان یکدگر

جمله اجزای جهان زان حکم پیش / جفت جفت و عاشقان جفت خویش
هست هر جفتی ز عالم جفت خواه / راست همچون کهربا و برگ کاه
اسمان کوید زمین را مرحبا / با توام چون اهن و اهن ربا
اسمان مرد و زمین زن در خرد / هرچه او انداخت اومی پرورد
چون نماند کرمیش بفرستد او / جان نماند تریش و نم بدهد او
یکزمانی صحبت با اولیا / بهتر از صد ساله طاعت بی ریا
کر تو سنک خاره و مرمر بوی / چون بصاحبدل رسی کوهر شوی

ازمیان فال بد من خود ترا / می رهانم می برم سوی سرا
چون نبی اکه کننده اش از نهان / کو بدید انچه ندید اهل جهان
کر طبیبی کویدت غوره مخور / کر چنین رنجی برارد از تو سر
تو بکوئی فال بد چون میزنی / پس تو ناصح را مؤثم میکنی
ور منجم کویدت امروز هیچ / انچنان کاری مکن اندر بسیج
زانکه بنکو بنت روز امروزها / تا نکردی نادم و خاسر دران
اینکه نصح ناصحان را نشنوی / فال بد با تست هر جا میروی
افعیی بر پشت تو بر میرود / او زیاپی ببندت اگر کند
کویدش خاموش غمکینم مکن / کوید او خوش باش خود رفت
چون زند افعی دهان بر کردنت / تلخ کردد جمله شادی کردنت
پس بدو کوئی همین بود ای فلان / چون نبد دیدی کریبان در فغان
باز بالا بر تو سنک میزدی / تا مرا از جد نمودی ان بدی
او بکوید نی کر می ازرده / تو بکوئی نی کر شادم کرده
کفت من کردم جوانمردی بپند / تا رهانم مر ترا زین خشک بند
کز لئیمی حق ان نشناختی / مایه ایذا و طغیان ساختی

کفت پیغمبر که ان فی البیان / سحرا و حق کفت آن خوش پهلوان
لیک سحری دفع سحر ساحران / مایه تریاک باشد در بیان
ان بیان اولیاء و اصفیاء / کز همه اغراض نفسانی جدا است
زان همی خندم من از زنجیرتان / کر بکردم ناکهان شبکیرتان
زان همی خندم که از زنجیر و غل / میکشمتان سوی سرو و سنبل
ای عجب کز اتش بی زینهار / بسته می ارمتان تا سبزه زار
از سوی دوزخ بزنجیر کران / می کشمتان تا بهشت جاودان
هر مقلد را دران ره نیک و بد / همچنان بسته بحضرت می کشد
جمله در زنجیر بیم و ابتلا / میروند این ره بغیر اولیا
ان یکی واعظ چو بر منبر بدی / قاطعان راه را داعی شدی
دست بر میداشت یا رب رحم ران / بر بدان و مفسدان و طاغیان
بر همه تسخرکنان اهل خیر / بر همه کافردلان اهل دیر
می نکردی او دعا بر اصفیا / می نکردی او جز خبیثان را دعا
مر ورا کفتند کاین معهود نیست / دعوت اهل ضلالت جود نیست
کفت نیکوئی ازینها دیده ام / من دعاشان زین سبب بکزیده ام

مهر پاکان در میان جان نشان / دل مده الا بمهر دلخوشان
دل ترا در کوی اهل دل کشد / تن ترا در حبس آب و کل کشد
دست زن در دامن صاحبدلی / تا ز افضالش بیابی مقبلی
صحبت صالح ترا صالح کند / صحبت طالح ترا طالح کند
اغنیا انهم که خود را نیشند / در وجود زنده پیوسته شد
وای انزنده که با مرده نشست / مرده کشت و زندگی از وی بجست
چون در قران حق بکریختی / با روان انبیا امیختی

کتاب الیم

خبث وجود وظلم چندان ساختند | کرم را از شر بجنبر انداختند
چون برغانت فرستاده است حق | لحن هر مرغی بداده ست سبق
مرغ جبر را زبان جبر کو | مرغ پراشکسته را از صبر کو
مرغ صابر را تو خوشدار و معاف | مرغ عنقا را بخوان اوصاف قاف
مر کبوتر را حذر فرما ز باز | باز را از حلم کوی و احتراز
وانخفاشی را که ماند او بینوا | می کنش با نور جفت و آشنا
کبک جنگی را بیاموزان تو صلح | مرخروسان را نما اشراط صبح
همچنین میرو ز هدهد تا عقاب | ره نما والله اعلم بالصواب
بند کفش با جهول خوابناک | تخم افکندن بود در شوره خاک
چاک حمق وجهل نپذیرد رفو | تخم حکمت کم دهش ای نیک خو
زانکه جاهل جهل را بنده بود | چونکه تو پندش دهی او نشنود
بلکه ان غدار وان طاغی بود | لاف شرکت میزنی باغی بود
گر بکشتم من عوانی را بهو | نی برای نفس کشتم نی بلهو
من زدم مثنی و ناکرا و فتاد | انکه جانش خود نبد جانی بداد
من سکی کشتم تو مرسل زادگان | صد هزاران طفل بیجرم و زنان

هست وان حالها که انبیا
ماهیان بحر پاک کبریا
لیک تو هر حجتی که میجوی ...
محو او باش و صفات او ببین
نور خواهی مستعد نور شو
دور خواهی خویش بین و دور شو
او جبانست و بحیلتهای ال...
کی جوان نو کند پیر زال
طیبات از بهر کی للطیبین
خوب خوبی ... ناظر ...
در هر انجیر نکته تو ...
میکند با جنس ...
درجهان هر جزو ...
کرم کو ...

د

فی الموعظة

کشته وخویشان در گردنت | تا چه اید بر تو این خون خوردنت
کشته ذریت یعقوب را | بر امید قتل من مطلوب را
موسیا در پیش فرعون زمن | نرم باید گفت قولا لینا
اب را در روغن جوشان کنی | دیگدان و دیگ را ویران کنی
نرم گو لیکن مگو غیر صواب | وسوسه مفروش در لین الخطاب
وقت عصر امد سخن کوتاه کن | ای که عصرت عصر را اگاه کن
دعوی پیغمبری با این گروه | همچنان باشد که دل جستن ز کوه
کس ز کوه و سنگ عقل و دل بجست | فهم و ضبط نکته مشکل بجست
هرچه گویی باز گوید که همان | میکند افسوس چون مستهزئان
از کجا اینقوم و پیغام از کجا | از جمادی جان کرا باشد رجا
گر تو پیغام زنی اری و زر | پیش تو بنهند جمله جان و سر
گر فلانجا شاهدی میخواندت | عاشق امد بر تو و میداندت
ور تو پیغام خدا اری چو شهد | که بیا سوی خدا ای نیک عهد
از جهان مرگ سوی برگ رو | چون بقا ممکن بود فانی مشو
قصد خون تو کنند و جان تو | نز برای حب دین و هنر

...

:

بلکه از جنسیت بر خانمان | تلخ آید شان شنیدن این بیان
پس وصیت کرد و تخم وعظ کاشت | چون زمین شان شوره بد سودی نداشت
گرچه ناصح را بود صد داعیه | پند را اذنی بباید واعیه
تو بصد تلطیف پندش میدهی | او ز پندت میکند پهلو تهی
یک کس نا مستمع ز استیز و رد | صد کس گوینده را عاجز کند
ز انبیا ناصح‌تر و خوش لهجه‌تر | کی بود کز گرفت دمشان در حجر
زانچه سنگ و کوه در کار آمدند | می نشد بدبخت را بگشاده بند
آنچنان دلها که بدشان ما و من | نعتشان شد بل اشد قسوة
ذره از عقل و هوش ار با من است | اینچه سودا و پریشان گفتن است
چونکه مغز من ز عقل و هش تهی است | پس گناه من در این تخلیط چیست
گر بتازی گو بیداد ار پارسی | گوش و هوشی کو که در فهمش رسی
باده او در خور هر هوش نیست | حلقه او سخره هر گوش نیست
بار دیگر آمدم دیوانه‌وار | رو رو ای جان زود زنجیری بیار
غیر آن زنجیر زلف دلبرم | گر دو صد زنجیر آری بردرم
تا بد بواد بلا تا بد سرش | نشنود پند دل آن گوش کرش

کودکان

[Margin notes, diagonal, right page:]
ساقی دو درودی مرخوش نیاورید ... بردرید
خیمه کرد زد اسلنبی برد دید
کی نخ آوردی عز ...
چون دو کس ...
در میان شان ...
کی برد مرغی بجز با جنس خود
صحبت ناجنس کور است و لحد
چون نبینی جمع هم ...
کی فراق روشنا هاد از ...
تا به شاهان ظالم مردم ...
تا شوی ...
روی بخت اندر ...
بو که آزادت کند صاحب ...
در بلا ... جنجون ...

کودکان را حرص لوزینه و شکر | از نصیحتها کند دو گوش کر
چونکه درد دملش آغاز شد | در نصیحت هر دو گوشش باز شد
بر همه درس توکل میکنی | در هوا تو پشه را ران میزنی
ای مخنث پیش رفته از سپا | بر دروغ ریش تو کیرت گواه
چون نه مردی دل آگنده بود | ریش و سبلت موجب خنده بود
واعظی بد بس گزیده در بیان | زیر منبر جمع مردان و زنان
رفت جوحی چادر و روبند شاخت | در میان آن زنان شد ناشناخت
سائلی پرسید واعظ را براز | موی عانه هست نقصان نماز
گفت واعظ چون شود عانه دراز | پس کراهت باشد از وی در نماز
یا بنوره یا بستره بسترش ۵ | تا نمازت کامل آید خوب خوش
گفت سائل آن درازی تا چه حد | شرط باشد تا نمازم کامل بود
گفت چون قد جوی گردد در طول | پس ستردن فرض باشد ای سئول
پیش جوحی یکزنی بنشسته بود | هوش را بر وعظ واعظ بسته بود
گفت او را جوحی ای خواهر ببین | عانه من باشد اکنون این چنین
بهر خشنودی حق پیش آر دست | کان بمقدار کراهت آمدست

[Margin notes, diagonal, left page:]
تا توانی ...
جهد کن والله اعلم بالصواب
...
چون بمانی از سر او ...

اشتاتی عقل با عقل از صفا / چون شود هر دم فزون باشد ولا
اشتاتی نفس با نفس پست / تو یقین میدان که دم دم کمترست
زانکه نفسش گرد علت میتند / معرفت را زود فاسد میکند
گر نخواهی دوست را فردا نفیر / دوستی با عاقل و با عقل گیر
از سموم نفس چون با علتی / هر چه گیری تو مرض را آلتی
گر بگیری گوهری سنگی شود / گر بگیری مهر دل جنگی شود
زانکه جنسیت عجایب جاذبیست / جاذبش جنس است هر جا طالبیست

دست زن کرد در شلوار مرد / خرزه‌اش بر دست زن ابسر کرد
نعره زد سخت اندر حال زن / گفت واعظ بر دلش زد گفت من
صدق از این زن بیاموزید هین / چونکه بر دل زد ورا گفتا چنین
گفت نی بر دل نزد بر دست زد / وای اگر بر دل زدی ای بیخرد
نی توان حق گفت جز زیر لحاف / با چو تو خشم آور آتش سجاف
ای تو مات و من ز زخم شاه مات / میزنم شه شه ز زیر رخ جهات
نوح نهصد سال دعوت مینمود / دم بدم انکار قومش مینزود
هیچ از گفتن عنان واپس کشید / هیچ اندر غار خاموشی خزید
زانکه از بانگ و علالای سگان / هیچ واگردد ز راهی کاروان
یا شب مهتاب از غوغای سگ / سست گردد بدر را در سیر تگ
مه فشاند نور و سگ عوعو کند / هر کسی بر خلقت خود می‌تند
هر کسی را خدمتی داده قضا / در خور آن گوهرش در ابتلا
چونکه نگذارد سگ آن بانگ سقم / من مهم سیران خود را کی هلم
چند گویم من ترا کاین انگبین / زهر قاتل دان دوری کن ازین
لیک تلخ آمد ترا گفتار من / خواب میکرد ترا زنهار من

ونیم

خواجه آخر یکزمان بیدار شو / وز حیات خویش برخوردار شو
هین روش برگیر و ترک ذکر کن / در فنا و نیستی تفتیش کن
هر محدث را خسان بردل کنند / حرفش ار عالی بود نازل کنند
زانکه قد مستمع آمد بناء / بر قد خواجه برد درزی قبا
چونکه مجلس بی چنین بیغاره نیست / از حدیث پست و نازل چاره نیست
این طرف که دل اشارت میکند / چون زبان یاهو عبارت میکند
او مع الله است نی کو کو همی / کاش جولاهانه ماکو گفتمی
عقل ما کو تا ببیند غرب و شرق / روحها را میزند صد گونه برق
چرخ انجم‌هاست اگر مهتاب نیست / جو همان جوست آب آن آب نیست
همچنان هشدار کو آن مستطاب / اختران بسیار گو آن آفتاب
تو شدی سوی خدا ای محترم / پس بسوی حق روم من هم دژم
مجمع و پای علم ماوی القرون / هست حق کل لدینا محضرون
ابر با آنکه جمله را ناصح بدی / نوبت تو گشت از چه تن زدی
ابجد گویند شکرخای تو / دور گشت ای نایم چه شد هیهای تو
چون بدرد دیگران درمان بدی / درد مهمان تو شد چون تن زدی

عیسی و ادریس بر گردون شدند / با ملایک چونکه هم جنس آمدند
باز آن هاروت و ماروت از بلند / جنس تن بودند زان زیر آمدند
کافران هم جنس شیطان آمده / جانشان شاگرد شیطانان شده
صد هزاران خوی بد آموخته / دیده‌های عقل و دل بر دوخته
انبیا چون جنس روح‌اند و ملک / مر ملک را جذب کرده از فلک
باد جنس آتش است و یار او / که بود آهنگ هر دو بر علو
چون ببندی تو سر کوزه تهی / در میان حوض یا جوی نهی
تا قیامت او فرو ناید به پست / که دلش خالیست در وی باد هست

کتاب الحلم

وقت پند دیگرانی های ها — دمغ خود چون زنانی وا و ای

با ناك بر لشکر زدن بید شاتو — بانك برزن چه کرد اواز تو

انچه پنجه سال با فیلی بهوش — زان تسبیح خود نغلطاقی بپوش

چون زدکان و مکاس و قیل و قال — واز فریب مردمت ناید ملال

چون ز غیبت و اکل لحم مردمان — شصت سالت سیر نی ناید از آن

مدحها در صید شله گفته تو — بی ملالت همچو گل بشکفته تو

با داخر گو بیش سوزان و چت — گر منم صد بار از بار بخت

میل یادیس چون سوی بالا بود / ظرف خود را هم سوی بالا رود / ان الله ... العمد / خود ذات ... ماربد / که بود بد یا ربد از ماربد / ماربد جانی شناسان از سلیم / ماربد ارد سوی نار جحیم / یاربد ارد سوی جنان زند / ماربد زخم ارد زو یا برند / ماربد زخم اوز ماید / یاربد بر جان وبر ایمان زند

في المدح

من چگویم یك رکم هشیار نیست — شرح ان یاری که او را یار نیست

خود ثنا گفتن ز من ترك ثناست — کاین دلیل هستی و هستی خطاست

شرح این هجران و این خون جگر — این زمان بگذار تا وقت دگر

اردو میخواه لیك اندازه خواه — بر نتابد کوه را یك برگ کاه

افتابی کز وی این عالم فروخت — اندکی گر پیش اید جمله سوخت

تا نگردد خون دل و جان جهان — لب ببند و دیگر بربند ای ترجمان

فتنه واشوب و خونریزی مجو — بیش ازین از شمس تبریزی مگو

چونکه او افکند بر تو سایه را / زردان بیمایه از تو مایه را / عقل تو گر اژدها گشت ... / یاربد دان زمرد ... / دیده غفلت ... / طعن ... / در جهان نبود ... / ... البغیز ...

لطف

فی المسح

لطف وسالوس جهان خوش لقمه ایست — کمترش خور کان پر آتش لقمه ایست

آتشش پنهان و دودش آشکار — دود او ظاهر شود پایان کار

تو مگو آن مدح را من کی خورم — از طمع می گوید او من پی برم

مادحت گر هجو گوید بر ملا — روزها سوزد دلت زان سوزها

گرچه دانی کو ز حرمان گفت آن — کان طمع که داشت از تو شد زیان

آن اثر میماندت در اندرون — در مدیح اینحالتی هست آزمون

آن اثر هم روزها باقی بود — مایه کبر و خداع جان شود

لیك ننماید چو شیرین است مدح — بد نماید زانکه تلخ افتاد قدح

سجده خلق از زن و از طفل و مرد — زد دل فرعون را رنجور کرد

گفتش هر یك خداوند و ملك — آنچنان کردش ز وهمی منهتك

که بدعوی الهی شد دلیر — اژدها گشت و نمی شد هیچ سیر

اولا بشنو که چون ماندم ز شست — اول و آخر ز پیش من بجست

ثانیا بشنو تو ای صدر ودود — که بسی گشتم تو را ثانی نبود

ثالثا از تو بیرون رفته ام — گوییا ثالث ثلاثه گفته ام

رابعا چون سوخت ما را از دمی — می ندانم خامسه از رابعه

دیو گرداند و همچون نوی / دامن یعقوب ملك او الصبح / گر از اغلب آن زمان کین بود / کز رمید ... / آنکه نشت با جاه غیر ... / در چنین ... / راه نشت با جاه ... / آب با اسبان ... / لیك هم گمراه ... / عاقلان ... / همچنین ... / وصی ... / یاربد ما را ... / تا نوزد ... / یا رد ... / مرد نبود ...

خامسًا در هجرت ابصد جهان — از حواس خمسه بودم دور بان
سادسًا از شش جهة بر روی تو — کو نیابا برید بر من غم دو تو
سابعًا از نام من ندانم ضا الدام — خون همی کرید فلک از نالهام
هر که را مردم سجودی میکند — زهر اندر جان او می افکند
چونکه بر کرد داز او الساجدین — دانداو کان زهر بوده موبدین
کهف ای ثبت و پناه هر سبیل — مرتجی و غوث ابناء السبیل
ای غم ارزاق ما بر خاطرت — ایچو رزق عام احسان ورت
ای فقیر از اعشیره والدین — در خراج و خرج و در انفاق دین
ای چو مجرا ز بهر نزدیکان کهر — داده تحفه مر بوی دور امطر
پشت ما کرم از تو بود ای آفتاب — رونق هر قصر و گنج هر خراب
ای بدیدکس در ابرویت کره — ایچو میکائیل را تو روزده
ابدلت بوسته با دریا عیب — ای بقاف مکرمت عنقای عیب
باد نا ورده کرا زما لم چه روست — سقف قصر همت هر کز نکشت
ایمن و صد همچو من در ناو سال — مر تراچو ز نسل تو کنت عیال
نقد ما و جنس ما و رخت ما — نام ما و فخر ما و بخت ما

کو نباشد یاری دیوارها
کی برآید خانه‌ها انبارها
هر یکی دیوار اگر باشد جدا
سقف چون باشد معلق در هوا
کو نباشد یاری حبر و قلم
کی فتد در روی کاغذ نقش و رقم
این حصیر که کسی می‌گسترد
گر نپیوندد به هم بادش برد
خوی زهر حلبی چو دو [illegible]
[illegible] جذب [illegible]
پس [illegible] الله شانهان [illegible]
[illegible]
مو [illegible] احمد [illegible]
مو [illegible] توجیه [illegible]

تو نمردی لیک بخت ما بمرد — عیش ما و رزق مستوفی ببرد
اینهمه از حق بد و تو واسطه — در میان ما و حق تو رابطه
دانم ایجاد و مکافات ایزدت — سر وری جاودانه بخشدت
برامید کف چون دریای تو — در وظیفه دادن وایفای تو
وام کردم نه هزار از زر گزاف — تو کجایی تا شود این در دصاف
تو کجایی تا بصد چندان کرم — با من خسته بجا آری نعم
تو کجایی تا دو صد لطف و عطا — با غریب خسته دل آری بجا
تو کجایی تا کرخندان چون چمن — کویم بستان دو صد چندان ازمن
تو کجایی تا مرا خندان کنی — لطف و احسان چون خداوندان کنی
تو کجایی تا بری در مخزنم — تا کنی از وام و فاقه ایمنم
من همیگویم بس و تو مفضلم — کفته کاین هم بکیر از بهر دلم
محرم تر زاو بند خود سروری — پیش سلطان بود چون پیغمبری
بی طمع بود و اصیل و پادسا — رأی بض و شیخ و حاتم در سخا
بس همایون رأی و باتدبیر و راد — ازموده رأی او در هر مراد
هم مبذل جان سخی و هم بمال — طالب خورشید غیب او چو هلال

:

قبله عارف بود نور و صال
قبله عقل مفلس شد خیال
قبله مردان خواهد اهل ناز
قبله نا اهل جاه و مال
قبله مغنی و دلان صبر و درنگ
قبله صورت پرستان نقش سنگ
قبله باطن نشان ذوالمنن
قبله ظاهر پرستان روی زن
قبله فرعون دنیا پیشه
قبله خر بنده جو و کون خر

فی الکون

بر کجا هر یک باشد در نظر
میوه‌ها هر یک بود نوع دیگر
برگها و جسمها مانده‌اند
لیک هر جانی بر یعنی خوانده‌اند
خلق در بازار یکسان می‌روند
آن یکی در ذوق و دیگر دردمند

کتاب الهم

در امیری او غریب و محتبس / در صفات فقر و خلت ملتبس
بود هر محتاج را همچون پدر / پیش سلطان شافع و دفع ضرر
مر بدان را ستر چون حلم خدا / خلق او بر عکس خلقان خدا
بارها می‌شد بسوی کوه فرد / شاه با صد لابه او را منع کرد
هر دم از صد جرم را شافع شدی / چشم سلطان را از آن شرم آمدی

مصاحب

کوی نومیدی مرو امیدهاست / سوی تاریکی مرو خورشیدهاست
دل ترا در کوی اهل دل کشد / تن ترا در حبس آب و گل کشد
هین غذای دل بده از همدلی / رو بجو اقبال را از مقبلی
دست زن در دامن صاحب دولتی / تا از افضالش بیابی رفعتی
صحبت صالح ترا صالح کند / صحبت طالح ترا طالح کند
چون تعلق یافت نان با بو البشر / نان مرده زنده گشت و با خبر
موم و هیزم چون فدای نار شد / ذات ظلمانی او انوار شد
سنگ سرمه چونکه شد در دیدگان / سنگ بینا شد اینجا دیدبان
ای خنک آن مرد کز خود رسته شد / در وجود زنده‌ای پیوسته شد

مصاحب

وای آن زنده که با مرده نشست / مرده گشت و زندگی از وی بجست
چون تو در قرآن حق بگریختی / با روان انبیاء آمیختی
هر که باشد همنشین دوستان / هست در گلخن میان بوستان
هر که با دشمن نشیند در زمن / هست اندر بوستان در گولخن
دوست را مازار از ما و منت / تا نگردد دوست خصم و دشمنت
یار بد مار است هین بگریز از او / تا نریزد بر تو زهر آن زشت خو
یار را از ره بردان راه زن / مرد نبود آنکه افتد زیر زن
خوی با او کن که امانتهای تو / ایمن آید از فضول و از عتو
خوی با او کن که خو را از بدی / خوهای انبیا را پرورید
بره بدهی رمه با زشت دهد / پرورنده هر صفت خود رب بود
بره پیش گرگ امانت می‌نهی / گرگ و یوسف را مفرما همرهی
گرگ اگر با تو نماید روبهی / هین مکن باور که ناید زاو بهی
جاهل ار با تو نماید همدلی / عاقبت زخمت زند از جاهلی
او دو آلت دارد و خنثی بود / فعل هر دو بیگمان پیدا شود
مرد کرد از زنان پنهان کند / تا که خود را خواهر ایشان کند

شله از مردان بکف پنهان کند | تا که خود را داد را ایشان کند
کفت یزدان زانکه مکتوم او | شله سازیم در خرطوم او
تا که بینایان ما زان ذو دلال | در نیفتند از فن او در جوال
حاصل آن کز هر که نا بهتری | هین ز جاهل ترس اگر دانشوری
دوستی جاهل شیرین سخن | کم شنو کان هست چون زهر کهن
ای فغان از یار ناجنس ای فغان | همنشین نیک جوئید ای مهان
عقل را افغان ز نفس پر عیوب | همچو بینی بدی بر روی خوب
عقل میکفتش که جنت یقین | از ره معنیست نی از ما و طین
بنکر ای از جهل کفته ناحقی | پر ز سرهای بریده خندقی
خندقی از قعر خندان تا کلو | پر ز سرهای بریده از غلو
جمله اندر کار این دعوی شده | کردن خود را بدین دعوی فدی
هین ببین آخر بچشم اعتبار | اینچنین دعوی میندیش [illegible]
آن یکی پرسید صاحب دردرا | کفت در چندی شناسی مرد را
کفت دانم مرد را در حین ز پوز | ور نکوید دانمش اندر سه روز
و آنکه کو کفت ار بکوید دانمش | ور نکوید در سخن پیچانمش

کو

کفت اکر این مکر نشنیده بود | لب ببندد در خموشی در رود
کفت میرو کوی در دهشتم بین | تا ابد پوشیده بادم حال این
حال بکیش کر ندانم چه شود | واندر آن نقصان دینم چه بود

موت

ساده مردی چاشتگاهی در رسید | در سرا عدل سلیمان در دوید
رویش از غم زرد و هر دو لب کبود | پس سلیمان کفت ای خواجه چه بود
کفت عزرائیل در من این چنین | یک نظر انداخت پر از خشم و کین
کفت هین اکنون چه میخواهی بخواه | کفت فرما باد را ای جان پناه
تا مرا زینجا بهندستان برد | بو که بنده کان طرف شد جان برد
نک ز درویشی گریزانند خلق | لقمه حرص و امل زانند خلق
ترس درویشی مثال آن هراس | حرص و کوشش را تو هندستان شناس
باد را فرمود تا او را شتاب | برد سوی قعر هندستان بر آب
روز دیگر وقت دیوان و لقا | شه سلیمان کفت عزرائیل را
کان مسلمان را بخشم از چه سبب | بنگریدی باز کو ای پیک رب
ای عجب اینکرده باشی هر آن | تا شود آواره او از خان و مان

گفتش ای شاه جهان بی‌زوال / فهم کژ کرده و بود او را خیال
گر مرا فرمود حق کامروز هان / جان او را تو بهندستان ستان
دیدمش اینجا و بس حیران شدم / در تفکر رفته سرگردان شدم
از عجب گفتم گر او را صد پرست / در هندستان شدن دور اندرست
چون بامر حق بهندستان شدم / دیدمش آنجا و جانش بستدم
تو همه کار جهان را همچنین / کن قیاس و چشم بگشا و ببین
از که بگریزیم از خود ای محال / از که بگریزیم از حق ای وبال
مژده مژده ای گروه عیش‌ساز / کان سگ در دوزخ بد و دوزخ رفت باز
مژده مژده کان عدو جانها / کند قهر خالقش دندانها
مژده مژده کز قضا ظالم بجا / او فتاد از عدل و لطف پادشا
آنکه از نخوت بسی سرها بکوفت / همچو خس جاروب مرگش هم بروفت
آنکه جز ظلمش دگر کاری نبود / آه مظلومش گرفت و کوفت زود
گردنش بشکست و مغز وی درید / جان ما از قید محنت وا رهید
پس شکنجش حق او باشد که او / سر شکسته کشته را داند دفو
آنکه داند دوختن او داند درید / هرچه او بفروخت نیکوتر خرید

لیک بباید خویش کردن نیسته / منزوی در جام بی اندیشه
منزوی در جام بی خانه را / که حجاب گنج بینی خانه را
نافع صد خرمن این بلا اندر را / برکنی اینخانه‌اش باید ربیع
تا مهنا باید بودن از ذرع منیع / حامل گنج و حجاب اینخانه بود
مانع صد خرمن این یک دانه بود / هرکسا زد زانکه بجهان احتجاب
دورش از دیگران آمد بمآب / دیده دل کو بگردون میکند
دیده اینجا مردمی مناکرت / تو از آن دوزخ بکه در قهر آیدی
آتشی اینجا کی یابد بدی

خانه را کند و چو گنج شاه او / پست کرد و بر فلک افراخت او
خانه را ویران کند زیر و زبر / پس بیکساعت کند معمورتر
گر یکی سر را ببرد از بدن / صد هزاران سر برآرد در زمن
من نیم سگ شیر حقم حق پرست / شیر حق آنست کز صورت برست
شیر دنیا جوید اشکاری و برگ / شیر مولی جوید آزادی و مرگ
چونکه اندر مرگ بیند صد وجود / همچو پروانه بسوزاند وجود
شد هوای مرگ طوق صادقان / که جهودان را بدان دم امتحان
در نبی فرمود کای قوم یهود / صادقان را مرگ باشد گنج و سود
همچنانکه آرزوی سود هست / آرزوی مرگ بردن زان بهست
ای جهودان بهر ناموس کسان / بگذرانید این تمنا بر زبان
یک جهودی اینقدر زهره نداشت / چون محمد این علم را بر فراشت
گفت اگر رانید این را بر زبان / یک یهودی خود نماند در جهان
پس یهودان مال بردند و خراج / که مکن ما را تو رسوا ای سراج
جزیه پذرفتند و میوه ندشا / همچنان والله اعلم بالرشاد
هر که او اول بین بود اعمی بود / هر که آخربین چه با معنی بود

گر بدان حالت ترا بودی بقا / کی رسیدی مر ترا این ارتقا
از مبدل هستی دیگر نماند / هستی دیگر بجای او نشاند
همچنین تا صد هزاران هستها / بعد یکدیگر دوم به ز ابتدا
کشف یا رب بنیم چیزی کند خلق / چون نشانم خلق را در خلق
تو روا داری خدا وندا

هر کرا اول بنکرد پایان کار / اندر آخر او نگردد شرمسار

حکم چون بر عاقبت اندیشی است / پادشاهی بنده در دوراندیشی است

عاقبت بینان بوند اهل رشاد / ده نکو والله اعلم بالسداد

در جوانی حمزه عم مصطفی / با زره میشد بهر ایام اندر وغا

اندر آخر حمزه چون در صف شدی / بی زره سرمست در غزا آمدی

سینه باز و تن برهنه پیش پیش / در فکندی در صف شمشیر خویش

خلق پرسیدند کای عم رسول / ای هزبر صف شکن شاه فحول

نی که لا تلقوا بایدیکم الی / تهلکه خواندی ز پیغام خدا

پس چرا تو خویش را در تهلکه / می دراندازی چنین در معرکه

چون جوان بودی و زفت و سخت زه / تو نمیرفتی سوی صف بی زره

چون شدی پیر و ضعیف و منحنی / پردهای لاابالی میزنی

گفت حمزه چونکه بودم من جوان / مرگ میدیدم وداع این جهان

سوی مردن کس برغبت کی رود / پیش اژدرها برهنه کی شود

لیک از نور محمد من کنون / نیستم این شهر فانی را زبون

از برون حس لشکرگاه شاه / پر همی بینم ز نور حق سپا

تا نماید دائم نظرهاشان ز نو
در مرضها و شکالهای نو
وانکه ایشان را نکو باشد اجل
چون نظرشان هست نادر در دل
تلخ بود پیش ایشان مرگ [illegible]
چون درون ندارد [illegible]
وارهید از جهان پیچ پیچ
کس نکرید بر فوات هیچ هیچ
برج زندان را شکست ارکانیی
هیچ از او رنجد دل زندانیی
کاید زنخ این سنگ مرمر را شکست
تا رود جان ما از حبس جست
هیچ زندانی بگوید [illegible]
خر کسی کز حبس [illegible]
تلخ گوید [illegible]
از میان زهر ماران [illegible]

نجم

خیمه در خیمه طناب اندر طناب / شکر انکه کرد بیدارم ز خواب

انکه مردن پیش چشمش تهلکه است / امر لا تلقوا بگیرد او بدست

وانکه مردن پیش او شد فتح باب / سارعوا آید مر او را در خطاب

خلق در بازار یکسان میروند / آن یکی در ذوق و دیگر دردمند

همچنان در مرگ یکسان میرویم / نیم در خسران و نیمی خسرویم

چون بلال از ضعف شد همچون هلال / رنگ مرگ افتاد بر روی بلال

جفت او دیدش بگفتا واحرب / پس بلالش گفت نی نی واطرب

تاکنون اندر حرب بودم ز زیست / تو چه دانی مرگ چه عیش است و چیست

گفت جفتش الفراق ای خوش خصال / گفت نی نی الوصال است الوصال

گفت جفت امشب غریبی میروی / از تبار و خویش غایب میشوی

گفت نی نی بلکه امشب جان من / میرسد خود از غریبی در وطن

گفت ایجان و دلم واحسرتا / گفت نی نی جان من وادولتا

گفت آن رویت کجا بینیم ما / گفت اندر خلوت خاص خدا

حلقه خاصش بتو پیوسته است / گر نظر بالا کنی نی سوی پست

اندر آن حلقه ز رب العالمین / نور می تابد چو در حلقه نگین

:

جان مجرد گشته از غوغای تن
می پرد با پر دل بی پای تن
پادشه [illegible] بابا دران
مرا بمانده [illegible]
[illegible] مرا طلبت مینند
کوش [illegible]
کو بدانند [illegible]
این زمان [illegible]
[illegible] مرا [illegible]
[illegible]
کنج مخفی [illegible]
خاک را تا [illegible]
و دید [illegible]
[illegible]
وانکه دید [illegible]
[illegible]

کفت ویران کشت انخانه دریغ | کفت اندرمه نکر ننکر بمیغ
کرچه کرما به عریضاست وطویل | زان تبش تنک امدت جان وکلیل
تا برون نائی بنکشاید دلت | پس چه سود اندر فراخی منزلت
یا کرکفش تنک پوشی ای غوی | در بیابان فراخی میروی
ان فراخی بیابان تنک کشت | بر تو زندان امدان صحرا و دشت
هرکه دید او مرترا از دور کفت | کردران صحرا چولاله بر شکفت
او نداند کر تو هیچون ظالمان | از برون درکلشنی جان در فغان
خواب توانکفش بیرون کردنست | کر زمانی جانت ازاد از تنست
ای بسا طوطی کویای خش | ای بسا شیرین روان رو ترش
رو بکورستان دمی خامش نشین | انخموشان سخن کورا ببین
لیک اکر یکرنک بینی خاکشان | نیست یکسان حالت چالاکشان
شحم ولحم زندکان یکسان بود | ان یکی غمکین دکر شادان بود
تو چه دانی تا ننوشی قالشان | زانکه پنهانست بر تو حالشان
مر لش هدیه است بر اصحاب راز | نزد خالص را چه نقصانست کاز
قلب اکرد رخویش اخر بین بدی | البته کاخر شد او اول شدی

ابن زفرت بربو نکی زده
والشود انکت کاملش بنده
مؤمنان کویند دوزخ را امنات
فی کر دوزخ بوده راه قنطرات
فی المجاهده
مومنان وکافران باید کذار
ماند باید اندر این ره دود زار
نار بهشت و ما رکاه امینی
پس کجا بود انکه دنیا کادنی
پس ملک کوید که از وصف
کر فلان جا دید اید الله
دوزخ ان بود و سیاه
بر شما شد باغ و بستان و درخت
چون شما این نفس دوزخ خوی را
اتشی کزنده و فتنه جوی را

چون شدی اول سیه اندر لقا | دور بودی از نفاق واز شقا
مرده کردم خویش بسپارم باب | مرگ پیش از مرگ امنست از عذاب
مرگ پیش ازمرگ امنست ای فتی | اینچنین فرمود مارا مصطفی
کفت موتوا کلکم من قبل ان | یاتی الموت تموتوا بالفتن
احمد اخر زمان را انتقال | در ربیع اول امد بی جدال
چونکه واقف شد دلش ازوقت نقل | عاشق انوقت کردید او بعقل
چون صفر امد بشد شاد از صفر | که پس این ماه میسازم سفر
هرشبی تا روز این شوق هدی | او رفیق راه اعلی میزدی
کفت هرکس که مرا مژده دهد | چون صفر پای از جهان بیرون نهد
که صفر بکذشت وشد ماه ربیع | مژده ور باشم مر او را و شفیع
چون صفر بر لب ماد و ماه نو | کشت پیدا بر فلک با تاب و ضو
کفت عکاشه صفر بکذشت و رفت | کفت که جنت ترا ای شیر زفت
کفت موسی ای خداوند حسا | نقش کردی باز چون کردی خراب
نر و ماده نقش کردی جانفزا | وانکهی ویران کنی ان را چرا
کفت حق دانم که این پرسش ترا | نیست از انکار و غفلت و ز هوا

جهد ها کردند تا شد پر صفا
نار را کشتند از بهر خدا
اتش شهوت که شعله میزدی
سبزه تقوی شد و نور هدی
اتش خشم از شما هم حلم شد
ظلمت جهل از شما هم علم شد
اتش حرص از شما ایثار شد
وان حسد چون خار بد کلزار شد
چون شما این جمله اتشهای خویش
بهر حق کشتید جمله پیش پیش
نفس ناری را چو باغی ساختید
اندرو تخم وفا انداختید
بلبلان ذکر و تسبیح اندرو
خوش سرایان در چمن بر طرف جو
داعی حق را اجابت کرده اید
در جحیم نفس اب اورده اید

کتاب الهم

ورنه تادیب و عتابش کردمی … هر این پرسش تو از وی دمی
لیک میخواهی کرد افعال ما … باز جویی حکمت و سر قضا
موسیا تخمی بکار اندر زمین … تا تو خود هم وا دهی انصاف این
چونکه موسی کشت و شد کشتش تمام … خوشهاش یافت خوبی و نظام
داس بگرفت و مر آنها را برید … پس ندا از غیب در گوشش رسید
که چرا کشتی کنی و پروری … چونکه کمالی یافت از امی بری
گفت یا رب زان کنم ویران و پست … که درو اینجا دانه هست و کاه هست
دانه لایق نیست در انبار کاه … کاه در انبار گندم هم تباه
نیست حکمت این دو را آمیختن … فرق واجب میکند در بیختن
گفت این دانش ز که آموختی … نور این شمع از کجا افروختی
گفت تمییزم تو دادی ای خدا … گفت پس تمییز چون نبود مرا
در خلایق روحهای پاک هست … روحهای تیره گلناک هست
این صدفها نیست در یک مرتبه … در یکی درّست و در دیگر شبه
واجبست اظهار این نیک و تباه … همچنان کاظهار گندمها ز کاه
زان بفرموده است آن نیکو رسول … کر هر آنکو مرد و کرد از تن نزول

دوزخ مانند دوزخ یما
بر ره کشت و کشتن و بردن و بعوا
ای جهان ای کو جهادی میکند
و بدن زجر و وداد و میکند
تا درنج ایجهانی وارهد
بر خود این رنج عبادت بر نهد

بروز

فی الموت

نبود او را حسرت نقلان موت … لیک باشد حسرت تقصیر و فوت
هر که میرد خود تمنا باشدش … کر بدی زاین بیش نقل و مقصدش
گر بدی بد تا بدی کمتر بدی … ور تقی تا خانه زو تر آمدی
خلق گویند مرد مسکین آن فلان … تو بگویی زنده ام ای غافلان
گر تن من همچو تنها خفته است … هشت جنت در دلم بشکفته است
جان چو خفته در گل و نسرین بود … چه غمست ار تن در این سرگین بود
جان خفته چه خبر دارد ز تن … کو بگلشن خفته یا در گولخن
میزند جان در جهان آبگون … نعره یا لیت قومی یعلمون
گر نخواهد زیست جان بی این بدن … پس فلک ایوان کر خواهد بدن
گر نخواهد بی بدن جان تو زیست … فی السماء رزقکم روزی کیست
آن یکی میگفت خوش بودی جهان … گر نبودی پای مرگ اندر میان
آن دگر گفت ار نبودی مرگ هیچ … کر نیرزیدی جهان پیچ پیچ
خرمنی بودی بدشت افراشته … مهمل و ناکوفته بگذاشته
مرگ را تو زندگی پنداشتی … تخم را در شوره خاکی کاشتی
عقل کاذب هست خود معکوس بین … زندگی را مرگ پندارد یقین

:

کتاب الهم

ای خدا بنمای تو هر چیز را   آنچنانکه هست در خدعه سرا
هیچ مرده نیست پر حسرت ز مرگ   حسرتش آنست کش کم بوده برگ
ورنه از چاهی بصحرا اوفتاد   در میان دولت و عیش و گشاد
زین مقام ماتم و ننگین مناخ   نقل افتادش بصحرای فراخ
مقعد صدقی نه ایوان دروغ   باده خاصی نه سکرانی ز دوغ
مقعد صدق و جلیسش حق شده   رسته زین آب و گل آتشکده
ور نکردی زندگانی منیر   یک دو دم مانده است مردانه بمیر
بهر این گفت آن رسول خوش پیام   رمز موتوا قبل موت یا کرام
همچنانکه مرده ام من قبل موت   زان طرف آورده ام این صیت و صوت
پس قیامت شو قیامت را ببین   دیدن هر چیز را شرطست این
تا نگردی او ندانیش تمام   خواه کان انوار باشد یا ظلام
عقل گردی عقل را دانی کمال   عشق گردی عشق را بینی جمال
نار گردی نار را دانی یقین   نور گردی هم بدانی آن و این

معراج

عقل چون جبریل گوید احمدا   گر یکی گامی نهم سوزد مرا

فی المعراج

تو مرا بگذار زین پس پیش ران   حد من این بود ای سلطان جان
گفت پیغمبر که معراج مرا   نیست از معراج یونس اجتبا
آن من بالا و آن او بشیب   زانکه قرب حق برونست از حسیب
قرب نز پایین و بالا جستن است   قرب حق از حبس هستی رستن است
چون بیک شب مه برد ابراج را   از چه منکر میشوی معراج را
صد چو ما هستان عجب دیدیم   گر بیک ایماء او مه شد دو نیم
آن عجب کو در شکاف مه نمود   هم بقدر فهم حس خلق بود
کار و بار انبیا و مرسلون   هست از افلاک و اخترها برون
تو برون شو هم ز افلاک دوار   وانگهی نظاره کن آن کار و بار
در میان بیضه چون فرخها   نشنوی تسبیح مرغان هوا

مجاهده

قد رجعنا من جهاد الاصغریم   با نبی اندر جهاد اکبریم
قوتی خواهم ز حق دریا شکاف   تا بسوزن بر کنم این کوه قاف
سهل شیری دان که صفها بشکند   شیر آنست آنکه خود را بشکند
تا شود شیر خدا از عون او   وا رهد از نفس و از فرعون او

گفت پیغمبر که هست از امتم — که بود هم گوهر و هم همتم
مر مرا زان نور بینند جانشان — که من ایشان را همی بینم بدان
بی صحیحین و احادیث و روات — بلکه اندر مشرب آب حیات
سر امسینا لکردیا بدان — راز اصبحنا عرابیا بخوان
سر امسینا و اصبحنا ترا — می رساند جانب راه خدا
ور مثالی خواهی از علم نهان — قصه گو از دو میان و جیبیان
یا تبر بردار و مردانه بزن — تو علی وار این در خیبر بکن
ورنه چون صدیق و فاروق مهین — هین طریقی دیگر از این برگزین
یا بگلبن وصل کن این خار را — وصل کن با نار نور یار را
تا که نور او کشد نار ترا — وصل گلبن کند خار ترا
کور ظاهر در نجاست ظاهر است — کور باطن در نجاسات سر است
این نجاست ظاهر از آبی رود — وان نجاست باطن افزون میشود
جز به آب چشم نتوان شستن آن — چون نجاسات بواطن شد عیان
چون نجس خوانده است کافر را خدا — آن نجاست نیست در ظاهر ورا
ظاهر کافر ملوث نیست زین — آن نجاست هست در اخلاق و دین

این نجاست بویش آید بیست گام — وان نجاست بویش از ری تا بشام
بلکه بویش آسمانها بر درد — بر دماغ حور و رضوان بر شود
آنچه میگویم بقدر فهم تست — مردم اندر حسرت فهم درست
گر مراقب باشی و بیدار تو — هر دمی بینی جزای کار تو
چون مراقب باشی و گیری رسن — حاجتت ناید قیامت آمدن
آنکه رمز را بداند او صحیح — حاجتش ناید که گویندش صریح
این بلا از کودنی آید ترا — که نکردی فهم نکته و رمزها
از بدی چون دل سیاه و تیره شد — فهم کن اینجا نشاید خیره شد
ورنه خود تیرهی شود آن تیرگی — در رسد در تو جزای خیرگی
بر جو آهن گرچه تیره هیکلی — صیقلی کن صیقلی کن صیقلی
تا دلت آیینه گردد پر صور — اندرو هر سو ملیحی سیمبر
آهن ارچه تیره بی نور بود — صیقلی آن تیرگی از وی زدود
صیقلی دید آهن و خوش کرد رو — تا که صورتها توان دید اندرو
گر تن خاکی غلیظ و تیره است — صیقلش کن زانکه صیقل گیره است
تا درو اشکال غیبی رو دهد — عکس حوری و ملک در وی جهد

کتاب الیم

صیقل عقلت بدان دادست حق　　که بدان روشن شود دل را ورق
صیقلی را بسته ای بی نماز　　وا هوا را کرده دو دست باز
گر هوا را بند بنهاده شود　　صیقلی را دست بگشاده شود
هر که شا کود پر گرد اشاشد　　تو ببیس تر رفته ای کو ولد
خود نبود از والدینش اعتبار　　هم نبودش عبرت از لیل و نهار
عارفی پرسید ازان پیر کشیش　　که توای خواجه مسن تر یا که ریش
گفت نی من پیش ازان زاییده ام　　پس بسی بی ریشی جهان را دیده ام
گفت ریشت شد سفید از حال گشت　　خوی زشت تو نکردیده است او گشت
او پس از تو زاد و از تو بگذرید　　تو چنان خشکی ز سودای ثرید
تو بدان رنگی که اول زاده　　یکقدم زان پیشتر ننهاده
ذوغ ترشی همچنان در معدنی　　خود نکردی زاو مخلص دو غنی
می ازان امد حرام اندر جهان　　که خودی خود بین شوی اندر زمان
بهتر از خود دیو تصور نابدت　　وانهمه از نفس خودبین زایدت
انکه با خود می خورد می با خودست　　اینچنین میخواره خار و مرتدست
وانکه با او می خورد با دش حلال　　وانکه بی او دم زند بادش وبال

في المطر

چونکه با خود می خورد انجام هو　　چشم بگشایم ببینم روی او
بعد ازان از خود بکلی بگسلم　　هم ز می خوردن شود این حاصلم

مطر

روز باران است میرو تا بشب　　نی ازین باران ازان باران رب
هست باران نهاجز این باران بدان　　که نمی بیند ورا جز چشم جان
چشم جان را پاک کن نیکو نگر　　تا ازان باران عیان بینی خضر
هست باران از پی پرورد کی　　هست باران از پی پژمرده کی
نفع باران بهاری بو العجب　　باغ را باران پاییزی چو تب
ان بهاری ناز پروردش کند　　وانخزانی ناخوش و زردش کند
همچنین سرما و باد و افتاب　　بر تفاوت دان و سر رشته بیاب
درمیان این مناجات ابر خوش　　زود پیدا شد چو پیل ابکش
همچو اب از مشک باریدن گرفت　　در کو و در غارها مسکن گرفت
ابر می بارید چون مشک اشکها　　حاجیان جمله گرفته مشکها
یکجماعت زان سبب زنار ها　　می بریدند از میان زنارها
یکجماعت زانعجب کارها　　می بریدند از میان زنارها

في المطر
زانش وانی بیابد موور
واجب امد ابر وبرق این نور
تا نباشد برق دل را رو وخیم
کی نشد آتش نهفته بیم
تا نباشد گریه ابر از مطر
تا نباشد خنده برق ای پسر
کی برویید سبزه دو و مال
کی بجوشد چشمها زابر
کی گلستان راز گوید با سمن
کی بنفشه عهد بندد با سمن
کی چناری کف گشاید در دعا
کی درختی سر فشاند در هوا
کی شکوفه آستین پر زر
در فشاندن گیرد ایام بهار
کی فروزد لاله را رخ همچو خون
کی گلاز کیسه زر آورد برون

قوم دیگر را بیفتد در ازدیاد / زین عجب والله اعلم بالرشاد

آب باران ببارد از سماک / تا پلیدان را کند از خبث پاک

آب چون پیکار کرد و شد نجس / تا چنان شد کاب را رد کرد حس

حق ببردش باز در بحر صواب / تا بشستش از کرم آن آب آب

سال دیگر آمد او دامن کشان / هی کجا بودی به دریای خوشان

من نجس زینجا شدم پاک آمدم / بستدم خلعت سوی خاک آمدم

ناله از باطن برآرد کای خدا / آنچه دادی دادم و ماندم گدا

ریختم سرمایه بر پاک و پلید / ای شه سرمایه ده هل من مزید

ابر را گوید ببر جای خوشش / هم تو خورشیدا به بالا برکشش

راههای مختلف میراندش / تا رساند سوی بحر بی‌حدش

خود غرض زین آب جان اولیاست / کو غسول تیرگیهای شماست

آسمان شو ابر شو باران ببار / ناودان بارش کند نبود بکار

آب باران باغ صد رنگ آورد / ناودان همسایه در جنگ آورد

مؤمن

مصطفی فرمود از گفت جحیم / کو به مؤمن لابه‌گر گردد ز بیم

کی بیابد بلبلی گل بو کند / کی چو طاوسان فاخر خو کند
کی چو طالب کلک کلک بجا / کی بگوید ملک ملک انبیا
آن چه باشد از اسرار ضمیر / کی نماید خاک اسرار منیر
کی شود چون آسمان آب منیر / از کجا آورده اندر خلقها
من کریم من رحیم این کلها / این لطافتها نشان شاهدیست
گر همی باشد دو ضد حاجت دنیست / تا بروید بر گیاه درنشسته
تا بشوید روی فرزند زاده / تا بگردد بر او اطفال داد
کشتی بی دست ما دادر بحار / صد هزاران دارو اندر جهان
زانکه داروها نبود ...

گویدش بگذر ز من ای شاه زود / هین که نورت سوز نارم را ربود

پس هلاک نار نور مؤمن است / زانکه بی ضد دفع ضد لا یمکن است

نار ضد نور باشد روز عدل / کان ز قهر انگیخته شد این ز فضل

گر همی خواهی تو دفع شر نار / آب رحمت بر دل آتش گمار

چشمه آن آب رحمت مؤمن است / آب حیوان روح پاک محسن است

دردمندان را نباشد فکر غیر / خواه در مسجد برو خواهی به دیر

غفلت و بی‌دردی آرد فکر او درد / در خیال نکته‌ای فکر آورد

جز غم دین نیست صاحب درد را / می‌شناسد مرد را و گرد را

حکم حق را بر سر و رو می‌نهد / حفظ فکر خویش یکسو می‌نهد

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی / جسمشان معدود لیکن جان یکی

غیر فهم و جان که در گاو و خر است / آدمی را عقل و جان دیگر است

باز غیر عقل و جان آدمی / هست جانی در نبی و در ولی

جان حیوانی ندارد اتحاد / تو مجو این اتحاد از جان باد

گر خورد این نان نگردد سیر آن / ور کشد بار این نگردد آن گران

بلکه این شادی کند از مرگ آن / از حسد میرد چو بیند برگ آن

زو نهان در زمین ابر و دش / تا نکان خاک را ازوی خوردش
چون بماند مایه‌اش تیره بود / همچو ما اندر زمین خشک بود
ناله از باطن برآرد کای خدا / آنچه دادی دادم و ماندم گدا
ریختم سرمایه بر پاک و پلید / ای شه سرمایه ده هل من مزید
ابر را گوید ببر جای خوشش / هم تو خورشیدا به بالا برکشش
راههای مختلف می‌راندش / تا رساند سوی بحر بی‌حدش
خود غرض زین آب جان اولیاست / کو غسول تیرگیهای شماست

کتاب العلم

جان کرکان وسکان از هم جداست | متحد جانهای شیران خداست
جمع کفتم جانهاشان من باسم | کان یکی صد جان بود نسبت بجسم
چون شاطین با غلیظیهای خویش | وا فتند از سر ماد ر فکر و کیش
مسلکی دارند دزدیده درون | ما ز دزدیهای ایشان سرنکون
دمبدم خبط و زیانی میکنند | صاحب نقب و شکاف و زور بند
پس چرا جانهای روشن در جهان | بیخبر باشند از حال نهان
در سرایت کمتر از دیوان شدند | روحها که خیمه بر کردون زدند
زانکه دوزخ کوید ای مومن تو زود | بر کذر که نورت اتش را ربود
بکذر ای مومن که نورت میکشد | اتشم را چونکه دامن میکشد
میرمد آن دوزخی از نور هم | زانکه طبع دوزخ استش ای صنم
دوزخ از مومن کریزد انجنان | که کریزد مومن از دوزخ بجان
زانکه جنس نار نبود نور او | ضد نار امد حقیقت نور جو
در حدیث امد که مومن در دعا | چون امان خواهد ز دوزخ از خدا
دوزخ از وی هم امان خواهد بجان | که خدا یا دور دارم از فلان
بی مرادی مومنان از نیک و بد | تو یقین میدان که دهر این بود

میوه ان پاک نور خور ...
ضد بود لیت ...
لیک پاک باشد هم انوارها
چونکه برکیری تو و دوزخ
چون نماند جانها را ...
مومنان مانند نفس واحد
چون در ما ...
دست اموز ...
مانعی طاوس با صد ...
که ... خیمها ...
هم ... طوطی که ...
کوش سوی ...
هم ... بلبل که عاشق ...
خوش ... زار

جمعن

فی المشورة

اینجهان زندان مومن زان بود | کافرانرا جنت حالی شود
زاتش مومن ازاین رو ای صفی | میشود دوزخ ضعیف و منطفی
کویدش بکذر سبک ای محتشم | ورنه ز اتشهای تو مرد اتشم
کفر که کبریت دوزخ اوست لیس | بین چه بخسانیداو این نفس
دود کبریتت بدین سو وا سپار | تا نه دوزخ بر تو تازد نی شرار
کویدش جنت کذر کن همچو باد | ورنه کردد هر چه من دارم کساد
که تو صاحب خرمنی من خوشه چین | من بتی ام تو ولایتهای چین

مشورت

مشورت ادراک و هشیاری دهد | عقلها مر عقلرا یاری دهد
کفت پیغمبر بکن ای رای زن | مشورت که المستشار موتمن
انچه کوید نفس تو کاینجا بد است | مشنوش چون کار او ضد امده است
تو خلافش کن که از پیغمبران | اینچنین امد وصیت در جهان
مشورت در کارها واجب شود | تا پشیمانی در اخر کم بود
سعیها کردند بسیار انبیا | تا که کردان شد برین سنک اسیا
نفس میخواهد که تا ویران کند | خلق را کمراه و سرکردان کند

هم نه ... که ...
... کل کرد ...
در جه ... ازادی ...
نوحه ... مرغی ...
زنبد کان با ... ویرا
تا دکان فضل الله اشتری

فی المشورة

قول پیغمبر ... باید بود
یاد کن ... مقصود ...
که تو صد ... وانکه ...
... مانده محبوس ...
مشورت در ... بود
در دکان ... انکس ...
مشورت کردی ...
کفت ...

کفت امت مشورت با کی کنیم | انبیاء کفتند با عقل امیم
کفت اکر کودک درایذ یا زنی | کو ندارد عقل و رای روشنی
کفت با او مشورت کن وانچه کفت | تو خلاف ان کن و در راه افت
نفس خود را زن شناس و زان بتر | زانکه زن جزواست و نفست کل شر
مشورت با نفس خود کر میکنی | هرچه کوید کن خلاف ان دنی
کر نماز و روزه میفرمایدت | نفس مکارست مکری زایدت
مشورت با نفس خود اندر فعال | هرچه کوید عکس ان باشد کمال
بر نیائی با وی استیزه او | رو بر یاری بکیر امیز او
عقل قوت کیرد از عقل دکر | پیشه کر کامل شود از پیشه کر
ورچه عقلت هست با عقل دکر | یار باش و مشورت کن ای پسر
با دو عقلی از بلاها وارهی | پای خود بر اوج کردونها نهی
دیو کر خود را سلیمان نام کرد | ملک برد و مملکت را رام کرد
کفت امتها زیرک ره کنید | دل ز رای و مشورتشان بر کنید
نیست وقت مشورت هین راه کن | چون علی تو اه اندر چاه کن
محرم ان راه کم یابیست بس | شب رو و پنهان روی کن چون عسس

دو مثالی زین بکفتی رای را
تا نداند خصم سر از پای را
او جواب خویش بکرفتی ازو
وز سؤالش می نبردی غیر بو
بود ادم دیده نور قدیم
موی در دیده بود کوه عظیم
کرد ادم اتحاد بکردی مشورت
در پشیمانی نکفتی معذرت
زانکه با عقلی چو عقلی جفت شد
مانع بد فعلی و بد کفت شد
نفس با نفس دکر چون یار شد
عقل جزوی عاطل و بیکار شد
کز تنها تو تو مسکینی شوی
زیر ظل یار خورشیدی شوی

استیزه

ان ستیزه رو بپیچی عاقبت | کفت با هامان برای مشورت
وعدهای از کلام الله را | کفت و محرم ساخت انکمراه را
کفت با هامان چو تنها شد بدید | جست هامان و کریبان بر درید
بانکها زد کریبها کرد ان لعین | کوفت دستار و کله را بر زمین
که چکونه کفت اندر روی شاه | اینچنین کستاخ ان حرف تباه
خسروا اول مرا کردن بزن | تا نبیند این مذلت چشم من
خود نبوده است و مبادا این چنین | که زمین کردون شود کردون زمین
بود اخر مظلم زشت و پلید | اینهمه بر خاست چون سدی پدید
بوی پیغمبر بردان شیرز | همچنانکه بوی یوسف بر اید
مشورت کن با کروه صالحان | بر پیمبر امر شاورهم بدان
امرهم شوری برای این بود | کز تشاور سهو و کژ کمتر شود
کاین خردها چون مصابیح انورست | بیست مصباح از یکی روشنترست
بو که مصباحی فتد اندر میان | مشتعل کشته ز نور اسمان
غیرت حق پرده انکیخته است | سفلی و علوی بهم امیخته است
کفت سیروا می طلب اندر جهان | بخت و روزی را همی کن امتحان

روی جو یار خدائی را تو زود
چون چنان کردی خدا یار تو بود
عقل با عقل دکر دو تا شود
نور افزون کشت و ره پیدا شود
نفس با نفس دکر خندان شود
ظلمت افزون کشت و ره پنهان شود
یار چشم تست ای مرد شکار
از خس و خاشاک او را پاک دار
ان یکی میکفت خواهم عاقلی
مشورت ادم با او در مشکلی
ان یکی میکفت اندر شهر ما
نیست عاقل غیر ان مجنون نما
بر نی ای کشته سواره اغلاون
می دواند در میانه کودکان
صاحب رایست و اتش پاره
اسمان قدرست و اختر باره

مصیبت

مشتری من خدایست و مرا — میکشد بالا که الله اشتری
خونبهای من جمال ذوالجلال — خونبهای خود خورم کسب حلال
این خریداران مفلس را بهل — چه خریداری کند یکمشت گل
گل مخور گل را مخور گل را مجو — زانکه گلخوار است دایم زرد رو
گفت در شطرنج کاین خانه رخ است — گفت خانه‌اش از کجا آمد بدست
خانه را بخرید یا میراث یافت — فرخ آنکس کو بسوی معنی شتافت
گفت نحوی زید عمرا قد ضرب — گفت چونش کرد بی جرمی ادب
عمرو را جرمش چه بد کان زید خام — بیگناه او را بزد همچون غلام
گفت این پیمانه معنی بود — گندمش بستان که پیمانه است رد
عمرو زید از بهر اعراب و نشان — کرد دو نوع اشان تو با اعراب شان
گفت نی نی من ندانم عمرو را — زید چون زد بیگناه و بیخطا
گفت او ناچار و لاغی بر گشود — عمرو یک واو از عمر دزدیده بود
زید واقف گشت و دزدش برزد — چونکه از حد برد حدش میزند
روز عاشورا همه اهل حلب — باب انطاکیه اند تا بشب

قوا و کرو سبارا جان نشد ورت
اوددان دیوانکی بیهاشد است
لیک هر دیوانه را جانی نمی
سر مدر کوسالها را چون نباری
در حجره عقلت هست با عقل دل
یا و باش و مشورت کن ای پسر
باد و عقل از بلا آها و ادهی
پای خود برآوج گرد و نهانی
مشورت میکرد با شخصی یکی
کو زدد وار هد از مجلسی
گفت اینو شام غیر من بجو
ماجرای مشورت با وی بگو
من عدوم من تورا با من مسیح
بود از رای عدو فرو هیچ
رو کنی چو که تورا او هست دوست
دوست یهر دوست لا تا نکه خیر جوست

گرد آید مرد و زن جمعی عظیم — ماتم آنخاندان دارد مقیم
تا بشب نوحه کنند اندر بکا — شیعه عاشورا برای کربلا
بشمرند آن ظلمها و امتحان — کز یزید و شمر دید آنخاندان
از غریو و نعره‌ها در سر گذشت — پر همی گردد همه صحرا و دشت
یک غریبی شاعری از ره رسید — روز عاشورا و آن افغان شنید
شهر را بگذاشت و آنسو رای کرد — قصد و جستجوی آن هیهای کرد
پرس پرسان میشد اندر انتقاد — چیست این غم بر که این ماتم فتاد
این رئیسی رفت باشد کز بزرگ — اینچنین مجمع نباشد کار خرد
نام او و القاب او شرحم دهید — که غریبم من شما اهل دهید
چیست نام و پیشه و اوصاف او — تا بگویم مرثیه الطاف او
مرثیه سازم که مردی شاعرم — تا از اینجا برگ و لا لنکی برم
آن یکی گفتش که تو دیوانه — تو نه شیعه عدو خانه
روز عاشورا نمی دانی که هست — ماتم جانی که از قرنی بهست
پیش مؤمن کی بود این قصه خوار — قدر عشق گوش عشق گوشوار
پیش مؤمن ماتم آن پاک روح — شهره تر باشد ز صد طوفان نوح

من عدوم و جان زه سو در کفنی
کز دوم یا نوتمایم در بتنی
حارسی از ذکرا حسن نیر طن
جسن از غرب بطلا با حسنی
من تورا ای هیچ نیکی در نیم
من تورا کی ره نمایم ره زنم
تا نکها زد که پیها کردان لعین
کوفت دنیا در دو کف را در زمین
جمله عالم را مسخر کرده تو
کار دارا یافت چون زر کرده تو
از مشان تو از منغات بی لجاج
سوی تو وازند سلطانان خراج
اب باغی چون برینداب ها
رو بکردانند کز تو بی عضا
تا کنون معبود و مسجود جهان
بوده کرده کینه بندگان

کتاب الجیم

چونکه ایشان خسرو دین نو اند / وقت شادی شد چو بگسستند بند

سوی شادروان دولت تاختند / کنده و زنجیرها انداختند

دور ملک و کر شاهنشهی / گر تو بگذرده از ایشان آگهی

چون ترا دیدم من ای روح البلاد / مهر اینجود شد از چشم قباد

گشت عالی همت از تو چشم من / جز بخواری ننگرم اندر ذمن

نور چشم خود بدیدم نور نور / حور چشم خود بدیدم رشک حور

یوسفی جستم لطیف و سیمش / یوسفستانی بدیدم در تو من

در پی جنت بدم ذر جستجو / جنتی بنمود از هر جزو تو

هست این نسبت بمن مدح و ثنا / هست این نسبت بتو قدح و هجا

همچو مدح مرد چوپان سلیم / مر خدا را پیش موسی کلیم

سینه پر آتش مرا چون منقل است / کامل آمد گشت وقت منجل است

صد در را صبری بدا کنون از نماند / بر مقام صبر عشق آتش فشاند

صبر من مرد آن شبی که عشق زاد / در گذشت او حاضران را عمر باد

ای محدث از خطاب و از خطوب / در گذشتم آهن سردی مکوب

سرنگونم هین رها کن پای من / فهم کو در جمله اجزای من

اشترم

فی المصیبة

اشترم من ناتوانم می کشم / چون فتادم زار [illegible]

بر سر مقطوع اگر صد خندق است / پیش درد من مزاح مطلق است

من نخواهم زد دگر از خوف و بیم / اینچنین طبل هوا زیر گلیم

من علم اکنون بصحرا میزنم / یا سر اندازی و یا روی صنم

حلق کان نبود سزای آن شراب / آن بریده به بشمشیر و ضراب

دیده کان نبود ز وصلش در فره / آنچنان دیده سفید و کور به

گوش کان نبود سزای راز او / بر کنش که نبود آن بر سر نکو

اندر آن دستی که نبود آن نصاب / آن شکسته به بساطور قصاب

آنچنان پایی که از رفتار او / جان نپیوندد بنرگس زار او

آنچنان پا در حدید اولیتر است / آنچنان پا عاقبت درد سر است

مساجد

اینچنین کژ بازیی در جفت و طاق / یا بنی مباشید اهل نفاق

کاز برای عز دین احمدی / مسجدی سازیم و بود آن مرتدی

اینچنین کژ بازیی می باختند / مسجدی جز مسجد او ساختند

فرش و سقف و قبله اش آراستند / لیک تفریق جماعت خواستند

نزد پیغمبر به لابه امدند   همچو اشتر پیش او زانو زدند
کای رسول حق برای محسنی   سوی ان مسجد قدم رنجه کنی
تا مبارک گردد از اقدام تو   تا قیامت تازه بادا نام تو
مسجد روز گلست و روز ابر   مسجد روز ضرورت وقت صبر
پس نبی فرمود کاز ابر کنند   مطرحه خاشاک و خاکستر کنند
صاحب مسجد چو مسجد قلب بود   دانها بر دام ریزی نیست جود
باز کرد و قصه مسجد بگو   باسلیمان نبی بنیاد خو
چون سلیمان کرد اغاز بنا   پاک چون کعبه همایون چون منی
در بنایش دیده میشد کر و فر   نی فسرده چون بناهای دگر
چون بامر حق بنا کردان بنا   بر تر امد از ستاره وا ز سما
از زمین و اسمان یاری بدش   جن و انس اندر مدد کاری بدش
ای بسا مسجد براورده کرام   لیک نبود مسجد اقصاش نام
کعبه راکش هر زمان عزی فزود   ان ز اخلاصات ابرهیم بود
فضل ان مسجد ز خاک و سنگ نیست   لیک در بناش حرص و جنگ نیست
نی کتبشان چون کتاب دیگران   نی مساجدشان نی کسب و خان و مان

طفل شد مکتب پی کسب و هنر / تا امید فرع با الطاف پدر / لیک در مکتب ان یکی صاحب شود / ماهیان نرد آید و بدری شود / امده عباس حرب از بهر کین / بهر قمع احمد و استیزه دین / گشت دین را تا قیامت پشت و رو / در خلافت او و فرزندان او / لیک کم کاین سخن افزون شود / خود کل حود را خار احوال بود / نفس او بر دوی دیوار او فند / از دل دیوار خون دل اکبد / این جگرها خون شد از تنهای است / غفلت و مشغولی و بدبختی است

ـ

نی ادیشان نی غضبشان نی نکال   نی نعاس و نی قیاس و نیجیا [illegible]

معرف

پر چو حکمت ضاله مومن بود   ان ز هر که بشنوی موقن شود
چونکه خود را پیش او یابد فقط   چون بود شک چونکه دراند غلط
تشنه را چون بگویی تو شتاب   در قدح ابست بستان زود اب
هیچ گوید تشنه کاین دعوی برو   از برم ای مدعی مهجور شو
یا گواه و حجتی بنما کاین   جنس ابست و از ان ماء معین
یا بطفل شیر مادر بانک زد   که بیا من مادرم هان ای ولد
طفل گوید مادرا حجت بیا   تا که با شیرت بگیرم من قرار
یاد حال سلیمانی شود   بحر با موسی سخندانی شود
ماه با احمد اشارت بین شود   نار ابرهیم را نسرین شود
خاک قارون را چو ماری در کشد   استن حنانه اید در رشد
سنگ احمد را سلامی میکند   کوه یحیی را پیامی میکند
حق ز ایجاد جهان افزون نشد   انچه اول ان نبود اکنون نشد
لیک افزون شد اثر ز ایجاد خلق   در میان آن فراوانست فرق

خون شود روز نک خون زبود / خون شوان وقتی که خون زد و زود / کفت من همچو خام بسم / من نور انوری که کینه اشتم / نور از وی احمد جو بوده / باز باید هم نور از وی بوده / نور نا روا اصل کننده بوده / تو فروع و اصل کنم بوده / من غلام موج ان دریا بود / کو چنین گوهر در ادراک دارد / عرضه کن بر من نهادن رازها / من نور ادیدم سر افراز من / محرم شاه هیم و ما فلک خواه / این خاص الخاص درگاه اله / عاشقان از ان کار نبود باوجود / عاشقان اهل بلا با بود

كتاب العلم

مال ایشان خوز ایشاندان یقین | زانکه مال از زور اید در یمین
ان یکی بر رفت بالای درخت | می فشاند او میوه را دزدانه سخت
صاحب باغ امد و کفتای دنی | از خدا شرمیت کو چه میکنی
کفت از باغ خدا بنده خدا | کر خورد خرما که حق کردش عطا
عامیانه چه ملامت میکنی | بخل بر خوان خداوند غنی
کفت ای ایبک بیاور ان رسن | تا بکویم من جواب بوالحسن
پس ببستش سخت اندم بر درخت | میزدش بر پشت و پهلو چوب سخت
کفت اخر از خدا شرمی بدار | میکشی این بیکنه را زار زار
کفت کز چوب خدا این بنده اش | میزند بر پشت دیگر بنده خوش
چوب حق و پشت و پهلو ان او | من غلام الت و فرمان او
کفت توبه کردم از جبر ای عیار | اختیار است اختیار است اختیار
اختیارش اختیارت هست کرد | اختیارش چون سواری زیر کرد

سخت رو شدند نان نانب با رنج
او نرسید از جهان کلوخ
کو نصد اندکی رو شدند از جنس
زانیشان کی می بخند
خبر کوبان خبر کهان چی
مردود زن خوردد و کلان امین
شهر مردم شدند اوشدانند در
مردود زن در دمر ناید
اسما سلفنا اندم بین
کو فیا منبرانند و حال
فعل جبر اکر عقیف
با فراق او عجب باو صال
جرخ بر جوانمه و بانفنا مرا
با مجرم برده دیده نامرا

مال

چونکه از کودکی بر از سفال | کو بران لرزان بود چون رب مال
کر ستانی پاره کریان شود | پاره کر بازش دهی خندان بود

في المال

چون نباشد طفل را دانش دثار | کریه و خنده اش ندارد اعتبار
محتشم چون عاریت را ملک دید | پس بران مال دروغین میطپید
خواب می بیند که او را هست مال | ترسد از دزدی که بر باید جوال
چون ز خوابش بر کشاند کوش کش | پس ز ترس خویش تسخر امدش
همچنین ترسانی این عالمان | کر بودشان عقل و علم این جهان
از پی این عاقلان ذو فنون | کفت ایزد در نبی لا یعلمون
هم نکونسار ثمود از نهب بود | صیحه که جانشان را در ربود
هم نکونسار نهب قوم عاد | زود خیزید و بعضی کرباد
هم نکونسار زید بر قارون ز کین | تا فرو بردش چو اژدرها زمین
تا حلیمی زمین شد جمله قهر | برد قارون را و کنجش را بقعر
لقمه را کر ستون این ثبات | دفع تیغ جوع نان چون جوشن است
چونکه حق قهری نهد در نان تو | چون خناق ان نان بکیرد در کلو
بود زر میراثی را بیشمار | جمله را خورد و بماند او زار زار
مال میراثی ندارد خود وفا | چون نبا کام از گذشته شد جدا
او نداند قدر هم کاو زان بیافتش | که بکد و کسب در نخش کم شناختش

کس اکر دو اوردش کر اکون ارکی
طاش اوو دش ابهانیم نخبر
کفت رو شدا زاده انری
ترسیخ خوردم ماه مرا
تا بر مخرش نکلی نامید داد
انکه جوی و خیمه ها لا ابر
خیمه اندر ددرون من ثاد
این طلوکه بود کر ابر خواد
کت نقش همد اوار بیخن
اب بر در وزدد درامد در کن
کالنهد حق نهاد در عرض کن
تا کوامی بلدم و مردون شوم
سحر از همنی دولت هامو
لب جان از دش اوکی
کر شود جون مرغ و بالای
بیر نهر خویش کرش زمن
برو مال مرده دیکی نکینه

کتاب المیم

قدر جان زان می ندانی ای فلان | کو بدادت حق بخشش رایگان
نقد رفت و جنس رفت و خانه‌ها | ماند چون جغدان در این ویرانه‌ها
گفت یا رب برگ دادی رفت برگ | یا بده برگی و یا بفرست مرگ
چون تهی شد یاد حق آغاز کرد | یا رب و یا رب اجرنی ساز کرد

مریم

دید مریم صورتی بس جانفزا | جانفزایی دلربایی در خلا
پیش او بر رست از روی زمین | چون مه و خورشید آن روح الامین
از زمین بر رست خوبی بی نقاب | آنچنان کز شرق روید آفتاب
لرزه بر اعضای مریم اوفتاد | کو برهنه بود و ترسید از فساد
صورتی که یوسف ار دیدی عیان | دست از حیرت بریدی چون زنان
همچو گل پیشش بروئید از گل | چون خیالی که بر آرد سر ز دل
گشت مریم بیخود و بیخویش او | گفت بجهم در پناه لطف هو
زانکه عادت کرده بود آن پاک جیب | در هزیمت رخت بردن سوی غیب
چون جهان را دید ملکی بی قرار | حازمانه ساخت ز آن حضرت حصار
چونکه مریم مضطرب شد یک زمان | همچنانکه بر زمین بر ماهیان

بانگ

مریم

بانگ بر وی زد نمودار کرم | که امین حضرتم از من مرم
از سرافرازان عزت سر مکش | از چنین خوش محرمان خود در مکش
این همی گفت و ذباله نور پاک | از لبش می‌شد پیاپی بر سماک
از وجودم می گریزی در عدم | در عدم من شاهم و صاحب علم
خود بنه و بنگاه من در نیستی است | یکسواره نقش من پیش ستی است
مریما بنگر که نقش مشکلم | هم هلالم هم خیال اندر دلم
چون خیالی در دلت آمد نشست | هر کجا که میگریزی با توهست
هین مگو لا حول عمران زاده‌ام | من ز لا حول این طرف افتاده‌ام
مر مرا اصل و غذا لا حول بود | نور لا حولی که پیش از قول بود
تو همی گیری پناه از من بحق | من نگارندهٔ پناهم در سبق
آن پناهم من که مخلصها بود | تو اعوذ آری و من خود آن اعوذ

موسی

چون درآمد موسی از اقصای دشت | کوه طور از مقدمش رقاص گشت
روی داود از فرش تابان شده | کوهها اندر پیش نالان شده
کوه با داود گشته همرهی | هر دو مطرب مست در عشق شهی

کتاب الیم

خود تو میخوانی یقین ایمقتدا / من کر طودم تو موسی وان صدا
کوه بیچاره چه داند گفت چیست / زانکه بیچاره ز گفتها تهی است
لیک موسی فهم گفتها کند / کوه عاجز خود چه داند ای سند
کوه هم داند بقدر خویش / اندکی دارد ز لطف روح ش
تن چو اصطرلاب باشد ز احتساب / اینی از روح همچون آفتاب

مثل

وصف حال عاشقان اندر ثبات / با تو گویند این جبال راسیات
گرچه این معنیست وای ثقل پیر / تا بفهم تو شود نزدیک تر
عضه را با خار تشبیهی کند / آن نباشد لیک تنبیهی کند
اندل قاسی کر سنگین خوانده اند / نامناسب بد مثالی رانده اند
در تصور در نیاید عین آن / عیب بر تصویر بر نقش مدان

مثنوی

هر دکانی راست بازار دکر / مثنوی دکان فقر است ای پسر
در دکان کفش کر چرم ست خوب / قالب کفش است اگر بینی تو چوب
پیش خزدان خزاد کن بود / بهر کن باشد اگر آهن بود

مثنی

جز از داد دال ماهی نمو
حالت عام بود مطلق مکو از کی است
لیک کی داند که این جنبش درد
در بهار آن زاد و مرکش درد

فی الحال

مال خس باشد چو هست آن بی ثبات
دو دکلوب مانع از راه نجات
کر برد مالت عدوی پر فنی
ره زنی را برده باشد ره زنی
ز دو نقد حیف تا معنی شوی
جیب صورت تا خالی بخود بود
انبه او با غم تو زمان است
ملک و مال تو مرا اما
جان با با کوید اطلبن دین
تا بدم بر نقد سلطنت دیو لعین

فی محمد

مثنوی ما دکان وحدت است / غیر واحد هرچه بینی آن بت است
غیر واحد هرچه بینی اندر آن / بیکانی جمله را بت دان یقین

محمد

بود در انجیل نام مصطفی / آن سر پیغمبران بحر صفا
بود ذکر حلیها و شکل او / بود ذکر غزو صوم و اکل او
طایفه نصرانیان بهر ثواب / چون رسیدندی بدان نام و خطاب
بوسه دادندی بدان نام شریف / رو نهادندی بدان وصف لطیف
آن دهن کژ کرد و از تسخر بخواند / نام احمد را دهانش کژ بماند
باز آمد کای محمد عفو کن / ای ترا الطاف علم من لدن
من ترا افسون میکردم ز جهل / من بدم افسوس را منسوب و اهل
خطبه شاهان بکردد وانکیا / جز کیا و خطبه های انبیا
زانکه بوش پادشاهان از هواست / بارنامه انبیا از کبریاست
از درمها نام شاهان برکنند / نام احمد تا قیامت میزنند
نام احمد نام جمله انبیاست / چونکه صد آمد نود هم پیش ماست
سنگها اندر کف بوجهل بود / گفت ای احمد بگو این چیست زود

اینچنین لبلبن با باکرد
آدمی را اثر دل مات کرد

فی المرض

در زخم خراب مورد او سطها
مانع آمد ز افضل الاعمال
کر کمی خلط فزوند از مرض
درد مردم مدید المرض
جیب وزاری کرد دیمار
وقت بیماری همه بیدار
از زمانه که مثنوی بیمار تو
میکنی از جرم استغفار تو
مینماید بر تو زشتی کنه
میکنی نیت که باز آیم بره
عهد و پیمان میکنی که بعد از این
جز که طاعت نبود کاری گزین

کتاب الهیم

کردسولی چیست در مشتم نهان / چون خبرداری ز راز آسمان

گفت چون خواهی بگویم کان چهاست / یا بگویند آنکه ما حقیم و راست

گفت بوجهل این دوم نادرتر است / گفت حق وا دری از این نادرتر است

گفت شش پاره حجر در دست تست / بشنو از هر یک تو تسبیحی درست

از میان مشت او هر پاره سنگ / در شهادت گفتن آمد بی درنگ

لا اله گفت و الا الله گفت / گوهر احمد رسول الله سفت

چون شنید از سنگها بوجهل این / زد ز خشم آن سنگها را بر زمین

گفت نبود مثل تو ساحر دگر / ساحران را سر توئی و تاج سر

چون بدید آن معجزه بوجهل نفت / گشت در خشم و بسوی خانه رفت

دید احمد را ابوجهل و بگفت / زشت نقشی از بنی هاشم شکفت

گفت احمد مر ورا که راستی / راست گفتی گرچه کار افزاستی

دید صدیق نقش بگفت ای آفتاب / نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتاب

گفت احمد راست گفتی ای عزیز / ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

حاضران گفتند ای صدر الوری / راستگو گفتی دو ضد گو را چرا

گفت من آینه ام مصقول دست / ترک و هندو در من آن بیند که هست

لیک نقش کشت انکه مهمان دو نور
می بجنبد هوش و بیدار دو نور
زانکه مرد نحس حی ز مردن باز آب
جزو مردان از خود در انکه حاب
چون ز جزو مردان شوی ای بحر
زانکه کلش دیر ز خواهند دیگر
جزو مردان ادرک بر تو زور
زانکه شیرین مسکند کلوا خند
دردها از مردان می آید رسول
از رسولش رو مکرد ای فضول
هر که شیرین می زید او تلخ مرد
هر که او تن را پرستد جان نبرد
گو نعمدان را ز صحرا می کشند
انکه فربه تر مر او را می کشند

هرکرا

فی محمد

هر کرا آینه باشد پیش رو / زشت و خوب خویش را بیند دراو

هر شریعت را که حق منسوخ کرد / او گیا برد و عوض آورد ورد

شب کند منسوخ شغل روز را / بین جمادی آن خرد افروز را

باز شب منسوخ شد از نور روز / تا جمادی سوخت زان آتش فروز

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات / نی درون ظلمت است آب حیات

جنگ پیغمبر مدار صلح شد / صلح این آخر زمان زان جنگ بد

صد هزاران سر بریدان دلستان / تا امان یابد سر اهل جهان

باغبان زان می برد شاخ مضر / تا بیابد نخل قامتها و بر

می کند از باغ دانا آن حشیش / تا نماید باغ و میوه خرمیش

می کند دندان بد را آن طبیب / تا رهد از درد و بیماری حبیب

احمد خود کیست اسپاه زمین / ماه بین بر چرخ و بشکافته جبین

تا بداند سعد و نحس بی خبر / دور تست این دور نی دور قمر

دور تست ایرا که موسی کلیم / آرزو می برد زین دورت مقیم

چونکه موسی رونق دور تو دید / کاندرو صبح تجلی می دمید

گفت یا رب آن چه دور رحمت است / آنکه از رحمت ز ابتدا رؤیت است

از بهر ایمنی
تب کند نی ترس و صبح ایمن
جنان افسانه را کی خوبی بر
بند می نالد بهو از درد و خوش
صد سکانی می کند از درد و بی
خو همی کوید که راحت نیمه درد
انعورا الا بر کسان در این کرد
این کلمه را نعمی کن کن کن
از درمان دود و مطلو و درید

فی المنافق

گفت بردان مرنج ای رادرا ق
ملتان سهلتر ز اهل نفاق
کو منافق و ساسند قر هو
و اشناسی مردادر لحوق و زو ل
چون نعالین کوزه ها ای اخی
امتحانی میکن ای مشتری

غوطه ده موسی خود را در بحار　　از میان دودهٔ احمد برار
گفت یا موسی بدان بنمودمت　　راه آن خلوت بدان بگشودمت
که تو زان دوری درین دور ای کلیم　　پا بکش زیرا دراز است این گلیم
من کریمم نان نمایم بنده را　　تا بگرید طمع آن زنده را
چند بت بشکست احمد در جهان　　تا که یارب گوی گشتند امتان
گر نبودی کوشش احمد تو هم　　می‌پرستیدی چو اجدادت صنم
این سرت وارست از سجدهٔ صنم　　تا بدانی حق او را بر امم
گر بگویی شکر این رستن بگو　　کز بت باطن همت برهاند او
مر سرت را چون رهانید از بتان　　هم بدان قوت تو دل را وارهان
گفت پیغمبر که عینای تنام　　لاینام القلب عن رب الانام
چشم تو بیدار و دل خفته بخواب　　چشم من خفته دلم در فتح باب
مر دلم را پنج حس دیگر است　　حس ما را هر دو عالم منظر است
تو ز ضعف خود مکن در من نگاه　　بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه
بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ　　عین مشغولی مرا گشته فراغ
پای تو در گل مرا گل گشته گل　　مر ترا ماتم مرا سور و دهل

بینی طفلی ... تا شناسی ... تا بدانی ... تا بدانی جا و وسعت ... تا بدانی که ... مصلحت ...

در زمینم

در زمینم با تو ساکن در محل　　میروم بر چرخ هفتم چون زحل
همنشینت من نیم سایهٔ من است　　برتر از اندیشه‌ها پایهٔ من است
زانکه من ز اندیشه‌ها بگذشته‌ام　　خارج از اندیشه پویان گشته‌ام
ای رسول ما تو جادو نیستی　　صادقی هم خرقهٔ موسیستی
هست قرآن مر ترا همچون عصا　　کفرها را درکشد چون اژدها
تو اگر در زیر خاکی خفته　　چون عصااش دان تو آنچه گفته
گرچه باشی خفته تو در زیر خاک　　چون عصا اکر بود آن گفت پاک
گفت پیغمبر شما را ای مهان　　چون پدر هستم شفیق و مهربان
زان سبب که جمله اجزای منید　　جزو را از کل چرا بر میکنید
جزو از کل قطع شد بیکار شد　　عضو از تن قطع شد مردار شد
تا نپیوندد بکل بار دگر　　مرده باشد نبودش از جان خبر
ور بجنبد نیست خود او را سند　　عضو نو ببریده هم جنبش کند
اندر آن وادی گروهی از عرب　　خشک شد از قحط باران‌شان قرب
در میان آن بیابان مانده　　کاروانی مرگ بر خود خوانده
ناگهانی آن مغیث هر دو کون　　مصطفی پیدا شد از ره بهر عون

کتاب الیم

دید کاینجا کاروانی بس بزرگ   بر نشیب و ریگ و ره صعب و سترگ
اشترانشان را زبان آویخته   خلق اندر ریگ هر سو ریخته
رحم آمد گفت هین زوتر دوید   چند یاری سوی آن کثبان روید
کز سیاهی بر شتر مشک آورد   سوی میر خود بزودی می‌برد
آن شتربان سیه را با شتر   سوی من آرید با فرمان مُر
ای غلام اکنون تو پر بین مشک خود   تا نگویی در شکایت نیک و بد
آن سیه حیران شد از برهان او   می‌دمید از لامکان ایمان او
چشمهٔ دید از هوا ریزان شده   مشک او روپوش فیض آن شده
زان نظر روپوشها هم بردرید   تا معین چشمهٔ غیبی بدید
چشمها پر آب کرد آن غلام   شد فراموشش ز خواجه وز مقام
دست و پایش ماند از رفتن به راه   زلزله افکند در جانش اله
باز بهر مصلحت بازش کشید   که بخویش آ باز رو ای مستفید
هم از آن ده یک زنی از کافران   سوی پیغمبر دوان شد ز امتحان
پیش پیغمبر درآمد با خمار   کودکی دو ماهه زن را در کنار
گفت کودک سلم الله علیک   یا رسول الله قد جئنا الیک

مادرش

فی مجد

مادرش از خشم گفتش هین خموش   کیست افکند این شهادت را بگوش
این کی آموختت ای طفل صغیر   که زبانت گشت در طفلی جریر
گفت حق آموخت وانگه جبرئیل   در بیان با جبرئیلم من رسیل
گفت کو گفتا که بالای سرت   می‌نبینی کن ببالا منظرت
ایستاده بر سر تو جبرئیل   مر مرا گشته بصد گونه دلیل
گفت می‌بینی تو گفتا که بلی   بر سرت تابان چو بدر کاملی
می‌بیاموزد مرا وصف رسول   بر علوم می‌رساند زین سفول
پس رسولش گفت کای طفل رضیع   چیست نامت بازگو و شو مطیع
گفت نامم پیش حق عبدالعزیز   عبد عزی پیش این یک مشت حیز
آنکه بر نقشش شهنشه خود کند   جامد و نامیش صد مرد و زند
آنکسی را که معرف حق بود   جامد و نامیش صد صدق بود
آنکسی را کش خدا حافظ بود   مرغ و ماهی مر ورا حارس شود
دست سوی موزه برد آنخوش خطاب   موزه را بربود از دستش عقاب
موزه را اندر هوا برد او چو باد   پس نگون کرد و از آن ماری فتاد
در فتاد از موزه یک مار سیاه   زان عنایت شد عقابش نیکخواه

کتاب الهم

پس عتاب آموزه را آورد تا   گفت هین بستان و در سوی نمان
از ضرورت کردم این گستاخیی   من ز ادب دادم شکسته شاخیی
وای کو گستاخ پایی می‌نهد   بی‌ضرورت کش هوا فتوی دهد
پس رسولش شکر کرد و گفت ما   اینچنین دانیم و خود بود آن وفا
موزه بربودی و من در غم شدم   تو غمم بردی و من در غم شدم
دید پیغمبر یکی جوق اسیر   که همی بردند و ایشان در نفیر
دیدشان در بند آن آگاه شیر   می نظر کردند در وی زیر زیر
تا همی خایید هر یک از غضب   بر رسول صدق دندانها و لب
زهره نی با آن غضب کردم زنند   زانکه در زنجیر قهر ده‌من‌اند
میکشاندشان موکل سوی شهر   می‌برد از کافرستانشان بقهر
نی فدایی میستاند نی زری   نی شفاعت میرسد از سروری
رحمت عالم همی گویند و او   عالمی را می‌برد حلق و گلو
با هزار انکار میرفتند راه   زیر لب طعنه زنان بر کار شاه
چاره‌ها کردیم اینجا چاره نیست   خود دل این مرد کم از خاره نیست
ما هزاران مرد شیر البارزون   با دو سه عریان سست نیم‌جان

اینچنین

فی محل

اینچنین درمانده‌ایم از کژروی   یا ز اخترهاست یا خود جادوی
بخت ما را بر درید آن بخت او   بخت ما شد سرنگون از تخت او
کار او از جادوی گر گشت راست   جادوی کردیم ما هم چون برفت
ناگهان آمد ز حق شمع رسل   دولت انا فتحنا زد دهل
آمدش پیغام از دولت که رو   تو ز منع این ظفر غمگین مشو
کاندرین خواری بنقدت فتحهاست   نک فلان قلعه فلان قلعه تراست
بنگر آخر چونکه واگردید تفت   بر قریظه و بر نضیر از وی چه رفت
قلعه‌ها هم گرد آن دو بقعه‌ها   شد مسلم وز غنایم نفعها
من همی کردم غزا از بهر آن   تا ظفر یابم فرا گیرم جهان
کاین جهان جیفه است و مردار و رخیص   بر چنین مردار چون باشم حریص
سگ نیم تا پرچم مرده کنم   عیسیم آیم که تا زنده‌اش کنم
زان همی کردم صفوف جنگ چاک   تا رهانم مر شما را از هلاک
زان نمی‌برم گلوهای بشر   تا مرا باشد کر و فر و حشر
زان همی برم گلوی چند تا   زانکه گلوها عالمی یابد رها
مصطفی زین گفت کادم و انبیا   خلف من باشند در زیر لواء

بهر این فرموده است آن ذوفنون / رمز نحن الآخرون السابقون
گر بصورت من ز آدم زاده‌ام / من بمعنی جد جد افتاده‌ام
کز برای من بدش سجدهٔ ملک / وز پی من رفت بر هفتم فلک
پس ز من زایید در معنی پدر / پس ز میوه زاد در معنی شجر
اول فکر آخر آمد در عمل / خاصه فکری کو بود وصف ازل
حاصل اندر یک زمان از آسمان / میرود می‌آید ایدر کاروان
نیست بر این کاروان این ره دراز / کی مفازه زفت آید با مفاز
دل بکعبه میرود در هر زمان / جسم طبع دل بگیرد ز امتنان
این دراز و کوتهی مر جسم راست / چه دراز و کوته آنجا که خداست
چون خدا مر جسم را تبدیل کرد / رفتنش بی فرسخ و بی میل کرد
قصه را از حلیمه گو بمت / تا زداید داستان او غمت
مصطفی را چون ز شیر او باز کرد / بر کفش برداشت چون ریحان و ورد
می‌گریزانید ش از هر نیک و بد / تا سپارد آن شهنشه را بجد
چون همی آورد امانت را ز بیم / شد بکعبه و آمد او اندر حطیم
از هوا بشنید بانگی کای حطیم / تافت بر تو آفتابی بس عظیم

گشته حیران آن حلیمه زان صدا / نی کسی در پیش نی سوی قفا
شش جهت خالی ز صورت وین ندا / شد پیاپی آن ندا را جان فدا
مصطفی را بر زمین بنهاد او / تا کند آن بانگ خوش را جستجو
باز آمد سوی آن طفل رشید / مصطفی را در مکان خود ندید
حیرت اندر حیرت آمد بر دلش / گشت پر تاریک از غم منزلش
از درون کعبه آمد بانگ زود / گر هم اکنون رخ بتو خواهد نمود
با دو صد اقبال او محفوظ ماست / با دو صد طلب ملک محفوظ ماست
ظاهرش را شهرهٔ گیهان کنیم / باطنش را از همه پنهان کنیم
زر کانست آب و گل ما زرگریم / گه کنش خلخال و گه خاتم بریم
گه حمایلهای شمشیرش کنیم / گاه بند گردن شیرش کنیم
گه ترنج تخت بر سازیم از او / گاه تاج فرقهای ملک‌جو
شد زمین و آسمان خندان و شاد / کاینچنین شاهی ز ما دو جفت زاد
میشکافد آسمان از شادیش / خاک چون سوسن شد از آزادیش
طفل تو گرچه که کودک خو بدست / هر دو عالم خود طفیل او بدست
ما جهانی را بدو زنده کنیم / چرخ را در خدمتش بنده کنیم

تا بخسپد ادم اسلافی همه | مهتران رزم و بزم ملحمه
این نسب خود فخر او را بوده است | کز شهنشان مه پالوده است
مغز او خود از نسب دور است پاک | نیست جنسش از سمک کس تا سماک
نور حق را کس نجوید زاد و بود | خلعت حق را چه حاجت تار و پود
کمترین خلعت که بدهد در ثواب | برفزاید بر طراز آفتاب
خواند مزمل نبی را زین سبب | که برون آ از گلیم ای بوالهرب
سر مکش اندر گلیم و رو مپوش | که جهان جسمیست سرگردان تو هوش
هین مشو پنهان ز ننگ مدعی | که تو داری نور وحی شعشعی
هین قم اللیل که شمعی ای همام | شمع دائم شب بود اندر قیام
بی فروغت روز روشن هم شب است | بی پناهت شیر اسیر ارنب است
باش کشتیبان در این بحر صفا | که تو نوح ثانیی ای مصطفی
نی تو گفتی قائد اعمی براه | صد ثواب و اجر یابد از اله
هر که او چل گام کوری را کشد | گشت آمرزیده و یابد رشد
پس بکش تو زین جهان بی قرار | جوق کوران را قطار اندر قطار
کار هادی این بود تو هادیی | اندوه اخرزمان را شادیی

هین روان کن ای امام المتقین | این خیال اندیشگان را تا یقین
هر که در مکر تو دارد دل گرو | گردنش را من زنم تو شاد شو
بر سر کوریش کوریها نهم | او شکر پندارد و زهرش دهم
عقلها از نور من افروختند | مکرها از مکر من اموختند
چیست خود آلاچق آن ترکمان | پیش پای نره پیلان جهان
آن چراغ او به پیش صرصرم | خود چه باشد ای مهین پیغمبرم
خیز در دم تو بصور سهمناک | تا هزاران مرده بر روید ز خاک
چون تو اسرافیل وقتی راست خیز | رستخیزی ساز پیش از رستخیز
هر که گوید کو قیامت ای صنم | خویش بنما که قیامت نک منم
در حضور مصطفای قندخو | چون زند دم حقه‌بردان عرب زکشکو
آن شه والنجم و سلطان عبس | لب گزیدن سرد لب را گفت بس
دست میزد بهر منعش بر دهان | چند گویی پیش دانای نهان
پیش بینا برده سرگین خشک | که بخر این را بجای نافه مشک
بعره را ای گنده مغز گنده مخ | زیر بینی بنهی و گویی که آخ
مصطفی میگفت پیش جبرئیل | که چنانکه صورت رب الجلیل

مر مرا بنمای محسوس آشکار | تا ببینم من ترا نظاره وار
گفت نتوانی و طاقت نبودت | حس ضعیف است و نشد تحت الثبات
گفت بنما تا ببیند این جسد | تا چه حد حس نازکست و بیند
احمد ار بگشاید آن پر جلیل | تا ابد مدهوش ماند جبرئیل
چون گذشت احمد ز سدره مرصدش | وا ز مقام جبرئیل وا ز حدش
گفت او را همین بپران دمی | گفت رو رو گر حریف تو نیم
باز گفتا کز پیم ای و مانیست | گفت رو زین پس مرا دستور نیست
باز گفت او را بیا ای پرده سوز | من باوج خود نرفتم هنوز
گفت بیرون زین حد ار یک پر زنم | گر زنم پری بسوزد پر من
حیرت اندر حیرت آمد زین قصص | بیهشی خاصگان اندر اخص
پیش از آنکه نقش احمد فر نمود | نعت او هر گبر را تعویذ بود
کاینچنین کس هست تا آید پدید | از خیال روشن دلشان طپید
سجده میکردند کای رب بشر | در عیان آورش هرچه زودتر
تا بنام احمد از یستفتحون | یاغیان شد میشدندی سرنگون
هرکجا حرب مهولی آمدی | غوثشان گر ادی احمد بدی

هرکجا

هرکجا بیماری مزمن بدی | یاد اوشان داروی شافی شدی
یکستاره در محمد رو نمود | تا فنا شد کفر هر گبر و جهود
یکستاره در محمد شد سطرب | تا فنا شد کفر جمله شرق و غرب
آنکه ایمان پاش روشاند امان | کفرهای باقیان شد در دکان
کفر صرف اولین یاری نماند | یا مسلمانی و یا بیمی نشاند
ختمهای کانبیا بگذاشتند | آن بدین احمدی برداشتند
قفلهای ناگشاده مانده بود | از دم انا فتحنا بر گشود
او شفیع است اینجهان و آنجهان | اینجهان در دین و آنجا در جنان
اینجهان گوید که تو رهشان نما | آنجهان گوید که تو مهشان نما
پیشه اش اندر ظهور و در کمون | اهد قومی انهم لا یعلمون
بر او انجام شده است او که بود | مثل او نی بود و نی خواهد بود
چونکه در صنعت برد استاد دست | نی تو گوئی ختم صنعت بر تو است
در گشاد ختمها تو خاتمی | در جهان روح بخشان حاتمی
هست اشارات محمد المراد | کل گشاد اندر گشاد اندر گشاد
چون نبی السیف بود است او رسول | امت او صفدر انند و فحول

کتاب النون

مصلحت در دین ما جنگ و شکوه | مصلحت در دین عیسی غار و کوه
مصلحت داده است هر یکرا جدا | مصلحت جو گر تویی مرد خدا
کانچنین زن را چو آن شیخ دین | دارد اندر خانه یار و همنشین
ضد را با ضد ایناس از کجا | با امام الناس نسناس از کجا
باز او لاحول میکفتا نشین | کاعتراض من براو کفرست و کین
من کی باشم با تعرضهای حق | گر برآرد نفس من اشکال و دق
باز نفسش حمله می آورد زود | زاین تعرض با دلش چون کاه دود
گرچه نسبت دیو را با جبرئیل | گر بود با او بحجت هم مقیل
کی تواند ساخت با آزر خلیل | چون تواند ساخت با رهزن دلیل
ما رمیت اذ رمیت احمد بدست | دیدن او دیدن خالق شدست
حق مر او را برگزید از انس و جان | رحمة للعالمینش خواند از آن
خدمت او خدمت حق کردنست | روز دیدن دیدن این روزنست
خاصه این روزن درخشان از خداست | نی ذریعهٔ آفتاب و فرقدست

نفس

مادر بتها بت نفس شماست | زانکه آن بت مار و این بت اژدهاست

آهن

فی النفس

آهن و سنگست نفس و بت شرار | آن شرار از آب میگیرد قرار
بت شکستن سهل باشد نیک سهل | سهل دیدن نفس را جهلست جهل
صورت نفس ار بجویی ای پسر | قصه دوزخ بخوان با هفت در
هر نفس مکری و در هر مکر از آن | غرق صد فرعون با فرعونیان
در خدای موسی و موسی گریز | آب ایمان را ز فرعونی مریز
دست را اندر احد و احمد بزن | ای برادر واره از بوجهل تن
ایشهان کشتیم ما خصم برون | ماند خصمی زان بتر در اندرون
کشتن این کار عقل و هوش نیست | شیر باطن سخرهٔ خرگوش نیست
دوزخ است این نفس و دوزخ اژدهاست | کو بدریاها نگردد کم و کاست
هفت دریا را در آشامد هنوز | کم نگردد سوزش آن خلق سوز
سنگها و کافران سنگدل | اندر آیند اندر او زار و خجل
هم نگردد ساکن از چندین غذا | تا ز حق آید مر او را این ندا
سیر گشتی سیر گوید نی هنوز | اینت آتش اینت تابش اینت سوز
عالمی را لقمه کرد و درکشید | معدهاش نعره زنان هل من مزید
آن یکی از خشم مادر را بکشت | هم بزخم خنجر و هم زخم مشت

کتاب النون

ان یکی کفتش که از بد کوهری / یاد ناوردی تو حق مادری
هی تو مادر را چرا کشتی بکو / او چه کرد اخر بکو ای زشتخو
هیچکس کشته است مادر ای عدو / می نکویی که چه کرد اخر چه بود
کفت کاری کرد کان عار ویست / کشتمش کان خاک ستار ویست
متهم شد با یکی زان کشتمش / غرق خون در خاک کردم اغشتمش
کفت انکس را بکش ای محتشم / کفت پس هر روز مردی را کشم
کشتم او را رستم از خونهای خلق / نای او برم به از نای خلق
نفس تواست ان مادر بد خاصیت / کر فساد اوست در هر ناحیت
پس بکش او را که بهر ان دنی / هر دمی قصد عزیزی میکنی
مصطفی کوید اکر کویم براست / شرح ان دشمن که در جان شماست
زهرهای پردلان بر هم درد / نی رود ره نی غم کاری خورد
نی دلش را تاب ماند در نیاز / نی تنش را قوت صوم و نماز
همچو موشی پیش کربه لا شود / همچو میشی پیش کرک از جا رود
اندرو نی حیله ماند نی روش / پس کنم ناکفته‌تان من پرورش
من ز مکر نفس دیدم چیزها / کو برد از سحر خود تمییزها

فی النفس

وعدها بدهد ترا تازه بدست / کو هزاران بار انها را شکست
عمر اکر صد ساله خود مهلت دهد / اوت هر روزی بهانه نو نهد
کرم کوید وعدهای سرد را / جادویی مردی ببندد مرد را
لاجرم هر مرغ بی هنکام را / سر بریدن لازم است اعلام را
سر بریدن چیست کشتن نفس را / در جهاد و ترک کفتن نفس را
انچنانکه نیش کژدم بر کنی / تا که یابد او ز کشتن ایمنی
بر کنی دندان پر زهری ز مار / تا رهد مار از بلای سنکسار
هیچ نکشد نفس را جز ظل پیر / دامن ان نفس کش را سخت کیر
مارکیر اندر زمستان شد پدید / مار میجست اژدهای مرده دید
مارکیر از بهر حیرانی خلق / مار کیرد اینت نادانی خلق
بر لب شط مرد هنکامه نهاد / غلغله در شهر بغداد اوفتاد
مارکیری اژدها اورده است / بوالعجب نادر شکاری کرده است
جمع امد صد هزاران خام ریش / صید او کشته چو او از ابلهیش
حلقه کرد او چو زد کرد عریش / همچنانکه بت پرستان بر کنش
منتظر ایشان و هم او منتظر / تا که جمع ایند خلق منتشر

کتاب المثنوی

مردم هنگامه افزون‌تر شود
کدیه و توزیع نیکوتر رود

جمع آمد صد هزاران ژاژخا
حلقه کرده پشت پا بر پشت پا

مرد را از زن خبر نی ز ازدحام
رفته درهم چون قیامت خاص و عام

چون همی حراقه جنبانید او
می‌کشیدند اهل هنگامه گلو

اژدها کز زمهریر افسرده بود
زیر صد گونه پلاس و پرده بود

بسته بودش با رسنهای غلیظ
احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

در درنگ و اتفاق و انتظار
و ز هیاهوی و فغان بی‌شمار

وز غلو خلق و مکث و طمطراق
تافت بر آن مار خورشید عراق

آفتاب گرم سیرش گرم کرد
رفت از اعضای او اخلاط سرد

مرده بود و زنده گشت او از شگفت
اژدها بر خویش جنبیدن گرفت

خلق را از جنبش آن مرده مار
گشتشان آن یک تحیر صد هزار

با تحیر نعره‌ها انگیختند
جملگان از جنبشش بگریختند

می‌گسست او بند زان بانگ بلند
هر طرف می‌رفت چاقاچاق بند

بندها بگسست و بیرون شد ز زیر
اژدهای زشت غران همچو شیر

در هزیمت بس خلایق کشته شد
از فتاده کشتگان صد پشته شد

فی النفس

مارگیر از ترس بر جا خشک گشت
که چه آوردم من از کهسار و دشت

گرگ را بیدار کرد آن کور میش
رفت نادان سوی عزرائیل خویش

اژدها یک لقمه کرد آن گیج را
سهل باشد خون‌خوری حجاج را

خویش را بر استنی پیچید و بست
استخوان خورده را درهم شکست

نفست اژدرهاست او کی مرده است
از غم بی‌آلتی افسرده است

گر بیابد آلت فرعون او
که به امر او همی رفت آب جو

آنگه او بنیاد فرعونی کند
راه صد موسی و صد هارون زند

کرمک است این اژدها از دست فقر
پشه‌ای گردد ز مال و جاه صقر

اژدها را دار در برف فراق
هین مکش او را به خورشید عراق

مدعی گاو نفس آمد فصیح
صد هزاران حجت آرد ناصحیح

شهر را بفریبد الا شاه را
ره نتاند زد شه آگاه را

نفس را تسبیح و مصحف در یمین
خنجر و شمشیر اندر آستین

مصحف سالوس آن باور مکن
خویش با او همسر و همراز مکن

سوی حوضت آورد بهر وضو
واندر اندازدت اندر قعر جو

عقل نورانی و نیکوطالب است
نفس ظلمانی بر او چون غالب است

جفت مایی جفت باید هم صفت | تا برآید کارها با مصلحت
جفت باید بر مثال همدگر | در دو جفت کفش و موزه در نگر
گر یکی کفش از دو تنگ آید به پا | هر دو جفتش کار ناید مر ترا
جفت در یک خرد و واندیگر بزرگ | جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرگ
راست ناید بر شتر جفت جوال | آن یکی خالی و آن پر مال مال
من روم سوی قناعت دل قوی | تو چرا سوی شناعت میروی
مرد قانع از سر اخلاص و سوز | زین نسق میگفت با زن تا بروز
ترک جنگ و سرزنش ای زن بگو | ور نمیگویی به ترک من بگو
مر مرا چه جای جنگ و نیک و بد | کاین دلم از صلحها هم میرمد
بر سر این دلش ها نیشم مزن | زخمها بر جان بیچونم مزن
گر خمش گردی وگر نه آن کنم | که همین دم ترک خان و مان کنم
پا تهی گشتن به است از کفش تنگ | رنج غربت به که اندر خانه جنگ
آنکه از کبرش دلت لرزان بود | چون شوی چون پیش تو گریان شود
آنکه از نازش دل و جان خون بود | چونک آید در نیاز او چون بود
آنکه در جور و جفایش دام ماست | عذر ما چه بود چو او در عذر خاست

چون فرود آمد بر او آمد شوهرش
زن کشید آغوش را اندر برش
گفت شوهر کیست از این روسپی
که بیا لا اقوال آمد چون کسی
گفت زن نی زینت اینجا غیب من
هین سر رشته برگشته شد هرزه من
او مکر و کرد بر زن ... المنخنق
گفت زن ای همت ای از امر در زن
از سر امرود زن من هیچ نزن
گو همی دیدیم که ز نوای او طلب
ملک اعرابی ز دخمر شو را
گفت واز حلاوت دل گفتگو را
کان نهم قعر و جفاها میکنیم
جمله عالم زد خوشی من ها خرم میم

آنکه جز خونریزیش کاری نبود | چون نهد گردن زهی سود ابود
آنکه جز گردن کشی ناید ازاو | خوش در آید با تو چون باشد نکو
گفت میخواهم در اینگو چه زنی | گفت لایق از برای چون منی
گفت سه گونه زنند اندر جهان | اند و رنج وانیکی گنج روان
آن یکی را چون بخواهی کل تراست | وان دگر نیمی ترا نیمی جداست
وان سوم هیچ او ترا نبود بدان | این شنیدی دور شو رفتم روان
تا ترا اسبم نپراند لگد ۵ | که بیفتی برنخیزی تا ابد
شیخ راند اندر میان کودکان | بانگ زد بار دگر او را جوان
که بیا آخر بگو تفسیر این | این زنان سه نوع گفتی برگزین
راند سوی او و گفتش بکر خاص | کل ترا باشد ز غم یابی خلاص
وانکه نیمی آن تو بیوه بود | وانکه هیچ آن عیال باوله
چون ز شوی اولش کودک بود | مهر کلی خاطرش آن سو رود
تلخ از شیرین لبان خوش میشود | خار از گلزار دلکش میشود
حنظل از معشوق خرما میشود | خانه از همخانه صحرا میشود
ای بسا از نازنینان خارکش | بر امید گلعذاری ماه وش

تا نهان نخان خود سیاه دود و زبان
گو زمان زنی از ایمان از دو دل اند
جامه ها روز و ناب آفتاب
نه نهالین و لحاف از نامها
قرص مرد اقرص نان نیز داشتند
دست سوی ایمان برداشتند
نان دزد و لب از زد درونی
دوزد و شب اندوده اندرثنی ها
خویش و سگان نیز شد از مار و ان
بر مثال سامری از مردمان
تا بکی ای انجمن خوار ای کنیم
عزو انهر بحر زرف النیم
گفت آخر تو زنی با تو بخوان
نقش فخرآمد مر الطغیان من
زن چه دید او را که شد و توسن است
گشت گریان خود دام زنست

ای بسا خال کشته پشت دلش / از برای دلبر مه روی خویش
کرده آهنگر جمال خود سیاه / تا که شاید بوسد آن روی ماه
خواجه تا شب بر دکانی چارمیخ / زانکه سروی در دلش کردست بیخ
تاجری دریا و خشکی میرود / آن بمهر خانه شیئی میرود
هر که را با مرده سودائی بود / بر امید زنده سیمائی بود
آن دروگر روی آورده بچوب / بر امید خدمت مه روی خوب
بر امید زنده کن اجتهاد / کو نگردد بعد روزی دو جماد
ای برادر خود و این اکبر زن / کم نباید صدق مرد از صدق زن
آن دل مردی که از زن کم بود / اندلی باشد که کم زاشکم بود
باز گفت او این سخن با آسیه / گفت جان ایشان برای او سیه
پس عنایتهاست متن انفعال / زود در باب ابه نیکو خصال
وقت گشت آمد زهی بر بود گشت / این بگفت و گریه کرد و گرم گشت
پر جهید از جا و گفت ای بخت لک / آفتابی تاج گشت ای کلک
عیب کل را خود بپوشاند کلا / خاصه چون باشد کله خود شد ولا
هم در آن مجلس گریست آن نوبت / چون نگفتی ارنی و صد آفرین

گفت از تو کی چنین بنهاده ایم / از تو من امید دیگر داشتیم
زن در آمد از طریق نیستی / گفت من خاک شماام نی ستی
جسم و جان و هرچه هستم آن تست / حکم و فرمان جملگی فرمان تست
گر ز درویشی دلم از صبر جست / بهر خویشم نیست آن بهر تست
تو مرا در دردها بودی دوا / من نمیخواهم که باشی بی‌نوا
زین للناس خدا آراستست / زانچه حق آراست چون دانند رست
چون پی یسکن الیهاش آفرید / کی تواند آدم از حوا برید
رستم زال ار بود وز حمزه بیش / هست در فرمان اسیر زال خویش

دام محکم کرده کرتا کرد تمام / وافکنم در کام ایشان چون لگام
در کمند آرم کشیشان کشکشان / تا که شوانند سر پیچید از آن
چونکه خوبی زنان با او نمود / که ز عقل و صبر مردان میربود
پس زد انگشتک برقص اندر فتاد / که بده زوتر رسیدم بر مراد
چون بدید آن چشمهای پرخمار / که کند عقل و خرد را بیقرار
وان صفای عارض آن دلبران / که بسوزد چون سپند این دل بران
روی و خال و ابرو و لب چون عقیق / گوئیا حق تافت از پرده رقیق
قد چون سرو خرامان در چمن / خد همچون یاسمین و نسترن
چونکه دید آن غنج برجست او سبک / چون تجلی حق از پرده تنک
عالمی شد واله و حیران و دنگ / زان کرشم و زان دلال نیک شنگ
بود مردی کدخدا او را زنی / سخت دانا و پلید و ره زنی
هرچه آوردی تلف کردی زنش / مرد مضطر گشته اندر دوش زدن
بهر مهمان گوشت آورد آن معیل / سوی خانه با دو صد جهد طویل
زن بخوردش با شراب و با کباب / مرد آمد گفت دفع ناصواب
مرد گفتش گوشت کو مهمان رسید / پیش مهمان لوت می‌باید کشید

آنکه عالم مست گفتش آمدی / کلمینی یا حمیرا میزدی
آب غالب شد بر آتش از نهیب / آتش او جوشد که باشد در حجاب
ظاهرا بر زن چو آب ار غالبی / باطنا مغلوب و زن را طالبی
گفت پیغمبر که زن بر عاقلان / غالب آید سخت و بر صاحب دلان
باز بر زن جاهلان غالب شوند / زانکه ایشان تند و بس خیره روند
کم بودشان رقت و لطف و وداد / زانکه حیوانیست غالب بر نهاد
مهر و رقت وصف انسانی بود / خشم و شهوت وصف حیوانی بود

کفت زن کاین کربه خورد آن کوشت را / کوشت دیکر خر اکر باید هلا

کفت ای ایبک ترازو را بیار / تا کربه برکشم کیرم عیار

برکشیدش بود کربه نیم من / پس بکفتش مرد کای محتال زن

کوشت افزون نیم من بد یک ستیر / هست کربه نیم من هم ای ستیر

این اکر کربه است پس آن کوشت کو / ور بود این کوشت بنما کربه تو

واستان هین این بلخی را از کرد / سوی دستان عجوزه باز رو

چون من کشت ور داین ره نیست برد / تو بنه نامش عجوز سال خورد

نی مراو را راس و مال و مایه / نی پذیرای قبول پایه

نی دهنده نی پذیرنده خوشی / نی در او معنی و نی معنی کشی

نی زبان نی کوش نی عقل و بصر / نی هش و نی بیهشی و نی فکر

نی نیاز و نی جمالی و هم ناز / تو بتو بر کنده مانند پیاز

نی رهی برید و نی پای راه / نی نیش انجبه دانی سوز و آه

این یکی میشد بره سوی دکان / پیش ره را بسته دید او از زنان

پای او میسوخت از تعجیل راه / بسته از جوق زنان همچو ماه

رو بیکی زن کرد و کفت ای منتهان / هین چه بسیارند اینجا چه کسان

بر تو خوانت وان مغفول نیست
خالق آن کو تا مخلوق نیست
فی النساء
نی بود بی انبی
کو مه بهر تنکر بود خوهی بکر دی خود
آدم از نیکش یکی داد او را
کفت ابلیس لعین دادار را
دام زفتی خواهم این اشکار را
زر و سیم و کله اسپش نمود
که بدین تانی خلائق را ربود
کفت شاباش و ترش آویخت لنج
شد ترنجیده ترش همچون ترنج
پس جو آمد ما ز معدنهای خمر
کردان بس ماند خمرای لعین
کیر اندام دکر دادی لعین
کفت از این افزون ده ای نعم المعین

رو بید و کرد آن زن و کفت ای مهین / هیچ بسیاری ما منکر چنین

بین که با بسیاری ما بر بساط / تنک می آید شما را انبساط

در لواطه می فتید از قحط زن / فاعل و مفعول رسوای زمن

آن یکی زن شوی خود را کفت هی / ای مروت را بکره کرده طی

هیچ تیمار منی داری چرا / تا بکی داری در این خواری مرا

کفت شو من نفقه چاره میکنم / کرچه عورم دست و پایی میزنم

نفقه و کسوه است واجب ای صنم / از منت این هر دو هست و نیست کم

آستین پیرهن بنمود زن / بس درشت و پر وسخ بد پیرهن

کفت از سختی تنم را می خورد / کس کسی را کسوه زین سان آورد

کفت ای زن یک سوالت میکنم / مرد درویشم همین آمد فنم

این درشت است و غلیظ و ناپسند / لیک بندیش ای زن اندیشه مند

این درشت و زشتتر یا خود طلاق / این ترا مکروهتر یا خود فراق

روح را از عرش آرد در حطیم / لاجرم کید زنان باشد عظیم

اول و آخر هبوط من ز زن / چونکه بودم روح و چون کشتم بدن

بشنو این زاری یوسف در عثار / یا بر آن یعقوب بیدل رحم آر

چرب و شیرین و شرابات ثمین
دادش و بس جامه ابریشمین
کفت یا رب بیش از این خواهم مدد
تا ببندمشان بحبل من مسد
تا بدین دام و رسنهای هوا
مرد تو کردد ز نامردان جدا
دام دیکر خواهم ای سلطان تخت
دام مرد انداز و حیلت ساز سخت
خمر و چنک آورد پیش او نهاد
نیم خنده زد بدان شد نیم شاد
جون لبی میکرد زن او می فتاد
کفت صد لعنت بر آن ابلیس زود
شد مصور در زن آن ابلیس
کفت انجبه دید بدو

من همی عمران ز دنیا بسته ام
نی ز جز تو قحبه ای بر ادمایم
خشم نادر دو نصیحت کانتی
در جهان تو معصمی نکذانستی
صد بلیس تو خلیس اندر خلیس
نور من کو ابیجو درد و دلیس
چند دزدی عشر از ام الکتب
تا شود در وقت ملون همچو شب

ناله از اخوان کنم یا از زمان
گر فکند او ز مه چو ادم از جنان

گفت قاضی کای صنم معهود چیست
گفت خانهٔ این کنیزک بی تهی است

خصم در ره رفت و حادث بر نشست
هر خلوت بحث زیبا مسلکی است

هر زمان جوجه زد و دو لبی نفس
دو بزن کردی که اید بخواه من

چون سلاح هست دو صید بکیر
تا بدوشانم از صید تو شیر

چند با ادم بلیس افسانه کرد
چونکه حوا گفت خور انگاه خورد

اولین خون در جهان ظلم و داد
در کف قابیل بهر زن فتاد

نوح تا بر خانه می پرداختی
واهله بر تابه سنگ انداختی

مکر زن بر فن او چیره شدی
اب صافی وعظ او تیره شدی

قوم را پیغام کردی از نهان
که نگهدارید دین از این گمرهان

لوط را زن همچنین بد کافره
خوانده باشی قصه ان فاجره

یوسف از کید زلیخای جوان
مانده در زندان برای امتحان

هر بلا کاندر جهان بینی عیان
باشد از شومی زن در هر مکان

نفاق

گر نه گر گفتش رسول با وفاق
منع کرد و گفت هستان از نفاق

کان

کان منافق در اگر گفتش برد
وز اگر گفتش بحسرت برد

ای بسا کس مرده در بوک و مگر
از جمال عافیت نا خورده بر

ور بمی ثانی تو نقصان اگر
این چنین شو کرد دریابی مگر

یک غریبی خانه میجست از شتاب
دوستی بردش سوی خانهٔ خراب

گفت او این را اگر سقفی بدی
پهلوی من مر ترا مسکن شدی

هم عیال تو بیاسودی اگر
در میانه داشتی حجرهٔ دگر

ور در سید مهمان روزی ترا
هم بیاسودی اگر بودیش جا

کاشکی معمور بودی این سرا
خانهٔ تو بودی این معمور جا

لیک ادمی پهلوی یاران خوش است
لیک ای جان در اگر نتوان نشست

گفت پیغمبر که سوگند شما
راست گیرم یا که سوگند خدا

باز سوگند بگرد خورد قوم
مصحف اندر دست و بر لب مهر و موم

که بحق این کلام پاک راست
که بنای مسجد از بهر خداست

اندر اینجا هیچ مکر و حیله نیست
قصد ما خود صدق و ذکر یا ربی است

گفت پیغمبر که اواز خدا
می رسد در گوش من همچون صدا

مهر بر گوش شما بنهاد حق
تا باواز خدا نارد سبق

نک صریر او از حق می‌آیدم / همچو صاف از درد می‌پالایدم
همچنانکه موسی از سوی درخت / بانگ حق بشنید کای مسعود بخت
گفت یزدان مر نبی را در مساق / یک نشان سهلتر ز اهل نفاق
گر منافق زفت باشد نغز و هول / واشناسی مر ورا در لحن و قول
چون سفالین کوزه‌ها را می‌خری / امتحانی می‌کنی ای مشتری
می‌زنی دستی بر آن کوزه چرا / تا شناسی از طنین اشکسته را
بانگ اشکسته دگرگون می‌بود / بانگ چاووش است پیشش می‌رود
بانگ می‌آید که تعریفش کند / همچو مصدر فعل تصریفش کند
همچو گور کافران بیرون حلل / واندرون قهر خدا عز و جل
چون قبور از گچ مجصص کرده‌اند / پرده‌ی پندار پیش آورده‌اند
طبع مسکین مجصص از هنر / همچو نخل موم بی برگ و ثمر
اهل دنیا عقل ناقص داشتند / تا که صبح صادقش پنداشتند
صبح کاذب کاروانها را زده‌ست / که ببوی روز بیرون آمده‌ست
صبح کاذب خلق را رهبر مباد / کو دهد بس کاروانها را بباد
ای شده تو صبح کاذب را رهین / صبح صادق را تو کاذب هم مبین

گر نداری

گر نداری از نفاق و بد امان / از چه داری بر برادر ظن همان
بدگمان باشد همیشه زشت کار / نامه‌ی خود خواند اندر حق یار
آن خسان که اندر کژیها مانده‌اند / انبیا را ساحر و کژ خوانده‌اند
گفت شاها صید احسان تو است / پادشاهی کن که او آن تو است
دست در فتراک این دولت زده است / بر سر پر ترس او میمال دست
گفت شه منصبی و ملکتی / کالتماسش هست باید آن فتی
مصحفی در کف چو زین العابدین / خنجری پر زهر اندر آستین
گویدت خندان که ای مولای من / در دل او بابلی پر سحر و فن
زهر قاتل صورتش شهد است و شیر / هین مرو بی صحبت پیر خبیر
جمله لذات هوا مکر است و زرق / سوز و تاریکیست گرد نور برق
برق نور کوته و کذب و مجاز / گرد او ظلمات و راه تو دراز
نی بنورش نامه تانی خواندن / نی بمنزل اسب تانی راندن

مثنوی

گفت حق که اندر سفر هر جا روی / باید اول طالب مردی شوی
قصد گنجی کن که این سود و زیان / در تبع آید تو آنرا فرع دان

فی التدبیر
باد بر تخت سلیمان رفت کژ / پس سلیمان گفت بادا کژ مغژ
باد هم گفت ای سلیمان کژ مرو / ور روی کژ از کژم عاجز مشو
از ترازو در کم کنی من کم کنم / تا تو با من روشنی من روشنم
همچنان تاج سلیمان میل کرد / روز روشن را بر او چون لیل کرد
گفت تاجا کژ مشو بر فرق من / آفتابا کم مشو از شرق من
راست میکرد او بدستش تاج را / باز کژ میشد بر او تاج ای فتی
هشت بارش راست کرد و گشت کژ / گفت تاجا چیست آخر کژ مغژ

کفت اکر صد باده کنی نور این من
کر شوم چون کو بسوی اعور من
لیک سلیمان اندر ورا از ان کود
دل برانکیهون کر بود کو رکرده
نعل از ان تا جش هماند بر شد
انکا انکه تاج وا مجو ان شد
بعد از انش کو همی کرد او بعقید
تاج وا مبلت تا از خود بعقید
هش کرت وانت میکرد و مهر شش
وانت مبشد تاج بر رو بر سرش
شاه کفت ای تاج خواندن این
کز کنه تو دانسکو دی از امتحان
تاج ناطق کفت بکذار این و کن
چون فشاندی پر نکلار اوکن

کر بکاری بو بناید کندمی | مرد میجو مرد میجو مرد می
قصد کعبه کن چو وقت حج بود | چونکه رفتی مکه هم دید شود
قصد در معراج دید دوست بود | در تبع عرش و ملایک هم نمود
سید الاعمال بالنیات کفت | نیت خیرت بسی کلها شکفت
نیت مومن بود به از عمل | اینچنین فرمود سلطان دول
خانه نو ساخت روزی نو مرید | پیر امد خانه او را بدید
کفت شیخ ان نو مرید خویش را | امتحان کرد ان نکو اندیش را
روزن از بهر چه کردی ای رفیق | کفت تا نور اندر اید زین طریق
کفت ان فرع است این باید نیاز | تا از این ره بشنوی بانک نماز
نور خود اندر تبع می ایدت | نیت از اکن کران می بایدت
نی برای بردن کردون ورحش | کاو بشاید ز بیم زخم سحث
لیک حق دادش چنین خوی وجع | تا مصالح حاصل اید در تبع
همچنین هر کاسبی اندر دکان | بهر خود کوشد نه اصلاح جهان
هر یکی بر درد جوید مرهمی | در تبع قایم شده زان عالمی

فی النعمة

دادن

دادشان چندین ضیاع و باغ و راغ | از چپ و از راست از بهر فراغ
بسکه می افتاد از پری ثمار | تنک میشد معبر و پر رهکذار
ان نثار میوه ره را میکرفت | از پری میوه رهرو در شکفت
سله بر سر بر درختستانشان | پر شدی نا خواست از میوه فشان
باد ان میوه فشاندی بی کسی | پر شدی زان میوه دامنها بسی
خوشهای رفت تا زیر امده | بر سر و روی رونده میزده
مرد کلخن تاب از پری زد | بسته بودی بر میان زرین کمر
سک بکلیچه کومش در زیر پا | تخمه بودی کرک صحرا از نوا
کشته ایمن شهر و ده از دزد و کرک | بر نترسیدی هم از کرک سترک
جامه ایشان اکر چرکین شدی | اتش سوزنده شان صابون بدی
در تنور انداختندی جامه را | بعد یکساعت شدی خوش با صفا
کر بکویم شرح نعمتهای قوم | کر زیادت میشد ان بو مانعم
انبیاء زان زان خوشی بیرون شدند | کر سرشته در خوشی چون بدند
زانکه جانشان این خوشیها دیده بود | اینخوشیها پیششان بازی نمود
هر که را نور حقیقی رو نمود | کی شود قانع بنا ربکی و دود

فی النعمة
زر از ان ان اورد نا فرید
نان از ان ان تا ش از نور بدید
من جلوه ان وانبه بومیبکی
تا برشت بر کی همی ننهی
ما کجا بودیم کان دیان دین
عقل میکارید اندر اب و طین
چون همی کرد از عدم کرد و بدید
وز بساط خاک رامی کسترید
در میان خون و دوده فهم و عقل
جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل
از دو پاره پیه این نور روان
موج نورش میرود تا اسمان
کوشت پاره که زبان امد از او
میرود سیلاب حکمت همچو جو
سوی سوراخی که نامش کوشهاست
تا بباغ جان که میوه اش عقلهاست

زانکه در جوع او طعام الله خورد | کی ز نان و شوربا حرمت برد
ذکر نعمتهای رزاق جهان | گر نهان شد او ز داور از بیان
روز و شب افتاجویا تو چیست | جزو جزو تو فسانه گوی تست
با مثال نخ کز آنند از ثنا | شد ثنا پنهان و آن نخ پیش ما
هست آن نخ و آن صعوبت یادگار | یادگار وصف دردی از عماد
همچنین هر جزو جزوی اینچنین | در زبان از نعمتی گوید ثنا
چون زنی که ببیت زر زندش بود | هر یکی حاکی حالی خوش بود
گرچه خواهد بی سخاوت کرد جود | هیچ آنکه عطای تو نبود
او کله بخشد و تو سر بر خود | او قبا بخشد و تو بالا و قد
او زدم داد و تو دست زد شما | او ستودم داد و تو عقل سواد
خواجه شمع داد و تو چشم فروز | خواجه نقل داد و تو طعم لذیذ
او وظیفه داد و تو عمر حیات | وعده اش در وعده تو طیبات
او وثاقی داد و تو چرخ فرین | در وثاق او و صد چون او در بین
لقمه بخشی آنکه از هر کس بکس | حلق بخشی کاندر آن دانش و بس
حلق بخشد جسم او و روح را | حلق بخشد هر هر عضوی جدا

آنکهی بخشد که اجلالی شود | از دغا و از دغل خالی شود
تا نگویی سر سلطان را بکس | تا نیوشی قند را پیش مگس
گوش آنکس نوشد اسرار جلال | کو چو سوسن ده زبان است و لال
حلق بخشد خاک را لطف خدا | تا خورد آب و بروید صد گیا
آن سبا ز اهل صبا بودند خام | کارشان کفران نعمت با کرام
باشد آن کفران نعمت در مثال | که کنی با محسن خود تو جدال
که نمی باید مرا این نیکویی | من برنجم زین چه رنجه میشوی
لطف کن این نیکویی را دور کن | من نخواهم چشم زودم کور کن
پس سبا گفتند باعد بیننا | شیننا خیر لنا خذ زیننا
ما نمیخواهیم این ایوان و باغ | نی زنان خوب و نی امن و فراغ
شهرها نزدیک همدیگر بدست | آن بیابانست خوش کانجا ددست
يطلب الانسان في الصيف الشتا | فاذا جاء الشتاء انكر ذا
فهو لا يرضى بحال ابدا | لا بضيق لا بعيش رغدا
قتل الانسان ما اكفره | كلما نال هدى انكره
نفس زین سانست زان شد کشتنی | اقتلوا انفسکم گفتا سنی

کتاب النون

کفت صوفی ماهچهره زادکم — قوم خاتون مالدار و محتشم
کی بود این کفو ایشان در درج — بلکه از چوب و در دیکر زجاج
کی بود همرنک شهر و احتشام — چون نشود همجنس یاقوت و رخام
جامه نیمی اطلس و نیمی پلاس — عیب باشد نزد ارباب شناس
با کبوتر باز کی شد هم‌نفس — کی شود همراز عنقا با مکس
کفو باید هر دو جفت اندر نکاح — ورنه نیک آید نماند ازدواج
بود هم این خواجه را یک دختری — سیم اندامی کشی خوش کوهری
چون رسید آن دختر طالبان — بذل میکردند کابین کران
میرسید از جانب هر مهتری — بهر دختر دمبدم خواهشکری
کفت خواجه مال را نبود ثبات — روز آید شب رود اندر جهات
حسن صورت هم ندارد اعتبار — کر شود رخ زرد از یک زخم مار
سهل باشد نیز مهترزادکی — کر بود غره بمال از سادکی
ای بسا مهتر پسر کو شور و شر — شد ز فعل زشت خود ننک پدر
کار تقوی دارد و دین و صلاح — کر از او باشد بد و عالم فلاح
کرد یکدامادِ صالح اختیار — کر بدا فخر همه خیل و تبار

پس زنان

فی النار

پس زنان کفتند او را مال نیست — مهتری و حسن و استقلال نیست
کفت بالغ داد دختر را شوی — شو نبود اندر کفایت کفو اوی
خربزه چون در رسد شد شد تباه — کر نیشکافی بنه کشت و هلاک
چون ضرورت بود دختر را اله — او نیا کفو بش از خوف فساد
کفت دختر را اکر این داماد تو — خویش را پرهیز کن حامل مشو
کر ضرورت بود عقد این کدا — این غریب خاد را نبود وفا
ناکهان بجهد کند ترک همه — بر تو طفل او بماند مظلمه
این وصیتهای من خود یاد بود — چون نکردت وعظ و نصحم سود
کفت بابا چون کنم پرهیز من — آتش و پنبه است یک‌جا مرد و زن
پنبه را پرهیز از آتش کجاست — یا در آتش کی حفاظت و ثبات

نار

با ملک میزد آتش ابلیسان کول — من نیم آتش منم آب قبول
چشم بندی کرده اند اهل نظر — در من او هیچ منکر از شرر
آن خلیل اینجا شرار و دود نیست — جز کر سحر و خدعه نمرود نیست
چون خلیل حق اکر فرزانه — آتش آب است و تو پروانه

کتاب النوم فی النوم

فی النوم

جان پروانه همی دارد ندا / کای دریغا صد هزاران پر مرا
تا همی سوزید ز آتش بی امان / کوری چشم و دل نامحرمان
او ببیند نور و در نادی دود / دل ببیند نار و در نوری شود
اینچنین لعب آمد از رب جلیل / تا ببینی کیست از آل خلیل
آتشی را شکل آبی داده اند / و اندر آتش چشمهٔ بگشاده اند

نوم

میل هر جانی بسوی تر بود / هر شی از روح آبش بود
از صفیری باز دام اندر کشی / جمله را در دام و در داور کشی
چونکه نور صبحدم سر بر زند / کرکس زرین گردون پر زند
فالق الاصباح اسرافیل وار / جمله را در صورت آرد زان دیار
روحهای منبسط را تن کند / هر تنی را باز آبستن کند
اسب جانها را کند عاری ز زین / سر النوم اخ الموت این
ای بسا بیدار چشم و خفته دل / خود چه بیند چشم اهل آب و گل
وانکه دل بیدار دارد چشم سر / گر بخسبد برگشاید صد بصر
گر تو اهل دل نه بیدار باش / طالب دل باش و در پیکار باش

(حاشیه: می رهی از دام تن ارواح را / می رهانی میکنی الواح را
میرهند ارواح هر شب زین قفس / فارغان نی حاکم و محکوم کس
شب ز زندان بی خبر زندانیان / شب ز دولت بی خبر سلطانیان
نی غم و اندیشه و سود و زیان / نی خیال این فلان و آن فلان
خواب بیداریست چون با دانش است / وای بیداری که با نادان نشست
خواب احمق لایق عقل وی است / همچو او بی قیمت است و لاشی است
خواب زن کمتر ز خواب مرد دان / از پی نقصان عقل و ضعف جان)

ور دلت

فی الوفا

ور دلت بیدار شد میخسب خوش / نیست غایب ناظرت از هفت و شش
گفت پیغمبر که خسبد چشم من / لیک کی خسبد دلم اندر وسن
شاه بیدار است حارس خفته گیر / جان فدای خفتگان دل بصیر
وصف بیداری دل ای معنوی / در نگنجد در هزاران مثنوی

وفا

گفت را گر فایده نبود مگو / ور بود هل اعتراض و شکر جو
شکر یزدان طوق هر گردن بود / نی جدال و رو ترش کردن بود
گر ترش رو بودن آمد شکر و بس / همچو سرکه شکرگویی نیست کس
چون سگان هم مرسگان را ناصح اند / که دل اندر خانهٔ اول ببند
آن در اول که خوردی استخوان / سخت گیر و حق گزار آن را بمان
میگزندش کز ادب آنجا رود / در مقام اولین مفلح شود
می گزندش کای سگ طاغی برو / با ولی نعمت یاغی مشو
بر همان در همچو حلقه بسته باش / پاسبان و چابک و برجسته باش
صورت نقض وفای ما مباش / بی وفایی را مکن بیهوده فاش
مر سگان را چون وفا آمد شعار / رو سگان را ننگ و بدنامی میار

(حاشیه: خواب ناقص عقل و گول آمد کساد / پس ز بی عقلی چه باشد خواب باد
هست ز آن چون ... / ...
... فی الکلام ...
چون بجوشی ... بایدت ...
... نهد)

كتاب الواو

بیوفائی چون سکانرا عار بود ... بیوفائی چون روا داری نمود
حق تعالی فخر آورد از وفا ... گفت من اوفی بعهد غیرنا
بیوفائی دان وفا با رد حق ... بر حقوق حق ندارد کس سبق
عقل میگفتش حماقت با توهست ... با حماقت عهد را آید شکست
عقل را باشد وفای عهدها ... تو نداری عقل رو ای خربها
عقل را یاد آید از پیمان خود ... پرده نسیان بدراند خرد
چونکه عقلت نیست نسیان میرتست ... دشمن و باطل کن تدبیرتست
من شکستم عهد و دانم بد است ... تا رسید آن شومی جرأت بدست
دست ما و پای ما و مغز و پوست ... باد ای والی فدای حکم دوست
قسم من بود این ترا کردم حلال ... تو ندانستی ترا بنود وبال
انکه او دانست او فرمان رواست ... با خدا سامان پیچیدن کراست
وانهان را چون ببینی کرده بود ... تو چو شیطانی شوی آنجا حسود
هر که را باشد مزاج و طبع سست ... می نخواهد هیچکس را تندرست
گر نخواهی رشک ابلیسی بیا ... از در دعوی بدر باز و فا
چون وفا نیست باری دم مزن ... کاین سخن دعویست اغلب ما و من

فعل آتش را نمی دانی تو بد / گرد آتش با چنین دانش مگرد / علم دیگ و آتش ار نبود ترا / از شرر نی دیگ ماند نی ابا / چون مرا هوش آمد از حس دلالیان / بدل میکردند کالای کران / میرسید از جانب هر مهتری / هر دخرد میدیدم از خویش کری / گفت خواجه یا الرا اینو شما / روز ابدیت رود اندر بهما / حسن صورت هم ندارد اعتبار / گر شود رخ زرد از یک خار / سهل باشد نیز مهر زاده کی / کو بود غره بمال از ساده نی

فی الوالدین

چونکه در عهد خدا کردی وفا ... از کرم عهدت نگهدارد خدا
از وفای حق تو بسته دیده ... اذکروا اذکرکم نشنیده
گوش نه اوفوا بعهدی گوش دار ... تا که اوف عهدکم آید ز یار

والدین

نور را هم نور شو با نار نار ... جای گل گل باش جای خار خار
حق مادر بعد از آن شد کان کریم ... کرد او را از چنین تو غریم
صورتی کردت درون جسم او ... داد در حملت ورا آرام و خو
همچو جزو متصل دید او ترا ... متصل را کرد تدبیرش جدا
حق هزاران صنعت و فن ساختست ... تا که مادر بر تو مهر انداختست
پس حق حق سابق از مادر بود ... هر که آن حق را نداند خر بود
انکه مادر آفرید و ضرع و شیر ... با پدر کردش قرین آن خود مگیر
ای خداوند ای قدیم احسان تو ... انکه دانم وانکه نی هم آن تو
همچو کنعان کآشنا می کرد او ... که نخواهم کشتی نوح عدو
هین بیا در کشتی بابا نشین ... تا نگردی غرق طوفان ای مهین
گفت نی نی آشنا آموختم ... من بجز شمع تو شمع افروختم

ای ببا مهر پدر گر شود دور / شد ز فعل زشت خود نامی بور / کار تقوی دارد و دین و صلاح / کار او باشد بد و عالم فلاح / کرد یک اما دو صالح الاخیار / کرد یاد و فخر هم خلق و نبار / لیک زنان کشد او را مال / مهری و حسن و استقلال / گفت انها نابغ زهد و دین / بی زر او و بخی آنست / گفت صوفی با فقیر و زار کم / قوم خواتون بالداد و علم / کی بود این کفو آن دادی داج / بکد رجوب و در دنیا تاج

کتاب الواو

تکیه بر عقل خود و فرهنگ خویش   بود مان تا این بلا آمد به پیش

ولد

آید دریغا مرغ خوش آواز من   ای دریغا همدم و همراز من

آید دریغا مرغ خوش الحان من   راح روح و روضه و ریحان من

چون جنین را در دم حق جان دهد   جذب اجزا در مزاج او نهد

از خورش او جذب اجزا می‌کند   تار و پود جسم خود را می‌تند

تا چهل سالش بجذب جزوها   حق حریصش کرده باشد در نما

جذب اجزا روح را تعلیم کرد   چون نداند جذب اجزا شاه فرد

جامع این ذره‌ها خورشید بود   بی غذا اجزاش را داند ربود

از ما بنگر در آنی تو ز خواب   هوش و حس رفته را خواند شتاب

تا بدانی کان ازو غائب نشد   باز آید چونکه فرماید که عد

نقش او کرده‌ست و نقاش من اوست   غیر اگر دعوی کند او ظلم جوست

تو نتانی ابروی من ساختن   چون توانی جان من بشناختن

بهر این فرموده آن شاه نبیه   مصطفی کالولد سر ابیه

بهر این معنی همه خلق از شغف   می بیاموزند طفلان را حرف

تا بماند

فی الولد

تا بماند آن معانی در جهان   چون شود آن قالب ایشان نهان

حق بحکمت حرصشان داده است جد   بهر رشد هر صغیر مستعد

من هم از بهر دوام نسل خویش   جفت خواهم بهر خود را خوب کیش

دختری خواهم ز نسل صالحی   نی ز نسل پادشاهی طالحی

از ره پنهان ز چنین پسر   می‌کشد آبی نخیل آن پدر

تا ز فرزند آب این چشمه شتاب   می‌رود سوی ریاض ام و باب

تازه می‌باشد ریاض والدین   کشتهٔ جاری عینشان زاین هر دو عین

چون شود چشمه ز بیماری علیل   خشک گردد برگ و شاخ آن نخیل

خشکی نخلش همی گوید پدید   که ز فرزندان ثمر نم می‌کشد

هوی

تازه کن ایمان نه از گفت زبان   ای هوا را تازه کرده در نهان

تا هوا تازه است ایمان تازه نیست   کاین هوا جز قفل آن دروازه نیست

شاوروهن پس آنکه خالفوا   ان من لم یعصهن تالف

با هوا و آرزو کم باش دوست   چون یضلک عن سبیل الله اوست

این هوا را نشکند اندر جهان   هیچ چیزی همچو سایهٔ همرهان

پس دروغ و عشوه اترا گوش کرد / غره گشت و زهر قاتل نوش کرد
کژدم از گندم نداند از نفس / می برد بی تمیز از اهل هوش
خلوتت ار زو بند و هواء / زان بند پراند دستان ترا
هر که خود را از هوا آخر باز کرد / گوش خود را آشنای راز کرد
بلکه خود را کرده بند هوا / کرمکی را کرده تو اژدها
اژدها را اژدها آورده ام / تا باصلاح او دم مزد میدم
تا دم ان اژدم این بشکند / مار من ان اژدها را بر کند
گر رضا دادی رهیدی از دما / ورنه از جانت برارد اندما
وا هوای نفس غالب بو عدو / نفس جنس اسفل آمد شه بدو
بود قبطی جنس فرعون ذمیم / بود سبطی جنس موسی کلیم
بود هامان جنس فرعون ترا / برگزیدش برد تا صد رسرا
لاجرم از صدر تا قعرش کشید / گر ز جنس دوزخ اند و پلید
هر دو سوزنده چو دوزخ شده اند / هر دو چون دوزخ ز نور دل نفور
رو هوا بگذار تا خوب شود / وان مشام عنبرین بو بیت شود
از هوا رانی دماغت فاسد است / مشک و عنبر پیش مغزت کاسد است

عاشقی

عاشقی تو بر نجاست همچو زاغ / بوی مشک می نگیرد در دماغ
حد ندارد این سخن و اهوی ما / میکنزد انده راخر جا بجا
بشنو این ترک هوا ملحی ده است / لیک از ملحی بعابجو بهتست
گر جهاد و صوم سخت و خشن / لیک این بهتر ز بعدای ممتحن
دست کوتاه به حبل الله زن / جز با مر و نهی یزدانی مشن
چیست حبل الله رها کردن هوا / کاین هوا شد صرصری مر عاد را
خلق در زندان نشسته از هواست / مرغ را پرها ببسته از هواست
ماهی اندر تابه گرم از هواست / رفته از مستوران شرم از هواست
خشم شحنه و شعله نار از هواست / چار میخ و هیبت دار از هواست
عالمی در دام می بین از هوا / واز جراحتهای هم زان دوا
ایستاده مار در سینه چو مرد / در دهانش بهر صید انگشت بار
در خشابش چون خشتی او بیاست / مرغ بنداو دگر انشاخ کباب است
چون نشنید بهر خود برد و دوار / پس فتاد اندر دهان مار مرد

هرم

چون برامد روزگار و پیر شد / باز جانش از عجز نشه گیر شد

بازچه کر پیل باشد بیکمان　　پشه اش سازد ضعیف و ناتوان

پشت او خم کشت همچون شاخ خم　　ابروان بر چشم همچون پاردم

کشت آواز لطیف جانفزاش　　ناخوش و مکروه زشت و دلخراش

آن نوا کز رشک زهره آمده　　همچو آواز خر پیری شده

خود کدامین خوش کران ناخوش نشد　　یا کدامین سقف کان مفرش نشد

غیر آواز عزیزان در صدور　　که بود از عکس دمشان نفخ صور

ابروان چون پاردم زیر آمده　　چشم را نم آمده تاری شده

از تشنج رو چو پشت سوسمار　　رفته نطق و طعم دندانها ز کار

پشت دوتا کشته دل سست و طپان　　تن ضعیف و دست و پا چون لرزنان

بر سر ره زاد کم مرکوب سست　　غم قوی و دل تنک و تن نادرست

خانه ویران کار بی سامان شده　　دل پر افغان همچو نی انبان شده

عمر ضایع سعی باطل راه دور　　نفس کاهل دل سیه جان ناصبور

موی بر سر همچو برف از بیم مرک　　جمله اعضا لرزلرزان همچو برک

روز بیکه لاشه لنک و ره دراز　　کارکه ویران عمل رفته ز ساز

بیخهای خوی بد محکم شده　　قوت برکندن آن کم شده

کفت پیری مر طبیبی را که من　　در زحیرم از دماغ خویشتن

کفت از پیریست آن ضعف دماغ　　کفت در چشمم ز ظلمت هست داغ

کفت از پیریست ای شیخ قدیم　　کفت پشتم درد می آید عظیم

کفت از پیریست ای شیخ نزار　　کفت هرچه میخورم نبود کوار

کفت ضعف معده هم از پیریست　　کفت وقت دم مرا دم کیریست

کفت آری انقطاع دم بود　　چون رسد پیری دو صد علت شود

کفت کم شد شهوتم یکبارکی　　کفت از پیریست این بیچارکی

کفت پایم سست شد از ره بماند　　کفت در پیریست در کنجت نشاند

کفت پشتم چون کمانی شد دوتا　　کفت از پیریست این ذبح و عنا

کفت تاریکست چشمم ای حکیم　　کفت از پیریست ای مرد حلیم

کفت ای احمق بر این بر دوختی　　از طبیبی تو همین آموختی

ای مدمغ عقلت این دانش نداد　　که خدا هر درد را درمان نهاد

تو خر احمق ز اندک مایکی　　بر زمین ماندی ز کوته پایکی

پس طبیبش کفت کای عمر تو شصت　　این غضب وین خشم هم از پیریست

چونکه اجزا و اعضا شد نحیف　　خویشتن داری و صبرت شد ضعیف

هست این موی سیه وصف بشر　　نیست این مو موی ریش و موی سر
مهد در عیسی برآرد صد نفیر　　گر جوان نا گشته ما شیخیم و پیر
گر دهید از بعض اوصاف بشر　　شیخ نبود کهل باشد ای پسر
ور یکی موی سیه کان وصف ماست　　نیست بر وی شیخ و مقبول خداست
چون بود موش سفید ار با خودست　　او نه پیر است و نه خاص ایزدست
ور سر موئی ز وصفش باقی است　　او نه از عرش خدا آفاقی است
نرگس چشم خماری همچو جان　　آخر اعمش بین و آب از وی چکان
حیدری کاندر صف شیران رود　　آخر او مغلوب موشی میشود
طبع تیز دوربین محترف　　چون خر پیرش ببین آخر خرف
زلف و جعد مشکبار عقل بر　　آخر او چون دم زشت پیره خر
گفت پیغمبر که ای ظاهرنگر　　تو مبین او را جوان و بی‌هنر
ای بسا ریش سیاه و مرد پیر　　ای بسا ریش سفید و دل چو قیر
عقل او را آزمودم بارها　　کرد پیری آن جوان در کارها
پیر پیر عقل باشد ای پسر　　نی سفیدی موی اندر ریش و سر
از بلیس او پیرتر خود کی بود　　چونکه عقلش نیست او لاشی بود

طفل

طفل گیرش چون بود حاصل کمال　　پیر باشد در هزاران خوش خصال
آن رخی که تاب او بد ماه‌وار　　شد بپیری همچو پشت سوسمار
وان رو وان فرق کش شعشع شده　　وقت پیری ناخوش و اصلع شده
وان قد رقصان با زان چون سنان　　گشت در پیری دوتا همچون کمان
برف گشته موی همچون پر زاغ　　وز تشنج روی گشته داغ داغ
رنگ لاله گشته رنگ زعفران　　زور شیرش گشته چون زهره زنان
چشم چون نرگس شده پژمرده　　گرمی اعضا شده افسرده
آنکه مردی در بغل کردی بفن　　می بگیرندش بغل وقت شدن
این خود آثار غم و پژمرده‌گیست　　هر یکی زانها رسول مردگیست
لیک اگر باشد قرینش نور حق　　نیست از پیری ورا نقصان و دق
مستی او هست چون مستی مست　　کاندر آن مستیش رشک رستم است
گر بمیرد استخوانش غرق ذوق　　ذره ذره اش در شعاع نور شوق
وانکه نورش نیست برگ بی ثمر　　که خزانش میکند زیر و زبر
گل نماند خارها ماند سیا　　زرد و بی مغز آمده چون برگ کاه
آنچه بیند آن جوان در آینه　　پیر اندر خشت بیند عاینه

کتاب الهیات

پیر عشق تست نی موی سفید / دستگیر صد هزاران ناامید
گر اکابر را مقدم داشتش / آمده است از مصطفی اندر پیش
گرچه پیر آزاد راین دو این اولیا / در دو موضع پیش میدادند گام
باد دار آن لوتی کز آن سوزان بود / با بران پل کز خلل ویران بود

هدیه

هدیه های دوستان با یکدیگر / هست اندر دوستی الاصود
تا گواهی داده باشد هدیها / بر محبتهای مضمر در خفا
زانکه احسانهای ظاهر شاهدند / بر محبتهای سرای ارجمند
شاهدت گر راست باشد گر دروغ / مست گاهی از می و گاهی ز دوغ
دوغ خورده مستی پیدا کند / های و هوی و سرگرانیها کند
هدیه بلقیس چل استر بده است / بار آنها جمله خشت زر بده است
چون بصحرای سلیمانی رسید / فرش آنرا جمله زر پخته دید
بر سر زر تا چهل منزل براند / تا که زر را در نظر آبی نماند
بارها گفتند زر را وابریم / سوی مخزن ما چه بیکار اندریم
عرصه کش خاک زر ده دهی است / زر بهدیه بردن ابلهی است

فی الهدیة

ای برده عقل هدیه تا اله / عقل اینجا کمترست از خاک راه
پیش بلقیس آنچه دید آید عجب / باز گو شید از بیابان ذهب
که چهل منزل بروی زر بدید / واز چنین هدیه خجل چون میشدید
تا بداند که برو طامع نه ایم / ما زر از زر آفرین آورده ایم

یقین

دانش ار علمت یقین شد در سخن / پختگی جو در یقین منزل مکن
تا نسوزی نیست آن عین الیقین / این یقین خواهی در آتش در نشین
مرد ایقان رست از وهم و خیال / موی ابرو را همی گوید هلال
وانکه را نور عمر منود سند / موی ابروی کژی را هش زند
همچو عیسی بر سرش گر دو فرات / کایمنی از غرق در آب حیات
گفت احمد گر یقینش افزون بدی / خود هوا آتش مرکب و هاموش شدی
همچو من که بر هوا راکب شده / در شب معراج مستصحب شدم

یمین

گر خورد سوگند هم باور مکن / بشکند سوگند مرد کج سخن
چونکه بی سوگند گفتش بد دروغ / تو میفت از مکر سوگندش بدوغ

نفس او میراث و عقل او اسیر
صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

چونکه بی سوگند پیمان بشکند
گر خورد سوگند او بدتر کند

زانکه نفس آشفته‌تر گردد از آن
که کنی بندش بسوگند گران

چون اسیری بند بر حاکم نهد
حاکم آن را بردرد بیرون جهد

بر سرش کوبد ز خشم آن بند را
می‌زند بر روی او سوگند را

تو ز اوفوا بالعقودش دست شو
احفظوا ایمانکم با وی مگو

هر کرا او گوید نبرد ما دروغ
در نگیرد گفت سوگندش فروغ

هر منافق مصحفی زیر بغل
سوی پیغمبر بیاورد از دغل

بهر سوگندان که ایمان جنّتست
زانکه سوگندان کژان را سنّتست

چون ندارد مرد کژ در دین وفا
هر زمانی بشکند سوگند را

راستان را حاجت سوگند نیست
زانکه ایشان را دو چشم روشنیست

نقض میثاق و عهود از احمقیست
حفظ ایمان و وفا کار تقیست

یوسف

دید یوسف آفتاب و اختران
پیش او سجده کنان چون چاکران

اعتمادش بود بر خواب درست
در چه و زندان جز آن را می‌نجست

ز اعتماد

ز اعتمادش بودش هیچ غم
از غلامی و ز ملام پیش و کم

اعتمادی داشت او بر خواب خوش
کو چو شمعی میفروزیدش ز پیش

چون در افکندند یوسف را بچاه
بانگ آمد سمع او را از اله

که تو روزی شه شوی ای پهلوان
تا بمالی این جفا بر رویشان

بنگه یعقوب نبی گفتا نومان
که از او جستند یوسف را اخوان

از پدر چون خواستندش ادا
تا برندش سوی صحرا یک زمان

جمله گفتندش میندیش از ضرر
یک دو روزش مهلتی ده ای پدر

تو چرا ما را نمیداری امین
یوسف خود را سپر با حافظین

تا بهم در مرجها بازی کنیم
ما در اینجا عون امین و محسنیم

گفت میدانم که نقلش از برم
میفروزد در دلم درد و ستم

این دلم هرگز نمیگوید دروغ
که ز نور عرش دارد دل فروغ

نور دادی یوسفی وقت عبور
در فشادی در شباک هر قصور

پس بگفتندی درون خانه در
یوسفت اینجو نیران در کند

زانکه بر دیوار دید آن عکس شعاع
فهم کردندش اصحاب بقاع

خانها کش در بجهات انطرف
دارد از سیران یوسف این شرف

كتاب الباء

هين دريچه سوى يوسف باز كن / وز شكافش فرجه آغاز كن

عشق ورزى آن دريچه كردنست / كز جمال دوست ديده روشنست

اهل دنيا جملگى زندانيند / انتظار مرگ دار فانيند

جز مگر نادر يكى فردانيى / تن بزندان جان او كيوانيى

پس جزاى آنكه ديد او را معين / ماند يوسف حبس در بضع سنين

ياد يوسف ديو از عقلش سترد / وز دلش ديو آن سخن از ياد برد

زانخطائى كامد از نيكو خصال / ماند در زندان ز داور هفت سال

ياس

انبيا گفتند نوميدى بدست / فضل و رحمتهاى بارى بى حدست

از چنين محسن نشايد نااميد / دست در فتراك اين رحمت زنيد

اى بسا كارا كه اول صعب گشت / بعد از آن بگشاده شد سختى گذشت

بعد نوميدى بسى اميدهاست / از پس ظلمت بسى خورشيدهاست

خود گرفتم كه شما سنگين شديد / قفلها بر گوش و بر دل بر زديد

هيچ ما را با قبولى كار نيست / كار ما تسليم و فرمان بردنيست

او بفرمودست ما اين بندگى / نيست ما را از خود اين گويندگى

في اليتيم

يتيم

آن يكى ميزد يتيمى را بقهر / قند بود او ليك بنمود چو زهر

ديد مردى آنچنانش زار زار / آمد و بگرفت زودش در كنار

گفت چندان آن يتيمك را زدى / چون نترسيدى ز قهر ايزدى

گفت او را كى زدم اى جان دوست / من بران ديوى زدم كو اندروست

مادرا گويد ترا مرگ تو باد / مرگ آن خو خواهد و مرگ فساد

مال ايتام است امانت پيش من / زانكه ميپندارند ما را مؤتمن

گفت من مضطرم و مجروح حال / هست مردار اين زمان بر من حلال

هست دستورى كز اين گندم خورم / اى امين و پارسا و محترم

خاتمه

اين حكايت گر نشد اينجا تمام / آخرين جلدست در من در نظام

گر شود چون بارگاه او رسيد / آب آمد مر تيمم را دريد

زانجز خون شد دل دريا كنون / زانكه جز لرزان شود هفت آسمان

گفت سلطانش برو فرمانرواست / ليك سازش گر نكو گوئى مراست

مستمع چون نيست خاموشى بهست / نكته از نا اهل اگر پوشى بهست

داند او کو نیک بخت و محرمست — زیرکی ز ابلیس و عشق از آدمست
چون جواب احمق آمد خامشی — این درازی در سخن چون میکشی
گرچه چون دریا برآوردند کف — موسیا تو غالبی انی لا تخف
آب از سر تیره است ای خیره چشم — پیشتر بنگر یکی بگشای چشم
مهر حق بر گوش و بر چشم خرد — گر فلاطونست خوابش میکند
از شهی تو چه کم گردد اگر — بر غلام خویش اندازی نظر
گر ز اسرار سخن بوئی بری — من سخن گویم چو زر جعفری
زاندرونم در خموشی خوش نغز — دست بر لب میزند یعنی که بس
گرچه قرآن از لب پیغمبرست — هر که گوید حق نگفت او کافرست
او همی جوشد از نفس سعیر — عقل میگفتش الم یاتک نذیر
ور بگویم آنچه دارم در درون — بس جگرها گردد اندر حال خون
ور تو را غفلت کردم لطفها — ور خوی آورده ام
انچنان نیست آخرت بیرون کنم — که عصا کوبش و سرش پرخون کنم
اذکروا الله کار هر اوباش نیست — ارجعی بر پای هر قلاش نیست
بس دراز است این حکایت تو ملول — زنده را گویم رها کردم فضول

در

دست بر بالای دستست ای فتی — در فن و در زور تا ذات خدا
در خور عقل عوام این گفته شد — از سخن باقی آن بنهفته شد
من طفیل تو بنوشم آب هم — گر طفیلی در تیغ بجهد ز غم
عقل را با عقل دیگر جفت کن — امر شاورهم بخوان و کار کن
ذات ایمان نعمت و لوتیست هول — ای قناعت کرده از ایمان بقول
لعب معکوس است و فرزین بند سخت — حیله کم کن کار اقبالست و بخت
چون پدید آمد عمر عبد العزیز — پیش او عادل بود محتاج نیز
تو نکردی سالها در سبزه واد — آنچنان دل را بپای زاغ بست
جرعه بر خاک وفا آنکس که ریخت — کی تواند صید دولت زاو گریخت
هین مکش هر مشتری را تو بدست — عشق بازی با دو معشوق بدست
هین ترحم کن بمن رحمت نما — زانکه مرغی را نیاز آرد هما
گوش منه پیش و مکن لابه دگر — جز بدان شاه کریم دادگر
گوش من گرفت الا بر گشا — گر منم اندر کف او چون سنان
این نکو داناست او گر کرد آورد — هر چه خواهد گو بکن مجنون مست
هر که اندر عشق یابد زندگی — کفر باشد پیش او جز بندگی

لیک آدم چارق و آن پوستین   پیش می‌آرد که هستم من ز طین

توبه کردم در حقیقت با خدا   نشکنم تا جان شود از تن جدا

چون حر آزاد بد گفتا ابخدا   من به فقر و عافیت دادم رضا

اسپر آهن بود صبر ای پدر   حق نوشته بر سپر جاء الظفر

روبه اندر چاره پای خود فشرد   ریش خود بگرفت و پیش مرگ برد

در جهان نبود بتر از یار بد   ایبر اعین الیقین کشته است خود

زر بدی خاک سیه اندر کفش   حاتم طائی گدائی در صفش

هر چه در دل داشتی آن تخم   قدر آن داری نه بسیار و نه کم

آن زجاجی کو ندارد نور جان   بول قاروره است قندیلش مخوان

این نه مردانند اینها صورتند   مرده نانند و کشته شهوتند

زر بداده باده چون زر خرید   مشک داد و در عوض گوهر خرید

غیرتم آید که پیشت بایستند   بر تو می‌خندند و عاشق نیستند

پادشاهی کن بر نفس رجیم   ای کریم ابن الکریم ابن الکریم

هست یک نامش ولی النعمتین   وان دگر نامش امام الدولتین

لیک سرخی بر رخی کو لامع است   بهر آن آید که جانش قانع است

که طمع لاغر کند زرد و ذلیل   نی برنج و علت آید او علیل

اینها را اکبرات و اصغرات   هر دو کار رستم است و حیدرست

اندر این بحث از خرد ره بین بدی   فخر رازی راز دار دین بدی

چون کسم گردی اگر لابه کنم   مستمع شو لابه‌ام را از کرم

پند ما در تو نگیرد ای فلان   بند در تو در نگردد این بدان

چند دزدی حرف مردان خدا   تا فروشی و ستانی مرحبا

مر تو را هر زخم کاید ز آسمان   منتظر می‌باش خلعت بعد از آن

گفت قاضی پس شهی رو صوفیی   خالی از فطنت چو کاف کوفیی

آن الف در بسم پنهان کرده است   هست اندر بسم و اندر بسم نیست

گر نماند آب اینم ده ز عین   همچو عینین بینی

این دلم هرگز نگوید دروغ   گر ز نور عرش دارد دل فروغ

وا رهیدی جابجا   وا نبید راین کاشان پر خوف و رجا

لیک یوسف را به خود مشغول کرد   تا نیابد بر دلش زان حبس درد

آن یکی در پاک بازی جان بداد   آن یکی جان کند تا یک نان بداد

من چو مرغ روحم اندیشه مگس   کی بود بر من مگس را دسترس

کر بکویم این بیان افزون شود   خود جکر چه بود که کهها خون شود
صومعه عیسی است خانِ اهل دل   هان و هان ای مبتلا این در مهل
چون قضا آهنگ نیرنجات کرد   روشنائی شهر تی را مات کرد
هوش من از غیر حق آکاه نیست   در دل مومن بجز الله نیست
کشت ایمن چو رشد مهر ترا زوال   کر تو خونم ریختی کردم حلال
هین مرو کستاخ در دشت بلا   هین مران کورانه اندر کربلا
دست شد بالای دست این تا کجا   تا به یزدان که الیه المنتهی
مرمرا بخریده اند اهل جهان   کز همه عالم تری تو ای فلان
کر چه پیدا نیست اندر مکر ایست   مر ترا از زندان و بند اهر ایست
پا مکن نذری که شوانی وفا   بر خطر منشین و بیرون جه هلا
هر کرا دل پاک شد از اعتلال   آن دعایش میرود تا ذوالجلال
ره شناس او از صداش در جهان   که معطر شد زمین و آسمان
شک میکرد دو با استغفار در   این بود ذات انصاف نفس ای جان حر
کشته شد ظالم جهانی زنده شد   هر یکی از تو خدا را بنده شد
نفس خود را کش جهانی زنده کن   خواجه را کشت او را بنده کن

این طبیبان را بجان بنده شوید   تا بمشک و عنبر آکنده شوید
کلستان باشد برابر هیم نار   لیک بر نمرود باشد زهر مار
نزد عاشق درد و غم بلوا بود   لیک حلوا بر خسان بلوا بود
چونکه ایمان برده باشی زنده   چونکه با ایمان روی پاینده
پند موسی نشنوی شوخی کنی   خویشتن بر تیغ فولادی زنی
بلکه جمله مردکان خاک را   زنده سازیم این زمان بهر تو ما
کر هزاران طالبند و یک ملول   از رسالت باز می ماند رسول
کر حدیث تلخ میکویم تو را   تا ز تلخیهای فرو شویم تو را
آب خضر از جوی نطق اولیا   میخوریم ای تشنه غافل بیا
همچنین جویای درکاه خدا   چون خدا آید شود جوینده لا
چون بخانه مرغ اشتر پا نهاد   خانه ویران کشت و سقف اندر فتاد
العرب بنهاد نام او مدام   چونکه سیری نیست میخورد او مدام
ما محب صادق و دل خسته ایم   در دو عالم دل بتو بر بسته ایم
از مراکرام و از بهر خدا   پیش از این ما را مکن از خود جدا
کر امیر حبس آزادی کند   کی کرفتار بلا شادی کند

بحثهای فقها کو کشته بود | اف سرهای ایشان کشته بود
جزوها را دو بها سوی کلاست | بلبلا از عشق با روی کلاست
رحم خواهی رحم کن بر اشکبار | رحم خواهی بر ضعیفان رحمت آر
اینقدر عقلی که دارد کم شود | سر که عقل از وی بپرد دم شود
بر هوا تاویل قران میکنی | پست و کژ شد از تو معنی سنی
کم نخواهد گشت دریا زین کرم | از کرم دریا نگردد بیش و کم
دام مکر او کمند شیر بود | طرفه خرگوشی که شیری را ربود
گفت ایشه بر من عدو گدا | قول دشمن مشنو از بهر خدا
هرچه هستی جان قربان تو است | دست بردی دست و بازو درست
راندمی این آب را در جوی تو | آفرین بر دست و بر بازوی تو
هست بسیار اهل حال از صوفیان | نادر است اهل مقام اندر میان
از زمانی که بحث عقل ساز بود | این عمر با بوالحکم همراز بود
چون عمر از عقل آمد سوی جان | بوالحکم بوجهل شد در حکم آن
بار دیگر ما بقصه آمدیم | ما از آن قصه برون خود کی شدیم
ادخلوا الابیات من ابوابها | اطلبوا الارزاق من اسبابها

صاحب ده پادشاه جسمهاست | صاحب دل شاه دلهای شماست
چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد | هم بلرزید و فتاد و گشت سرد
ای دریغا آشنای من دریا بدی | تا شدی دلبر زیبا شدی
هر که او ارزان خرد ارزان دهد | گوهری طفلی بقرص نان دهد
کز کرشمه غمزهٔ غمازه‌ای | بر دلم بنهاده داغ تازه‌ای
من حلالش کردم از خونم بریخت | من همی گفتم حلال او می گریخت
جان من کمتر ز طوطی کی بود | جان چنین باید که نیکو پی بود
اینجهان و راهش ار پیدا بدی | کم کسی یک لحظه در اینجا بدی
آن ندا کاصل هر بانگ و نواست | خود ندا آنست و باقی خود صداست
ای بسا امساک از انفاق به | مال حق را جز بامر حق مده
چون قدم با شاه و با بلبل زنی | چون مگس را در هوا از پی زنی
حاش لله طمع من از خلق نیست | در قناعت در دل من عالمی است
صبر کن با فقر و بگذار این ملال | زانکه با فقر است عز ذو الجلال
مرد گفتا من پشیمان میشوم | گر بدم کافر مسلمان میشوم
من گنه کار توام رحمی بکن | عذر من بپذیر و بشنو این سخن

خاتمه

احتما کن احتما ز اندیشها / زانکه شیرانند در این بیشها
شیر با این فکر میزد خنده فاش / از تبسمهای شیر ایمن مباش
از کجا اموختی این ای زرک / کفت ای شاه جهان از حال کرک
خواجه پندارد که طاعت میکند / بی خبر از معصیت جان میکند
هیچ نامی بی حقیقت دیده / یا ز کاف و لام کل کل چیده
دست بکد یکو زیارت می کند / واز لبان هم بوسه غارت میکند
چون ز علت وارهید ای امین / سرکه را بکذار و میخور انکبین
کفتم ابدال اینند کلها بجوی / رو بدریا کار بر ناید ز جوی
اسمان در دود اتش جرعه نوش / افتاب از جود شان ذره نوش
پس کجا زاد در کجا نالد لئیم / کر تو پندیری بجز نیک ای کریم
انکه تو مستش کنی و شیرکیر / کر ز مستی کژ رود عذرش بکیر
کرچه تا خورده چون باشد مرا / بر کنم من پرچم خورشید را
من غم تو میخورم تو غم مخور / بر تو من مشفق ترم از صد پدر
زر خرد را واله و شیدا کند / خاصه مفلس را که خوش رسوا کند
دشمن طاوس آمد پر او / ای بسا شه را بکشته فر او

انکه

خاتمه

انکه از حق یابد او وحی خطاب / هرچه فرماید بود عین ثواب
بکذر از ظن خطا ای بدکمان / ان بعض الظن اثم را بخوان
کر بدی خون مسلمان کام او / کافرم کر بردمی من نام او
چون دهد قاضی بدل رشوت قرار / کی شناسد ظالم از مظلوم زار
خاک شو مردان حق را زیر پا / خاک بر سر کن حسد را همچو ما
چون ستاره با ستاره شد قرین / لایق هر دو اثر زاید یقین
از قران مرد و زن زاید بشر / واز قران سنک و اهن هم شرر
واز قران خاک با بارانها / میوها و سبزها و ریحها
واز قران سبزها با ادمی / دلخوشی و بیغمی و خرمی
پیش او دو دوف و ساغرها بنه / جان بدادی کو بده کهنی بکیر
دانه هر مرغ اندازه ویست / طعمه هر مرغ انجیری کی است
کوش من لا تلدغ المؤمن شنید / قول پیغمبر بجان و دل خرید
بد عمر را نام اینجا برشت / لیک مومن بود نامش در الست
روزه جان کوهکن شو الحجر / روزه جان جان بدانش الفطر
هر کرا او داد ان خرد داد را / کوهری طفلی بقرص نان دهد

خاتمه

تا برآمد روزگاری دیر شد — باز جانش از عجز لشه گیر شد
نی ز کوران کشاید نی درود — نی عمارت نی تجارتها و سود
انقضا تان داد تا پیش آمدند — ان عصا از خشم خود بر فرق زدند
چون یقین گشتش که غیر ره نیست — گفت در ظلمت دل روشن لیست
چون عطا بارد گدائی می‌کشم — من مگس را در هوا رگ میزنم
عقل خود را از من افزون دیده — تو من کم عقل را چون دیده
خر جهنده گشت از تیزی نیش — کو زبان تا خر بگوید حال خویش
اینجهان زین غلط انداز شد — خر مرا او را کور شهوت بار شد
کو نیش پنهان ز نیم آتش زنه — نی تقلب از تقلب باشد دوزنه
از رسول مهربان رحم کیش — جز تنعم جز بلا ناورد پیش
کابله طرار شد آورده — تبلک وافیون هر دو با هم خورده
از سخن میگویم این ورنه خدا — از سه دو بان کند فرداترا
لیک کردده بگوشه بانگ راست — های و هوئی گر برآورد هم رواست
پیش شاهان از در شاکری — میدهی تو مال و سر را مجری
شکفد از روی او وش شاد شد — در وصال از بند هجر آزاد شد

قاآنی

خاتمه

قاآنیا ری مجلسه زهی ابزبون — ور به پیمائی تو مجلد ایکون
چون زبان حسد شود نخاس — نشناسند یوسف از کرباس
گفت قاضی پر هجی روضوفی — خالی از فطنت چو کاکوفی
وارثا عزا سلام من بگوی — این وصیت را بپا کن موبمو
مرد مهمانرا کل و باران فشاند — بر تو چون صابون سلطانیه ماند

فی احادیث النبی

گفت پیغمبر باواز بلند ۞ با توکل زانوی اشتر ببند
رمز الکاسب حبیب الله شنو ۞ از توکل در سبب کاهل مشو
رو توکل کن تو با کسب ای عمو ۞ جهد میکن کسب میکن مو بمو
گفت آدمی گر توکل رهبرست ۞ این سبب هم سنت پیغمبرست
گفت پیغمبر به عنبرکسان ۞ مرء مخفی لدی طی اللسان
رنگ رو از حال دل دارد نشان ۞ رحمتم کن مهر من در دل نشان
رنگ روی سرخ دارد بانگ شکر ۞ رنگ روی زرد دارد صبر و نکر
گفت پیغمبر بکن ای رای زن ۞ مشورت کالمستشار مؤتمن
مشورت ادراک و هشیاری دهد ۞ عقلها مر عقل را یاری دهد
گفت پیغمبر بگوش چاکرم ۞ کو برد روزی ز گردن این سرم
کرد آگه آن رسول از وحی دوست ۞ که هلاکم عاقبت بر دست اوست
او همیگوید بکش پیشین مرا ۞ تا نیاید از من این منکر خطا
من همیگویم چو مرگ من ز تست ۞ با قضا من چون توانم حیله جست
او همی افتد بر پیشم کای کریم ۞ مر مرا کن از برای حق دو نیم

تا نیاید بر من از انجام بد　　　تا نسوزد جان من بر جان خود

من همی گویم برو جف القلم　　　زان قلم بس سرنگون گردد علم

گفت پیغمبر بیک صاحب ولاء　　　صل اتاک لم تصتل یا فتی

از برای چاره این خوف‌ها　　　آمد اندر هر نمازی اهدنا

کاین نمازم را میامیز ای خدا　　　با نماز ضالین و اهل ریاء

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون　　　گفت جانم از فراقت گشت خون

از فراق تو مرا چون سوخت جان　　　چون ننالم بی تو ای جان جهان

مسندت من بودم از من تاختی　　　بر سر منبر تو مسند ساختی

پس رسولش گفت کای نیکو درخت　　　ای شده با سر تو همراز بخت

گر همی خواهی ترا نخلی کنند　　　شرقی و غربی ز تو میوه چنند

یا در آن عالم حقت سروی کند　　　تا تر و تازه بمانی تا ابد

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش　　　بشنو ای غافل کم از چوبی مباش

گفت پیغمبر چه میجویی شتاب　　　گفت یاران امدایم وز انتجاب

جامه‌هایت می‌بجوییم در طلب　　　تربتی بینم ز یاران ای عجب

گفت چه بر سر کشیدی از ازار　　　گفت کردم آن ردای تو خمار

کرد

گفت پیغمبر خدایش ایمان نداد　　　هر که را نبودی صبوری در نهاد

صبر کردن جان تسبیحات تست　　　صبر کن کانست تسبیح درست

هیچ تسبیحی ندارد آن درج　　　صبر کن الصبر مفتاح الفرج

صبر از ایمان بیاید سر کله　　　حیث لا صبر فلا ایمان له

صبر شیرین از خیال خوش شدست　　　کان فرح وان تازگی پیش آمدست

گفت پیغمبر خدا نازا که او　　　شد ز دنیا ماند از او فعل نکو

نام نیک او ز فعل نیک دان　　　پس بمردست او یقین بنگر عیان

مرد محسن لیک احسانش نمرد　　　نزد یزدان دین و احسان نیست خرد

وای آنکو مرد و عصیانش نمرد　　　تا نپنداری بمرگ او جان ببرد

گفت پیغمبر رکوع است و سجود　　　بر در حق کوبش حلقه وجود

حلقه آن در هر آنکو میزند　　　بهر او دولت سری بیرون کند

هر که رنجی برد گنجی شد پدید　　　هر که جدی کرد در جدی رسید

گفت پیغمبر ز سرمای بهار　　　تن مپوشانید یاران زینهار

زانکه با جان شما آن میکند　　　کان بهاران با درختان میکند

لیک غنیمت باشد الزمای او　　　در جهان بر عاشقان و تفجو

در بهاران جامه از تن بر کنید — تن برهنه جانب گلشن دوید
لیک بگریزید از برد خزان — کان کند کان کرد با باغ و رزان
راویان اینرا بظاهر برده‌اند — هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند
بی‌خبر بودند از سرّ آن گروه — کوه را دیده ندیده کان بکوه
آن خزان نزد خدا نفس و هواست — عقل و جان عین بهارست و بقاست
مر ترا عقلیست جزوی در نهان — کامل العقلی بجو اندر جهان
جزو تو از کلّ او کلّی شود — عقل کل بر نفس چون غلّی شود
پس بتاویل این بود کانفاس پاک — چون بهارست و حیات برگ و تاک
گفت پیغمبر ز غیب این را جلی — در معنا لافت نوادر با علی
یا رسول الله رسالت را تمام — تو نمودی همچو شمس بی غمام
آنچه تو کردی تو صد مادر نکرد — عیسی افسونش با جاد و نکرد
از تو جانم از اجل نک جان ببرد — عاذر از آن شد زنده هم در دم بمرد
گفت پیغمبر شهداد غیوب — لا تجاهد یا فتی قبل الحروب
وقت لاف غزو مستان کف کنند — وقت جوش جنگ چون کف بی فنند
وقت ذکر غزو شمشیرش دراز — وقت کر و فر تیغش چون پیاز

در

وقت اندیشه دل او زخم جو — وقت ضرب میکرود کو بکو
گفت پیغمبر شما را ای مهان — چون پدر هستم شفیق و مهربان
زان سبب که جمله اجزای منید — جزو را از کل چرا بر میکنید
جزو از کل قطع شد بیکار شد — عضو از تن قطع شد مردار شد
تا نپیوندد بکل بار دگر — مرده باشد نبودش از جان خبر
گفت پیغمبر صباحی زید را — کیف اصبحت ای رفیق با صفا
گفت عبداً مؤمنا باز اوش گفت — کو نشان از باغ ایمان گر شکفت
گفت تشنه بوده‌ام من روزها — شب نخفتستم ز عشق و سوزها
تا ز روز و شب جدا گشتم چنان — که ز اسپر بگذرد نوک سنان
گفت پیغمبر عداوت از خرد — بهتر از مهری که جاهل پرورد
دوستی با مردم دانا نکوست — دشمن دانا به از نادان دوست
زانکه از عاقل جفائی گر رود — از وفای جاهلان آن به بود
عاقل اندر معرفت دادر میان — جاهل اندر معرفت دابر زبان
گفت پیغمبر علی را کی علی — شیر حقی پهلوانی پردلی
لیک بر شیری مکن هم اعتمید — اندر آ در سایهٔ نخل امید

هر کسی کو طاعتی پیش اورند   بهر قرب حضرت بیچون و چند

تو تقرب جو بعقل و عقل خویش   نی چو ایشان بر کمال دیر خویش

۱۶۸
کفت پیغمبر قناعت چیست کنج   کنج را تو وا نمیدانی ز رنج

این قناعت نیست جز کنج روان   تو مزن لاف ایغم و رنج روان

از قناعت کی تو جان افروختی   از قناعتها تو نام اموختی

کفت پیغمبر که ای لشکر ما   بر بستی اهیم و بر غزم غزا

زاین سفر چون باز کردم انکهان   سوی ان مسجد روان کردم دوان

دفعشان کفت و نبوی غزو ما   باد غایان از دغا زدی نباش

چون بیامد از قضا باز امدند   طالب ان و حله ماضی شدند

کفت خوش کای پیمبر فاش کو   عذر او و خجلت باشد باش کو

کفت کا بهوم دغل خامش کنید   تا نکویم رازها تان تن زنید

چون نشان چند از اسرار داشت   در میان او ورد بد شد کاد شتا

قاصدان زاو باز کشدند زمان   حاش لله حاش لله دم زنان

۱۶۹
کفت پیغمبر که سوکند شما   وانت کرم یا کر سوکند خدا

باز سوکندی مکرر خود قوم   مصحف اندر دست و بر لب مهر صوم

که بحق این کلام پاک راست   که بنای مسجد از بهر خداست

اندر اینجا هیچ مکر و حیله نیست   قصد ما خود صدق و ذکر یار نیست

کفت پیغمبر که او از خدا   میرسد در کوش من همچون صدا

مهر بر کوش شما بنهاد حق   تا باواز خدا نارد سبق

نک صریح اواز حق می اید م   همچو صاف از درد می پالاید م

همچنانکه موسی از سوی درخت   بانک حق بشنید کا مسعود بخت

از درخت انی انا الله می شنید   با کلام انوار می امد پدید

کفت پیغمبر که احمق هر که هست   او عدو ما و غول رهزنست

هر که او عاقل بود او جان ماست   روح او و ریح او ریحان ماست

عقل دشنام دهد من راضیم   زانکه فیضی دارد از فیاضیم

نبود اندشنام او بی فایده   نبود ان مهمانیش بی مایده

احمق ار حلوا نهد اندر لبم   من از ان حلوای او اندر تبم

کفت پیغمبر که از بهر مهان   حق بجنس را پاک کردانند دان

روکه سجده کاه ما را لطف حق   پاک کردانید تا هفتم طبق

هان و هان ترک حسد کن با شهان   ورنه ابلیسی شوی اندر جهان

که بحق

کاو اگر زهری خورد شهدی شود / تو اگر شهدی خوری زهری بود
گفت پیغمبر که اصحابی نجوم / رهروانرا شمع و شیطانرا رجوم
هر کسی را گر بدی آن چشم و زور / کاو گرفتی ز آفتاب چرخ نور
کی ستاره حاجتستی ای ذلیل / که بدی بر نور خورشید او دلیل
هیچ ماه و اختری حاجت نبود / که بود بر آفتاب حق شهود
گفت پیغمبر که ان فی البیان / سحرا و حق گفت آنچوش پهلوان
لیک سحری دفع سحر ساحران / ماند تر بالک باشد در بیان
ان میان اولیاء و اصفیاست / کز همه اغراض ضبانی جداست
گفت پیغمبر که ای طالب جری / هان مکن با هیچ مطلوبی مری
در تو غرود یست در آتش مرو / رفت خواهی اول ابراهیم شو
چون نه سباح و نی دریایی / در مفکن خویش از خود رایی
او ز قعر بحر گوهر آورد / از زیانها سود بر سر آورد
کاملی گر خاک گیرد زر شود / ناقص ار زر برد خاکستر شود
چون قبول حق بود آن مرد راست / دست او در کارها دست خداست
گفت پیغمبر که رحم آرید بر / حال من کان غنیا فافتقر

والذی

والذی کان عزیزا فاحتقر / او صفیا عالما بین المضر
گفت پیغمبر که بر این سه گروه / رحم آرید ار ز سنگید ار ز کوه
آنکه او بعد از عزیزی خوار شد / وانکه بد با مال و بی دینار شد
وان سوم آن عالمی کاندر جهان / مبتلا گردد میان ابلهان
زانکه از عزت بخواری آمدن / همچو قطع عضو باشد از بدن
گفت پیغمبر که بر رزق ای فتی / در فرو بستست و بر در قفلها
جنبش و آمد شد ما و اکتساب / هست مفتاحی بر این قفل و حجاب
بی کلید این در گشادن راه نیست / بی طلب نان سنت الله نیست
گر تو ننشینی بجاهی اندرون / رزق گی آید برت ای ذو فنون
گفت پیغمبر که جاد فی السلف / بالعطیة من تیقن بالخلف
هر که بیند مر عطا را صد عوض / زود در بازد عطا را زین غرض
جمله در بازار از آن گشتند / تا چه سود افتاد مال خود دهند
زر در انبانها نشسته منتظر / تا که سود آید ببذل آید مضر
گفت پیغمبر که جنت از اله / گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه
چون نخواهی من کفیلم مر ترا / جنت المأوی و دیدار خدا

ان صحابه زان کفاف شد جدا | تا یکی دو دانکه کشته باز سوا
تا زبانه از کفش افشا د داش | خود فرود امد ز کس جزی نخواست
انکه از دادش نیابد هیچ بد | داند او بخواهشی خود میدهد
ور بیابد حق بخواهی هر دوات | انچنان خواهش طریق انبیاست
۱۰۹۱
کفت پیغمبر که چون کوبی دری | عاقبت زان در برون اید سری
چون نشینی بر سر کوی کسی | عاقبت بینی تو هم روی کسی
چون ز چاهی میکنی هر روز خاک | عاقبت اندر رسی بر اب پاک
سایهٔ حق بر سر بنده بود | عاقبت جوینده یابنده بود
جمله دانند این اگر تو نگروی | هر چه میکاریش روزی بدروی
۶۰
کفت پیغمبر که حق فرموده است | من نگنجم در همه بالا و پست
در زمین و اسمان و عرش نیز | من نگنجم این یقین دان ای عزیز
در دل مومن بگنجم ای عجب | کر مرا جویی در ان دلها طلب
کفت فادخل فی عبادی تلتقی | جنة من رؤیتی یا متقی
۱۶۲
کفت پیغمبر که حق فرموده است | قصد من از خلق احسان بوده است
افریدم تا ز من سودی کنند | تا ز شهدم دست الودی کنند

نی برای انکه من سودی کنم | وز برهنه من قبایی بر کنم
چند روز بکه ز پیسه دانه اش | چشم من بر روی خوبش مانده است
۵۹
کفت پیغمبر که خسبد چشم من | لیک کی خسبد دلم اندر وسن
شاه بیدارست حارس خفته کیر | جان فدای خفتکان دل بصیر
وصف بیداری دل ای معنوی | در نکنجد در هزاران مثنوی
کفت پیغمبر که دایم بهر پند | دو فرشته خوش منادی میکنند
کای خدایا منفقان را سیر دار | هر درمشان را عوض ده صد هزار
ای خدایا ممسکان را در جهان | تو مده الا زیان اندر زیان
ای خدایا منفقان را ده خلف | ای خدایا ممسکان را ده تلف
ای بسا امساک کز انفاق به | مال حق را جز بامر حق مده
۱۰۱۳
کفت پیغمبر که در بازارها | دو فرشته میکنند دایم ندا
خاص ان منفق که جان انفاق کرد | حلق خود قربانی خلاق کرد
حلق پیش اورد اسمعیل وار | کارد بر حلقش نیارد کرد کار
پس شهیدان زنده زان رو بند خوش | تو بدان قالب بمنکر کروش
[illegible]
کفت پیغمبر که در بحر هموم | در دلالت دان تو یاران را نجوم

چشم را استادگان ره ده بجوی | نطق نیوش نظر باشد مگوی

کرد دو حرف صدق گویی ای فلان | گفت بره در عقب گرد در روان

این نخواندی که الکلام ای مهان | فی شجون جره جر الکلام

۱۱۲

گفت پیغمبر که دستت هرچه برد | بایدش در عاقبت واپس سپرد

ور نه ای از سرکشی راضی بدین | نک من و تو خانه قاضی دین

بحث با توجیه کن حجت میار | انچه من بسپردمت واپس سپار

از تو خواهم انچه اوردم بتو | باز ده انچه که بسپردم بتو

۲۹

گفت پیغمبر که دیجوزی بلغ | رنج ارد با خبر چون چراغ

جبر چبود بستن اشکسته را | یا بپیوستن رگ بگسسته را

چون در این ره پای خود نشکسته | بر که میخندی چو پا را بسته

وانکه پایش در ره کوشش شکست | در رسید او را براق و بر نشست

۲۳۰

گفت پیغمبر که روز رستخیز | کی گذارم مجرمان را اشک ریز

من شفیع عاصیان باشم بجان | تا رهانمشان ز اشکنجه گران

عاصیان و اهل کبائر را بجهد | وارهانم از عتاب و نقض عهد

صالحان امتم خود فارغند | از شفاعتهای من روز گزند

بلکه

بلکه ایشان را شفاعتها بود | گفتشان چون حکم نافذ میرود

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان | غالب اید سخت و بر صاحبدلان

باز بر زن جاهلان غالب شوند | زانکه ایشان تند و بس خیره روند

کم بودشان رقت و لطف و وداد | زانکه حیوانیست غالب در نهاد

مهر و رقت وصف انسانی بود | خشم و شهوت وصف حیوانی بود

پرتو حقست ان معشوق نیست | خالقست ان گوییا مخلوق نیست

۲۳۱

گفت پیغمبر که شیخ رفته پیش | چون نبی باشد میان قوم خویش

یک صباحی گفتش اهل بیت او | سخت دل چونی بگو ای نیکخو

ما ز هجر و مرگ فرزندان تو | نوحه میداریم با پشت دوتو

تو نمیگریی نمیزاری چرا | یا که رحمت نیست در دل ایکیا

چون ترا رحمی نباشد در درون | پس چه امیدستمان از تو کنون

۱۸۳

گفت پیغمبر که عینای تنام | لا ینام القلب عن رب الانام

چشم تو بیدار و دل خفته بخواب | چشم من خفته دلم در فتح باب

مرد لم را پنج حس دیگرست | حس ما را هر دو عالم منظرست

تو ز ضعف خود مکن در من نگاه | بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه

٣١٣ گفت پیغمبر که معراج مرا — نیست بر معراج یونس اجتباء
آن من بالا و آن او به نشیب — زانکه قرب حق برونست از حسیب
قرب نه بالا نه پستی رفتنست — قرب حق از قید هستی رستنست
٢٥١ گفت پیغمبر که نفحتهای حق — اندرین ایام می‌آرد سبق
گوش و هش دارید این اوقات را — در ربایید این چنین نفحات را
نفحه آمد مر شما را دید و رفت — هر که را می‌خواست جان بخشید و رفت
نفحهٔ دیگر رسید آگاه باش — تا ازین هم وانمانی خواجه‌تاش
٣٠٨ گفت پیغمبر که وقت امتحان — آمد اکنون تا نهان گردد عیان
هر امیری نیزه خود در فکند — تا شود در امتحان اهل بند
نیزه‌ها را هیچ خاشاکی ربود — آب تیز سیل پرجوش عنود
١٢٣ گفت پیغمبر که هر کس از یقین — داند او پاداش خود در یوم دین
که یکی را ده عوض می‌آیدش — هر زمان جودی دگرگون زایدش
این سخا شاخیست از سرو بهشت — وای او کز کف چنین شاخی بهشت
٩٠ گفت پیغمبر که هست از امتم — که بود هم گوهر و هم همتم
مر مرا زان نور بینند جانشان — که من ایشان را همی بینم بدان

بی صحیحین و احادیث و روات — بلکه اندر مشرب آب حیات
سر امسینا لکردیا بدان — راز اصبحنا عرابیا بخوان
سر امسینا و اصبحنا تو را — می‌رساند جانب راه خدا
٣١٣ گفت پیغمبر که هستند از فنون — اهل جنت در خصومتها زبون
از کمال حزم و سوء الظن خویش — نی ز نقص و بددلی و ضعف کیش
در فره دادن شوده در لکون — حکمت لولا رجال مؤمنون
دست کوتاهی ز کفار لعین — فرض شد بهر خلاص مؤمنین
قصه عهد حدیبیه بخوان — کف ایدیکم تمامت زان بدان
١٠٣٠ گفت پیغمبر که یزدان مجید — از پی هر درد درمان آفرید
لیک زان درمان نبینی رنگ و بو — بهر درد خویش بی‌فرمان او
هر کجا دردی دوا آنجا رود — هر کجا فقری نوا آنجا رود
هر کجا پستی است آب آنجا رود — هر کجا مشکل جواب آنجا رود
١٩١ گفت پیغمبر مران بیمار را — این بگوی و سهل کن دشوار را
آتنا فی دار دنیانا حسن — آتنا فی دار عقبی نا حسن
راه را بر ما چو بستان کن لطیف — مقصد ما باش هم تو ای شریف

۱۷۰ گفت پیغمبر نشانی داده است	قلب و نیکو را محک بنهاده است
گفته است الکذب ریب فی القلوب	باز الصدق طمانین طروب
دل بیارامد ز گفتار دروغ	آب و روغن هیچ نفروزد فروغ
در حدیث راست آرام دلست	راستیها دانه و دام دلست
گفت پیغمبر هر آنکو سر نهفت	زود گردد با مراد خویش جفت
دانه چون اندر زمین پنهان شود	سر آن سرسبزی بستان شود
زر و نقره گر نبودندی نهان	پرورش کی یافتندی زیر کان
۲۸۰ گفت موسی یا رب این مرد سلیم	سخره کردستش مگر دیو رجیم
گر بیاموزم زبان کارش بود	ور نیاموزم دلش بد میشود
گفت ای موسی بیاموزش کرما	رد نکردیم از کرم هرگز دعا
گفت یا رب او پشیمانی خورد	دست خاید جامها را بر درد
گفت موسی هین تو دانی در رسد	نطق این هر دو شود بر تو پدید
با مدادان از برای امتحان	ایستاد او منتظر بر آستان
خادمه سفره بیفشاند و فتاد	پاره نان بیات آثار زاد
در ربود او را خروسی چون گرو	گفت سگ کردی تو بر ما ظلم رو

مثنوی

۲۸۳ گفت موسی ای جهان از مردنت	آن جهان انگیز کاینجا دوش است
این فنا جا چون جهان بودنست	بازگشت عادیت بس سودنیست
رحمتی ایشان برایشان هم کنون	در نهان خلد لدینا محضرون
تا بدانی که زیان جسم و مال	سود جان باشد رهاند از وبال
گفت موسی کای لبان چهار	صحتی باشد تنت را پا بداد
این عللها نیک در طب گفته اند	دور باشد از تنت ای ارجمند
تا بیاید تو را عمر دراز	گر اجل دارد ز عمرت احتراز
وای بناشد بعد عمر مثنوی	که بنا کام از جهان بیرون روی
گفت موسی های جزء سر شدی	خود مسلمان ناشده کافر شدی
این چه ژاژست و چه کفرست و فشار	پنبه اندر دهان خود فشار
گنده کفر تو جهان را گنده کرد	کفر تو دیبای دین را ژنده کرد
گفت موسی با خداوند حساب	نقش کردی باز چون کردی خراب
نر و ماده نقش کردی جانفزا	وانگهی ویران کنی آن را چرا
گفت حق دانم که این پرسش ترا	نیست از انکار و غفلت و از هوا
ورنه تأدیب و عتابت کردمی	بهر این پرسش ترا آزردمی

لیک میخواهی که در افعال ما / بازجوئی حکمت و سر قضا

کفت موسی ای کریم کارساز / ایکه یکدم ذکر تو عمر دراز

نقش کژ مژ دیدم اندر آب و کل / چون ملایک اعتراضی کرد دل

کرچه مقصودست نقشی ساختن / واندر ان تخم فساد انداختن

اتش ظلم و فساد افروختن / مسجد و سجده کنان را سوختن

کفت موسی با یکی اهل خیال / کای بد اندیش از شقاوت و ز ضلال

صد کمانت بود در پیغمبریم / با چنین برهان و این خلق کریم

صد هزاران معجزه دیدی ز من / صد خیالت میفزود و شک و ظن

از خیال و وسوسه تنک آمدی / طعنه بر پیغمبریم میزدی

کرد از دریا بر آوردم عیان / تا رهیدید از شر فرعونیان

کفت موسی این خلافت کی کند / آفتاب و ماه را کم زنند

مهر و مه را مجمع البحرین من / تا شوم مصحوب سلطان زمن

اجعل الخضر لامری سببا / ذلک او امضی و اسری حقبا

سالها پرم به پر و بالها / سالها چه بود هزاران سالها

کفت موسی را بوحی جلّ خدا / کای کزیده دوست میدارم ترا

کفت چه خصلت بود ای ذوالکرم / موجب آن تا من آن افزون کنم

کفت چون طفلی به پیش والده / وقت قهرش دست هم بر وی زده

خود نداند که جز او دیار هست / هم از او مخمور هم از اوست مست

مادرش کر سیلی بر وی زند / هم بمادر آید و بر وی تند

از کسی یاری نخواهد غیر او / اوست جمله شر او و خیر او

کفت موسی المؤمن ملک تو / در جهان خالص از خصم عدو

بیشتر زان ملک اکنون داشتی / کان بد اندر جنک و این در آشتی

انکه در جنکست چنین ملکی دهد / بنکر اندر صلح چون خواهد نهد

انکرم کاندر جفا اینها داد / در وفا بنکر چه باشد افتقاد

کفت موسی سحر هم حیران کنیست / چونکنم کاین خلق را تمییز نیست

کفت حق تمییز را پیدا کنم / عقل بی تمییز را بینا کنم

چونکه معجزها را ظاهر کنم / عقلرا در دیدنش فاخر کنم

دیده بخشم عقل بی تمییز را / کور سازم جاهل ناچیز را

کرچه چون دریا بر آورد کفی / موسیا تو غالب آیی لا تخف

کفت موسی عفو کردم ای کرام / کفت پرده نخش و جان ناحرام

من شما را خود ندیدم ای دوتا / اعجمی سازید خود را از دغا
همچنان بیگانه شکل و آشنا / در ستیز آمد پیش پادشا

۲۹۲
گفت موسی لطف بنمودیم وجود / خود خداوندیت را روزی نبود
آنخداوندی که نبود راستین / مر ورا نی دست دان نی آستین
آنخداوندی که دزدیده بود / بی دل و بی جان و بی دیده بود
آنخداوندی که دادندت عوام / باز بستانند از تو همچو وام
آنخداوندی تو از بنده کی / کمتر است ار باز دانی اندکی
ده خداوندی عاریت بحق / تا خداوندیت بخشد متفق

۲۲۰
گفت موسی مر مرا دستور نیست / بنده ام اهمال تو مأمور نیست
گر تو چربی و مرا خود یار نیست / بنده فرمانم بدانم کار نیست
میزنم با تو بجد تا زنده ام / من چکاره نصرتم من بنده ام
میزنم تا در رسد حکم خدا / او کند هر خصم از خصمی جدا

۱۹۲
گفت موسی من ندادم اندهان / گفت ما را از دهان غیر خوان
آنچنان کن که دهانها مر ترا / در شب و در روزها آرد دعا
از دهان غیر کی کردی گناه / آن دهان غیر باشد عذرخواه

گفت موسی

۳۱۳
گفت موسی نسبتم از خاکدانش / نام اصلم کمترین بندگانش
نسبت اصلم ز خاک و آب و گل / آب و گل را داد یزدان جان و دل
مرجع این جسم خاکی هم بخاک / مرجع تو هم بخاک ای سهمناک

۲۱۰
گفت حق از آنکه این گرگش نخورد / دید گرد گرگ چون زاری نکرد
او ببیند آنک گرد گرگ را / با چنین دانش چرا کرد او چرا
گوسفندان بوی گرگ با گزند / می بدانند و بهر سو میخزند
مغز حیوانات بوی شیر را / می بدانند ترک میگویند چرا
بوی خشم شیر دیدی باز گرد / با مناجات خدا انباز کرد

۲۲۰
گفت حق آنک نیز زدهم بدان / پیش سگ انداز از دور استخوان
هین بجنبان آن عصا تا خاکها / وا دهد هر چه ملخ کردش هبا
وان ملخها در زمان گردد سیاه / تا ببینید خلق تبدیل اله
که سبها نیست حاجت مر مرا / آن سبب بهر حجاب و غطا

۲۰۰
گفت حق آن طفل را از فضل خویش / موج را گفتم فکن در بیشه اش
بیشه پر سوسن و ریحان و گل / پر درخت میوه دار خوش اکل
چشمهای آب شیرین زلال / پروریدم طفل را با صد دلال

کفت حق اموخت وانکه جبرئیل / در میان با جبرئیلم من دلیل

کفت کو کشا که بالای سرت / می نبینی کن ببالا منظرت

ایستاده بر سر تو جبرئیل / مر مرا کشته نصید کوتر دلیل

کفت می بینی تو کشا که بلی / بر سرت با بال چه بد کاملی

می بیاموزد مرا وصف رسول / بر علوم بر رساند زاین سفول

کفت حق ادبیر را کادبیر جوست / خار روئیدن جزای کشت اوست

انکه تخم خار کارد در جهان / هان و هان او را مجو در کلستان

کر کلی کیرد بکف خاری شود / ور سوی یاری رود ماری شود

کیمیای زهر مار است ان شقی / بر خلاف کیمیای متقی

کفت حق او خود جدا کشا ابهی / تو بدین تزویرها هم کی رهی

فاعل و مفعول در روز شمار / روسیاهند و حریف سنکسار

رهزن و دهقان بقین در حکم داد / در چه بعدند و در بئس المهاد

کفت حق ایوب را در مکرمت / من بهر موی تو صبری دادمت

هین بصبر خود مکن چندین نظر / صبر دیدی صبر دادن را نکر

چند بینی کردش دولاب را / سر بیرون کن هم ببین مراب را

کفت

کفت حق بی تمیز را پیدا کنم / عقل بی تمیز را بینا کنم

کفت حق چشم خفاش بد خصال / بسته ام من ز افتاب بیمثال

از نظرهای خفاش کم و کاست / انجم ان شمس نیز اندر خفاست

انجم امد چون مرید و شمس پیر / شمس امد در حقیقت بد منیر

کفت حق در افتاب منتجم / ذکر تراود کذا عن کهفهم

حکمتانی کز خدا بد کارشان / میل کردی افتاب از غارشان

خار جمله لطف چون کل میشود / پیش جزوی کو بر کل میشود

کفت حق زاهل نفاق ناسدید / باسهم ساببنهم بابن شدید

در میان جمله کو مردانه اند / در قضا چون عورتان خانه اند

کفت حق سیماهم فی وجههم / زانکه غماز است و سیما و منم

این معانی هست صدا بی خبر / که نشر در رشته امداد بشر

کفت در لفظ ما خفا و باخوش / صاحبا در خون ایشکین مکوش

بر کمان و وهم اید در ضمیر / کان نباشد حق و صادق آید

ان بعض الظن اثم است ای وزیر / نیست اثم دانش خاصه بر فقیر

کفت حقشان کو شما روشن کنید / در سبه کار اتی مغفل منکرید

شکر گویند انبیا و چاکران   رسته اید از شهوت و از جان کنان
کاز آن معنی نهم من بر شما   مر شما را پیش بند پرده سماء
عصمتی کو مر شما را درخوراست   آن ز عکس عصمت و حفظ من است
گفت حق فرمود ما را بنده ایست   صافی و شایسته و فرخنده ایست
پیر چنگی که بود خاص خدا   حبذا ای سر پنهان حبذا
بار دیگر کرد کو در شان نگفت   همچوان شیر شکاری کو درشت
چون یقین گشتش که غیر پیر نیست   گفت در ظلمت دل روشن بسیست
گفت حق کو فاسقی اهل صنم   چون مرا خوانی اجابتها کنم
داستی پیش ربا خاموش کن   وانگهان رحمت ببین و نوش کن
تو دعا را سخت گیر و مشغول   عاقبت برهاندت از دست غول
گفت حق گویند کان با دعون   بر زمین آهسته میراند هوش
پا برهنه چون رود در خارزار   جز بمهل و فکر و پرهیز کار
این قضا میگفت لیکن گوششان   بسته بود اندر حجاب جوششان
گفت حق نی بلکه لا انساب شد   زهد و تقوی فضل را محراب شد
این نه میراث جهان فانی است   که بر انسابش بیابی جانی است

بلکه این میراثهای انبیا است   وارث این جانهای انقیا است
گفت خصمش کای بکنا نداز تب   ان زمین دان ما و مینا ذمت
پس بپرسیدند از شه کای سند   مر تو را خاصیت اندر چه بود
گفت در ریشم بود خاصیتم   که دهانم مجرمان را از سقم
مجرمان را چون بجلادان دهند   چون بجنبد ریش من ایشان رهند
خصمتا جهد شان زاد است کرد   آنچه دیدند از جفا و کرم و برد
حیله هاشان جمله حال آمد لطیف   کل شیء من ظریف هو ظریف
دامهاشان مرغ گردونی گرفت   نقضهاشان جمله افزونی گرفت
جهد میکن تا توانی ای کیا   در طریق انبیا و اولیا
با قضا پنجه زدن نبود جهاد   زانکه اینرا هم قضا بر ما نهاد
خصمتا داد میزان را زبان   هین ز قرآن سوره رحمن بخوان
هین ز حرص خویش میزان را مهل   از و حرص آمد ترا خصم و مضل
حرص جوید کل برآید از کل   حرص میراثت ای فحل ابن فحل
خصمتا عادلت و عادلان   کی کند استمگری با بیدلان
آن یکی را نعمت و کالا دهند   وان دگر را بیم را آتش نهند

آتش سوزد که دارد اینچنان برخدای خالق هردو جهان
حضنعالی نحز اوردازو فا کفت من اوفی بعهد غیرنا
بیوفائی دان وفا با ردحق برحقوق حق ندارد کس سبق
حضنعا کاین سموات افرید از برای دفع حاجات افرید
هرکه جویا شد بیابد جافت مایه دردست واصل رحمت
حضنعا کرم وسرد ورنج ودرد بیش ما می نهدای شیر مرد
خوف وجوع ونقص اموالبدن جمله بهر نقد جان ظاهر شدن
این وعید ووعدها انکیخته است بهر اینکه نیك وبد امیخته است
چونکه حق وباطلی امیخته شد نقد وقلب اندر حرمدان ریخته شد
پس محك میبایدش بکزیده در حقایق امتحانها دیده
حضنعا کفت در کوش شعیب در جواب او فصیح از راه غیب
که بکفتی چند کردم من کناه وزکرم نکرفت در جرم اله
عکس میکوئی ومقلوب ای سفیه ابرها کرده ره وبکرفته ته
چند چندت کیرم وتو بیخبر در سلاسل مانده پا تا بسر
حضنعا کفت کاین کیب جهان پیش ازین کیب است لعب کودکان

هجی

همچوان طفلی که بر طفلی شد شکل صحبت کن مساسی میکند
انساس طفل چه بود بازئ با جماع دستی وغازئ ۵
حضنعا وحی کردش در زمان مهلتش ده متنع مهر ایزازان
این جهل روزش بده مهلت بطوع تا سکالد مکرها او نوع نوع
حضنعا خلق را کوید بحشر ارمغان کو از برای روز نشر
جئتمونا وفرادی بینوا ۵ هم بدانسان که خلقنا کم کذا
هین چه اورده بدست اوبرد ارمغان روز رستا خیز را
برد بیاران تهی دست امدن هست بی کنده سوی طاحون شدن
بنفسی نفوس اوردته ورد الردی وما اوردت الا منها اکبودها
بنفسی رؤس سامیات علی القنا کمثل بدور وافقتها اسعودها
بنفسی خدود امیات علی الثری تارج من جاودها امیدها
بخضید بالدم منها جیادها فبالطال یا سلطال سجودها
بنفسی جسوم ترکض الخیل فوقها کان لم یطل من فوقهن صعودها